

TIDSSKRIFT FOR SØVÆSEN

1963

134. AARGANG

UDGIVET AF
SØE-LIEUTENANT-SELSKABET

REDAKTØR: KOMMANDØRKAPTJN F. HEISTERBERG-ANDERSEN

KØBENHAVN

FR. G. KNUDTZONS BOGTRYKKERI A/S

1963

INDHOLDSFORTEGNELSE

Emneliste I.

Administration, organisation. Side

Danmark.

Glimt fra søværnet (1610) 255, 376, 424
Glimt fra søværnet (1752) 484

Sovjetunionen.

Sovjetunionen i dag (D.J.K.):

— Sovjetstaten 1
— Borgernes rettigheder 113
— Familien 177
— Religion og ateisme 225
— Kultur og politik 265
— Musik 347

Forsvarspolitik m. v.

Forsvarsgrenstækningen må bort (A.H.) 505

Fyrvæsen.

Fyrvæsenets virksomhed i 1962 (1610 som red. suppl.) 407

Handel og skibsfart.

Verdens oliehandel (1610 som red. suppl.) 407
Defensionsskibe (1533) 208

Historie.

G e n e r e l t.

Nordiske krigshistoriske studierejser (1402) 303

L a n d k r i g.

Kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburgs erobring af Als
1658 (J.W.G.N.) 310

Personalhistorie.	Side
Fra rigsarkivets marinearkivalier. Fregatterne »Najaden« 1796 og 1811 og deres konstruktør, fabrikmester Hohlen- berg, hans liv og indsats i flåden (1374)	49, 81
Søkrigshistorie.	
Additamenta til Linjeskibet CHRISTIAN VIII's skæbne i Eckernførde, Skærtorsdag den 5. april 1849 (1489)	68
En 400-års dag (1490)	145
Fregatten »Jylland«s Optræden under Opstanden i Cadix i December 1868	200
Defensionsskibe (1533)	208
De danske skibes skæbne efter 1807 (tilføjelse) (1490)	423
Krigskunst.	
Krigsmaskinens friktion (C.F.H.)	147
BUMBLEBEE-programmet (I. 48)	257
Den første danske sømine (1490)	377
Skibbygning og maskinvæsen.	
Fra rigsarkivets marinearkivalier. Fregatterne »Najaden« 1796 og 1811 og deres konstruktør, fabrikmester Hohlen- berg, hans liv og indsats i flåden (1374)	49, 81
Særlige hensyn ved elektriske installationer i orlogsskibe (P.J.)	329
Gasturbinebåde (1610)	433
Gasturbinerne i flådens nye skibe (E.B.)	453
The Fabulous Great Eastern (J.S.)	517
Søredning.	
Redningsmidler (N. 892)	385
Televæsen.	
Krigsskibenes elektroniske udstyr får stadig større betyd- ning (P.H.J.)	489

Emneliste II.

Boganmeldelser.	Side
Dansk litteratur.	
<i>Bjøl, Erling.</i>	
Atomvåbnene og fremtiden (1490)	426
<i>Hansen, Otto.</i>	
Grønland i den 11. time (J.S.)	482
<i>Hansen, Thorkild.</i>	
Det lykkelige Arabien (1490)	42
<i>Nyboe Andersen, P.:</i>	
Det sovjetiske samfund (1564)	531
<i>Schiøttz, Eyvin.</i>	
Til søs 1913—63 (1490)	43
Det kongelige regiment på Tøjhuset. Det danske artilleris oprindelse og første organisation (1490)	103
Flåden. Administration, teknik og civile opgaver (1564) ...	263
Amerikansk litteratur.	
<i>Kent, Rockwell.</i>	
Greenland Journal (J.S.)	139
Norsk litteratur.	
<i>Olafsen, T. K.</i>	
Losvesenet i gamle dager omkring Oslofjorden (1507)	105
Nekrologer.	
1485 Groth, Erik (1489)	476
1430 Ramlau-Hansen, Svend (1433)	528
1460 Weilbach, Philip Carl (1527)	478
1387 Ørsted, Hans Christian Søren (1507)	480
Meddelelser fra Søs-Lieutenant-Selskabet.	
(ved formanden)	
SLS prisspørgsmål for 1963	37
SLS virksomhed 1962—63. Det 179. forsamlingsår	100

Meddelelser fra Udlandet.	Side
<i>England.</i>	
(1564)	136
<i>Frankrig.</i>	
(1564)	137
<i>Holland.</i>	
(1632)	98
<i>Norge.</i>	
(1632)	97
<i>Vesttyskland.</i>	
(1632)	95
<i>NATO.</i>	
(1564)	138
 Marinens Bibliotek.	
Erhvervelser i 1963 45, 79, 107, 141, 174, 326, 380, 429, 485, 533	
Kommentarer til nyanskaffelser (1490)	
..... 46, 109, 143, 176, 222, 328, 382, 431, 487, 534	
 Diverse.	
Tuborgfondet	173
Eksamensopgaver i Søkrigslære ved eksamen i land for	
klasse A. maj 1963 (1599)	376

Forfatterliste I. (til *Emneliste I*).

<i>Bauch, E. (E.B.)</i>	
Gasturbinerne i flådens nye skibe	453
<i>Bjerre, Th. (1489)</i>	
Additamenta til Linjeskibet CHRISTIAN VIII's skæbne i Eckernførde, Skærtorsdag den 5. april 1849	68
<i>Bloch, E. (I. 48)</i>	
BUMBLEBEE-programmet	257
<i>Borg, E. (1533)</i>	
Defensionsskibe	208
<i>Hagen, C. F. (C.F.H.)</i>	
Krigsmaskinens friktion	147
<i>Haugan, A. (A.H.)</i>	
Forsvarsgrenstækningen må bort	505
<i>Hedegaard Jensen, P. (P.H.J.)</i>	
Krigsskibenes elektroniske udstyr får stadig større betyd- ning	489
<i>Jespersen, P. (P.J.)</i>	
Særlige hensyn ved elektriske installationer i orlogsskibe ...	329
<i>Kiær, H. F. (1402)</i>	
Nordiske krigshistoriske studierejser	303
<i>König, D. J. (D.J.K.)</i>	
Sovjetunionen idag	1, 113, 177, 225, 265, 347
<i>Michaelsen, N. T. (1374)</i>	
Fra rigsarkivets marinearkivalier. Fregatterne »Najaden« 1796 og 1811 og deres konstruktør, fabrikmester Hohlen- berg, hans liv og indsats i flåden	49, 81

<i>Norrie, J. W. G. (J.W.G.N.)</i>	Side
Kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburgs erobring af Als 1658	310
<i>Sorensen, Janus (J.S.)</i>	
The Fabulous Great Eastern	517
<i>Teisen, J. (1490)</i>	
En 400-års dag	145
Fregatten »Jylland«s Optræden under Opstanden i Cadix i December 1868	200
Den første danske sømine	377
De danske skibes skæbne efter 1807 (Tilføjelse)	423
<i>Undén, J. E. (N. 892)</i>	
Redningsmidler	385
<i>Wessel-Tolvig, I. E. (1610)</i>	
Fyrvæsenets virksomhed i 1962	405
Gaturbinebåde	433
Glimt fra søværnet	255, 376, 424
<i>Volke, F. (1752)</i>	
Glimt fra søværnet	484

Forfatterliste II.

(til *Emneliste II*).

<i>Bjerre, Th. (1489)</i>	
Nekrolog	476
<i>Christensen, W. W. (1632)</i>	
Meddelelser fra udlandet	95
<i>Grentzmann, W. (1724)</i>	
Meddelelser fra SLS	37, 100
<i>Haugsted, F. (1527)</i>	
Nekrolog	478
<i>Heisterberg-Andersen, F. (1564)</i>	
Meddelelser fra udlandet	136
Boganmeldelse	263, 531
<i>Lundsteen, K. (1433)</i>	
Nekrolog	
<i>Schmidt, M. (1507)</i>	
Boganmeldelse	105
Nekrolog	480
<i>Sørensen, Janus (J.S.)</i>	
Boganmeldelse	139, 482
<i>Teisen, J. (1490)</i>	
Boganmeldelse	42, 43, 103, 105, 426
Kommentarer til nyanskaffelser	
.....	46, 109, 143, 176, 222, 328, 382, 431, 487, 534

<i>Wessel-Tolvig, I. E. (1610)</i>	Side
Tuborgfondet	173
<i>Wille-Jørgensen, P. H. H. (1599)</i>	
Eksamensopgaver i Søkrigslære ved eksamen i land for klasse A. maj 1963	376

Forfatter-Index.

Søofficerer.

L.b.nr.*)	Navn	L.b.nr.*)	Navn
(1374)	N. T. Michaelsen	(1564)	F. Heisterberg-Andersen
(1402)	H. F. Kiær	(1599)	P. H. H. Wille-Jørgensen
(1433)	K. Lundsteen	(1610)	I. E. Wessel-Tolvig
(1489)	Th. Bjerre	(I. 48)	E. Bloch
(1490)	J. Teisen	(1632)	W. W. Christensen
(1507)	M. Schmidt	(1724)	W. Grentzmann
(1527)	F. Haugsted	(1752)	F. Volke
(1533)	E. Borg	(N.892)	J. E. Undén

*) Efter »Haandbog for Søværnet« (Søofficersrullen)

Andre forfattere.

Rg. Sign.	Navn	Stilling
(E. B.)	E. Bauch	Civilingeniør
(C. F. H.)	C. F. Hagen	Major
(A. H.)	A. Haugan	Oberstløjtnant (Norge)
(P. H. J.)	P. Hedegaard Jensen ...	Civilingeniør
(P. J.)	P. Jespersen	Underdirektør, civilingeniør
(D. J. K.)	D. J. König	Dr. jur.
(J. W. G. N.)	J. W. G. Norrie	Kaptajn
(J. S.)	Janus Sørensen	Orlogskaptajn SP

Sovjetunionen idag.

Af D. J. König.

Sovjetstaten.

Sovjetunionen er ikke alene verdens største, men også dens mest uensartede imperium. Landet dækker rundt regnet 9000 km i vest-østlig og 4000 km i nord-sydlig retning, og rummer nogle af verdens største floder og højeste bjergtoppe; dets klima skifter fra polarkulden i Sibirien til subtropisk varme i Kaukasus og Kirgisien. Til denne geografi svarer det demografiske billede, idet ikke alene befolkningstætheden, men også indbyggernes sprog, nationale, kulturelle og sociale adfærdsmønstre udgør en højt heterogen blanding. Ganske vist dominerer det russiske folkeelement sammen med det ukrainske, men desuden findes der (i vestøstlig retning) følgende nationer, henholdsvis grupper af flere nationer: karelo-finner, tre baltiske nationer, rumæner, otte tatariske hovedgrupper med flere undergrupper i Volga-Ural-området, femten kaukasiske folkegrupper med undergrupper, i Turkestan seks, i Altai-området tre og i Østsibirien to. Hertil kommer spredt over hele landet ca. 3 millioner jøder og resterne af ca. 1-2 millioner volgatyskere.

Denne sammenhobning af forskellige nationer udviklede naturnødvendigt et socialt og kulturelt spændingsfelt uden lige i verdenshistorien. De allerhøjeste kulturtrins interesser går på tværs af nomadiserende hyrders og jægeres; muhamedanernes skikke kommer i konflikt med femårsplanerne; det europæiske be-

folkningsselements flid og stræben forstås ikke af orientaleren; klanegoismen kan ikke enes med den kollektive tanke; den patriarkalske samfundsorden krydser klinge med partiets; minoriteternes nationale egoisme støder på det russiske elements dominans o.s.v.

Denne i allerhøjeste grad ufuldstændige liste over de hinanden modstridende og krydsende interesser har stillet den sovjetiske stats- og partiledelse over for samme næsten uovervindelige problemer, som dens forgænger – det tsaristiske régime – havde at kæmpe med. Det tsaristiske régime magtede ikke opgaverne, men det ser ud til, at det sovjetiske imperium viser større smidighed, når det gælder om at bringe dette uensartede konglomerat under fælles styre. Og dette fælles styre kan det moderne samfund i teknokratiets tidsalder ikke undvære. Dette mål kunne den sovjetiske ledelse kun opnå på bekostning af de rene og enkle administrative linier og instanser. En yderst indviklet administrativ mekanisme overbyggede det komplicerede spændingsfelt, som ofte var præget af to- eller flersporede og med hinanden konkurrerende myndighedsområder. Desuden var man på grund af de mange nationer nødt til at inddele og underinddele riget i mange enheder, der igen overbyggedes af overordnede myndigheder. Resultatet var, at det sovjetiske imperiums administration uden overdrivelse kan betegnes som verdens mest indviklede og mest aparte, som næsten ingen lighedspunkter har med de vestlige systemer. På den anden side må det bemærkes, at dette system trods sin indviklede struktur er det bedst egnede instrument til en centraliseret regering af det vældige rige, inden for hvis grænser der udspiller sig en kamp mellem regeringens centripetale og befolkningsgruppernes centrifugale kræfter.

Sovjetunionens 45-årige historie, og især perioden efter den anden verdenskrig vidner om, at de centrifugale kræfter på grund af krigens indflydelse og senere på baggrund af den gamle diktator, Stalins, død har vundet en ganske betydelig indflydelse. Siden er den centraliserede statsadministration også flere gange blevet rystet af kraftige decentraliseringskrav, hvorfor partiet i de sidste 15 år flere gange har været nødt til at give efter.

Decentraliseringen har imidlertid altid givet en række tilbageslag og svækket imperiets politiske, sociale og ikke mindst økonomiske struktur, hvorfor man igen har set sig nødsaget til at opgive denne tendens og f. eks. slå tidligere udstykkede administrative organer sammen i større enheder, og fratage de mindre enheder deres selvstændighed. Det samme har man gjort med mindre økonomiske enheder, og til sidst centraliserede man landbrugets og industriens ledelse hver for sig for hele riget. Spændingen og kampen mellem de centrifugale (lokalpatriotiske) og centripetale (partiets og teknokraternes) kræfter har siden krigens afslutning ført til skiftevis centralisering og decentralisering. Det er denne næsten uendelige bølgebevægelse, som har præget og formentlig endnu længe kommer til at præge sovjetstatens strukturelle opbygning.

I det følgende skal der gøres forsøg på at skildre denne udviklings nyeste fase. Forinden skal der dog kastes et blik på de kommunistiske statsteorier, som yderligere komplicerer det i forvejen indviklede billede.

Statsteorierne.

Teknikkens udvikling førte i slutningen af 1700-tallet til industrialisering af samfundet i de fleste vesteuropæiske lande. Provinsialismen og landbrugs-

civilisationen måttet vige for bycivilisationen. De tre stænder (adelen, præsteskabet og borgerne) suppleredes med en fjerde gruppe: industriarbejdere og lønmodtagere. Industrialismens gennembrud forvandlede imidlertid ikke alene staternes sociale mønster, men fremmanede nye sociale problemer, som igen gav impulser til nye tankeretninger. Den gamle tre-stænderstat blev for snæver for den af industrialismen skabte brede udvikling. Der opstod nye idéer om omformning af den gamle statsform. De fleste politiske tænkere stræbte efter en »retfærdig« stat, der skulle give den »fjerde« stand – arbejderne og lønmodtagerne en passende plads i samfundet. Der udviklede sig tankeretninger, som ønskede at opnå den tilstræbte »sociale retfærdighed« gennem en reform af statens organisation og ledelse. Adelen, militæret og de gejstlige skulle vige til fordel for industriens ledere, teknikere og bankfolk; teknokrati skulle afløse aristokrati. Denne retnings grundlæggere var grev Saint-Simon (1760–1825) og hans sekretær, socialfilosoffen Comte (1798–1857). Andre ville opnå det samme ved at afskaffe staten helt og erstatte dens funktion gennem samarbejde mellem frie sammenslutninger af faglige organisationer, som f. eks. fagforeninger, produktionskooperativer, andelsbevægelser, konsumforeninger o. l. Disse idéer sattes i gang af den engelske fabrikant Owen (1771–1858) og videreførtes af den franske socialfilosof Fourier (1772–1837).

I Tyskland virkede samtidig den nyere tids mest alsidige filosof, Hegel (1770–1831), der blandt andet skabte en skole for sin statsfilosofi. Hans indflydelse på den politiske tænkning var stor, men på grund af hans store og på en vis måde inkonsekvente og skiftende produktion blev hans lære udgangspunkt for

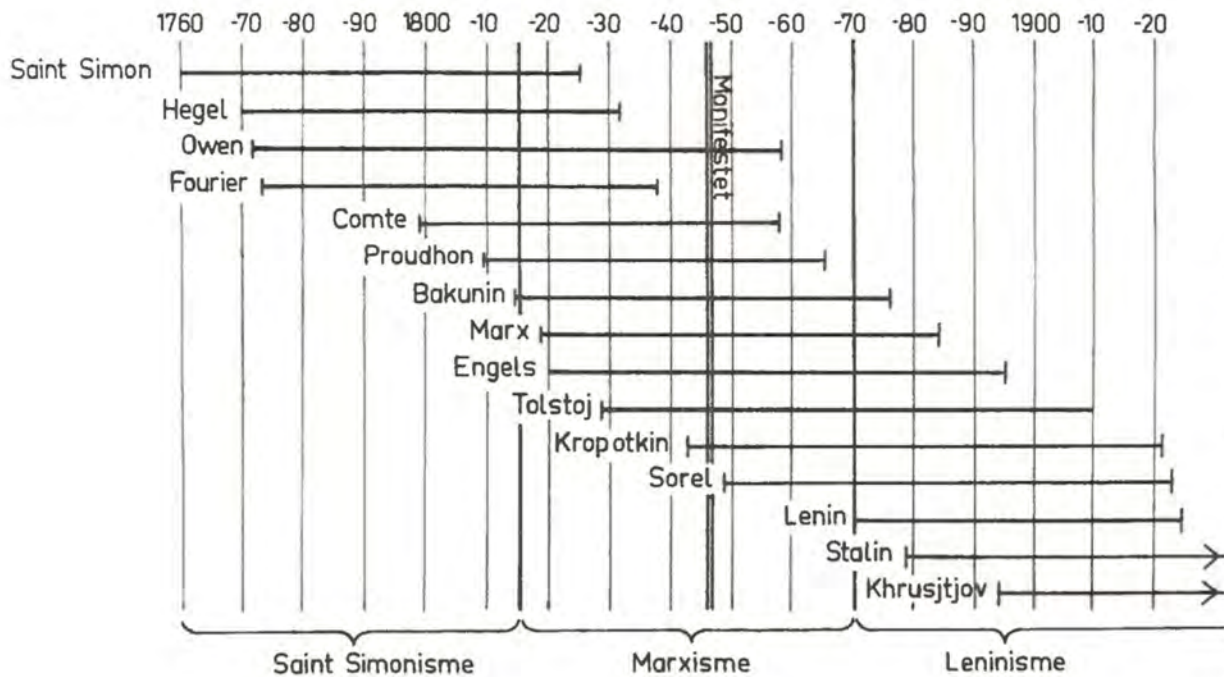
vidt forskellige tankeretninger. Hegelianerne forherligede således staten, medens ung-Hegelianerne – blandt dem den unge dr. Marx – fortolkede hans idéer således, at staten ville »ophæve« sig selv (sich selbst aufheben – et hegeliansk udtryk) og »tage springet fra nødvendigheden til friheden« (den Sprung von der Notwendigkeit in die Freiheit – atter et af Hegel præget udtryk).

Den idémæssige grobund for de nye tankeretninger med hensyn til at benægte statens eksistensberettigelse blev således forberedt af 1700-tallets socialfilosofi og videreført af 1800-tallets religiøst-sekteriske idéer. Man begyndte at tale om anarkismen som verdens frelse, idet man hævdede, at intet menneske har ret til at herske over et andet, hvorfor enhver form for regering, lige meget om det er monarki, republik, diktatur, demokrati eller socialistisk demokrati, er forkastelig. Hovedrepræsentanterne for denne tanke var, foruden franskmænden Proudhon (1809–1865), tre russere: adelsmanden Bakunin (1814–1876), fyrst Kropotkin (1842–1921) og greve Leo Tolstoj (1828–1910). Beslægtet med de anarkistiske idéer var syndikalismen (syndicat er det franske ord for faglige sammenslutninger), hvis planer gik ud på at afskaffe staten og overdrage dens myndighed til faglige sammenslutninger. Deres hovedrepræsentant var den franske socialfilosof Sorel (1847–1922), hvis tanker i øvrigt inspirerede både kommunister, fascister og nazister. Skønt der mellem anarkister og syndikalister på den ene side og marxister på den anden side førtes voldsomme diskussioner om en række taktiske spørgsmål, var der blandt dem enighed om, at staten skulle »sønderbrydes«, som Marx (1818–1883) formulerede tanken flere steder i sine skrifter, eller at staten ville

»dø hen«, som Engels (1820-1895) mente. (»Der Staat wird nicht 'abgeschafft' – er stirbt ab«). Af tabellen på side 7 fremgår det, hvorledes 1700-tallets social-filosofiske tanker om statens funktion kulminerede i Marx-Engels' »Kommunistiske Manifest« af 1847, og hvorledes manifestet fra dette tidspunkt kunne præge den socialfilosofiske tænkning i 1800-tallet.

Staten er ifølge de af Marx-Engels nedfældede teorier et redskab i de »herskende klassers hænder« til undertrykkelse og udsugning af arbejdere og ubemidlede. I »Det Kommunistiske Manifest« af 1847 siger de, at staten kun er et udvalg, en bestyrelse, der forvalter bourgeoisiklassens fælles forretninger. Opfattelsen af staten som undertrykkelsesredskab er fremdeles fremherskende i de marxistisk-leninistiske teorier, og det tilføjes, at i efterrevolutionstidens første fase skulle statens fornemste funktion være at undertrykke de elementer, der sætter sig imod det revolutionære régime: staten skulle altså forvandles til et redskab til undertrykkelse af contra-revolutionen. En af statens andre opgaver skulle ifølge manifestet være at sætte sig i besiddelse af »produktionsinstrumenterne« straks efter den heldigt gennemførte revolution, hvilket automatisk vil medføre, at »alle klasseforskelle forsvinder ... så mister den offentlige magt sin politiske karakter.«

Staten skulle altså fortsat eksistere dels som politisk magtmiddel til undertrykkelse af oppositionen og dels som økonomisk faktor til administration af de socialiserede produktionsmidler m. m. Alle kommunismens teoretikere og praktikere er imidlertid enige om, at også disse funktioner med tiden skal ophøre, og staten »dø hen«. Der diskuteres dog om denne overgangsperiodes varighed. Det ser ud, som om Marx som

følge af sine iagttagelser under Pariser-kommunen i 1871 ville indskyde en forholdsvis lang overgangsperiode. Dette synes at fremgaa af forordet til »Det Kommunistiske Manifest«s udgave af juni 1872, hvori han fastslår, at manifestet på visse steder er »forældet«; navnlig har »Pariserkommunen afgivet bevis for, at arbejderklassen ikke uden videre kan sætte sig i besiddelse af den færdige statsmaskine og sætte den i bevægelse til sine egne formål.« Dette kan forstås således, at det kaos, som opstod under Pariserkommunen, fik Marx til at indse sine teoriers praktiske uigennemførlighed, hvorfor han gik bort fra sin revolutionære statsteori til fordel for den revolutionære.

Denne fortolkning accepteres naturligvis ikke af Lenin, der i »Staten og Revolutionen« (skrevet mellem februar- og oktoberrevolutionen i september 1917) citerer Marx' brev til sin ven Kugelmann af april 1871 (skrevet før Marx kunne gøre sine iagttagelser vedr. Pariserkommunen og et år før indledningen til manifestets 1872-udgave) og prøver ved hjælp af dette at påvise, at Marx selv går ind for, at den gamle stat efter den heldigt gennemførte revolution straks skal »sønderbrydes«. Denne idé, som Lenin nedfældede i september, blev anvendt efter oktoberrevolutionen. Lenin støttede sig til Proudhons og Sorels anarko-syndikalistiske teorier og skabte ud af arbejder-, soldater- og bondesovjetter en ny statstype »Sovjetrepublikken« eller på dansk »Rådsrepublikken«. Rådene valgtes neddefra og opad (»hver kogekone skal deltage i landets regering«) under anvendelse af et yderst diskriminerende valgsystem og polititerror. Kun »arbejdere« og »fattige bønder« havde valgret, og desuden skulle der fem bondestemmer til for at opveje én arbejderstemme. De således valgte råd på laveste trin valgte højere

råd o.s.v., til der på det øverste trin valgtes en »centraleksekutiv komité«, som igen valgte »folkekommissærernes råd« eller regeringen. Formelt svarede denne opbygning til det syndikalistiske system, fordi valgene begyndte i de faglige grundenheder som fabrikker, arbejdssteder, bondeorganisationer o. l., men faktisk etableredes det kommunistiske partis diktatur. I sit opgør med Stalin definerede Trotskij denne statsform som »ikke proletariats diktatur, men diktatur over for proletariatet«.

Dette anarko-syndikalistiske statssystem blev bibeholdt til slutningen af 1936 som ydre ramme for partiets diktatur. Den 5. december afløstes den syndikalistiske ramme af en normal statsbygning – Sovjetunionen. Den nye forfatning introduceredes af Stalin selv med en tale d. 25. november, hvori han bl. a. hævdede, at »sovjetsamfundet endnu ikke er nået frem til at virkeliggøre kommunismens højeste fase . . .«, hvorfor staten endnu ikke kan afskaffes; tværtimod, den skal på baggrund af den »kapitalistiske indkredsning« styrkes. Også efter verdenskrig nr. 2 har man opretholdt den positive indstilling til statens eksistensberettigelse, og opretholdelsen af denne tese var oven i købet én af årsagerne til bruddet med Tito i 1948. I Jugoslavien har man nemlig på et forholdsvis tidligt tidspunkt indført det såkaldte bedriftsrådssystem i produktionen som led i et system »af socialt selvstyre«; (dette system bliver ifølge det nye jugoslaviske forfatningsudkast af oktober 1962 yderligere udbygget). Jugoslaverne hævdede, at de på denne måde hurtigere kan nå frem til den fase af kommunismen, som tillader en hendøen af staten. Med andre ord vovede jugoslaverne at påstå, at de ideologisk var ved at indhente og overhale Sovjetunionen, hvilket i Stalin-æra-

en naturligvis måtte opfattes som det groveste kætteri.

Men efter Stalins død i marts 1953 og efter at Khrusjtjov har fjernet sine rivaler (den såkaldte »partifjendtlige gruppe«) fra det politiske liv, er han slået ind på en politik, som skulle føre til statens hendøen. Dette har også en magtpolitisk baggrund, eftersom det land, der først »når« den »rene« kommunisme, automatisk anerkendes af de andre lande, der er »på vej mod kommunismen«, som deres leder. Af denne grund og som et led i rivaliseringen med Kina har Khrusjtjov siden 1957 gentagne gange bebudet en udvikling, som til sidst vil føre til sovjetstatens bortvisnen. Der er sideløbende blevet gennemført flere administrative reformer, som gik ud på overdragelse af statens myndighed til de såkaldte samfundsorganisationer. Således etableredes i 1959 kammeratskabsdomstole, som efterhånden skulle afløse de statslige domstoles funktion; i 1960 bebudede man, at den nyetablerede frivillige borgermilits med tiden skulle træde i politiets sted; i 1962 proklamerede man, at bedriftsrådene i fabrikkerne skulle afløse den statslige ledelse af produktionen.

Alle disse forholdsregler, som dog kun er på deres begyndelsesstadium, er teoretisk motiveret i den nye lærebog om »Marxismen-Leninismens Grundlag« af 1959 (kapitel V, pkt. 2 og kapitel XXVII) samt i det ny partiprogram af oktober 1961 (især i anden del, kapitel III, punkt 1-2). Der tales i programmet samtidig om udvidelse af partiets kompetence, og det understreges gang på gang, at partiet og masseorganisationerne snart skal overtage statens funktioner (især i anden del af kapitel VII). I partiets statsretlige organ »Sovjetskoje gosudarstvo i pravo« (Sovjetisk regering og ret nr. 10/60) omtales den nye retnings

forfatningsmæssige følger. Man understreger, at den ny forfatning, som snart skal afløse 1936-forfatningen, skal formuleres således, at den på én gang muliggør statens bortdøen og partiets opblomstring. Den nugældende tosporede statsadministration (parti/stat) skal altså efterhånden afløses af en ensporet – partiets og dets masseorganisationers officielt anerkendte herrevælde, en art syndikalisme.

Dersom man i slutningen af indeværende år (1962) prøver at rekonstruere den sovjetiske partiledelses syn på spørgsmålet om statens bortvisnen, så kan dette gøres ved hjælp af to autentiske dokumenter. Det ene er den nævnte lærebog om »Marxismens–Leninismens Grundlag« (udgivet på dansk i 1961), og det andet er det flere gange omtalte Partiprogram af oktober 1961. Ifølge disse to kilder skal statens funktion efterhånden – langsomt – overdrages til partiet. I overgangsperioden skal staten fortsat lede de fleste af landets funktioner administrativt. Som grund for denne langsomme død anføres bl. a., at »ikke alle opfattelser, der stammer fra privatejendommen og andre af kapitalismens love« er udryddet. Det påstås altså, at 45 års kommunistisk régime ikke har været i stand til at forhindre en opblomstring af privatkapitalistiske tendenser, hvilket giver anledning til opretholdelse af »statens kontrol med disse, for den socialistiske orden farlige strømninger.« (Det skal bemærkes, at ca. 70 % af landets befolkning enten er vokset op eller født efter det kommunistiske régimes indførelse). Herudover skal statens funktion opretholdes af »udenrigspolitiske grunde«. Til motivering for denne påstand genoplives den stalinistiske tese om den »kapitalistiske indkredsning«, og det hævdes, at der »stadig består fare for et overfald fra de imperialistiske stater,

og derfor er væbnede stridskræfter og andre statslige organer fortsat nødvendige. De har til opgave at garantere landets forsvarsevne og kæmpe mod spioner, diverteranter og andre skadelige elementer, som bliver sendt ind i landet af imperialisterne.»

Desforuden nævnes også andre opgaver, som »staten« skal løse, inden den visner bort. Der tales om statens fortsatte økonomiske og kulturelt opdragende funktion samt om beskyttelse af den socialistiske ejendom, d.v.s. politiopgaver. (Dette svarer nøjagtigt til Stalins teorier). Ca. 100 sider i den nævnte lærebog handler om overgangsformerne fra »socialisme« (som ifølge partiprogrammet er opnået) til det »socialistiske demokrati« – et mellemtrin før »kommunisme«. Det socialistiske demokrati vil blive opnået, så snart det vil blive muligt at gennemføre en fuldstændig ligestilling af alle landets borgere – indtægtsmæssigt, socialt og kulturelt. Dette stadi er imidlertid både ifølge lærebogen og partiprogrammet ikke nået, hvorfor statens funktioner skal opretholdes. Hvor længe?

Statens officielle dødsdag er i den senere tid blevet udsat ud i det uvisse. I anledning af »forfatningens dag« d. 5. december 1962 har nemlig både presse og radio beskæftiget sig indgående med spørgsmålet og kom naturligvis også ind på forfatningskommissionens arbejde. (Denne blev etableret i april 1962 under Khrusjtjovs ledelse). Forfatningsdagens skribenter understregede udtrykkeligt, at den kommende forfatning ikke mere vil blive baseret på »proletariatets diktatur«, men på det omtalte »socialistiske demokrati«, som overgangsform til den kommunistiske anarkosyndikalisme. Om tidspunktet for denne overgang var der ikke engang den mindste antydning i de udtalelser, som fremsattes i anledning af forfatningsdagen,

hvorfor man kan antage, at realiseringen af planen er udsat på ubestemt tid.

Forfatningen.

Som det fremgår af det foregående, havde de kommunistiske teoretikere og praktikere under Lenins åndelige ledelse besluttet at opgive den anarko-sydikalistiske idé om at kaste staten »på møddingen«. I stedet accepterede de tesen om bibeholdelse af staten som et overgangsfænomen til idealtilstanden – den statsløse tilstand. »Overgangsstaten« skulle tjene til løsning af to opgaver:

- Undertrykkelse af kommunisternes modstandere. (Lenin: »Staten er en særlig magtorganisation, en voldsorganisation til undertrykkelse af en klasse. Hvilken klasse skal undertrykkes af proletariatet? Naturligvis udbytterklassen, d.v.s. bourgeoisiet.«)
- Opretholdelse af det tsaristiske imperiums herskeområde, dog under kommunistisk styre.

Allerede i januar 1918 var der udarbejdet et første udkast til en grundlov for »Den russiske socialistiske føderative sovjetrepublik«. Den 10. juli trådte den i kraft. De nævnte to opgaver løstes i forfatningen således:

- *Proletariatets diktatur* lovfæstedes bl. a. i forfatningens artikel 65, som diskriminerede mange og berøvede store del af befolkningen retssikkerheden. Samtidig blev de politiske rettigheder i staten tildelt »proletariatet«, d.v.s. kommunistpartiet og dets tilhængere. Hvem der hørte til den begunstigede klasse, eller hvem der skulle stilles uden for loven, bestemtes af partiets ledelse. Dog var det karakteristisk for denne forfatning, at den ikke indeholdt særlige bestemmelser om kommunistpartiets leden-

de rolle i staten. Grunden hertil var formentlig den, at man over for masserne ønskede at skjule »partidiktaturet«. I stedet udbyggede man et indviklet system af sovjetter.

- *Bevarelse af imperiet* sikredes ved forfatningens føderative karakter, som gjorde det muligt at genindlemme alle det tsaristiske imperiums undertrykte nationer i det kommunistiske rige som delstater med lokalt autonomi eller som medlemmer af et statsforbund. Denne forfatning omfattede imidlertid kun »Rusland«. Ukraine, Hviderusland, flere kaukasiske, fjernøstlige og centralasiatiske republikker, som under borgerkrigen havde revet sig løs fra det russiske imperium, hørte ikke til den ny statsdannelse. Mange af dem undertegnede endda internationale overenskomster. Således »tiltrådte« Ukraine, Hviderusland og den Transkaukasiske Føderation den Russiske Republiks traktat med Tyskland (Rapallo 1922). Først efter at de fleste separatistiske regeringer var slået sammen, blev der d. 30. december 1922 sluttet en traktat mellem Rusland og dets tvangs-allierede — »unions-traktaten« —; derefter blev man enige om at omdanne statsforbundet til en forbundsstat. Det forfatningsmæssige grundlag for denne sammenlutning dannede den første unionsforfatning af 6. juli 1923 (ratificeret i januar 1924). I denne blev den Russiske Republiks diskriminerende bestemmelser opretholdt; valgretten blev kun tildelt visse pålidelige befolkningsgrupper, og man bibeholdt det indirekte valgsystem nedefra og opad. Regeringsmagten med hensyn til udenrigspolitik, udenrigshandel, økonomisk planlægning, forsvar, justits, undervisning og folkesundhed tilhørte Unio-

nens »Folkekommissærernes Råd« (centralregeringen), som udgjordes af ledende medlemmer af kommunistpartiet. Heller ikke i denne forfatning lovfæstedes partiets »ledende rolle« i staten.

Socialisering af privatejendom og produktion omtaltes i de to første forfatninger kun programmatisk uden nærmere bestemmelser for realisering og sikring af disse. Der manglede altså i begge forfatninger en omtale af 1) partiet og 2) sikring af folkeej, d.v.s. den af staten konfiskerede ejendom. Denne mangel på forfatningsmæssig sikring af partiets magtposition føltes stærkere og stærkere efter omvæltningen i Tyskland i 1933. Sovjetunionen prøvede da at sikre sig mod truslen fra Hitlertyskland gennem kontakter med den vestlige verden. Således lykkedes det Sovjetunionen i det år, Hitler kom til magten, at opnå anerkendelse af USA; året efter, i 1934, indtrådte Sovjetunionen i Folkeforbundet; i 1935 afsluttedes en gensidig bistandspagt mellem Frankrig og Tjekkoslaviet. Hermed var forbindelserne til den vestlige verden knyttet, omend man manglede den formelle indførelse af en styreform, som skulle understrege forskellen mellem det totalitære Tyskland og den »demokratiske« Sovjetunion. Dette skulle dokumenteres over for verden gennem vedtagelse af en ny forfatning.

I februar 1935 besluttede partiets centralkomité at lade udarbejde et forfatningsudkast. I sommeren 1936 var udkastet færdigt, hvorefter teksten fremsattes for »folket« til diskussion, hvorved man over for de vestlige demokratier ville demonstrere det sovjetiske demokrati. Udkastet blev godkendt af hele »folket« uden ændringer af betydning og trådte i kraft d. 5. december 1936. Siden er denne dag blev fejret som »forfatningens dag«.

1936-forfatningen afviger på følgende punkter fra 1923-forfatningen:

- partiets rolle som leder af proletariatets diktatur sikres i artiklerne 2, 126 og 141.
- der opstilles regler til sikring af den nye økonomiske struktur, der er opstået som følge af ekspropriering af privatejendom, indførelse af det kollektive landbrugssystem og perspektivplaner (femårsplaner). Dette sker bl. a. i artiklerne 4-8.
- diskriminering af befolkningsgrupper ophæves, og der indføres direkte, almen og hemmelig valgret i artiklerne 134-142.
- der opstilles regler for »borgernes grundlæggende rettigheder og pligter« i artiklerne 118-133.
- bregrebet »fædreland« indføres i artikel 133.

Enkeltheder i og værdien af disse i forfatningen nedfældede principper vil blive belyst under behandlingen af de tilsvarende hovedemner. Således er partiets ledende rolle allerede blevet belyst, og de andre foreteelser skal omtales i de efterfølgende kapitler. Her skal dog kort bemærkes, at de anførte principielle nyheder i 1936-forfatningen bl. a. skyldtes et ønske om formel sikring af de »materielle tilstande«, som etableredes efter oktoberrevolutionen, fremførelse af et demokratisk alibi og en appel til russernes fædrelandskærlighed. Det skal også bemærkes, at vedtagelsen af forfatningen fandt sted midt i den stalinistiske æras mest grusomme periode. Tvangskollektiviseringen, som krævede store menneskelige lidelser, var netop afsluttet, og man var midt i en blodig udrensningsperiode. Den nye forfatnings formelt demokratiske præg blev således gendrevet af de hårde kendsgerninger.

Siden forfatningens ikrafttræden er der blevet fore-

taget mange ændringer, af hvilke dog kun én har principiel betydning, medens de andre kun berører landets administrative inddeling og regeringens sammensætning. Den principielt betydningsfulde ændring af februar 1944 indebærer optagelsen af artikel 18a og b i forfatningen. Ifølge disse fik unionsrepublikkerne »ret til at træde i direkte forbindelse med udenlandske stater . . .« og »opstille egne troppeformationer«. Det bemærkelsesværdige ved disse to artikler er, at de indtil dato (slutningen af 1962) ingen praktisk betydning har haft. Ingen af republikkerne gjorde brug af deres ret til at opstille egne troppestyrker eller træde i direkte diplomatisk forbindelse med udenlandske magter. Republikernes »udenrigs«- og »forsvars«-ministerier fører en skyggetilværelse uden betydning. Vestlige magter har efter vedtagelse af artikel 18a prøvet at etablere ambassader i Ukraine ved at sætte sig i direkte forbindelse med republikkens »udenrigsministerium«, men deres anmodning blev ikke engang besvaret.

Hvad kan så være årsagen til indføjelse af de nævnte artikler i forfatningen? Da disse i begyndelsen af 1944 blev vedtaget, var man i færd med at etablere de Forenede Nationer, og Sovjetunionen ville rimeligvis skabe muligheder for at få alle sine republikker indmeldt som selvstændige medlemmer med hver én stemme. Republikernes selvstændighed skulle ifølge folkeretten understreges derved, at de er i besiddelse af udenrigspolitisk handlefrihed, til hvilken der også hører et selvstændigt militært forsvar. Dette kunne være baggrunden for indførelsen af artiklerne 18a og b. Verden har imidlertid ikke accepteret den sovjetiske teori helt, idet man efter langvarige forhandlinger kun er gået med til (foruden Sovjetunionen) også

at optage Ukraine og Hviderusland som stemmeberettiget medlem i FN.

Sluttelig skal det gentages, at der i april 1962 blev nedsat en kommission til udarbejdelse af en ny forfatning under Khrusjtjovs ledelse. I denne skal partiets ledende rolle kraftigt fremhæves, og det statskapitalistiske system sikres endnu mere. Desuden skal der i modsætning til den forudgående stalinistiske forfatning af 1936, som var af »konstaterende« karakter, men i overensstemmelse med de to leninistiske forfatninger af 1918 og 1923, i forfatningen igen indføres programatiske punkter om den fremtidige udvikling. Den kommende khrusjtjovske forfatning bliver altså en ægte leninistisk forfatning med fremtidsperspektiver.

Den føderative opbygning.

Af flere grunde foretrak de russiske kommunister en føderativ stat. Dels gik man ud fra, at det befolkningsmæssigt og geografisk heterogene russiske imperium bedst kunne regeres ved anvendelse af dette decentraliserende system, og dels gjorde udenrigspolitiske og magtpolitiske overvejelser sig gældende ved valget af denne udviklede regeringsform. Man gik forholdsvis hurtigt og straks efter afslutningen af borgerkrigen i gang med det organisatoriske arbejde. I slutningen af 1922 sammenkaldtes i Moskva den X alrussiske sovjetkongres under deltagelse af alle allierede republikkers repræsentanter. Den 30. december afsluttedes unionsoverenskomsten, og i juli 1923 blev den første føderative unionsforfatning vedtaget. Siden bibeholdt man denne regeringsform. 1936-forfatningen omfattede i begyndelsen 11 republikker, men dette tal er nu på grund af Sovjetunionens erobringer un-

der anden verdenskrig forøget til 15. Disse republikker er ifølge forfatningens artikel 13 følgende (Forkortelser: SSR = Socialistisk Sovjet Republik):

Den Russiske Føderative SSR

Den Ukrainske SSR

Den Hviderussiske SSR

Den Azerbaidjanske SSR

Den Grusiske SSR

Den Armenske SSR

Den Turkmeniske SSR

Den Usbekiske SSR

Den Tadzjikiske SSR

Den Kazakhiske SSR

Den Kirgisiske SSR

Den Moldaviske SSR

Den Litauiske SSR

Den Lettiske SSR

Den Estniske SSR

Før der gives en nærmere omtale af Unionens og republikkernes regeringssystem, skal der ved hjælp af den skematiske fremstilling på s. 21 gøres et beskedent forsøg på en forenklet fremstilling af den rent geografiske inddeling af landet i administrationsområder.

For at give de nationale minoriteter en følelse af selvstyre, blev de republikker, der rummer minoriteter, delt i mere eller mindre autonome territorier. Der findes ifølge forfatningens art. 22-29b følgende typer af nationalt autonome områder:

- Autonome Socialistiske Sovjetrepublikker – ASSR
- Autonome områder – AO
- Nationale Områder – NO

Det territorium i en republik, som bebos af en homogen befolkning, og de republikker, hvor der slet ikke findes nationale minoriteter (eller hvor disse minoriteter er ubetydelige), er ifølge forfatningens art. 22-29b og 94 administrativt underinddelt i

- Distrikter – Krajer
- Områder – Oblast'er – og
- Storbyer.

Disse er igen delt i mindre administrative enheder:

- Rajoner, som i reglen omfatter flere landsbyer –
- Byrajoner i storbyer, samt
- Byrajon'er, hvor en enkelt by danner én rajon.

Dersom disse enheder er af større omfang, kan de igen deles i:

- Landsbyer (selo), kosaklandsbyer (stanitsa), småbyer (khutor), landsbyer i Asien (kisjlaker) og kaukasiske landsbyer (aul'er).

Den Russiske Føderative SSR (Sovjetunionens største) rummer alle her nævnte administrative enheder: 15 ASSR, 6 AO, 10 NO, 4 Kraj'er og 52 Oblast'er samt et stort antal Rajon'er.

Minoritetsrepublikkernes inddeling er følgende:

Grusien (Georgien):	2 ASSR og 1 AO	} alle delt i Rajon'er
Azerbaidjan	: 1 ASSR og 1 AO	
Uzbekistan	: 1 ASSR og 7 Oblaster	
Tadzhikistan	: 1 AO og 2 Oblaster	

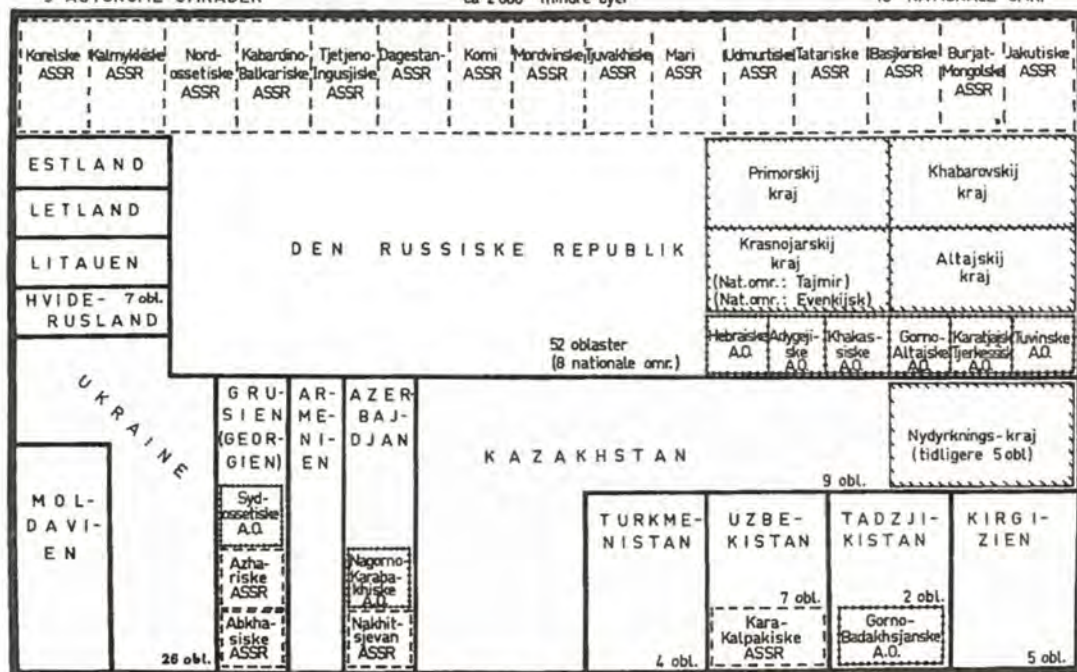
Nationalrepublikkernes inddeling er følgende:

Ukraine med 26 Oblaster	} alle delt i Rajon'er
Kazaktstan 9 Oblaster og 1 kraj	
Hviderusland 7 Oblaster	
Turkmenistan 4 Oblaster	

15 UNIONSREPUBLIKKER
19 AUTONOME REPUBLIKKER
9 AUTONOME OMRADER

ca 4 200 landrajoner
ca 1 700 byrajoner
ca 2 800 mindre byer

5 KRAJER
112 OBLASTER
10 NATIONALE OMR.

De små nationalrepublikker:

Estland	} er kun delt i Rajon'er (Ingen Oblast'er).
Letland	
Litauen	
Moldavien	
Armenien	

Foruden denne politisk-administrative inddeling af landet findes der en særskilt økonomisk-administrativ inddeling, som blev indført i 1957. Dengang deltes landet i ca. 100 økonomiske Rajoner, som hver ledes af et særskilt råd, de såkaldte Sovnarkhoz'er. Sovnarkhozerne var i det store og hele identiske med Oblasterne samt de oblastløse republikker. Dog har man slået nogle mindre oblaster sammen til en enkelt sovnarkhoz, hvorfor disses antal er mindre end de politiske enheders. Det viste sig imidlertid hurtigt, at denne stærkt decentraliserede ledelse af økonomien ikke harmonerede med den moderne industriproduktions og distributions krav, hvorfor man i sommeren 1950 foretog en nyinddeling af landet, idet man i de største republikker, nemlig Rusland, Ukraine og Kazakhstan etablerede republik-råd til koordinering af disses respektive sovnarkhozer. Herved stod de fleste sovnarkhozer i hele landet under centraliseret ledelse. Men heller ikke dette var tilstrækkeligt, hvorfor man i 1961 gik videre i centraliseringen, idet man opløste de nævnte republikkers særskilte økonomiske råd og inddelte hele Sovjetunionen i 17 økonomiske storområder og 2 administrative økonomiske rajoner for Hviderusland og Moldavien. Disse skulle koordinere samarbejdet mellem de sovnarkhozer (i alt ca. 100), som befandt sig under deres respektive myndighedsområde.

I november 1962 foretog man den hidtil sidste centralisering, idet man reducerede de ca. 100 sovnark-

hozer til 47, hvorefter fordelingen af disse i republikkerne er følgende:

Rusland 24 (tidligere 67)

Ukraine 7 (tidligere 14)

Kazakhstan 7 (tidligere 7)

Tædzhikistan	}	1 fælles (tidligere 1 i hver)
Turkmenistan		
Kirgisien		
Uzbekistan		

Dette giver i alt 39 nye sovnarkhozer; til disse kommer imidlertid Hvideruslands, Azerbaidjans, Grusiens, Armeniens, Moldaviens, Litauens, Letlands og Estlands sovnarkhozer, og der bliver således 47 i alt. De omtalte 17 økonomiske storområder og de 2 økonomiske rajoner beholder deres nuværende omfang. Deres geografiske placering kan ses på kortet s. 25.

Denne korte fremstilling af Sovjetunionens geografiske opbygning kan naturligvis ikke være fuldstændig. For overskuelighedens skyld har det været nødvendigt at se bort fra flere enkeltheder, hvilket dog ikke berører opbygningens hovedlinier.

Nyinddelinger, decentraliseringer og centraliseringer har været på dagsordenen lige siden etableringen af Sovjetunionen. Da Stalin d. 1. december 1936 fremsatte den nye forfatning til vedtagelse, karakteriserede han disse fænomener således: »... der findes i Sovjetunionen folk, der har deres fornøjelse i utrætteligt at lave om på krajernes og oblasternes områder, hvilket forårsager stor forvirring og usikkerhed. Den nye forfatning lægger bånd paa disse folk ...«

Parlament og regering.

Lovgivning og administration er i Sovjetunionen lige så indviklet som den her skitserede geografiske ind-

deling. Den føderale opbygning kommer gang på gang i konflikt med den moderne administrations krav. De kræfter, den herskende gruppe er nødt til at tage hensyn til ved fordeling af regeringsmyndigheden, er omtalt på s. 3, hvor der er gjort rede for de centrifugale og centripetale tendenser i befolkningen. Her skal disse kræfters skiftende indvirkning på det administrative apparats opbygning ikke omtales; kun den af forfatningen givne ramme, hvori disse bevægelser foregår, vil blive gennemgået i det følgende. Den enkleste måde at fremstille regerings- og lovgivningsmagten på er oppefra og nedad, hvorfor der begyndes med unionen, fortsættes med republikkerne og de autonome republikker o.s.v. (Skematisk fremstilling findes på s. 27).

Unionen, dens Øverste Sovjet og centralregering: Unionen er ifølge forfatningens art. 14 Sovjetunionens øverste magtorgan og har følgende myndighedsområder (forkortet):

Udenrigspolitik samt regler for unionsrepublikkernes relationer med udlandet (de ovenfor omtalte bestemmelser i art. 18a). Udenrigshandel. Spørgsmål om krig og fred. Den administrative inddeling og unionens struktur. Forsvar samt fastsættelse af republikkernes troppestyrker (art. 18b). Statens sikkerhed. Økonomi, budget, finanser, distribution, forsikring, kommunikationer, statistik, arbejderlovgivning samt lønninger og normer. Undervisning. Sundhedsvæsen. Justits, familieret, indfødsret og amnesti.

Den administrative, dømmende og lovgivende myndighed på de områder, som her kun er gengivet i uddrag, udøves ifølge forfatningens art. 30 af Sovjetunionens *Øverste Sovjet* (i det efterfølgende forkortet

Ökonomske rajoner:

- A Hviterusland
B Moldau

Ökonomske storområder:

1. Nordvest	10. Fjerne Østen
2. Centralrusland	11. Donets-Dnepr
3. Volga-Viatka	12. Sydvest
4. Centrale Sortjarsbælte	13. Syd ?
5. Nedre Volga	14. Vest
6. Nordkaukasus	15. Transkaukasien
7. Ural	16. Centralasien
8. Vestsibirien	17. Kazakhstan
9. Østsibirien	

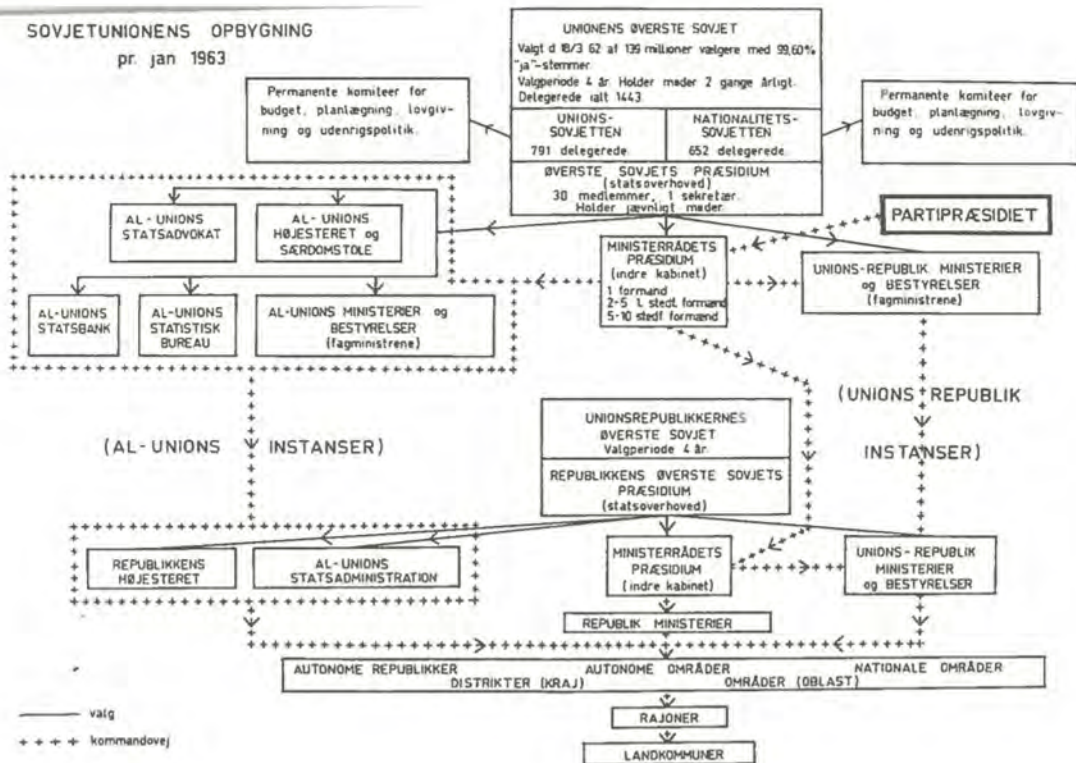
til ØS), som er statsmagtens »højeste organ«. Denne store magtkoncentration er imidlertid af ØS delegeret til andre myndigheder, som det vil fremgå af følgende fremstilling; først skal ØS' struktur kort omtales (art. 30-47).

ØS er unionens parlament og består af to kamre: 1) Unionssovjetten, som vælges af alle valgberettigede borgere, således at der er en deputeret for hver 300.000 indbyggere. 2) Nationalitetssovjetten, som vælges af de 15 republikker (25 delegerede hver), de 19 autonome republikker (11 hver), de 9 autonome områder (5 hver) og de 10 nationale områder (1 hver). ØS vælges for 4 år ad gangen og samles 2 gange årlig. Begge kamre nedsætter kommissioner for budget, lovgivning og udenrigspolitik. De to kamre kan også holde samlede møder. ØS' samling varer i reglen 3-5 dage, og den meste tid bruges til timelange indberetninger, som kun levner nogle timer til den såkaldte »diskussion«. Det er indlysende, at der under sådanne mødevilkår ikke kan være tale om virkelig parlamentarisk arbejde i vestlig forstand. Vigtige love som f. eks. unionens budget, dybtgående administrative ændringer, undervisningsreform o.s.v. bliver gennemdrøftet og vedtaget under samme samling, hvis sidste dag desuden i reglen er forbeholdt udenrigspolitiske problemer.

Skønt det i art. 32 udtrykkeligt fastslås, at al lovgivende magt udelukkende udøves af ØS, udsender man alligevel mellem samlingerne en række vigtige dekreter, som straks træder i kraft for senere at godkendes af ØS. Den udsendes i fællesskab af ØS' præsidium og regering og omfatter størsteparten af Unionens lovgivning. Selv forfatningsændringer, udvidelse af dødsstraffen o. l. udsendes først i dekretform og

SOVJETUNIONENS OPBYGNING

pr. jan 1963

godkendes senere med tilbagevirkende kraft. Ikke blot mangelen på tid til saglig diskussion, men også det store antal delegerede virker hæmmende på ØS' saglige arbejde og degraderer denne institution til en art lovgivningsautomat. Det samme gælder også de hurtigt gennempiskede valg af ØS' organer, nemlig præsidiet, ministerrådet og ministeriet.

ØS' *præsidium* (art. 48-56) vælges af ØS' to kamre på et fælles møde. Præsidiets består af 1 formand, 15 næstformænd (en for hver republik), 1 sekretær og 15 medlemmer. Det samlede præsidium er Unionens kollektive statsoverhoved, men over for fremmede magter optræder formanden som statsoverhoved (i de forløbne 45 år har der kun været 4 præsidenter: Kallin, Sjvernik, Vorosjilov og nu Brezjnev).

Præsidiets opgaver (forkortet):

Indkalder, opløser og udskriver valg til ØS. Afsætter og udnævner regeringsmedlemmer og de væbnede styrkers øverstkommanderende. Ophæver ulovlige regeringsdekreter. Lader foretage folkeafstemning. Udsender dekreter. Fortolker love. Udnævner og hjemkalder diplomatiske repræsentanter. Modtager udenlandske repræsentanters akkreditiver. Erklærer belejringstilstand og mobilisering og i tilfælde af angreb udefra, krigstilstand. Tildeler ordener og udøver benådningsret.

ØS' præsidium har i sin rundt regnet 40-årige beståen aldrig foretaget noget, uden at der i forvejen forelå en beslutning fra partipræsidiets og/eller partiets centralkomité. Desuden har præsidiets hidtidige 4 formænd samtidig været medlemmer af partipræsidiets, og de andre medlemmer indtager ligeledes høje partiposter. Denne personalunion garanterer, at ØS' præsidium ikke misbruger sin forholdsvis store magtpo-

sition og sine muligheder på partiets bekostning. Her-til kommer, at præsidiets magtbeføjelser alligevel ikke er så store, som det ifølge art. 49 ser ud til. I denne berøres nemlig ikke regeringens administrative bestemmelser, som altså ikke af præsidiet uden videre kan gøres ugyldige.

Centralregeringen eller ministerrådet, som den officielt hedder, (art. 64-78), er den sovjetiske central-administrations mest udviklede organ. Den vælges af ØS, men kan mellem samlingerne omformes af ØS' præsidium. Regeringens struktur forsøges med større eller mindre held tilpasset statens komplicerede opbygning, og ligesom det er tilfældet med den skiftende omorganisering af den økonomiske organisation (centralisering og decentralisering), er også centralregeringen præget af en næsten permanent omformningsproces, og da dette skulle være en mere varig fremstilling, skal kun principperne og de mere varige organisationsformer omtales her.

Skønt der i forfatningen ikke findes nærmere bestemmelser, har det siden Stalins død i marts 1953 været en kendsgerning, at centralregeringen er opdelt i 1) ministerrådets præsidium og 2) ministerrådets plenum. Ministerrådets præsidium, eller med et mere rammende udtryk »det indre kabinet«, består af 1 formand, d.v.s. ministerpræsidenten, flere (ultimo 1962 - 2; men tidligere har antallet været 5-6) første viceformænd for ministerrådet, d.v.s. 1. viceministerpræsidenter og flere (ultimo 1962 - 9) næstformænd for ministerrådet, d.v.s. viceministerpræsidenter. Det indre kabinets medlemmer er højststående partimedlemmer (ultimo 1962 - 5 af parti-præsidiet, tidligere sad alle i parti-præsidiet) og/eller højt kvalificerede eksperter, som dog alle mindst er medlemmer af par-

tiets centralkomité. Herved er personalunionen mellem partiets og det indre kabinets ledelse etableret. (Khrusjtjov er f. eks.: chef for partiet, regeringen og de væbnede styrker). Det indre kabinet administrerer ikke direkte og har tilsyneladende ingen underordnede udøvende organer, men udformer hovedlinierne, som af de lavere regeringsmedlemmer (plenumet) skal følges og virkeliggøres.

Ministerrådets plenum består for tiden (ultimo 1962) af ikke mindre end 60 medlemmer, som er opdelt i forskellige kategorier. Medlemmerne har enten titlen »minister« eller omtales som »formænd med ministerrang«. Der kan skelnes mellem to hovedgrupper:

Al-unions-ministerier og/eller styrelser (art. 75).	Unions-republikministerier og/eller styrelser (art. 76).
Disse har direkte underordnede organer i de 15 republikker og længere nede i administrationen. Deres kompetence går uden om republikernes regeringer. For tiden (ultimo 1962) findes der 18 sådanne ministerier eller styrelser (art. 77), hvis kompetence bl. a. omfatter: industri, teknik, forskning, landbrugsmaskiner, udenrigshandel, planlægning af økonomi, centralbank, statistik m.m. Det indre kabinets 12 medlemmer kan betragtes som al-unionsministre.	Disse er repræsenteret både i centralregering og republikregeringer. Centralregeringens styrelser giver kun principielle retningslinier, som af republikregeringen skal tilpasses det lokale behov. Kontakten fra centralregering til republikker etableres ved at republikkernes ministerpræsidenter sidder i centralregeringen. For tiden (ult. 1962) findes der foruden de 15 republikkers ministerpræsidenter, 15 fagministre eller styrelser i centralregeringen med bl. a. følgende kompetenceområder (art. 78): kultur, lokale finanser, landbrug, politi og statssikkerhed, sundhedsvæsen, udenrigspolitik og forsvar.

Sluttelig skal bemærkes, at unionens ØS ifølge artiklerne 105 og 114 vælger unionens højesteret for 5 år ad gangen og statsadvokaten for 7 år ad gangen. Dette indebærer, at unionens højeste dømmende og anklagende myndighed underordnes ØS' udøvende organer, præsidiet og centralregeringen. Den i de vestlige demokratier foretrukne adskillelse af de tre magtområder: den lovgivende, den udøvende og den dømmende magt respekteres altså ikke i forfatningen. Højesterettens og statsadvokatens opgaver vil blive omtalt i kapitlet om retsvæsenet og dets opbygning.

Unions-republikkerne, deres ØS og regering: I forfatningen findes der ingen regler for betingelserne for grundlæggelse af en unions-republik. Dog kan Stalins fortolkning af d. 25. november 1936 fremdeles betragtes som gældende. Ifølge denne skal republikkerne have følgende tre »kendetegn«: 1) grænser til udlandet eller det åbne hav, 2) en nationalitet med »kompakt flertal« og 3) over én million indbyggere. De generelle bestemmelser for de 15 unions-republikkers forhold til unionen og dens centralregering er nedfældet i forfatningens artikler 15-21. Ifølge disse har republikkerne en »indskrænket suverænitet«, hvilket ifølge de vestlige statsteorier er en *contradictio in adjecto*, en selvmodsigelse eller nonsens. Enten er en stat suveræn, eller også er den det ikke, en begrænset suverænitet findes ikke. Dette begreb, som afvises af de vestlige statsteorier, går imidlertid igennem flere af forfatningsbestemmelserne om republikkernes »selvstændighed«.

Således brydes bestemmelserne for en selvstændig udenrigspolitik og et selvstændigt forsvar (art. 18a-b) af artikel 14, pkt. 1 og 7, ifølge hvilke det er forbe-

holdt unionen at træffe beslutning om de rammer, inden for hvilke republikkens »selvstændige« udenrigs- og forsvarspolitik skal bevæge sig. Hvis man desuden tager den lange liste over al-unionsministerierne og komitéerne (art. 77) i betragtning, så opløses republikkernes selvstændighed af sig selv i intet, idet en nøje gennemgang af denne liste viser, at alle nøgleministerier og styrelser er al-unionistiske. Hertil kommer, at ledelsen af Sovjetunionen ligger i den centraliserede *partiledelses* hænder, hvis kompetence ingen republikgrænser kender. Derfor kan også forfatningens art. 17 om »retten til frit at kunne udtræde« af Sovjetunionen betragtes som en ren formalitet, hvilket iøvrigt også anerkendes af flere sovjetiske teoretikere. Stalin og flere andre har kendetegnet denne bestemmelse som »deklarativ og ikke legislativ«, d.v.s. uden praktisk betydning. Desuden foreholdes det republikkerne, at et forsøg på »frit at træde ud« ville være »...begyndelsen til en national kontrarevolutionær bevægelse«. Og dette indebærer øjeblikkelig anvendelse af militære magtmidler mod dem, der agter at påberåbe sig artikel 17 og anmode om frihed.

Hver unionsrepublik har sin egen forfatning, som er en tro kopi af unionsforfatningen, dog med nødvendige lokale ændringer. Således har hver republik *sin* ØS, ØS' præsidium, regering, højesteret samt statsadvokat. I republikkernes forfatninger er den administrative opdeling dog omtalt mere udførligt, og i republikker med muhamedanske indbyggere er der desuden indføjet særskilte bestemmelser om kvindernes ligestilling. Der findes i nogle af republikkernes forfatninger nærmere bestemmelser om republikkens forhold til de autonome republikker og områder m. m.

De andre afvigelser lader sig kort sammenfatte således:

Republikkernes ØS (art. 57-63) vælges med en lavere valgkvota end unionens (300.000 indbygger per delegeret). I Den Russiske Republik er kvotaen 150.000, og den laveste (5.000) findes i Armenien. I republikkernes ØS findes der kun ét kammer, og dette gælder også Den Russiske Republik, skønt denne af traditionelle grunde betegnes som den eneste »føderative« SSR.

Republikkernes præsidium (art. 61) eller kollektive statsoverhoveder er talmæssigt mindre end unionens. (Den Russiske Republik: 25 medlemmer, Letland: 7). Præsidenternes kompetence er i forhold til unionens betydelig mindre; således har de ingen ret til: at opløse deres ØS, at afslutte traktater med udlandet, at erklære belejringstilstand eller mobilisering.

Republikregeringerne (art. 79-88) består af de ministerier, som udøver deres myndighed på de i art. 78 nævnte områder ifølge direktiver udstedt af centralregeringen og tillempet de enkelte republikkers specielle forhold. Desuden findes der i republikregeringerne ministerier, som på grund af republikkens særlige regeringsproblemer udøver en selvstændig lokal forvaltning. Således findes i Den Russiske Republik særministerier for vandøkonomi, lokal industri og social forsorg; i Ukraine findes et ministerium for møbel- og tømmerindustri; i Estland for skiferudvinding o.s.v. De styrelser og administrative organer, som administrerer de al-unionistiske myndighedsområder (art. 77) har intet med republik-regeringerne at gøre;

de har direkte forbindelse med centralregeringen. Der findes altså tre former for ministerier eller styrelser i Sovjetunionen:

- 1) al-unionistiske, som kun findes i centralregeringen,
- 2) unions-republikanske, som findes både i centralregering og republikregeringer og
- 3) republikanske, som kun findes i republikkerne.

De autonome republikker (art. 89-93) kan etableres inden for de unions-republikker, som rummer én eller flere minoriteter, som dog ikke kan opfylde de på s. 31 omtalte tre betingelser, men som på grund af minoriteternes særegenhed alligevel kan have krav på en vis (hovedsagelig kulturel) selvstændighed. Autonomiens omfang er forskellig og tilpasset de pågældende nationers kulturelle trin og/eller loyalitet over for unionen. Karakteristisk for dem alle er, at de officielt betegnes som »stater«, men mangler det for den sovjetiske selvstændighed nødvendige rygstød, nemlig den forfatningsmæssigt fastsatte »indskrænkede suverænitet«, som ellers tilkommer unionsrepublikkerne. Denne udeladelse var nødvendig, idet der i de autonome republikker ikke findes særskilte autonome øvrighedsområder. Unionsrepublikken administrerer direkte den autonome republik gennem sine egne organer. De felter, hvor autonomien måske bedst kan gøre sig gældende, er sprog, kultur, teater, dans, folkløse o. l.

Eller er de autonome republikkers opbygning den samme som unionsrepublikkernes. De har egen forfatning, en ØS, et præsidium, lokal regering, dog hverken højesteret eller statsadvokat.

Sovjetunionens andre såkaldte lokale organer (art. 94-101) er direkte underordnet unionsrepublikkerne. Nogle har dog visse særrettigheder. De kan kort omtales således:

De autonome områder rummer nationale minoriteter, på et lavere civilisationstrin, og hvis nationale selvstyre derfor er mindre udviklet. De er ikke »stater« og har derfor heller ingen forfatninger, men »statutter«. De nyder visse privilegier. Således er de repræsenteret i Unionens Nationalitetssovjet med 5 delegerede hver. Deres administration er direkte underordnet unionsrepublikkens regering. De vælger lokale sovjetter for 2 år ad gangen.

De nationale områder er en endnu svagere form for territorial autonomi, som er etableret i den Russiske Republiks nordlige regioner, hvis beboere er nomadiserende hyrder eller jagtstammer. Deres administration er underordnet unionsrepublikken. De vælger lokale sovjetter for 2 år ad gangen.

Distrikter (kraj'er) og områder (oblast'er) er de store administrative enheder, som er umiddelbart underlagt republikregeringerne og kan sammenlignes med de danske amter. Også disse vælger deres distrikts hhv. område-sovjetter, som vælges for 2 år ad gangen.

Rajon'er er det næstlaveste trin i den administrative opbygning. I reglen sorterer de direkte under distrikter og oblaster, men i de mindre republikker, hvor der ingen områder er, er deres umiddelbart overordnede myndighed republikregeringen. Storbyer som Moskva er underinddelt i flere rajoner, og mindre byer danner

selv en enkelt rajon. Befolkningen vælger rajon- og bysovjetter for 2 år ad gangen.

Landkommunerne er de mindre administrative områder og består af enkelte landsbyer. Disse vælger deres landsbysovjet for 2 år ad gangen.

I alle de her omtalte organer vælger de lokale sovjetter deres respektive eksekutivkomité bestående af formand, næstformand, sekretæren og medlemmer. I de mindste bebyggelser vælges dog kun formand, næstformand og sekretær, men ingen medlemmer. Disse eksekutivkomitéer har ifølge art. 101 to overordnede organer, nemlig de lokale sovjetter og den umiddelbart højere administrative myndighed.

Sluttelig skal det bemærkes, at partimedlemmer er placeret i alle grene af statsadministrationen, hvor de er den »ledende kerne«, (jfr. partilovenes art. 59 og 67 samt forfatningens art. 126). Hermed er tanken om, at intet kan ske i det sovjetiske imperium uden partiets ledelse og samtykke også virkeliggjort med hensyn til den samlede statsadministration.

Søe-Lieutenant-Selskabets prisspørgsmål for 1963.

Efterfølgende prisspørgsmål er efter forelæggelse i Søe-Lieutenant-Selskabet fastsat for 1963:

1. Der ønskes en analyse af det taktiske samarbejde mellem motormissilbåde og motorkanonbåde formet i en »strike force« til imødegåelse af et invasionsforetagende. I denne forbindelse ønskes undersøgt de optimale krav, der må stilles til missilets styreform. I tilknytning til denne analyse ønskes vurderet, hvorvidt motormissilbåde vil kunne erstatte større overfladeenheder i denne opgave.
2. Det ønskes undersøgt, hvorvidt en anden tjenesteturnus og uddannelsesform for konstabler af operatørlinien kan gøre tilgangen til denne linie mere tillokkende og samtidig muliggøre en bredere anvendelse af denne og i endnu højere grad øge konstabelordningens beredskabsmæssige værdi.
3. Efter helikopterens introduktion i søværnet ønskes en redegørelse for, hvorvidt dette måtte gøre en selvstændig »Søværnets Flyvetjeneste« ønskelig under forudsætning af, at helikoptere på længere sigt ud over anvendelse i fiskeriinspektionstjenesten skal anvendes til operative opgaver.
4. Da »Søværnets tekniske Tjeneste« (omfattende de tekniske institutioner) omend nævnt i Forsvarsloven kun er et begreb, ønskes en vurdering af be-

timeligheden af at konkretisere dette begreb for gennem en sådan koordinerende tjeneste at sikre en bedre planlægning og produktion.

5. Giv en oversigt over traditioner, skikke og regler vedrørende tjenesten om bord og i land, som – uden nødvendigvis at være direkte nedfældet i gældende tjenestebestemmelser – har hævd i søværnet, og som derfor bør nedskrives samlet bl. a. med henblik på den subalterne officers forståelse og tilegnelse af begrebet »God orlogsskik«.
6. Der ønskes en undersøgelse af mulighederne for og organisationen af en søværnets såvel indad- som udadvendt nyheds- og informationstjeneste.
7. Der ønskes en redegørelse for, hvilke materielle og organisatoriske foranstaltninger der vil være nødvendige i søværnet for at øge de øvrige værns mobilitet.
8. En studie efter frit valg over et emne, der kan have betydning eller interesse for søværnet.

W. Grentzmann,
formand.

Formanden for »Udvalget til affattelse samt bedømmelse af prisspørgsmål for 1963« fremsatte ved forelæggelsen i Søe-Lieutenant-Selskabet af de foran anførte spørgsmål følgende supplerende bemærkninger og kommentarer til disse:

Udvalget har under udarbejdelsen af dette forslag bestræbt sig for at søge frem til aktuelle problemer for Søværnet af i dag, som må forekomme at mangle tilstrækkelig belysning til en videregående behandling

for en løsning af disse problemer. Udvalget har med de stillede opgaver søgt at dække følgende områder:

Taktik,
Uddannelse,
Organisation,
Historiske studier,
Oplysning og samarbejde
mellem værnene.

Uanset, at opgave nr. 8 er den eneste, der normalt er indkommet besvarelser på, der har dog for få år siden foreligget en besvarelse på en bunden opgave, mener udvalget dog, at det er i selskabets interesse og i overensstemmelse med dets formål, at der fortsat formuleres bundne opgaver dækkende problemer, som efter selskabets opfattelse trænger til belysning. Uanset om de fleste sådanne prisspørgsmål henligger ubesvaret, er det udvalgets opfattelse, at de alene ved at være bragt i forslag, bidrager til at rejse diskussion om de pågældende emner.

Til de iøvrigt af udvalget foreslåede prisspørgsmål skal jeg knytte følgende kortfattede kommentarer:

Ad 1. Da motormissilbåden, der allerede har gjort sin entré i den sovjetiske flåde, formentlig inden for de nærmeste år vil blive aktuel for vort eget vedkommende, mener udvalget, at det har interesse nu at gøre sig visse tanker klare om en sådan enheds taktiske anvendelse. Udvalget har indskrænket sig til det taktiske samarbejde med motorkanonbåde udelukkende for at begrænse opgaven.

Ad 2. Uanset at tidspunktet for en vurdering af konstabelordningen må forekomme vel tidlig, er det udvalgets opfattelse, at der allerede nu foreligger væsentlige erfaringer med hensyn til specielt operatør-

linien, der peger imod ønskelige forbedringer. Bl. a. kan nævnes svigtende tilgang og alvorlige problemer vedr. den videregående uddannelse og enhedernes værdi i civilundervisningsperioderne.

Ad 3. Så længe de opgaver, der skal løses af vore helikoptere, er indskrænket til de nuværende, ser udvalget ingen grund til at skabe en ny organisation inden for Søværnet for at løbe denne tjeneste med hensyn til uddannelse og materiel. Imidlertid øges omfanget af brugen af helikoptere til løsning af operative opgaver så stærkt i andre flåder, at en lignende udvikling let kan forudses her hjemme, en udvikling, der efter udvalgets opfattelse let kan medføre, at opgaveløsningen falder uden for Flyvevåbnets rammer og derfor vil kræve, at Søværnet selv må sikre de organisatoriske rammer, der kan rumme dette nye element.

Ad 4. Spørgsmålet er en delvis genfremsættelse af spørgsmål 7 i 1961 og 62, men er søgt begrænset i omfang i håb om at gøre det mere tillokkende som studieobjekt, da vigtigheden efter udvalgets opfattelse taler for sig selv.

Ad 5. Dette spørgsmål er fremsat i 1956, 57 og 60 og genfremsættes af dette udvalg dels for at tilgodese den historiske side af arbejdet i selskabet og ikke mindst ud fra den betragtning, at hele dette problem har en betydning for den moral, uden hvilken selv det bedste materiel ikke slår til. Det var vist admiral Cunningham, der efter de hårde kampe om Kreta sagde: »Det tager ca. 3 år at bygge en ny krydser; men det har taget 300 år at opbygge den tradition, der resulterer i, at Royal Navy uden tøven og hensyn til forholdene kommer hæren til hjælp, når den er i nød.«

Ad 6. Dette spørgsmål står efter udvalgets mening i direkte relation til lovenes § 1 og blev forøvrigt af et medlem i selskabet efterlyst på selskabets 4. møde i dette forsamlingsår.

Ad 7. Uden at ville gabe så højt som til egentlige amphibious operations er problemet om større mobilitet mellem landsdelene såre aktuelt for de andre værn såvel hvad angår personel som materiel og øvrige forsyninger under krigsforhold. Udvalget anser det derfor for vigtigt at få dette problem belyst såvel i den eksisterende materielle situation (includerende de kommende 10 LCU) og med hensyn til, hvad der yderligere må anses for nødvendigt og rimeligt såvel i organisatorisk som materiel henseende.

Til slut skal jeg på udvalgets vegne udtrykke håbet om, at den stigende frekvens i indlevering af prisopgaver, der gjorde sig gældende i 50'erne, trods det store arbejdspress, der hviler på de fleste af dette selskabs medlemmer, også vil kunne spores i dette decennium.

Bog anmeldelser.

Thorkild Hansen: »Det lykkelige Arabien«.

Gyldendal, Kbh. 1962. 374 s.

Thorkild Hansen har med denne særdeles velskrevne bog givet et interessant bidrag til kendskabet til forholdene for 200 år siden.

I året 1761 sendtes af A. P. Bernstorff en ekspedition, bestående af 5 videnskabsmænd og 1 tjener til Østen med udforskning af Yemen som hovedopgave. Ekspeditionens udsendelse var dog i første række at konkurrere med udlandet og kaste glans over den danske konge.

Ekspeditionens skæbne var pauver, og allerede før den udsendtes bestod der et spændt forhold mellem deltagerne, der ikke blev mindre gennem årene. De to rent danske deltagere var dem, der gjorde den ringeste figur. Fra den ene, sprogforskeren v. Haven's hånd foreligger kun meget lidt, bl. a. indeholder hans udsendte dagbøger mest beklagelser over manglende komfort og kritik af kosten, mens han viger tilbage for enhver særekspektion, der kan angribe hans mulighed. Den anden, lægen Cramer, har ikke nedskrevet en eneste sætning. Derimod er opbevaret en særligt for datiden meget værdifuld samling dagbøger og optegnelser fra den svenske botaniker Forsskål, den tyske tegner Baurenfeind og den frisiske landmåler Carsten Niebuhr. Disse tre skånedes sig ikke, datiden manglede blot forståelse og modtagerne, de

intrigespækkede københavnske regeringskredse, ignorerede helt de kostbare samlinger af zoologiske og botaniske sjældenheder, der nåede hjem. De blev sat på et loft og var så godt som 100 % ødelagt, da endelig videnskabsmænd fik adgang til dem årtier senere. Af de seks nåede kun Carsten Niebuhr hjem. Hans hjemkomst bemærkedes knapt, og hans sidste år tilbragte han i en lille stilling i Ditmarsken efter at have brugt næsten hele sin formue til at udgive sine egne og sine rejsekammeraters bøger og dagbøger. Disse bøger og et iøvrigt stort kildemateriale er grundlaget for den nu udgivne bog.

Det »lykkelige« Arabien fandt de aldrig. Navnet havde dengang en sagnagtig klang. Senere forskere har fundet ud af, at navnet stammer fra en misforstået oversættelse af betegnelsen for Yemen, der retteligt oversat betyder Syd-Arabien.

Bogen skulle have særlig interesse for søværnet, idet ekspeditionen blev bragt fra København til Middelhavet ombord i orlogsskibet »Grønland« – desværre savnes nærmere enkeltheder fra denne tur, blot får man et stærkt indtryk af de vanskeligheder vejr og vind frembød for datidens skibe.

J. Teisen.

Eyvin Schiøttz: Til søs 1913—1963. Sejlernes håndbog.

Dansk Sejlunion, København 1962. 380 sider.

Ovennævnte bog er modtaget som gave fra Dansk Sejlunion.

Eyvin Schiøttz' håndbøger er tidligere blevet rosende omtalt i dette tidsskrift. Denne gang har han overgået sig selv.

Bogen er diger og synes måske vel stor at have med i småfartøjer – men til gengæld er der ikke det emne af interesse for vore lystsejlere, der ikke er taget med. Næsten halvdelen af bogen er en ganske fortrinlig havnelods med detaillerede oplysninger.

Udover særlige oplysninger for medlemmer af sejlklubber og råd for sejlads i almindelighed findes en lille handy kagebog, en kort beskrivelse af vore hav- og strandfugle og de hjemlige fiskesorter, det sidste ledsaget af råd til lystfiskere og en oversigt over de bedste fiskepladser. Den firsprogede ordbog for sømands- og sejludtryk er noget udvidet. To sider med meteorologiske illustrationer er ret tilfældig indsat i bogen og kunne trænge til en lidt fyldigere forklaring; nu får vist kun få glæde af dem.

Et lille kapitel omhandler søværnets skibe med planche visende silhouetter af de vigtigste typer, bl. a. hjemmeværnsskutterne, der jo ofte deltager som dommerskibe ved kapsejladser.

I næste udgave synes det praktisk også at tage fyrvæsenets, toldvæsenets og fiskerikontrollens fartøjer med, skibe hvis eksistens også kan have betydning for sejlsportens folk. Også handelsskibstyper må det vel i denne forbindelse have interesse at kende. En ting som også burde have været med er en forklaring på minestrygersignaler – det er meget sjældent småfartøjer forstår dem! Den lille logbog er et udmærket supplement og så let at føre, at den formentlig vil blive vel modtaget i sejlsportskredse.

De anførte kritiske bemærkninger er kun småting i denne ganske fortrinlige håndbog.

J. Teisen.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i januar 1963.

Historie.

Canby, Courtland: Histoire de la marine. Schweiz 1962. 120 s. ill. 4°.

Hansen, Thorkild: Det lykkelige Arabien. København 1962. 376 s. ill. bibl. 8°.

Lind, H. D.: Præstø Amt og Søetatens Befalingsmænd i det 16. og 17. Aarhundrede. »Aar bog for Historisk Samfund for Præstø Amt«, Særtryk, Næstved 1913. 14 s. 8°.

Olan, Eskil: Marstrands historia. Göteborg 1923. 168 s. ill. 8°.

Olsen, Olaf og Ole Crumlin-Pedersen: Vikingskibene i Roskilde fjord. København 1962. 28 s. ill. 8°.

Søværnets Artilleriskole Holmen 1/9 1957—62. København 1962. Maskinskrevet 19 s. + 26 planer. ill. 2°.

They fought under the sea. The saga of the submarine. Washington 1962. 184 s. ill. index. bibl. 8°.

2. verdenskrig.

Gilbert, Price: The escort carriers in action. The story — in pictures — of the escort carrier force U.S. Pacific fleet 1945. Atlanta, Georgia 1946. 228 s. ill. 4°.

Schull, Joseph: The far distant ships. An official account of canadian naval operations in the second World War. Ottawa 1961. 528 s. ill. index. 8°.

Personalhistorie.

Hyde, H. Montgomery: The quiet canadian. The secret service story of Sir William Stephenson. London 1962. 256 s. ill. index. bibl. 8°.

Williams, Norman Lloyd: Sir Walter Raleigh. London 1962. 296 s. ill. index. bibl. 8°.

Sømandskab, navigation m. m. Bjærgningsv., dykning.

Miles, Stanley: Underwater medicine. London 1962. 328 s. ill. index. bibl. 8°. SMV.

Våbentekniske o.a. håndbøger m.m.

Parson, Nels A.: Missiles and the revolution in warfare. Cambridge, Massachusetts 1962. 246 s. ill. index. 8°.

Volz, Heinz: Fallschirmjäger-Fibel. 2. Auflage. München 1962. 375 s. ill. 8°. SMV.

Arktisk og antarktisk litteratur (Grønland).

Lundsteen, P. H.: Greenland and its people. København 1962. 40 s. ill. 8°. (I samme bog *Knud Rasmussen*: The bear in the ice hole).

Diverse.

Bramsen, Henrik: Danske marinemalere. København 1962. ill. bibl. 4°.

Crane, A. O.: The new geography. London 1944. 32 s. kort. 8°.

Baker, C. H.: Man and radar displays. New York 1962. 192 s. index. 8°. SOK.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Henrik Bramsen: Danske Marinemalere.

Burmeister & Wain, København 1962.

Som alle de af B & W udgivne bøger er dette et overordentligt smukt værk — for en amatør at se med meget smukt ramte farve-gengivelser. For samtlige reproduktioner er angivet, hvor originalen befinder sig, noget der ofte glemmes til stor gene for den læser, der har ønske om at studere malerier på nærmere hold.

H. Montgomery Hyde: The quiet canadian.

Hamish Hamilton, London 1962.

Sir William Stephenson var under 2. verdenskrig leder af den engelske »secret service« i Amerika.

Han havde været krigsflyver under 1. verdenskrig, hvorunder han nedskød 26 fjendtlige fly, før han selv blev skudt ned

og gik i fangenskab. Som forretningsmand mellem de to krige havde han bl. a. en del tyske forbindelser, der gav anledning til, at han kunne give den engelske efterretnings-tjeneste værdifulde informationer. På grundlag heraf fik Churchill ham ind som aktivt led i »secret service«.

Efter en opgave i Sverige og Finland var tilfredsstillende løst, blev han i 1940 leder af den amerikanske afdeling. Hans omspændende organisation formidlede et engelsk—amerikansk samarbejde og var et vigtigt led i beskyttelsen af allierede skibe i amerikansk farvand og ikke mindst under deres ophold i havn.

Forfatteren var i Stephensons stab og har derfor førstehåndskendskab til sit emne.

Nels A. Parson: Missiles and the revolution in warfare.

Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1962.

Oberst Parson udgav i 1956 bogen »Guided missiles in war and peace«. Det er altså en mand med et mangeårigt kendskab til sit emne. Forfatteren redegør for missiler af de mange typer, deres vækst fra de første svage forsøg til dato og deres principper. Missilernes anvendelse indenfor de forskellige former for krigsførelse tages op, ligesom deres fredelige anvendelse til videnskabelig forskning af verdensrummet.

Selv om bogen ikke går helt i dybden, er den dog af interesse, også for befalingsmænd i værnene.

Gilbert Price: The escort carriers in action.

Ruralist Press, Atlanta, Georgia 1946.

Bogen er skænket »The officers of the Royal Danish Navy« af Ltcomm. Richard J. Reynolds, der har udgivet bogen for egen regning og skænket et stort antal bort til interesserede. Et meget flot billedværk, der giver indtryk såvel af kamp-handlingerne som af dagliglivet ombord og glimt fra de besatte områder i Stillehavet.

Joseph Schull: The far distant ships.

Canada's forsvarsministerium, Ottawa 1961.

En gennemgang af 2. verdenskrigs søkrig set fra canadisk synspunkt. Alle verdenshave og alle vigtige søkrigsbegivenheder er med, og bogen udmærker sig især ved nogle fortrinlige og ualmindelig instruktive kort over krigsteatrene og enkelte episoder.

They fought under the sea.

The staff of NAVY TIMES, Washington 1962.

Et romanagtigt causeri om undervandsangreb fra det første kendte forsøg på indsmugling af en kurer i et undervands-apparat ca. anno 1150 til 2. verdenskrigs U-både.

Det bedste ved bogen er en omfattende biografi — hvor den er blevet sparsomt udnyttet! — og en række gode billeder.

Norman Lloyd Williams: Sir Walter Raleigh.

Eyre and Spottiswoode, London 1962.

Den sidste biografi om Sir Walter Raleigh, som findes på biblioteket er et tobinds værk fra 1806.

Den nu udkomne bog er ved siden af at være skrevet i et flydende og letlæseligt sprog, baseret på et stort kildemateriale og må derfor anses for at være absolut fyldestgørende for de fleste læsere.

J. Teisen.

Fra rigsarkivets marinearkivalier.

*Fregatterne »Najaden« 1796 og 1811 og deres konstruktør,
fabrikmester Hohlenberg, hans liv og indsats i flåden.*

Af kommandørkaptajn N. T. Michaelsen.

I. Indledning.

I Rigsarkivet findes talrige arkivalier indeholdende en mængde oplysninger om Marinens liv og virke gennem vekslende storheds- og nedgangstider.

Marinearkivalierne omfatter særlig de sidste 300 år; de ældste er regnskabssagerne fra Frederik 3's tid (1648–1670).

Af Rigsarkivets samlede arkivalier udgør Marinens andel ca. 1/50.

Om størstedelen af arkivalierne vides, hvad de indeholder, og hvor de findes anbragt; men det hænder, at de nødvendige oplysninger herom mangler, eller at sagernes placering i rækkerne, allerede før afleveringen til Rigsarkivet, er blevet bragt i uorden, f. eks. ved de pludselige flytninger i katastrofetilfælde, hvis de da ikke er helt forsvundet.

Adskilligt kan også være mere eller mindre ubetænksomt kasseret ved de oprydninger, som til tider har fundet sted på sagernes oprindelige hjemsteder.

Trods alt har Rigsarkivet stadig en mængde marinearkivalier liggende, kendte og ukendte, udgørende et vældigt kildemateriale.

Selv om marinehistorikere har behandlet meget af stoffet, også i vor tid, er der dog stadig grund til at fortsætte forgængernes arbejder og søge hullerne udfyldt.

I foråret 1959 lykkedes det lederen af Marinens Bibliotek, kommandørkaptajn Kiær, ad privat vej at skaffe de nødvendige midler til, med Rigsarkivets tilfaldelse og faglige støtte, at foretage en registrering af dets personalhistoriske del af marinearkivalierne.

Om hjælp ved dette arbejde, hvis mål er at lette de fremtidige forskere deres studier, henvendte kommandørkaptajnen sig til nogle få pensionerede søofficerer, hvoraf 2 endnu fortsætter på 4. år.

I 1962 højtideligholdt Norge – og med dansk flåde-repræsentation – mindet om den dansk-norske fregat »Najaden«s hæderfulde kamp i Lyngør Havn mod engelsk overmagt 6/7–7/7 1812.

Fra norsk historisk side modtog Rigsarkivet i mindedagens anledning bestilling på fotokopier af »Najaden«s konstruktionstegninger.

Der findes i Rigsarkivet tilsammen 11 konstruktionstegninger af fabrikmester Hohlenbergs 2 fregatter »Najaden« under betegnelsen:

»Rigsarkivet: Orlogsværftets Tegninger.

Registrant 154 a. H.N. XVII.

Fregatter 1715–1835. No. 32.«

Tegningerne er i registranten anført med løbenummer (32), skibsnavn, kanonantal, tegningens emne og årstal.

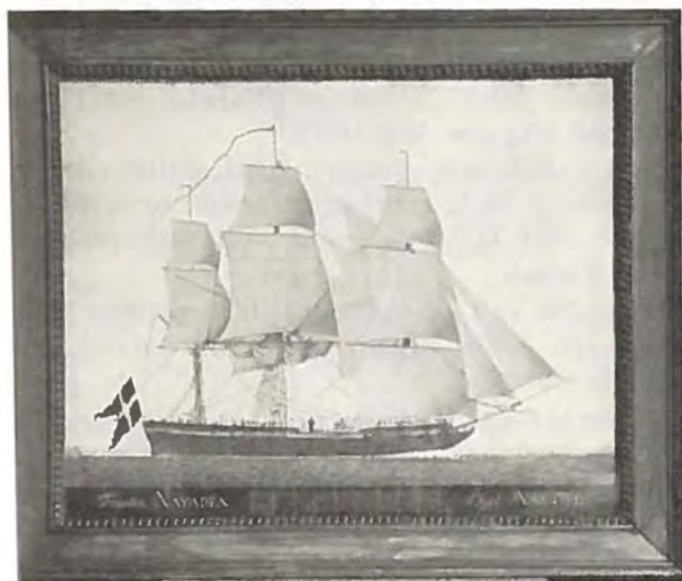
Rigsarkivets tilføjelse forneden på siden lyder:

»2 skibe er sammenblandede under no. 32, og årstallene i højre kolonne upålidelige. Der henvises til tegningerne«.

Akvarel af fregatten »Najaden« (1796) og briggen »Sarpen« i »Afs-fairen ved Tripolis« 15-16 maj 1797.

Fot.: Civiling. Utkov. Tilh. direktor P. Leth, »De Private Assurandorer«.

Akvarel af fregatten »Najaden« (1796).

Fot.: Civiling. Utkov. Tilh. direktor P. Leth, »De Private Assurandorer«.

Som følge af vort marinearbejde i Rigsarkivet faldt det naturligt, at jeg tilbød at assistere med at finde frem til, efter hvilke af disse 11 tegninger den pågældende »Najaden« er bygget.

Dette eftersøgningsarbejde viste sig at blive meget omfattende, idet de nødvendige oplysninger for identifikationen måtte søges på mange og for mig uventede og ukendte steder, hvorfor undersøgelsen foruden af fregatterne også kom til at omfatte deres konstruktør, fabrikmester Hohlenberg selv, hans øvrige fregatter og enkelte af hans andre skibe, samt adskilligt mere af hans fortjenstfulde virksomhed for flåden og sit land, end jeg oprindeligt havde påregnet.

Undersøgelsen klargjorde, at samtlige tegninger er konstruktionstegninger af den første »Najaden«, sat i vandet 1796 og bortført af englænderne i 1807.

Tegningerne er senere benyttet som konstruktions-tegninger for Hohlenbergs fregatter efter 1807 – efter hans død i 1804 – heriblandt »Najaden« 1811, som ødelagdes i Lyngør Havn 1812.

Senere ønskede ændringer i konstruktionen er som regel tilføjet på tegningerne med rødt, og bygninger iøvrigt, efter Collegiets ordre, sket »efter Najader 1796's Facon«.

Endvidere er i nærværende artikel medtaget beretningen om Hohlenbergs tragiske livsafslutning i begyndelsen af 1804.

Megen hjælp og støtte ved dette arbejde har jeg fundet i:

»Kommandør J. H. Schultz. Den Danske Marine 1814–1848«, udgivet 1930, et iøvrigt fremragende grundigt og pålideligt værk.

I sit forord af 2/12 1930 skriver kommandøren bl. a

»Med Hensyn til Billederne af Skibsmateriellet havde det været mit Ønske at give Konstruktions-Sidetegningerne af Skibene; men mærkeligt nok har det kun været muligt at fremskaffe to sådanne, nemlig Canoneer-baaden og Linieskibet Dannebrog; jeg har derfor maattet lade mig nøje med Fotografier af Skibsmodeller eller Malerier; men som bekendt er Eckersberg og Chr. Blaches Malerier saa korrekte, at de næsten vil kunne erstatte Konstruktionsbilleder«.

Denne Beklagelse fremsat i 1930, på hvilket tidspunkt alle de savnede konstruktionstegninger har befundet sig på Orlogsværftet, har været stærkt medvirkende til mit ønske om her i T.f.S. ved hjælp af fotokopierne at viderebringe kendskabet til disse fremragende tegninger, som siden 1945 har været tilgængelige på Rigsarkivet.

II. Orlogsmuseets »Najaden«-modeller.

Fra Orlogskaptajn Holcks afhandling »Den historiske Modelsamling på Holmen«, udarbejdet ved Flådestationens foranstaltning 1939, anføres følgende vedrørende de 2 »Najader«:

1. Modellerne af »Najaden« 1796, for- og agterskib:

Sat i vandet på Gl. Holm den 11/8 1796, udgået af Flåden 1807 (bortført af de engelske).

Fabrikmester Hohlenberg.

Dimensioner:

Lang over stævnene:	140' 6" (43,08 m)
Bred på tømmeret:	36'
Dybgående agt:	15' 9"
» for:	14' 3"
Deplacement:	483¾ læster inden huden (977 tons).

Armering:

Batteri: 26 stkr. 12 $\bar{\text{c}}$ kanoner.

Skansen: 6 » 4 » »

» 4 » 24 » caronader.

Krigsbesætning: 340 mand.

Fregatten »Najaden« var Hohlenbergs første skib og har det for alle hans skibe karakteristiske stærkt sammenknebne agterskib, der giver fregatten en betydelig defension agterud.

Hohlenberg var en ivrig talsmand for afskaffelsen af alle overflødige ornamenter, hvilket præger fregattens enkle ornamentering. Bovsprydets rejsning er 20°, eller 12° mindre end tidligere fregatters, og »Najaden« fik i stedet for mesansrue gaffel og bom.

Denne ganske nye type med det ændrede for- og agterskib, de mere lodrette sider i vandgangen og den større rejsning af bundstokkene vakte overordentlig opmærksomhed, og skønt man ikke følte sig tiltalt af udseendet, ja endog fandt fregatten uskøn, måtte man indrømme dens store fordele som krigsskib.

»Najaden« karakteriseredes som et ualmindeligt godt søskib, en ypperlig sejler, fortrinlig luvholder tilstrækkelig stiv, ikke »vred« eller for rank, et godt batailleskib med usædvanlig stor defension forud og agterud; fregatten buser dog umådelig i næsesø og tager meget vand over med forskibet, men er ellers magelig.

2. Modellen af »Najaden« 1811 (fuldt taklet og ekviperet). 36 canoner.

Sat i vandet på Nyholm den 26/10 1811, sønderskudt i Lyngør Havn den 6/7 1812.

Efter Hohlenbergs tegning.

Model af fregatten »Najaden« (1811), set 4 streger forind, visende den ny tilkomne kanonport på kabyssens plads.

Fot.: Civiling. Utkov.

Samme model set 4 streger agterind, visende det indknebne agterskib.

Fot.: Civiling. Utkov.

Dimensioner:

Lang over stævnene:	143' 6" (45,04 m)
Bred på tømmeret:	36' 6"
Dybgående agter:	15' 10"
» for:	14' 10"
Displacement:	601 læster (1202 tons)

Armering:

Batteri: 26 stkr. 18 $\text{\textcircled{E}}$ canoner

Skanse og

Bak: 10 » 8 » »

Krigsbesætning: 336 mand.

Modellens målestok: 1/48.

»Najaden« var den første efter 1807 byggede fregat, og med den forandring fra den første »Najaden«, at agterskibet ikke var så stærkt indknebet, og bygget med det nye træk af gilling og spejl. Fregattens kanonporte var indrettet med sætporte i 2 stykker i stedet for de tidligere anvendte faldporte, en forbedring, der gav bedre plads på batteriet, idet kanonerne altid kunne stå udhalede i borde, klar til skud, og samtidig krævede færre surringer.

»Najaden«s ornamentering er meget enkel, og gallionsornamentet indskrænker sig til den af Hohlenberg foreslåede »Krølle«, som i denne periode blev foretrukket, men kort tid efter måtte vige for kravet om genindførelse af den statelige gallionsfigur.

Vedrørende de 2 »Najader«s deltagelse i krigsbeginheder, henholdsvis i Middelhavet og i Lyngør, henvises til kildeangivelserne; for Lyngør-»Najaden« bl. a. til den omfangsrige litteratur i anledning af 150-års-mindedagen 1962, dels i T.f.S. og dels i norske tidskrifter og i den norske presse.

III. Fabrikmester Hohlenbergs data m. m.

Fabrikmester F. C. H. Hohlenberg er født den 16/2 1765 i Aabenraa, hvor hans fader, kaptajn i Søe-Etaten, var indrulleringsofficer.

1770 blev sønnen, 6 år gammel, indskrevet som »volontær cadet«.

1778 gjorde han sit første togt, med kadetskibet, fregatten »Samsø«.

1780 »virkelig cadet«. Han må tidligt have lagt særlige evner for dagen, thi i 1778 blev han beordret til at bivåne professor Bugges matematiske forelæsninger.

Ved kgl. Resolution af 4/2 1782, da han var 17 år gammel, bestemtes på fabrikmester Gerners forslag, at han og sekondløjtnant Tycho Jessen »paa grund af deres gode Genie og Lyst til denne Videnskab skulle oplæres af Fabrikmester Gerner i Konstruktion og de til samme hørende Videnskaber, og som følge heraf indgaa som Auscultanter (tilhørere) i Construktions-Commissionen«. Hohlenberg fik samtidigt tildelt sekondløjtnantsgage fra 24/7 1784.

17/10 1784 approberede Kongen Admiralitetets forestilling om, at sekondløjtnanterne Jessen og Hohlenberg måtte rejse udenlands på studium, hvortil de nu ansås »færdige og bequemme efter fra Aaret 1782 at have modtaget Undervisning i Faget med Flid og Nytte, saa de med Fordel kan rejse udenlands og indhente Kundskab om, hvad nyttigt der i den Videnskab kan være opdaget.«

Videre skriver Collegiet: »ikke noksom kan Fabrikmesteren (Gerner) rose dem; de have gode Genier, som de forbinde med Flittighed og ere vel oplagte til de matematiske Videnskabers Dyrkelse, saa at han, med fuld Vished om deres Evner, tør give et fast Haab

om, at disse unge Mennesker vil blive Søe-Etaten i Særdeleshed og Staten i Almindelighed meget nyttige Mænd«.

17/10 1787 blev Gerners forslag til program for studierejsen til udlandet approberet.

25/10 1788 fik de kgl. tilladelse til at påbegynde rejsen, på hvilken de ledsagedes af »modelkarlen« Johannes Nielsen, dels for hans egen uddannelses skyld, dels for at han kunne assistere officererne.

Under opholdet i London døde sekondløjtnant Jessen den 27/1 1789 af en heftig nerve- og forrådnelsesfeber, efter 27 dages forløb, skriver Hohlenberg hjem.

Hohlenberg vender hjem i december 1794 efter 6½ års studierejse, efter at have studeret skibbygning i Holland, Frankrig, England, Italien og Sverrig.

6/3 1789 udnævnt til premierløjtnant.

Kort efter hjemkomsten ansattes han som lærer i konstruktion ved Søe-Cadet-Academiet, og indtrådte som medlem af Konstruktions- og Regleringskommissionen, hvor han fik lejlighed til at fremsætte sine »nye ideer« om skibbygning.

Han konstruerede da sit første skib, fregatten »Najaden«, der blev sat i vandet den 11/8 1796.

12/2 1796 tog den daværende fabrikmester Stibolt afsked efter ansøgning, på grund af svagelighed, og samme dato konstitueredes Hohlenberg som fabrikmester.

24/3 1797 udnævntes han til fabrikmester.

I dec. 1799 forsvandt en af de af Hohlenberg konstruerede fregatter »Hvide Ørn« sporløst i Middelhavet. Dette gav bl. a. anledning til angreb på Hohlenberg i anonyme skrifter, som udtrykte, »at »Hvide Ørn« ikke var sødygtig«. Hohlenberg beklager sig over de anonyme skrifter, og Admiralitetet anmoder om,

at Hohlenberg må få fri proces i anledning af angrebet for »Hvide Ørn«s forlis, men sagen synes henlagt, idet han 21/12 1800 beordres til at tiltræde Defensions-Commissionen for at gøre forslag i henseende til »Den flydende Defension paa Københavns Rhed« for næste forår.

17/7 1801 udnævnt til medlem af Defensions-Commissionen.

10/11 1801 medlem af Commissionen angående Norges Søe-Defension.

26/8 1803 afsked efter ansøgning med kaptajns karakter, se efterfølgende afsnit VII om Hohlenbergs afgang.

23/9 1803. Kgl. ansættelse som havnemester i Christianssted og overlods på St. Croix.

26/9 1803 tilladt at gøre rejsen til Vestindien med fregatten »Frederikssteen«, en af hans egne fregatkonstruktioner og søsterfregat til »Hvide Ørn«.

9/1 1804 afgået ved døden i Christianssted efter 5 dages sygdom, 9. dagen efter at han havde overtaget sit embede.

I Kommandør J. H. Schultz' »Den Danske Marine 1814-1848« udtales bind I, pag. 76: »Det var ikke Krænkelser over en mindre gunstig Kritik af et enkelt Skib, der foraarsagede Hohlenbergs Afsked; det var en af økonomiske Sorger, Sygdom og Overanstrengelse nedbrudt Mand, der gav op, et Aar før Døden indhentede ham«.

Efter Hohlenbergs tegninger, dels medens han var fabrikmester, dels senere, er bygget følgende skibe:

5 lineskibe, 19 fregatter, 3 brigger, 2 skonnerter, stykpramme m. m. Se listen, afsnit VIII.

Af fregatter efter hans konstruktion byggedes før 1807 13, hvoraf »Najaden« 1796 var den første; efter 1807 byggedes 6 fregatter, af hvilken serie »Najaden« 1811 var den første.

5 af de sidste 6 fregatter fik samme navne som 5 af de før flådens ran byggede 13 fregatter.

Af disse 13 bortførte englænderne i 1807 de 11 sammen med flådens øvrige skibe, som med få undtagelser befandt sig i København.

IV. Hohlenbergs »nye ideer« vedrørende skibbygningen, hans 4 punkter og enhedsprincippet.

Som tidligere omtalt havde Hohlenberg lejlighed til i Konstruktions-Commissionen at fremsætte sine tanker og forslag.

Dette gjorde han bl. a. i følgende 4 punkter:

(I) Krigsskibet skal være lige godt beskyttet i alle retninger.

De svage punkter er glasvinduerne i spejlet og det tynde tværskod for på batteriet. Disse steder foreslår han beskyttet med lige så svært tømmer som skibssiden.

(II) Krigsskibet må have så mange angrebsmidler som muligt.

Han foreslår at erstatte skibets stivhed ved ballast med formstivhed og afskaffe alle overflødige vægte, såsom prydelserne for og agter (Gallionsfigur, Hukmænd, Vægtergang m. m.), hytten på linieskibe m. m. og anvende de sparede vægte til kanoner.

(III) Krigsskibet skal kunne forsvare sig så godt som muligt i alle retninger.

Han foreslår at indsnævre agterskibet, så der fremkommer en konveks låring, hvorved kanonerne her

kan skyde mere agterlig end tidligere. Endvidere foreslår han antallet af kanoner i spejl og stævn forøget betydeligt.

(IV) Krigsskibet må bygges så økonomisk som muligt af hensyn til pengemidlerne, bemandingsmulighederne, og sidst, men ikke mindst, vanskeligheden ved at skaffe brugbart tømmer.

Herunder kommer han ind på, hvad han kalder Enhedsprincippet:

- a. kun 1 klasse linieskibe,
- b. så få klasser mindre skibe som muligt,
- c. fællesskab af master, rundholter og sejl mellem de forskellige klassers skibe.

Hohlenberg er med disse ideer og principper et ansetigt stykke forud for sin tid, og man vil selv i vore dages skibbygning nikke genkendende og godkende til adskillige af hans tanker og forslag. Specielt har jo »Enhedsprincippet«s pkt. c i højeste grad relation til nutidens bestræbelser indenfor forsynings-tjenesten.

V. Fregatten »Najaden« (1796), dens konstruktion og bygning.

De »nye ideer« fik Hohlenberg lov at føre ud i livet i den fregat, han fik ordre til at konstruere som prøve i henhold til følgende ordre:

Hr. Premierløjtnant Hohlenberg.

Til en Fregat paa 36 Kanoner førende af Flaadens 12 $\frac{1}{2}$ paa Batteriet og befæstet med Kobberbolle, for i Tiden at kobberforhudes, ville Hr. Premierløjtnanten forfærdige en Tegning, og for at give Dem Lejlighed til at bibringe samme alle de Fuldkommenheder, som det er Dem muligt – så fritages De herved for at være nøje bunden til de nuværende 36-Kanon-Fregatters Hoveddimensioner, dog at Bekostningen ikke synderlig overskrider disse, men i saa Fald, at De først her-til opgiver samme tilligemed de intenderende Forbedringer, som foraarsager saadan større Bekostning.

Artilleriets bekvemmeste Placering til at skyde, saavel for- som agterud, betinger man sig ved denne Fregattegning, ligesom man ogsaa ønsker, for saa vidt det kan bestaa med Skibets fornødne Egenskaber, at de sværeste Rundholter fra de nuhavende Fregatter kunne være anvendelige til den ny.

Admiralilets- og Commissariats Collegium d. 12/3 1795.

Frederik C. P.

Fontenay. Kaas. Knuth. Mathiesen.

På følgende punkter foretog Hohlenberg væsentlige ændringer i forhold til de foregående fregatter:

Hoveddimensionerne.

»Najaden« var 9 fod længere, 1 fod bredere, 6 tommer mere dybgående og 76 tons drægtigere.

Underskibets konstruktion.

I dette fulgte han »vor tids første og søe-erfarne Konstruktor« Admiral af Chapmanns princip – den såkaldte kutterfacon. Princippet bestod i at give bundstokkene stor rejsning og samtidig gøre skibssiderne i nærheden af vandlinien mere lodrette.

Ved de mere rette linier i konstruktionen havde Hohlenberg i så stor udstrækning, som det var ham muligt, søgt at imødegå den dagligt voksende vanskelighed ved tilvejebringelse og behugning af tømmer.

Overskibet.

Dette var konstrueret efter de forhen omtalte principper.

Armeringen var bestemt til 13 stkr. i laget, men for yderligere at forøge forsvaret var der i konstruktionen angivet endnu en port agter, altså en 14de

port i skibssiden; for at skåne skibet så meget som muligt i fredstid var det hensigten, at den først skulle bores i krigstid.

På spejlet var anbragt et galleri af meget mindre dimensioner end hidtil, således at artilleriets brug ikke blev hindret.

Armeringen.

Den normale armering i fredstid bestod af:

26 stkr.	12	⌘	kan.	på batteriet.
6	»	4	»	kan. på skansen.
4	»	24	»	caronader på skansen.

Ialt: 36 stykker.

Men i krigstid skulle skibet ydermere armeres med:

2 stkr.	12	⌘	kan.	på batteriet i stævnen.
2	»	12	»	kan. på batteriet i spejlet.
2	»	24	»	caronader på dækket i spejlet.
2	»	24	»	caronader på dækket i stævnen.

Ialt: 8 stykker,

således at armeringen ialt blev 44 stykker, hvoraf der til skydning ret agterud og ret forud havde:

2 stkr.	12	⌘	kanoner og
2	»	24	» caronader,

hvad der var en betydelig forbedring mod tidligere fregatter, som ikke havde bougporte på batteriet, og på hvilke der ikke kunne bruges kanoner i spejlet.

Rejsningen.

Bougsprydets rejsning var gjort 12° mindre end i tidligere fregatter, hvor den var 32°, dels af skønhedshensyn efter mesanbommens indførelse i skibene i stedet for ruen, dels fordi Hohlenberg heri fulgte de fremmede nationer, særlig den engelske.

Usignoret Pastelmaleri.

Tilhører Forfatter. Redaktør J. HOHLENBERG

Enhedsprincippet.

Collegiets ønske om, at de sværeste rundholter fra de eksisterende fregatter skulle anvendes i den nye, er opfyldt for alle større rundholters vedkommende.

Ornamenterne.

Om disse udtaler Hohlenberg sig således:

»Omendskønt salig Fabrikmester Gerner havde indført en Stil i vore Skibes Orneringer, som gjorde dem til de smagfuldeste i hele Europa, saa ved jeg dog ikke, at nogen Tid fandt Figurerne aldeles paa ret Sted, enten paa Galerierne eller paa Gallionerne – jeg tør for min Del mene, at han heri blot fulgte Tiderne, og gjorde da ogsaa her noget af det fuldkomneste. Med megen Grund er jeg overbevist om, at salig Fabrikmester Gerner vilde anse Gallionsfigurerens Afskaffelse med samme Bifald, som de franske Konstruktører.

Disse kendte eller opgav ikke et eneste Argument for Figurerens Vedligeholdelse mod Kunstnernes Satire over den uanstændige Stilling, deres Muser og Gudinder paa disse Steder de fleste Tilfælde sættes i paa Gallionen; det var tværtimod de franske Konstruktørers egen Mening, at naar Figurerne ikke skulde blive til Dukker, da maatte man for deres Skyld gøre Skæg og Galion af sværere Tømmer, end det ellers behøvedes.

Alle Figurer blev afskaffede paa Krigsskibene Frankrig nogle Aar før Revolutionen, og til Gallioner blev ordineret et almindeligt Ornament, saavel for Orlogsskibe som Fregatter, bestaaende i et Skjold med det daværende franske Vaaben.»

Hohlenberg tænkte da ogsaa på at frembringe et ornament, der kunne blive almindeligt for vore krigsskibe – ogsaa her ville han have ensartethed – og kunn kendetegne dem blandt andre nationers, og henvendt sig i den anledning til justitsråd og professor Abildgaard, der gav tegning til: en vase med en kron til låg.

Vasen skulle forestille Pandoras æske, og krone forestille regeringen, som lukker for de ulykker, fal

len tillægger æsken at have indeholdt – i krigstid tages kronen bort, »Regeringen har da ikke længere kunnet holde Krigens Ødelæggelser tilbage, og Æsken er aaben«.

Tegningen af fregatten blev godkendt og anbefalet af Constructions-Commissionen, der udtalte om den: »Vi give den os aldeles nye og i vore Tanker synderlig heldige Agterskibets større Defension, med en betydelig mindre Prise, vort bestemte og ubetingede Bifald«, og tegningen fik kgl. approbation den 31/7 1795. Det samme gjaldt Collegiets forslag om, at da det var en ny konstruktion, skulle skibet besejles så snart som muligt for at undersøge, om der var grund til at gå videre med samme bygningsmåde.

Denne besejling, der fandt sted i efteråret 1796 sammen med den tilsvarende fregat CRONBORG, var mødeset med stor spænding i marinen. Det var jo noget ganske nyt, der skulle prøves angående skibbygning, som var det mest traditionsbundne af alt i marinen, og begivenheden satte sindene stærkt i bevægelse.

Hovedresultatet af besejlingen blev, at i sejlevne var der en ubetydelig overlegenhed på NAJADEN's side; af sin chef erholdt NAJADEN certifikat som et fortræffeligt«, af besejlingscommissionen som et ualmindeligt godt Søskib med særdeles magelige Besejlinger«.

Som batailleskib blev det antaget at være i alle henseender CRONBORG overlegent.

Forts. i næste nummer.

Redaktionen beklager at være nødt til at dele denne artikel, der oprindeligt skulle være udkommet i 150-året for kampen i Lyngør.

ADDITAMENTA

til

Linieskibet CHRISTIAN VIII's skæbne i Eckernförde,
Skærtorsdag den 5. april 1849.

Hidtil ukendte øjenvidneskildringer fremdraget
af kommandørkaptajn Th. Bjerre.

Mer end 100 år er nu gået siden linieskibet CHRISTIAN VIII sprang i luften efter den for vor Marine så ulykkelige kamp i Eckernförde, Skærtorsdag den 5. april 1849, og hvorom jeg udførligt har berettet i dette tidsskrift, årgang 111, 1940(T) samt i den samlede afhandling ECKERNFØRDE, Dansk-Nordisk Forlag, København 1940(E).

Da de fleste af tidsskriftets læsere nu ikke længere kan antages at være kendt med, hvad der dengang blev skrevet om »Begivenhederne omkring Kampen i Eckernförde« og som konkluderede i et sandsynligheds-bevis for, at Linieskibet var blevet sprængt i luften efter regelret forberedelse af nogle blandt den besætning, skal jeg her i korte træk lige anføre argumenterne herfor, da de nu fremdragne skildringer faktisk bekræfter denne antagelse; men først lige et par ord om de fremkomne manuskripter.

Een beretning om selve kampen blev i april 1905 overdraget Marinens Bibliotek af kontreadmiral Linde; den var fundet blandt hans faders, lærer, cand. phil. Christian Christensen Linde's efterladte papirer og er nedskrevet flere år efter den tragiske begivenhed.

af befaren ombord i lineskibet Peter Christian Olsen, født den 18/9 1826 (vistnok i Kongstrup, Holbæk amt)*) og vil blive gengivet i sin helhed, som afslutning på denne artikel.

For kun få uger tilbage er en i dagbogsform nedskrevet beretning om lineskibet CHRISTIAN VIII's hele togt, fra ekviperingen på Holmen og indtil kampens sørgelige afslutning med efterfølgende fangenskab, kommet for en dag. Den er nedskrevet under fangenskabet i Glückstadt af befaren ombord Hans Chr. Svinding, født i Ærøskøbing 1828, og giver en levende og sømandsmæssigt set enestående skildring af livet ombord og under fangenskabet; dagbogen vil inden længe blive offentliggjort i Danske Magasin ved dr. phil, overarkivar Erik Kroman, der velvilligst har ladet mig gennemlæse stoffet for nærmere bemærkninger til dette additamenta.

Til Marinens Bibliotek er der endvidere i de senere år indleveret to manuskripter omfattende lineskibets kamp, der, omend de ikke bringer noget særligt nyt, er interessante at gennemlæse; det ene er skrevet af Mads Rasmussen Hoby i *Brev- og Dagbog fra 1849*, det andet af H. Knudsen i *Dagbog 1849*, begge matroser ombord i lineskibet.

I min nævnte afhandling om kampen i Eckernførde blev alle hidtil kendte kilder gennemgået, såvel vedrørende selve kampen som den efterfølgende dom over kommandør H. G. Garde og kommandørkaptajn F. A. Paludan.

Påvisningen af, at dommen over de ledende søofficerer var uretfærdig, vakte ikke større opsigt; det var erkendt før, derimod rejste sandsynlighedsbeviset for,

* Køkkentændelsesrullen, Marineministeriets Mønstringssager I 1848-1849 Rigsarkivet

at nogle af skibets egne befalingsmænd med kaptajn-løjtnant O. J. Marstrand i spidsen regelret havde truffet de fornødne foranstaltninger til at lade skibet sprænge i luften, en heftig polemik i dette tidsskrifts nummer for oktober 1941.

Argumentationen for bevisførelsen var i store træk følgende: 1) den pludselig opstående brand i forskebet mer end een time efter, at al brand, der skyldtes beskydningen, herunder de gloende kugler, var slukket, 2) det forgæves forsøg på at få de sårede bragt i land, da »lazarettet måtte komme under vand«, 3) vandbygningsdirektør Hübbers udtalelse i sit værk om optagelsen af linieskibets vag, der ikke bar spor om en udbredt brand, at eksplosionen måtte være indtruffen »nemlich entweder durch einen sehr ausgedehnten Brand im Schiffe, der zufällig beide Pulvervorräthe in demselben Moment erreichte, – oder durch absichtliches Sprengen des Linienschiffs.

Für die letztere Vermuthung spricht der in der Abhandlung bemerkte Umstand, dass an den Überresten des Schiffs kaum einige Brandspuren gefunden worden sind,« 4) de åbne krudtkassers opstilling række på banjerdækket fra forreste til agterste krudt magasin i forbindelse med, at al overbordkastning af krudt øjeblikkelig var blevet forbudt og helt ophørt umiddelbart efter, at den tyske feldwebel Preusser var kommet ombord (han opholdt sig ca. to timer ombord og omkom ved eksplosionen), 5) befalingsmænd og kadetters udtalelser og optræden ombord, samt udtalelser af navngivne officerer under Overkrigsforhøret, at »de havde forstået det således, at skibet skulle sprænges i luften«.

Hertil kommer nu Peter Olsens meget sigende observation, gengivet med hans egne ord: ... »Der ble

atter slået »hold inde med Skydningen«, da var det, at vi havde strøget Flaget.

Da kom Overkanonér Godtfred hen til mig og sagde: »Kan Du gaa ned paa Banierne, og stikke paa Krudtkasserne, thi de skal kastes over Bord«; *jeg gik derned, og var der en Tid, Laagene paa Krudtkasserne var aabne, og der stod flere Løbelanterner ovenpå Krudtet, hver med en lille Stump Lys, som næsten var udbrændt; Glas i Lygterne var der intet af, saa det var intet behageligt Arbejde, jeg var kommet til, men lige paa engang fik en af mine Kammerater Øje paa mig, han sagde »Kom op, Kammerat, og faa noget at spise, det kan Du trænge til . . .«*

Denne øjenvidneskildring taler for sig selv, og behøver ingen nærmere kommentarer; det var et vel tilrettelagt og organiseret arbejde, der lå bag forberedelserne til den omfattende tekniske brand, der skulle få lineskibets forreste og agterste krudtmagasiner til at eksplodere på een gang. Af anden grund kan de brændende lys ikke være anbragt, som her skildret, jvfr. Søe-Krigsartiklernes og de daværende overordentlige strenge forordninger ombord for ild og lys samt krudt!

Hans Chr. Svinding beretter meget objektivt om livet ombord, om selve kampen og det mislykkede forsøg på at få lineskibet bragt let, ligeså om den brand, beskydningen forårsager, og fortæller – efter hvad man kan forstå en livlig diskussion herom blandt besætningen under fangenskabet (H. Knudsens dagbog) – at branden skyldtes den bombe (granat), der faldt i lasten (T. pag. 591/594, E. pag. 58/61) og nærmede sig krudtmagasinet. Dette er ikke rigtigt, thi al brand ombord, der skyldtes beskydningen, blev slukket (T. pag. 60/E. pag. 68).

Her skal jeg lige indskyde Mads Rasmussen Hobys

reflektioner herom i hans breve og dagbog: »... og saa skød de Ild i Skibet og noen sagde, at det var ikke sant ...«

Mærkværdigt nok beretter Svinding intet om sin post ombord, ej heller under kampen, først efter at flaget er blevet strøget, fortæller han nu ganske subjektivt følgende: »Jeg var i det agterste Krudtmagasinet, hvor vi ikke var meer end 5 Mand, og fler Folk var ikke muligt at faa ned; thi om nogle blev jaget ned, løb de deres Gang igjen; *vi stræbte af alle kræfter med at lange Krudt, og hafte vel det halve ude*, da der blev raabt alle Mand op ...«

Dette blev råbt, da den efter min formening forbedte brand tog overhånd (jvfr. overlæge Courlænders rapport T. pag. 596, E. pag. 63), ca. 1½ time efter flagets nedhaling, i hvilken periode Svinding har opholdt sig i agterste krudtmagasin og ikke haft lejlighed til at se, hvad der foregik på banierdækket eller andre steder ombord. Der er således blevet »stukket« krudt fra agterste krudtmagasin og videre på banierdækket, som Peter Olsen beretter, så længe, det har været muligt.

Sammenlignet med udtalelsen i »Eckernførde« (T. pag. 603, E. pag. 70), så viser disse kendsgerninger, som da anført: »... at Branden, naar man sammenholder den med de indtil nu kendte Begivenheder ombord, maa være en konstrueret Brand, og da forreste Krudtkammer næsten var tømt, maa der paa grund af Eksplosionens Voldsomhed, tilmed være flyttet Krudt dertil fra det agterste«.

Svinding fortsætter: »... da jeg kom op af Krudtmagasinet paa Banierne kunde man næppe trække aande for Røg og Damp, som nok bebudede Skibets Undergang; paa Banierne var næsten ikke til at kom-

me frem, for et sted lod opfyldt med Materialier, et Sted laa et Lig eller Saarede . . .«, desværre angiver han ikke hvad materialer, det drejede sig om, ej heller nævner han krudtkasserne. Materialierne har antageligt været sejl-mager-, skibsmands- og brandgods, der skulle tjene som løbere for ilden, når krudtkasserne var bragt til eksplosion ved lysenes nedbrænding og antænde det brandbare gods, som planlagt, når skibet var forladt af besætningen. Nu tyder begivenhederne imidlertid på, at dette kom til at virke som løbere for ilden fra denne og til krudtkasserne, der efterhånden eksploderede, som ilden nærmede sig (Wedel-Jarlsbergs forklaring, også gengivet i Kommandør Wildes Erindringer, Kbhvn. 1894), og videre til krudt-magasinerne.

Såvel Svinding som Peter Olsen beretter om næstkommanderende, Kaptajnløjtnant Christian Kriegers optræden under landsætningen, som straks vil blive gengivet i Peter Olsen egen beskrivelse; selvfølgelig har næstkommanderende været nøje orienteret om de ret omfattende arbejder, der foregik på banier og i magasiner, og har samtidigt spændt spejdet efter den hjælp fra dampskibene, alle håbede på, men som desværre udeblev. Derfor var der, til at begynde med, ingen hast med at få besætningen fra borde, først da ilden tager overhånd, lader næstkommanderende alle mand kalde op og beroliger folkene med sine rosende bemærkninger, som Svinding anfører, men ikke, som denne samtidigt beretter, at han havde gjort sig klar til at gå i land. Nej, han forstod sin pligt, nu som linieskibets chef, og drømte ikke om at forlade sin post, før alle var frelst; da han erkender, dette ikke bliver muligt, tyder Peter Olsens skildring af næstkommanderendes vandring på dækket med sin hustrus por-

træt, at han tværtimod er klar over sin og mange andres skæbne og snarere vier sig til døden.

Kaptajnløjtnant O. J. Marstrands færden ombord efter overgivelsen er ikke nævnt i de her omtalte manuskripter, ej heller i kaptajn J. C. Hohlenbergs, månedsløjtnant Bojes eller kadetterne O. Wolf og H. G. L. Braems; måske vil tiden bringe flere interessante oplysninger om kampen i Eckernförde, for det må anses for højst sandsynligt, at der rundt om i landet endnu findes breve eller lign. fra lineskibets stolte besætning til nærmere gennemgang for interesserede.

De her bragte fakta lader også een forstå, at Danmarks renommé på daværende tid ikke kunne tillade, at den virkelige grund til eksplosionen blev nøjere klarlagt; thi det var en forbrydelse, som også anført i ECKERNFØRDE (T. pag. 607, E. pag. 74), når flaget var strøget, og efter gængs krigsbrug ville blive straffet med døden. Derfor måtte og skulle de gloende kugler have hele skylden.

Nu må vel eftertiden kunne forstå, at det var for at redde Danmarks ære og samtiden for det sørgelige syn, det ville være, at se lineskibet CHRISTIAN VIII, landets stolthed under det forhadte trefarvede oprørsflag, at en række af lineskibets modige besætning forbedte ilden, og i det afgørende øjeblik tog skæbnen i deres hænder og antændte den stormende ild, der beseglede såvel deres som lineskibet CHRISTIAN VIII's skæbne.

Peter Olsens Beretning:

Slaget ved Eckernförde Skjertorsdag 5. April 1849.

Under Opseilingen i Fjorden var jeg Lodhiver og underrettede om hvormeget Vand vi havde, og vedblev med dette indtil de Fjendtlige Kugler gik i Nærheden af Lineskibet Christian den 8tende, saa blev der slaaet

Klar Skib, hvorpaa jeg forlod min Plads for at gaa til min Kanon N:2 paa øverste Batteri, som jeg var Kommandør for, hele min Besætning bestod af 10 Mand. Det varede kun et Øieblik, saa vare vi i Heden med det Nodre Batteri, som bestod af 4re Kanoner, det varede ikke længe inden vi havde demoleret dette Batteri, den ene Kanon slog Koldbøtte efter den anden, for enhver Kanon der inten vendte Munden i Vejret, eller Druen, gave vi et glædeligt Hurra. Da vi vare færdige med det Nodre, gave vi os i Færd med det Søndre, omtrent ved Middagstid vare vi ogsaa færdige med dette.

Det havde ogsaa 4re Kanoner, de 3 Kanoner vare ubrugelige, saa de havde kun 1 tilbage, de kunde skyde med, da der blev slaaet at holde inde med Sjæseringen. Skydningen ophørte fra begge Sider. (Vaabenhvile).

Nu havde jeg mistet min Visekommandør Axsel Axelsen, en 24 pund Kugle havde taget hans høiere Arm, og hele Underkæben bort, den samme Kugle havde borttaget Jernknæet, samt min Fængrørsdaase, Splinterne af Skibet havde ligeledes saaret 2 Mand af mine Folk.

Da jeg gik op paa Dækket, hvor der blev givet Ordre til at beslaa Forre Mærseil, jeg ændrede op med, for at see mig omkring, og imedens vi laa paa Raaen kørte et Fæltbatteri lige for Øiene af os, og plantede deres Kanoner agtenfor Linieskibet, og paa Batteriet i Land varmede de Kugler, som senere blev til vor Ulykke. Da Slaget tog sin Begyndelse igjen stod den prøisiske Militær paa høiere Land, end Batteriet laa hvilket jeg ikke kunde lide at see, hvorfor jeg sendte dem 2 Skud efter hinanden som var ladet med Kugle og Skraasæk; de forlod deres Plads, og kom ikke mere

tilsyne. De Fjendtlige Kugler faldt; de fleste imellem de forreste Kanoner, derfor midstede jeg ogsaa de fleste Folk. Jeg havde kun 4re Mand tilbage om Eftermiddagen, hvorfor jeg henvendte mig til min Batterichef Løitenant Rambuck om at faa Folk til at assistere mig ved Kanonen, da mit Mandskab blev træt.

Løitenanten sagde: »Min Gut, tag saa mange som du har Brug for,« men der var ingen som kom mig til Hjælp. Der blev atter slaaet »hold inde med Skydnin-gen«, da var det at vi havde strøget Flaget. Da kom Overkanoner Godtfred hen til mig, og sagde: »Kan du gaa ned paa Bannierne, og stikke paa Krudtkasserne, thi de skal kastes over Bord«; jeg gik derned, og var der en Tid, Laagene paa Krudtkasserne var aabne, og der stod flere Løbelandterner ovenpaa Krudtet, hver med en lille Stump Lys, som næsten var udbrændt; Glas i Lygterne var der intet af, saa det var intet behageligt Arbejde, jeg var kommet til, men lige paa engang fik en af mine Kammerater Øie paa mig, han sagde: »Kom op, Kammerat, og faa noget at spise, det kan du trænge til.« Jeg som ikke havde nydt noget siden om Morgenens Klokken 4 lystrede strax, og kom op paa Dækket.

Der saa jeg Næstkommandereren Herr Kaptain Kri-ger gaar frem og tilbage; det var første Gang, jeg saa ham fra om Morgenens, da jeg kastede Loddet for at underrette hvormeget Vand vi havde.

Jeg kan see ham endnu med hans store Kappe, og hans Kikkert paa Ryggen, hans Kones Portræt under Armen; hvergang han kom Agter ud, stod han stille, saa paa sin Kone, og med en Hurtighed var Portrættet under Armen. Ligeledes gjorde han, naar han kom til Falderebet.

Paa engang siger Kaptainen Kriger: »Børn gaar agter

ud i Fald Forskibet skulle springe,« men Mandskabet blev paa deres Plads.

En tid derefter siger atter Kaptein Kriger: »Børn gaar ned til Trøkværket, ikke for min Skyld, men for eders egen skyld.« Jeg var saa nær at jeg var en af de første, som kom ned paa Øverste Batteri; saa og som Følge deraf ogsaa paa Underste Batteri; saa Ilden Forude, hvorfor det galt om at komme op paa Dækket. Folkene standsede paa Trappen, fordi der var fuldt af Folk.

Der var 2 Trapper ved Siden af hinanden, og jeg var saa heldig at benytte den Trappe som stod ledig, løb agter om Stormasten, op i Storrøstet, thi Baaden var ved Faldrebet.

Baaden haledes Agterud, jeg sprang i Baaden ned imellem Folkene, saa Ilden Forude, hørte Kanonerne gik af; Skibet var gaaet i Luften, Baaden jeg var i kændrede, og da jeg kom over Vandet, saa jeg brændende Seil i Luften, samt mange andre Brandsager, og da Tingene begyndte at falde ned rundt omkring mig, dukkede jeg under Vandet, kom op, og alt var stille.

Derpaa svømmede jeg i Land.

Anmærkning, Visekommandørens Plads er paa venstre Side af Kanonen, og i Borde.

Han skal træde et Skridt frem, og til Høire, for at sætte Fængsrøret i Kanonen, med høire Haand.

Det var ved en saadan Manøver, at han blev dræbt. Kuglen som tog Jernknæet, gik i 2 stykker. Jernknæet i 3 stykker, hvoraf de 2 stykker faldt lige ned, det 3die faldt midtskibs, hvor ogsaa Kuglens 2 Stykker laa, tillige med Fængsrørdaasen.

sign./Peter Christian Eduart Olsen,
født den 18. September 1826.

Anmærkning. Peter Olsens skildring bærer præg af at være skrevet længe efter begivenheden, jvfr. bemærkningen om næstkommanderende »... jeg kan se ham endnu, etc. ...« Skriften er ført med latinske bogstaver, og da disse først blev obligatoriske ved skoleundervisningen ca. 1870-80, er det ikke helt sandsynligt, at Peter Olsen egenhændigt har skrevet det; måske er der tale om en afskrift.

En mindre erindringsforskydning er tilsyneladende indtruffen ved omtalen af næstkommanderendes ord »ikke for min skyld, men for eders egen skyld«; disse ord blev udtalt af næstkommanderende under landsætningen tilsidst, da al kommando så godt som opførte, og på hvilket tidspunkt han først blev set med sin hustrus portræt under armen.

Ordren om at gå til »Trøkværket« er antagelig givet, før ordren faldt om at gå agter ud.

Anmærkning til afhandlingen ECKERNFØRDE

(*T. pag 617, E. pag. 84 noten*).

- 1) Kptln. Marstrand ligger ikke begravet på Assistens Kirkegård, han hviler med de øvrige, incl. kptn. Hohlenberg, i krigergraven nær Eckernførde havn. Et gravmæle af Bindesbøll er rejst på familien Marstrands gravsted på Assistens Kirkegård (F931) over kptln. Marstrand. Kun kaptln. Chr. Kriegers jordiske rester blev overført til København og gravsat på Holmens Kirkegård.
 - 2) E. pag. 104, 13. l. fn.: *rebe paa Raed*, rettes til *løbe paa Rand*.
-

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i februar 1963.

Historie.

Bartlett, C. J.: Great Britain and sea power 1815—1853. Oxford 1963. 364 s. kort, index. bibl. 8°.

Farrère, Claude: Histoire de la marine française. Paris 1962. 448 s. ill. 4°.

Fredericia, J. A.: Adelsvældens sidste dage. København 1894. 550 s. + 67. bibl. 8°.

Jessen, E.: Kort nordisk Gudelære. København 1867. 128 s. index. 8°.

Nørlund, Niels og T. Vogel-Jørgensen: Verden siden 1945 i tekst og billeder. København 1962. I & II. 256 + 252 s. ill. 8°. SOK.

Roosevelt, Theodore: The naval war of 1812. New York 1907. 550 s. ill. index. 8°.

Suomen Puolustusvoimat ennen ja nyt. Helsingfors 1962. 286 s. ill. 4°.

Thorsøe, Alex: Den danske Rigsdag og Udenrigspolitikken fra 1866 til 1998. København 1913. index. 128 s. + VIII. 8°.

1. verdenskrig.

Everitt, Don: The K boats. A dramatic first report on the navy's most calamitous submarines. London 1963. 206 s. ill. index. bibl. 8°.

2. verdenskrig.

Bidlingmaier, Gerhard: Einsatz der schweren Kriegsmarineneinheiten im ozeanischen Zufuhrkrieg. Neckargemünd 1963. 270 s. bibl. 8°.

Bragadin, Marc Antonio: The Italian navy in World War II. Annapolis, Maryland 1957. 380 s. ill. index. 8°.

Ogden, Graeme: My sea lady. The story of HMS Lady Madeleine from February 1941 til February 1943. London 1963. 202 s. ill. 8°.

- Potter, John Deane*: A soldier must hang. London 1963. 210 s. ill. index. 8°.
- Suomen Sota 1941—45. Helsingfors 1960. 590 s. ill. kort, index. 8°.

Personalhistorie.

- Hogan, James Francis*: En deporteret Konge eller Beretning om Jørgen Jürgensen, Konge af Island etc. København 1892. 156 s. ill. 8°.
- Tordenskjold heimatt til Noreg. Bjørgvin, Norge u.a. [1925]. 48 s. 8°.

Politik.

- Boczek, Boleslaw Adam*: Flags of convenience. An international legal study. Cambridge, Massachusetts 1962. 324 s. index. bibl. 8°.
- Documents on british foreign policy 1919—1939. First series, Volume XII. Western and central Europe, the Balkan States january—december 1920, Transcaucasia february 1920—april 1921, Russia february 1920—march 1921. Oxford 1962. 842 s. 8°.

Strategi og taktik.

- Blumentritt, Günther*: Strategie und Taktik. Ein Beitrag zur Geschichte des Wehrwesens vom Altertum bis zur Gegenwart. Konstanz 1960. 184 s. ill. index. bibl. 8°.

Sømandskab, navigation m.m., bjærgningavæsen, dykning.

- Bourne, Wililam*: A regiment for the sea and other writings on navigation. HAKLUYT SOCIETY, sec. series CXXI. Cambridge 1963. 464 s. ill. index. bibl. 8°.
- Schiøttz, Eyvin*: Til Søs 1913—1963. Sejlernes Håndbog + bilag: Logbog, ill. København 1962. 380 s. ill. index. 8°.
- Troup, J. A. G.*: On the bridge. London 1934. 102 s. + 21 skitser. ill. 4°.

Skibe, skibsbygning m.m.

- Loef, Robert*: Hanseschiff um 1470. Burg/Magdeburg 1957. 3 planer. ill. 4°.
- Schiøttz, Eyvin*: Danske både. Dansk Sejlunions fartøjsfortegnelse 1962. København 1962. 88 s. ill. 8°.

Våbentekniske o. a. håndbøger.

- Demolition materials. NAVWEPS OP 2212. Washington 1962. 106 s. ill. index. 8°.
- Zetterström, B. T.*: Lärobok om undervattensbåter. Stockholm 1926. 200 s. ill. 8°.

Fra rigsarkivets marinearkivalier.

*Fregatterne »Najaden« 1796 og 1811 og deres konstruktør,
fabrikmester Hohlenberg, hans liv og indsats i flåden.*

Af kommandørkaptajn N. T. Michaelsen.

VI. Hohlenbergs flådeplan.

23/3 1801 afleverede Hohlenberg sin »Plan til en Bygningsmaaade for Orlogsflaadens lettere Vedligeholdelse og Bemanding«, som han efterhånden havde undfanget ideen til, og som han, efter at have omtalt den til Kronprins Frederik, der dengang var præsens i Admiralitetscollegiet, og som havde udtalt at ville tage den under velvillig overvejelse, udfærdigede skriftligt under dato 22. marts 1801.

I planen undersøger Hohlenberg først, hvilke fordringer der må stilles til flåden og dens artilleri, og drager derefter sine slutninger: »Naar Grænsen for Krigsskibets Størrelse søges i det tilstrækkelige Forsvar ved den mindst mulige Bekostning og Bemanding, maa Fordringen til den danske Flaade blive, at den skal være den Modstander jævnbyrdig, som der er mest Udsigt til at møde paa Kongen af Danmarks Enemærker . . .«

Denne artikels rammer tillader ikke en detaljeret redegørelse, hvor ønskelig en sådan end kunne være, for Hohlenbergs sidste få års virke, i særdeleshed for hans »flådeplan«, men i det efterfølgende skal dog bringes en kort vurdering af denne flådeplan og af dens resultat.

Som enkeltmands-værk er planen vel nok et af de ejendommeligste dokumenter i den danske marines historie. Dens mest fremtrædende punkter er:

Medens man hidtil havde udviklet den danske marine ved at forbedre de eksisterende skibstyper, er det første gang, det foreslås at bygge vore krigsskibe efter de modstandere, man kan have udsigt til at møde på territoriet.

Ved indførelsen af enhedsprincippet for skibene, således at der kun bliver én klasse skibe i slaglinien, sættes slutstenen på den bevægelse, som havde fundet sted gennem hele det 18. århundrede, nemlig *indskrænkning af slagskibstypernes antal*; og ved så at sige at halvere antallet af klasser for fregatter og det mindre krigsskibsmateriel skabtes grundlag for en økonomi i flådebygningen, hvortil der var stærk trang på grund af den stadigt voksende mangel på træ til skibbygning.

Ved forslaget om den dobbelte fregat er Hohlenberg en menneskealder forud for sin tid.

Havde det kommende århundredes udvikling ikke ændret hele krigsskibsbygningen, først ved dampens indførelse som drivkraft og derefter ved jernets anvendelse til skibbygningsmateriale, kunne hans flådeplan have fået lang levedygtighed. Faktisk blev for den resterende del af sejskibsperioden hans plan fulgt for den danske flådes genopbygning.

Som det senere skete, kom det 19. århundredes danske sejskibsflåde til at bestå af: Een klasse linieskibe, to klasser fregatter samt brigger, hvis størrelse varierede efter deres formål, men alle med samme skyts.

Enhedsprincippet, forstået som ensartethed indenfor den enkelte klasse, sejrede fuldstændigt og blev

for artilleriets vedkommende ført til en fuldkommenhed, som Hohlenberg ikke havde drømt om, hvorimod enhedsprincippet, forstået som fællesskab af rejsning mellem de forskellige krigsskibsklasser, måtte opgives, da forskellen mellem disse blev gjort større.

VII. Hohlenbergs afgang.

I Kommandør J. H. Schultz: »Den Danske Marine 1814–1848«, Bind I, pag. 76–81 gøres meget udførligt rede for de ansøgninger m. m., som Hohlenberg indsendte til Kronprinsen i sit sidste fabrikmesterår 1802–august 1803, dels om forbedring af sine kår, dels om sin afsked, og der skal herom henvises til dette værk.

Her skal blot anføres følgende:

6/12 1802 indsendte han følgende ansøgning til Kronprins Frederik om afsked:

»Med Helbred og Sindskræfter betydeligt nedbrudt, med fortærende Græmmelse over fejlslagne Bestræbelser, med bestandig stedse Frygt for, at det muligste ikke skal synes gjort for at fremme Flaadens Tilbygning af de Midler, som skaffes, og dertil en uovervindelig Urolighed ved Anvendelse af uskikket Tømmer – ser jeg i mig selv, Naadige Kronprins, en ligesaa utjenlig, som i mange Forhold, ulykkelig Fabrikmester.

Kongens Tjeneste vil altforvist undgælde, ved at jeg forbliver i dette Embede, og for mig selv, vil det være en daglig Marter, som jeg altfor ofte skal ønske Døden at gøre Ende paa.

Overbevisning om Pligt og uudslettelig Erkendtlighed for den Naade, jeg har nydt aftrykker mig den nedslaaende Tilstaaelse, at den duelige Udlænding vil være Hs. Maj. Tjeneste gavnligere, end jeg nu formaar det.

*Er det mig tilladt heri underdanigst at give (For-
slag), da tør jeg af Erfaring fremsætte, at i den svenske,
under Admiral af Chapmann opdragne Konstruk-
tør, Kaptajn Georgii, gode praktiske Kundskaber vil
findes forenede med en elskværdig Karakter ...»*

Et par dage efter fik Hohlenberg underretning om,
at hans ansøgning ville blive bevilget.

Sygdommen, Hohlenberg led af, betegner har i et
brev af 6/7 1803 til Kronprisen således: »... Den ikke
fjerne Vinter, som jeg ønskede at fly for om muligt
at forhindre min Brystsvaghed fra ... (ulæseligt) en
rodfæstet Svindsot ...»

At Hohlenberg har været overanstrengt, fremgår
bl. a. af, at man overvejede at befri ham for noget
af hans arbejde ved at skille skibenes reparationer ud
fra fabrikmesterens område, hvilket dog ikke kom til
udførelse; men man indskrænkede sig til i 1801 at
ansætte inspektionsofficerer ved reparationer.

Men det bedste bevis for det overmenneskelige ar-
bejde, han præsterede i sin embedstid, fremgår af den
omtale, Kollegiet gav af ham i april 1826 i anledning
af den skarpe strid om hans konstruktioner ... »og
*Hohlenberg selv, som i en Embedstid af 8 Aar leverede
17 nye og aldeles originale Tegninger til Krigsskibe
Stykpramme m. m. foruden endel mindre vigtige Teg-
ninger, som under idelig Kamp mod Vanskeligheder
indførte saadanne Forandringer og Forbedringer ved
det praktiske Skibbyggeri, i og for sig selv, at hans
Minde derfor maatte være Holmen kært, om han end
ikke havde udrettet andet; som ved Siden af en Em-
bedsvirksomhed, der udfordrede en dygtig Mands hele
Talent, deltog i vigtige Kommissioner, og som i alle
sine væsentlige Arbejder og i al sin Embedsfærd op-
vakte sin Samtids Beundring – denne Mand omtale*

nu som et flygtigt Genie, der indførte nyt efter dristige, men ikke vel overvejede Ideer . . ., som om han endnu mod Enden af sit daadfulde Liv ikkun var en Begynder i den Kunst, i hvilken hans stemmeberettigede Dommere erkendte ham at være Mester.»

Den 26/8 1803 fik Hohlenberg sin afsked med fuld honnør; han fik ikke alene tilstået det reglementerede fabrikmester-honorar for hvert skib, der var løbet af stabelen, men også for dem, der stod på stabelen, og han fik kaptajns karakter.

Såsnart Hohlenberg fik vished for, at han ville få sin afsked, så han sig om efter en anden beskæftigelse, og her traf det sig så heldigt, at daværende overlods i Christianssted på St. Croix, Kommandørkaptajn Morgenstierne, var hjemme og ønskede at trække sig tilbage.

For Hohlenbergs helbred var klimaet godt, og desuden fandtes fra ældre tid et lille reparationsværft ved Christianssted, som overlodsens drev halvt privat for at kunne forøge sine ringe indkomster af selve embedet. Det passede godt for Hohlenberg, og han udkastede straks planer til at udvide værftet, så at det kunne kølhale og reparere alle på Vestindien farende skibe, hvilket han mente ville blive til stor gavn for de dansk-vestindiske øer, og gennem Kronprinsen fik han ordnet den økonomiske side til at sætte værftet i gang.

Om Hohlenbergs overtagelse af sit embede og hans kort derpå følgende død haves kun efterretning gennem den vestindiske regerings rapport til Generaltoldkammeret af 10. januar 1804:

»Efterat den ved Kgl. Resolution af 23/9 1803 allerhaadigst udnævnte Overlods og Havnemester Hr. Kaptajn Hohlenberg var arriveret den 20. December 1803

med Fregatten FREDERIKSSTEEN tiltraadte han besagte Embede den 1. ds., men blev faa Dage derefter syg, straks derpaa sengeliggende, og er igaar Aftes ved Døden afgaaet, hvilket herved uopholdelig indberettes.«

Således døde på den danske ø i det Caraibiske Hav den af de danske fabrikmestre, som har sat de varigste spor i den danske krigsskibbygning.

Hohlenberg efterlod sig enke og 3 børn, 2 sønner og 1 datter, hvilke foreløbig fik ophold i Odense. Hohlenberg blev 30/1 1795 gift med Elisa Judith Hagen, f. 1771, død 27/9 1814.

Enken fik straks den reglementerede pension og understøttelse til de mindreårige børn, men den 3/7 1812 reskriberede Kong Frederik Admiralitetet, at der til de to sønners opdragelse skulle udbetales det fornødne af Rentefondets renter, og at der årlig skulle indgives beretning om bekostningen og sønnernes fremgang.

Den ældste søn, I. S. Hohlenberg, blev juridisk kandidat, og i 1818 reskriberede Kongen Admiralitetet, at han skulle beholde understøttelsen, til han kom i embede med gage; den yngste søn M. H. Hohlenberg, blev teologisk kandidat med karakteren laudabiles et quidem egregie i 1819 og beholdt understøttelsen til april 1822 – en fremgangsmåde på hvilken der er få eksempler i den danske marine.

VIII. Hohlenbergs større konstruktioner.

På de efterfølgende sider er medtaget to lister, hvori er angivet en række data for Hohlenbergs større og mere betydende konstruktioner, som ialt omfatter 5 orlogsskibe og 19 fregatter. I det tilgængelige kilde-materiale mangler der byggenummer for enkelte af

skibene. Årsagen hertil kan være, at numrene fortrinsvis er givet til de skibe, som er løbet af stabelen fra beddingerne på Nyholm og Dokøen.

I listerne betegner † ved skibsnavnet, at skibet hortførtes sammen med flådens øvrige skibe af englænderne ved Københavns kapitulation i 1807. Med hensyn til oplysning om disse skibes senere skæbne, herunder om deres deltagelse i krigshandlinger, henvises til orlogskaptajn J. Teisens artikel i dette tidsskrifts januar-nummer 1962.

Endvidere gengives fra det i kildehenvisningen anførte franske værk »Souvenirs de Marine« to tegninger til Hohlenbergs konstruktioner Fregatten VENUS (NAJADEN 1811) og Orlogsskibet CHRISTIAN VII. De originale konstruktionstegninger findes i Rigsarkivet, og det til det nævnte franske værk anvendte materiale er tilsendt forfatteren af værket af daværende underdirektør ved Orlogsværftet I. C. Tuxen.

Om orlogsskibet CHRISTIAN VII skal oplyses, at dette var en af Hohlenbergs i udlandet mest beundrede konstruktioner, som bl. a. efter at være røvet af englænderne i 1807 af disse anvendtes som model for egne nybygninger.

IX. Afsluttende bemærkninger.

En sammenligning mellem flådens styrke på bortførelsestidspunktet i 1807 og de nærværende artikel vedføjede datalister for Hohlenbergs produktion afgiver grundlag til at bedømme hans indsats på det skibbygningsmæssige område til at være af endog overordentlig betydende omfang.

En sådan bedømmelse underbygges yderligere af den vurdering, som Collegiet i 1826 gav af hele hans indsats som fabrikmester, en vurdering, som omfatter

Hohlenbergs orlogsskibskonstruktioner:

Byg. nr.	Navn	Kanoner		Mand- skab	Lgd. o. stevne	Bredde	Dybgående		Løbet af stabelen	Kasseret ell. udgæet
		vægt	antal				agt.	for		
80	Norge.*	36 $\mathcal{C}$	78	740	180'	47'	20' 6"	19' 3"	$\frac{20}{9}$ 1800	1807
83	Christian VII.*	36 -	90	849	184' 6"	48' 6"	20' 9"	19' 9"	$\frac{20}{7}$ 1803	1807
86	Pr. Chr. Frederik. ¹⁾	24 -	74	625	170' 9"	44' 3"	20' 3"	19'	$\frac{8}{10}$ 1804	$\frac{20}{8}$ 1808
87	Prinsesse Caroline.*	24 -	74	625	170' 9"	44' 3"	20' 3"	19'	$\frac{21}{9}$ 1805	1807
6	Danmark.	24 -	66	696	170' 9"	44' 3"	20' 3"	19'	$\frac{20}{7}$ 1817	1856 ³⁾
88	— 2)	—	74	—	—	—	—	—	—	1807
90	— 2)	—	74	—	—	—	—	—	—	1807
92	— 2)	—	74	—	—	—	—	—	—	1807

*) Bortført af englænderne i 1807.

1) Ødelagt i kamp med englænderne ved Sjællands Odde $\frac{22}{3}$ 1808.

2) Nybygninger ødelagt af englænderne på Holmen 1807.

3) Overgik til blokskib 1848.

Byg. nr.	Navn	Kanoner		Mand- skab	Lgd. 6. stevn.	Bredde	Nybygning		stabelen	ell. udgæet
		vægt	antal				agt.	for		
79	NAJADEN. †	12 66	40	340	140' 6"	36' 0"	15' 6"	14' 3"	11/8 1796	1807
81	HVIDE ORN. *)	8 -	24	180	129' 2"	32' 6"	14' 0"	13' 0"	30/7 1798	29/12 1799
84	FREDERIKSSTEEN. †	30 -	26	195	129' 2"	32' 6"	14' 0"	13' 0"	11/11 1800	1807
	ELVEN. †	24 -	10	141	99' 0"	26' 0"	10' 3"	10' 0"	23/11 1800	"
82	ROTA. †	24 -	40	398	152' 1"	38' 0"	16' 6"	15' 6"	15/8 1801	"
	LILLE BELT. †	30 -	20	173	112' 4"	28' 9"	12' 9"	11' 3"	21/8 1801	"
	EJDEREN. †	24 -	10	141	99' 0"	26' 0"	10' 3"	10' 0"	26/8 1802	"
	FYLLA. †	30 -	20	173	112' 4"	28' 9"	12' 9"	11' 3"	18/7 1802	"
	DIANA. **)	30 -	20	173	112' 4"	28' 9"	12' 9"	11' 3"	7/7 1804	1809
85	PERLEN. †	24 -	46	416	155' 3"	39' 3"	17' 7"	16' 7"	14/7 1804	1807
	GLYKSTADT. †	18 -	12	141	99' 0"	26' 0"	10' 3"	10' 0"	25/8 1804	"
89	VENUS. †	18 -	36	340	143' 6"	36' 6"	15' 10"	14' 10"	5/10 1805	"
91	NYMPHEN. †	18 -	36	340	140' 6"	36' 0"	15' 6"	14' 3"	6/6 1807	"
93			36							
2	NAJADEN. ***)	18 -	36	336	143' 6"	36' 6"	15' 10"	14' 10"	26/10 1811	6/7 1812
3	PERLEN. ***)	"	"	322	"	"	"	"	30/5 1812	5/12 1814
4	VENUS.	"	"	"	"	"	"	"	26/6 1812	1835
5	MINERVA.	"	"	"	"	"	"	"	13/10 1813	1836
7	NYMPHEN.	"	"	"	"	"	"	"	18/10 1815	1852
8	FYLLA.	"	"	"	"	"	"	"	17/7 1819	1852

Nr. 93. Nybygning ødelagt af englænderne 1807.

*) Forliste i Middelhavet.

**) Toges i Cartagena af spanierne.

**) Ødelagt i Lyngør Havn.

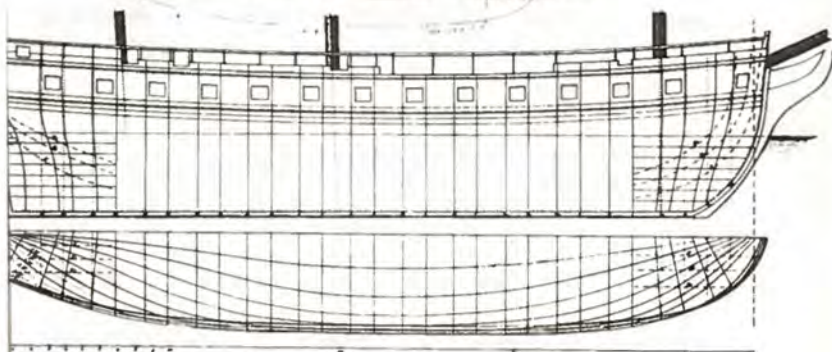
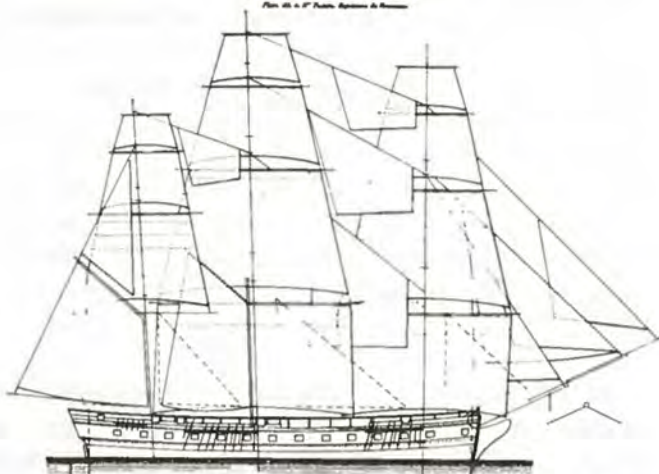
***) Forliste på Skagen.

†) Bortført af englænderne i 1807.

VENUS — FREGATE DE 36 CANONS

MARINE ROYALE DU DANEMARK

Plan 48. et 49. Plan de la Fregate de la Marine

Construite par B. Schiberg
Rue à l'anc. le 18 Septembre 1810
Armes de 12 canons de 12
1 canon de 12
6 canons de 6

Longueur entre perches de 127 m 02
Largeur au fort hors bordage 11 m 30
Bread sur quille 11 m 30
Bread de l'axe de la quille 11 m 30
Bread de l'axe de la quille 11 m 30
Bread de l'axe de la quille 11 m 30

både hans indsats som fremragende konstruktør og hans betydelige virksomhed i vigtige kommissioner etc.

Hohlenbergs hele virksomhed, som kun strakte sig over en embedstid på otte år – fra 1794 til hans afsked i 1803 – fik den allerstørste betydning for Danmark-Norges daværende flådemagt, og det er mit håb, at jeg med denne artikel har nået det mål, som jeg stillede mig ved arbejdets begyndelse: at gøre dette tidsskrifts læsere, og da i særdeleshed dets maritime læsere, bekendt med denne geniale og højtfortjente mand, som var beundret og højagtet af de fleste i sin samtid og i eftertiden såvel i sit eget land som i udlandet.

At han også ved sit efterhånden arrogante væsen skaffede sig fjender og modstandere – en skæbne, som bliver de fleste store mænd til del – må godskrives ham på grund af hans gennem hele hans embedstid så overvældende arbejdsbyrde samt hans stadig fremadskridende sygdom.

Kildehenvisning:

Angell, H.: Syvårskrigen for 17. Maj 1807-1814. Kristiania 1914.

Anonsen, S.: Slaget ved Lyngør 6. og 7. Juli 1812. Oslo 1961. Eget forlag.

Garde, H. G.: Efterretninger om den danske og norske Sømagt. København 1835.

Holck, P.: Den historiske Modelsamling paa Holmen 1939.

Kiær, H. F.: Kampen ved Lyngør den 6. og 7. Juli 1812. T.f.S. Feb. 1962.

- Orlogsværftet: Skibbygning og Maskinvæsen 1692–1942.
- Paludan, J. J.: Erindringer. Clausen og Rist: Memoirer og Breve. 1908.
- Paris, Vice Admiral: Souvenirs de Marine. Paris 1882.
- Rigsarkivet: Registrant H. N. 154 a. Orlogsværftets konstruktionstegninger.
- Scheen, R.: Fregatten NAJADEN's taktik ved Lyngør i 1812. T.f.S. Jan. 1958.
- Schultz, J. H.: Den danske Marine 1814–1848. København 1930.
- Teisen, J.: (a) Månedsløjtnanter 1801–14. T.f.S. 1961.
(b) De danske skibes skæbne efter 1807. T.f.S. Jan. 1962.
- Topsøe-Jensen og Marquard: Officerer i den dansk-norske og danske Søetat. 1935.
- Wandel, C. F.: Søkrigen i de Dansk-Norske Farvande 1807–1814. København 1915.
- Artikler i »Norsk Tidsskrift for Søvæsen« Juli 1962 og i »Under Norsk Flag. Organ for Sjøforsvar og Sjøfart« 2/1962 samt i de norske »Aftenposten« og »Dagbladet« i anledning af 150-årsdagen for kampen i Lyngør 1812.

Af betydning og interesse for identifikationen af fregatterne NAJADEN 1796 og NAJADEN 1811 findes der modeller og billeder bl. a. flg. steder:

Orlogsmuseets udstilling i Sct. Nicolai Kirkebygning: Model af NAJADEN 1811, fuldt taklet og ekviperet.

Holmens tidligere modelsamlingsbygning: To modeller af henh. for- og agterskib af NAJADEN 1796.

Søofficersforeningen, Søkvæsthuset: (a) Maleri af Thorsøe, H. P. 1821, Affairen ved Tripolis 16/5 1797. NAJADEN 1796. (b) Samme motiv: farvelagt tegning af T. E. Lønning.

De private Assurandører, Palægade 2, Kbh.: To akvareller af NAJADEN 1796 af Conrad Christopher Parnemann, månedsløjtnant og chef for kanonchalup KIØGE BUGT; deltog i træfningen med de to engelske krigsbrigger 6/7 1812 ved Borøya, mens slaget stod i Lyngør med NAJADEN.

Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg: Farvelagt tegning af NAJADEN 1796.

Marinemuseet i Horten: Model af NAJADEN.

Museet i Aust-Agder Lyngør: Forskelligt, som har forbindelse med Lyngør-slaget.

Meddelelser fra udlandet.

Ved orlogskaptajn W. W. Christensen.

Vesttyskland.

Kommandohejsninger 1962.

Den 17. april hejstes kommando på depotskibet ELBE, der skal tilhøre 2. motorbådsflotille.

Vesttysk ubåd U 2.

Vesttysk torpedoindbjærningsfartøj »Najade«.

Den 3. maj hejstes kommando på ubåden U 2, der skal tilhøre 1. ubådsflotille.

Den 12. maj hejstes kommando på torpedoindbjærningsfartøjet NAJADE, der skal tilhøre hjælpeskibsflotillen.

Den 16. maj hejstes kommando på minestrygeren PEGASUS der skal tilhøre 3. minestrygerflotille.

Den 7. juni hejstes kommando på kystvagtbåden HERTHA der skal tilhøre 2. kystvagtflotille.

Vesttysk motortorpedobåd »Pfeil«, eng. Brave-kl.

Yderligere har der i juni fundet følgende kommandohejsninger sted: motortorpedobåden PFEIL, der skal tilhøre 1. motortorpedobådsflotille, motortorpedobåden WIESEL, der skal tilhøre 7. motortorpedobådsflotille og minestrygeren REGULUS, der skal tilhøre 3. minestrygerflotille.

Søsætninger.

Den 4. maj søsattes ubådsdepotskibet LECH ved Lübecker Flender-værftet i Lübeck.

Den 7. maj søsattes ved Howaldt-værftet i Kiel ubåden U 3.

Den 12. juli søsattes minestrygeren CASTOR ved værftet Abeking og Rasmussen i Lemwerder.

Den 14. juli søsattes depotskibet ISAR ved Blom og Voss' skibsværft i Hamburg.

Den 14. august søsattes jageren BAYERN ved Stülcken-værftet i Hamburg.

(Marine Rundschau, nr. 3 og 4, 1962)

Den vesttyske flådes tal.

Den 15. maj d. å. bestod den vesttyske flåde af ialt 178 egentlige krigsskibe og 28 hjælpeskibe.

(Marine Rundschau, nr. 3, 1962)

Norge.

Skoleubåd.

Den i Kiel den 7. maj d. å. såsatte ubåd U 3, blev den 10. juli ved en højtidelighed i overværelse af chefen for det norske søværn, viceadmiral E. Hostvedt, overdraget til den norske marine for et tidsrum af to år. U 3 vil under norsk flag føre navnet KOBLEN, efter den første ubåd som Norge i 1909 indkøbte ved Germania-værftet i Kiel.

(Marine Rundschau, nr. 4, 1962)

Nyt fiskeriinspektionsskib.

Som det første af tre nye fiskeriinspektionsskibe søsattes den 7. marts inspektionsskibet FRAM ved Ankerlækken skibsværft i Florøy. Det nye inspektionsskib, der er på 488 bruttoregister-ton, har følgende hoveddimensioner: længde 54,30 m, bredde 8,20 m, sidehøjde 4,90 m. Skibet, der er dobbeltskruet, drives

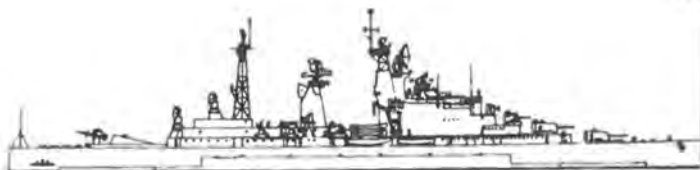
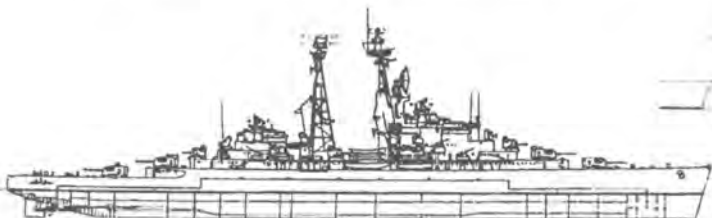
af to Wichmann dieselmotorer, der giver skibet en fart på 16,5 knob. Armeringen består af 1 stk. 7,6 cm A/L-kanon.

(Marine Rundschau, nr. 4, 1962)

Holland.

Ombygning af krydseren DE ZEVEN PROVINCIE.

I slutningen af april gik krydseren DE ZEVEN PROVINCIE til kaj ved skibsværftet Rotterdam skibsværft og flydedok. Krydseren skal i løbet af de kommende 3—4 år ombygges og omarmeres, således skal der på agterdækket installeres afskydningsramper for A/L-raketter af typen TERRIER. Raketterne med tilhørende elektronisk udstyr leveres fra Amerika.

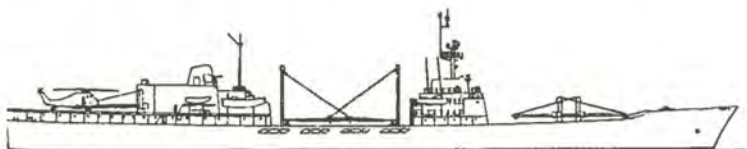
»De Zeven Provinciën« for og efter ombygningen.

(Marine Rundschau, nr. 3, 1962)

Nyt depotskib.

I slutningen af 1961 afgav det hollandske søværn ordre på et nyt depotskib til værftet Rotterdam skibsværft og flydedok. Skibet, der påregnes færdigbygget i slutningen af 1963, har følgende hoveddimensioner: længde o.a. 168,30 m, længde p.p. 157,00 m, bredde 20,30 m, dybgang 8,20 m, displacement fuldt lastet 16.800 ts. og dødvægtstonnage 10.300 ts. Skibet, der bli-

ver turbinedrevet, får en maskinkraft på 22.500 HK, der giver skibet en fart på 21,0 knob. Lastrummene er indrettet til både tørlast og flydende last. Agterdækket bliver indrettet som helikopterdek, med hangar umiddelbart agten for skorstenen.

Hollandsk depotskib - nybygning.

(Marine Rundschau, nr. 3, 1962)

Søe-Lieutenant-Selskabets virksomhed 1962—63. Det 179. forsamlingsår.

30. oktober 1962: I henhold til lovenes § 32.
6. november 1962: Mag. art. J. Danstrup: »Udenrigspolitisk orientering«.
13. november 1962: Kommandør H. L. Prause: »Elektronisk data behandling og transmission«.
27. november 1962: Kommandørkaptajn V. P. Heise: »Nogle grundlæggende synspunkter og foreløbige erfaringer vedrørende kursusvirksomheden på marinestation Lynæs«.
4. december 1962: 1) Forelæggelse af forslag til prisspørgsmål.
2) Oberst (FLV) K. Jørgensen: »Flyvevåbnet i angreb og forsvar, alene og i samarbejde«.
11. december 1962: 1) Afstemning vedrørende prisspørgsmål.
2) Ekspeditionssekretær P. Warming: »Rigsvåbnet«.
8. januar 1963: Ingeniør H. Q. Jacobsen: »Trådstyring af torpedoer«.
22. januar 1963: Orlogskaptajn I. E. Wessel-Tolvig,
Orlogskaptajn S. P. E. Gøbel,
Kaptajnløjtnant H. Fink-Jensen,
Kaptajnløjtnant I. T. Kam:
»Erfaringer med søværnets nye skibe«.
29. januar 1963: Orlogskaptajn A. W. Thorsen m. fl.: »Den sovjetiske flådes udvikling og tendenser«.
5. februar 1963: Oberstløjtnant (FLV) H. Westenholtz: »Grønlandskommando organisation og opgaver, problemer og muligheder«.
13. februar 1963: Mag. art. J. Danstrup: »Udenrigspolitisk orientering«.
(Mødet blev afholdt i Århus officersforening).

19. februar 1963: Viceadmiral S. E. Pontoppidan: »Aktuelle problemer«.
26. februar 1963: Kommandørkaptajn H. F. Kjær: »Søkrigshistorisk forskning«.
5. marts 1963: Civilingeniør I. Bauch (OLV): »Gasturbine-maskineri i søværnets nye skibe«.
12. marts 1963: Ekspeditionssekretær P. Warming: »Heraldik i søværnet«.
19. marts 1963: Kommandørkaptajn E. T. Sølling: »Fiskeriinspektion på Færøerne«.
26. marts 1963: 1) Valg af bestyrelse.
2) Valg af udvalg til bedømmelse af prisspørgsmål 1963.
3) Valg af udvalg til affattelse af prisspørgsmål 1964.
4) Major C. F. Hagen (FST):
»Krigsmaskinens friktion«.

Til forsamlingsårets 4., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 13., 14. og 15. møde var indbudt gæster.

På forsamlingsårets første møde valgtes til:

Redaktør af »Tidsskrift for Søværnen«:

Kommandørkaptajn F. Heisterberg-Andersen.

Redaktørsuppleant:

Orlogskaptajn I. E. Wessel-Tolvig.

Redaktionsudvalget:

Orlogskaptajn H. M. Petersen,

Orlogskaptajn P. E. Petersen,

Kaptajnløjtnant I. Christiansen,

Søløjtnant O. Lichtenberg.

Revisorer:

Kommandørkaptajn H. J. Jørgensen,

Orlogskaptajn S. E. Thiede.

Revisorsuppleant:

Orlogskaptajn O. Westergaard.

Voldgiftsråd for »Tidsskrift for Søværnen«:

Kommandør F. H. Kjølens,

Kommandør E. J. Saabye.

Det stående udvalg:

Viceadmiral S. E. Pontoppidan,
Kommandør H. L. Prause,
Kommandørkaptajn A. C. Struckmann.

Følgende udvalg er nedsat i forsamlingsåret:

Udvalg til affattelse samt bedømmelse af prisspørgsmål:

Kommandør E. Wolfhagen, formand,
Orlogskaptajn P. Wessel-Tolvig,
Orlogskaptajn H. Harboe-Hansen.

Suppleanter:

Kommandørkaptajn H. J. Jørgensen,
Orlogskaptajn J. O. Fredriksen,
Kaptajnløjtnant P. D. Christensen.

Udvalg til behandling af prisspørgsmål:

Kommandør J. Elving, formand,
Kommandørkaptajn E. W. Lennholm,
Orlogskaptajn S. S. v. F. Kieler.

Suppleanter:

Orlogskaptajn L. W. Wetlesen,
Orlogskaptajn M. M. Telling,
Kaptajnløjtnant O. H. Arboc.

Til bestyrelse for det 180. forsamlingsår er valgt:

Kaptajnløjtnant W. L. Grentzmann, formand,
Kaptajnløjtnant J. L. Winther, næstformand,
Kaptajnløjtnant S. Torp Petersen, regnskabsfører,
Søløjtnant J. M. Kilt, suppleant.

W. Grentzmann,
formand.

Bog anmeldelser.

Det kongelige regiment på Tøjhuset. Det danske artilleris oprindelse og første organisation.

Dette 52 sider store hefte er udgivet i anledning af NØRREJYSKE ARTILLERIREGIMENTS 40 års jubilæum, skrevet af regimentchefen, oberst Niels S. Lunn.

Obersten går imod den hidtil gældende opfattelse, at artilleriets organisatoriske historie går tilbage til 1675 og startedes af Chr. V.

I søværnet har vi lært om Chr. IV's bøsseskytter og de fleste har vel uden at reflektere videre over det regnet med, at det var et rent sømilitært korps. Obersten viser gennem anførte kilder, at bøsseskytterne også blev anvendt ved artilleriet på landjorden og at de to beslægtede artillerikorps derfor må siges at have ligget i vugge sammen.

Af de vigtigste kilder er Chr. IV's »Artikler for Kongens Bøsseskytter« af 25/2 1600 oversat fra tysk og gengivet fuldt ud. De er som de øvrige kendte »love og bestemmelser« fra det 17. årh. meget grundige og klare og viser et godt kendskab til disse kongens tjeneres vandel. I pkt. 21 anføres at »da det efter erfaring sker, at mange bøsse mestre farer om med uærlige, letfærdige kvinder og horer, som de ikke har i ægteskab, hvoraf følger et grumme uordentligt liv og imidlertid meget løber på i mad til sådanne perso-

ner« forbydes det dem at tage kvinder med i det hele taget. Det er nok mere økonomien end moralen, der taler her! Også drukkenskab lader til at være en almindelig last.

I pkt. 8 nævnes »at de skal med på et land- eller felttog«, af pkt. 9 og 10 fremgår, at de også kunne tilkommanderes handelsskibe. Det var altså ikke udelukkende et korps til brug i marinens skibe.

Chr. IV's artikler af 1625 og Fr. III's af 1654 er citeret i den udstrækning, de anfører bestemmelser for artholorii, archelie, tøjghus m. v.

En anden hovedkilde, kendt af en del af søværnets befalingsmænd, er »JON OLAFSSONS OPLEVELSER SOM BØSSESKYTTE UNDER CHRSTIAN IV, NEDSKREVET AF HAM SELV«, udgivet 1905 af Clausen og Rist, »Memoirer og Breve«.

Den er skrevet i årene 1617-27 og giver et glimrende, autentisk billede af det daglige arbejde og liv indenfor det daværende artillerikorps. Af såvel den som artiklerne fremgår det, at korpset sorterede direkte under kongen.

Chr. IV's tøjhus, der som bekendt blev opført langs den ene kaj ved den nyanlagte flådehavn, var hovedsædet, hvorfra bøsseskytterne udsendtes til skibe og fæstninger. Obersten har udtaget de i kilderne anførte kategorier i korpset, Tøjmasteren, Tøjjunkeren, Archelimestre, Constabler – når disse sidste udsendtes som ledere af grupper til skibe og i land, kaldtes de archelimestre –, Profos og Underprofos, Tøjhus- og Mønsterskriver, Trommeslager og Piber.

Bogen er et morsomt stykke historie og kan læses med lige stor interesse i hær og søværn.

J. Teisen.

T. K. Olafsen:

»Losvesenet i gamle dager omkring Oslofjorden«.

Marinemuseet Horten 1962, 116 s. ill.

Fra kommandørkaptein T. K. Olafsen, der er leder af Det norske sjøforsvars marinemuseum, foreligger »Losvesenet i gamle dager omkring Oslofjorden«.

For dem, der kender lidt til det danske lodsvæsens historic, er bogen af stor interesse, idet man genfinder mange fælles træk i de to lodsvæseners opbygning, hvilket vel også var at vente.

Der er dog to personer, der påkalder sig særlig interesse; den første er løjtnant (kaptajnløjtnant?) Gabriel Christiansøn, der havde tjent under Tordenskjold og åbenbart lært meget af ham, for efter krigens ophør tog han sig energisk af det norske lodsvæsen, blev selv lodskaptajn for det søndenfjeldske distrikt og fik skabt den lodsordning, der faktisk er blevet brugt i Norge næsten til vore dage.

Den anden er kommandør Peter Norden Sølling, om hvem der tidligere er skrevet i dette tidsskrift; han er i Danmark bedst kendt som stifteren af Bombebøssen, men fik under sin tjeneste i Sørlandet fra 1799 til 1814 efter megen modgang og først efter at have udfoldet stor energi indført og bygget et stort antal sødygtige lodskuttere – de såkaldte Søllingske lodskuttere – hvorved lodstjenesten i Norge blev væsentlig forbedret, ja egentlig først da virkelig pålidelig.

Udover skildringerne af disse personligheder rummer bogen et rigt materiale til belysning af lodsninernes fordeling imellem lodserierne indbyrdes, hvilket altid har været vanskeligt og har givet anledning

til mange stridigheder, den gang i endnu større grad, da lodskutterne ofte krydsede mange mil til søs – ja, helt ned imod Skagen. Også for den, der er interesseret i fyrvæsenets udvikling i de norske farvande i den tidligste tid, er der mange oplysninger at hente i hogen.

Mogens Schmidt.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i maris 1963.

Historie.

Boveri, Margret: Forræderiet i det 20. århundrede. IV. Det ideologiske forræderi. Kommunistskrækken i Amerika. København 1963. 384 s. index. bibl. 8°.

Browne, Douglas G.: The floating bulwark. The story of the fighting ship: 1514—1942. London 1963. 274 s. ill. index. 8°.

Hurgreaves, Reginald: Red sun rising. The siege of Port Arthur. London 1962. 210 s. ill. index. bibl. 8°.

Lauring, Palle: Fejder og Reformation. (1513—1536). København 1963. 276 s. ill. bil. 8°.

Mohr, Anton: Kampen om Nilen 1882—1898. Oslo 1923. 324 s. bibl. 8°.

Stabelaflehnninger af større orlogsskibe og kongeskibe 1840—1931. Uddrag af Berlingske Tidende og Illustreret Tidende. Maskinskrevet 1963. 45 s. 4°.

Thomer, Egbert: Sprung an die Küste. Amphibische Streitkräfte. Geschichte und Gegenwart. Hamburg u.ä. [1963]. 80 s. ill. 4°.

Ørsted, H. C.: La guerre entre le Danemark et la Prusse en 1864 (sur mer). Opgave fra Ecole de Guerre Navale. Maskinskrevet 1927. 35 + 13 s. kort. 4°.

2. verdenskrig.

Easton, Alan: 50 North. An atlantic battleground. London 1963. 288 s. ill. 8°.

l'Herminier, Jean: Casabianca. Oslo 1954. 198 s. ill. 8°.

Personalhistorie.

Churchill, Winston S.: Frontiers and wars. London 1962. 568 s. ill. 8°.

Sømandskab, navigation m.m.

Struve, Otto: Astronomie. Berlin 1962. 468 s. ill. 8°. NAV.

- Väbentekniske og andre håndbøger m.m. Alle ved SAR.
Comrie: Chamber's: Shorter Six-figure Mathematical — Tables. Edinburgh 1961. 388 s. 8°.
- Crede, C. E.*: Vibration and shock isolation. New York 1951. 28 s. ill. 8°.
- Cundy and Rollett*: Mathematical Models. Oxford 1961. 286 s. ill. 8°.
- Dresher*: Games of strategy: Theory and applications. Englewood Cliffs, USA 1961. 186 s. 8°.
- Flagle, Roy and Huggins*: Operations research and systems engineering, Clinton, USA 1960. 890 s. 8°.
- Flores*: Computer, logic, the functional design of digital computers. Englewood, Cliffs, USA. 1960. 458 s. ill. 8°.
- Handel*: Electronic computers. Wien 1961. 236 s. ill. 8°.
- Harris og Crede*: Shock and vibration handbook. New York 1961. ill. 8°.
- Jacobs*: The analytical chemistry of industrial poisons hazards and solvents. USA 1949. 788 s. ill. 8°.
- Wietner, G.*: Elektrische antriebe — elektronisch gesteuert und geregelt. Tyskland 1961. 180 s. ill. 8°.
- Kolthoff og Lingane*: Polarografyn. 1952. ill. 8°.
- Mandt*: Fundamentals of digital computers. Englewood Cliffs, USA 1958. 298 s. ill. 8°.
- Nathan og Hanes*: Computer programming handbook — guide for beginners. New Jersey, USA 1962. 214 s. ill. 8°.
- Povejsil*: Airborne radar. 8°.
- Schlesinger*: Principles of electronic warfare. Englewood Cliffs, USA 1961. 214 s. 8°.
- Shwop and Sullivan*: Semiconductor reliability. New York 1961. 310 s. ill. 8°.
- Smith, Jones and Chasmar*: The detection and measurement of infra-red radiation. Oxford 1957. 458 s. ill. 8°.
- Vollmert, B.*: Grundriss der Makromolekularen Chemie. Würzburg 1962. 508 s. ill. 8°.
- Wolfowitz*: Coding theorems of information theory. Giessen, Tyskland 1961. 126 s. 8°.
- Wooldrige*: An introduction to computing. Bath, England 1962. 218 s. 8°.
- Diverse.**
- Nielsen, L. C.*: Willemoes. (Skuespil). København 1908. 184 s. 8°.

Kommentarer til nyanskaffelser.

C. J. Bartlett: Great Britain and Sea Power.

Oxford University Press 1963.

En på et særdeles stort kildemateriale baseret gennemgang af britisk flådepolitik, flådebygning og intern politik vedrørende flådebaser og personeluddannelse i årene 1815—1853. Indenfor emnet flådepolitik findes sammenligninger med de på samme tid stedsfundne flådeopbygninger i de lande, der kunne blive hindring for det totale søherredømme.

Gerhard Bidlingmaier: Einsatz der Schwere Kriegsmarine-einheiten im ozeanischen Zufuhrkrieg.

Kurt Vowinkel, Neckargemünd 1963.

Forfatteren er tidligere krigsdeltager, bl. a. som navigations-officer i »Tirpitz«, senere i 5 år lærer i søkrigshistorie på marineakademiet.

Det er en særdeles grundig gennemgang af de større tyske skibes indsats i 2. verdenskrig, ikke alene det rent taktiske, også de strategiske overvejelser, der lå forud for hver epoke, hvor formålet var at sætte ind mod de allieredes forbindelseslinier og samtidig binde et så stort antal engelske flådeenheder som muligt i jagten.

Günther Blumentritt: Strategie und Taktik.

Athenaion, Konstanz 1960.

En god og kortfattet oversigt over landmilitær strategi og taktik fra de ældste dage til atomalderen, baseret på et meget stort kildemateriale.

Boleslaw Adam Boczek: Flags of convenience.

Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1962.

Spørgsmålet om at indregistrere skibe i Panama, Liberia, Honduras m. fl. stater er ofte tilbagevendende og er her behandlet.

Om man nogensinde kan komme dette, særligt skattemæssigt set, store onde til livs er svært at sige.

Marc Antonio Bragadin: The Italian navy in World War II.

US Naval Institute, Annapolis, Maryland 1957.

Forfatteren er orlogskaptajn i den italienske flåde. Han har her givet den første samlede fremstilling af den italienske flådes indsats — og set fra italiensk synspunkt.

Don Everitt: The K boats.

Harrap, London 1963.

I 1917 satte England en ny type U-både ind i kampen, K-klassen, de største og hurtigste under 1. verdenskrig, forsynet med to nedsænkkelige skorstene.

Disse både, til hvis indsats der var stillet store forventninger, nåede aldrig at blive sat ind mod fjenden, derimod har der aldrig eksisteret en skibstype, der var så forfulgt af uheld, kollisioner med andre K-både, med krydsere, kedelekspllosioner etc. kort sagt et meget kostbart eksperiment.

Claude Farrère: Histoire de la marine française.

Flammarion, Paris 1962.

Dette pragtfuldt illustrerede værk er nu atter udkommet og er ført helt til dato. Bliver der en mulighed for at udgive en dansk søkrigshistorie er denne bog et glimrende forbillede også hvad teksten angår.

Graeme Ogden: My sea lady.

Hutchinson, London 1963.

Trawleren »Lady Madeleine« gik under Ogdens kommando som eskorteskib med de arktiske konvojer. Bogen blev oprindelig skrevet på grundlag af dagbøger i slutningen af 1943, blev forlagt og er først 17 år senere fundet frem igen. Det er således autentiske oplevelser, en spændende og interessant læsning. Illustratoren var iøvrigt også i konvojtjeneste på samme breddegrader.

John Deane Potter: A soldier must hang.

Frederich Muller, London 1963.

General Tomoyuki Yamashita var den første japanske general, der blev hængt, dømt af efterkrigstidens domstol. Potter giver ham her æresoprejsning. Han var en af Japans stærke mænd, frygtet som rival af premierminister general Tojo til trods for, at han ikke havde nogen politiske ambitioner. Han blev offer for dommen over de japanske grusomheder; og dog var han en af de få, der indskærpede human behandling af krigsfanger. At han ikke kunne gennemføre en effektiv kontrol med, at hans ordrer blev efterkommet mens ansvaret for krigsførelsen lå på hans skuldre, kan ikke undre; men det blev grundlaget for dommen.

Douglas G. Browne: The floating bulwark.

Cassel, London 1963.

Forfatteren er oprindelig kunstmaler. Hans marinebilleder førte med sig, at han skrev maritime artikler og dette kombineret må have givet inspiration til denne bog, hvis baggrund er skibsbygningens historie fra 1514—1942.

Han påpeger hvorledes spansk, fransk og italiensk skibbygning lå langt forud for den engelske, der nærmest var baseret på lommelfinger-metoden, men også søkrigshistorien tager han op og understreger derigennem Nelsons ord »Ship do'n't fight, men do«. De Ruyter og Tromp gik med deres forholdsvis små skibe som oftest sejrrigt ud af kampe med englænderne, men siden da har de engelske søofficerer altid været deres modstandere overlegne trods skibenes ringere kvalitet.

Bogen har ikke som de fleste tilsvarende kun engelsk slagside — også andre nationers indbyrdes kampe er taget med — Lizza, Monitor-Merrimac, Midway etc.

Winston S. Churchill: Frontiers and wars.

Eyre & Spottiswood, London 1962.

Af Churchills fire bøger fra hans officers- og journalistdage »The Malakand Field Force«, »The River War«, »London to Ladysmith« og »Jan Hamilton's March« har de tre været udsolgt fra forlaget i mange år, den ene har været forgæves efterspurgt fra biblioteket.

Nu er de udgivet samlet og bogen er en af dem, man bør unde sig selv at læse.

Alan Easton: 50 North. An atlantic battleground.

Eyre & Spottiswood, London 1963.

Kaptajnløjtnant Easton gjorde hele krigen med som skibschef på canadiske skibe. Først i korvetter og en fregat i konvojtjeneste, sidst som destroyerchef, hvor han omkring D-dag var stationeret i Kanalen og her deltog i U-bådsjagter og i kamp med en tysk destroyergruppe. Bogen indeholder mange lærerige enkeltheder og er værd at læse, selv om den af og til virker lidt langtrukken.

Thomas Egbert: Sprung an die Küste. Amphibische Streitkräfte.

Gerhard Stalling, Hamburg u.å. [1963].

En kortfattet tekst, en række gode, ikke alle ukendte billeder. Af indholdet halvdelen tysk marineinfanteri før 1918 og invasionsuddannelse efter 1950, lidt om Napoleon, lidt om den 2. Verdenskrig. Det er ikke muligt altid at være 100 pct. heldig med bogindkøbene.

Reginald Hargreaves: Red sun rising. The siege of Port Arthur.

Weidenfeld & Nicolson, London 1962.

Major Hargreaves giver en skildring af den russisk-japanske krig set fra strategisk, taktisk synspunkt — han giver en ret detaljeret beskrivelse af kampen om Port Arthur, også de sømilitære begivenheder i tilknytning hertil. Østersøeskadrens skæbne er taget med og Tschuchimaslaget meget kort gennemgået.

Jean L'Herminier: Casabianca.

E. G. Mortensens forlag, Oslo 1954.

27/11 1942, da den franske flåde blev sænket i Toulon, lykkedes det nogle få U-både at slippe ud trods havnespærring, miner og angreb fra luften. Forfatteren var chef for en af dem, den 1500 ts. store Casabianca. Det lykkedes at opnå kontakt med engelske overfladeenheder og slippe ind til Algier og herfra blev båden sat ind på særopgaver, i første række at landsætte agenter, våben og ammunition på Korsikas kyst. 12. september 1943, tre dage efter at oprøret mod tyskerne var startet, løb båden ind i Ajaccios havn med de første forstærkninger, 109 mand trænedes landgangstropper. Bogen er meget underholdende og man lægger den ikke fra sig før den er læst færdig.

Anton Mohr: Kampen om Nilen 1882—1898.

Aschehoug, Oslo 1923.

I 1882 indledte England et angreb på Ægypten, der hurtigt gjorde dem til herrer over Nilen. Frankrig var blevet opfordret til at deltage og havde afslået, hvad de bitterlig fortrød. De søgte at råde bod på fejlen ved at udsende ekspeditioner med det formål at underlægge sig den øvre Nil, hvilket endte negativt ved Fashoda-affæren 1898.

J. Teisen.

Rettelse til februar-nr. 1963 pag. 74:

5. linie f. o. ordet »i« udgår, da det virker meningsforstyrrende.

Sovjetunionen idag.

Af D. J. König.

Borgernes rettigheder.

Der findes i Sovjetunionens forfatning et helt kapitel om »Borgernes grundlæggende rettigheder og pligter«. I dette har man nedfældet principperne for retten til arbejde og hvile, social forsorg, læge- og hospitalshjælp, samt hjælp til uddannelse. Endvidere sikres borgernes ligeberettigelse uanset nationalitet, race og køn. Der indrømmes tale-, presse- og forsamlingsfrihed samt trosfrihed og ret til at agitere for atheisme. Boligens, brevhemmelighedens og den personlige ukrænkelighed garanteres, og der kan gives asylret for flygtninge. I særskilte afsnit af forfatningen behandles valgretten (kapitel XI) og den personlige ejendom (kapitel I). Disse forfatningsbestemmelser omfatter alle arter af borgerlige rettigheder, som er en fast bestanddel af de fleste landes forfatninger. Dog mangler i den sovjetiske forfatning koncise bestemmelser om beskyttelse mod statsmagtens overgreb mod borgerne, medens de i forfatningen præciserede rettigheders omfang samtidig begrænses. Denne begrænsning er den »røde tråd« i alle forfatningens artikler med undtagelse af dem, der omhandler borgernes pligter.

Med andre ord: forfatningen både giver og tager rettigheder. Dette tveæggede system er baseret på Marx' og Engels' tanker om den »kapitalistiske« retfærdigheds partiskhed, en partiskhed der tillades under et kommunistisk régime, dog anvendt mod »kapitalisterne«. Med andre ord: alt er tilladt, bare det tjener kommunismens sag. Dialektisk har Lenin i sin

»Revolutionen og Staten« (august/september 1917) motiveret denne tanke således:

»Ret er anvendelse af lige regler for ulige individer ... 'ligeret' er derfor en krænkelse af ligheden og er derfor uretfærdig.« (Samlede værker, russisk udgave, bd. 25, kap. 4, s. 437).

Denne tese blev for første gang praktiseret under revolutionen, som det fremgår af en erklæring udsendt af TJEKA'ens ledelse: »Vi vil udrydde bourgeoisiet som klasse; under politiundersøgelse skal vi ikke lede efter bevismateriale om, hvorvidt den anholdte i ord eller gerning har sat sig imod sovjetstaten. De første spørgsmål skal lyde: Hvilken klasse tilhører han, hvilken social oprindelse har han, hvilken uddannelse og opdragelse har han fået, og hvilket erhverv har han udøvet. Svarene på disse spørgsmål er afgørende for den anholdtes skæbne. Heri ligger meningen og målet med den røde terror.«

Denne metode affødte begreberne om »socialistisk retfærdighed« og »socialfarlighed«, som blev indlemmet i forskellige love. F. eks. den borgerlige rets art. 1, hvor det fastslås, at de i loven fastsatte borgerlige rettigheder kun gælder, for så vidt de ikke er i strid med sovjetmagts social-økonomiske målsætninger, og den nye og ellers meget liberale strafferet af 1958 bestemmer i sin art. 7, at den strafferetslige forfølgelse er afhængig af gerningens »socialfarlige« karakter. Man undlader altså at give nøje definitioner både for de økonomiske og strafferetslige begrænsninger af borgernes rettigheder, hvilket tillader en elastisk fortolkning af enhver situation. Samme princip gælder også for forfatningens art. 125 og 126 og i det hele taget for alle »rettigheder«, der indrømmes i forfatningen.

Dette træk vil blive nærmere dokumenteret i de følgende linier vedrørende foreningsfrihed og forsamlingsret samt ejendoms- og arveret. De andre grundlæggende »rettigheder« forbeholdes behandlet særskilt og mere udførligt i sammenhæng med de emner, hvortil de organisk hører. F. eks. »habeas corpus«-retten i forbindelse med justitsvæsenet; »retten til arbejde« sammen med arbejdsrettens forskellige regler, »pressefriheden« sammen med pressens forhold o.s.v.

Møde- og forsamlingsfrihed samt foreningsret.

I 1936-forfatningens art. 125 gives der borgerne »talefrihed, pressefrihed, møde- og forsamlingsfrihed samt frihed til optog og demonstrationer i gaderne«. Her skal kun »møde- og forsamlingsfriheden« omtales. Allerede i 1918-forfatningens art. 14/15 omtaltes disse friheder; dog indledtes de pågældende artikler med ordene: »For at sikre de *arbejdende* virkelig frihed ...«, hvilket indebærer, at disse bestemmelser kun gjaldt for de »arbejdende«, d.v.s. de »arbejdende massers fortrop«, kommunistpartiet. Denne diskriminerende bestemmelse blev i forfatningens art. 125 omtalt således, at man kun indrømmede de nævnte friheder, dersom de stod »i overensstemmelse med den arbejdende befolknings interesser« og tjente til »styrkelse af det socialistiske system«.

Disse sidste bestemmelser, hvis indhold ikke er nærmere defineret, udvander fuldstændigt møde- og forsamlingsfriheden, fordi partiet og myndighederne ensidigt kan træffe beslutning om, hvad der er i den arbejdende befolknings interesser, og hvad der ikke er det. Desuden kan møder ifølge art. 126 kun sammenkaldes af de anerkendte masseorganisationer og/eller partiet. Da demonstrationsfrihed kun garanteres

til styrkelse af det socialistiske system, kan der f. eks. ikke gennemføres religiøse processioner.

Artikel 126 handler om foreningsret, og det fastslås, at befolkningen har ret til at slutte sig sammen i »fagforeninger, kooperative foreninger, ungdomsorganisationer, sports- og forsvarsorganisationer, kulturelle, tekniske og videnskabelige foreninger«, men det fastslås samtidig, at alle disse foreninger skal stå under ledelse af kommunistpartiet, som er »den ledende kerne« i alle foreninger. Partiets ledende rolle er nærmere omtalt i afsnittet om masseorganisationer; her skal blot tilføjes, at også for foreningsretten gælder klausulen, at foreninger kun må dannes »i overensstemmelse med den arbejdende befolknings interesser.« Af denne grund må der heller ikke dannes flere partier. »I Sovjetunionen kan der kun eksistere ét parti, kommunisternes parti, som modigt og til det sidste forsvarer arbejdernes og bøndernes interesser,« sagde Stalin i sin tale d. 25. november 1936 som en art autentisk interpretation af forfatningen. Denne tese er trods fordømmelsen af Stalin fremdeles gældende ret, hvorfor art. 126 er et eklatant eksempel på »verdens mest demokratiske forfatnings« Janushovede.

Valgretten.

Kun én gang i Ruslands mere end tusindårige historie har imperiets borgere haft lov til frit at ytre deres politiske mening gennem valg. Denne enestående begivenhed fandt sted d. 25. november 1917, kun tre uger efter oktoberrevolutionen. Valgdatoen var fastsat af Kerenski og kunne derfor ikke uden videre annulleres. Resultaterne var nedslående for kommunisterne, hvorfor den frit valgte forfatningsgivende nationalforsamling opløstes af den nye kommunistiske regering

under anvendelse af våbenmagt. Kommunisternes syn på disse begivenheder og i det hele taget på frie valg fremgår af Lenins kommentarer til novembervalgene. I »'Venstreradikalisme' kommunismens børnesygdom« kan man læse følgende åbenhjertige indrømmelse:

»Det skadede ikke bolsjevikkerne, tværtimod hjalp det dem, at de umiddelbart før revolutionen, i september 1917, opstillede deres kandidatlistes til valget til den forfatningsgivende nationalforsamling, og i november 1917 deltog i valgene til nationalforsamlingen, som de så satte på porten d. 5. januar 1918«.

Denne ringeagt for demokratiske valgmetoder har siden præget det kommunistiske syn på »valglove«. For ikke påny at lide nederlag ved frie valg har man sørget for at udelukke de oppositionelle folkeelementer fra valgene. Som så ofte før hentede den kommunistiske regering sine ideer fra sin tsaristiske forgænger – den historiske kontinuitet kunne altså også i denne henseende gøre sig gældende.

Valgbestemmelserne i Sovjetunionens første to forfatninger (1918 og 1923) havde som mønster den valglov, Nikolaj d. II var nødt til at godkende efter revolutionsforsøget i 1905/6. I det følgende skal de mange fælles træk mellem den tsaristiske valglov af 3. juni 1906 og valglovene fra 1918 og 1923 omtales kort. Det tsaristiske systems diskriminerende bestemmelser, ifølge hvilke vælgerne inddeltes i fire grupper, de såkaldte valg-kurier, blev knæsat i de kommunistiske valglove. Ifølge kurie-inddelingen skulle medlemmer af første kurie (f. eks. storgodsejerne) kun afgive 230 stemmer for at blive repræsenteret med en valgmand mod den tredje kuries (f. eks. bøndernes) 60.000 stemmer og den fjerde kuries (arbejdernes) 125.000 stem-

mer. Desuden måtte den tredje og fjerde kuries valg-mænd vælge valgbefuldmægtigede, der til sidst valgte den delegerede, medens de første to kurier kun havde ét trin mellem vælgeren og den delegerede. Som eksempler på andre diskriminerende bestemmelser kan nævnes, at de nationale minoriteter slet ingen valgret havde, og at officerer og soldater, elever og studerende samt straffede personer og åndssvage var helt udelukket fra valgretten. Valgalderen var 25 år. Men det bør bemærkes, at valgene på alle trin var virkelig hemmelige.

Dette tsaristiske system blev i begge Sovjetunionens første forfatninger tillempet det kommunistiske régimes behov. Udelukkelse fra valgretten praktiseredes på den måde, at man i 1918-forfatningens art. 65 (som ordret blev overtaget af 1923 forf.) opstillede en liste over de såkaldte »lisjentsi« eller de, »der står uden for«. Denne liste omfattede følgende grupper: Alle arbejdsgivere lige fra den lille skomager med én enkelt medhjælper til fabrikanten; alle, der lever af deres formue, af renter, tantiemer o. l.; alle, der driver handel eller agentur, lige fra grønthandleren til storkøbmanden; tidligere medlemmer af politiet og åndssvage. Desuden bestemtes det i 1918-forfatningens art. 53 (overtaget i 1923-forfatningens art. 9), at der skulle 125.000 bondestemmer til at vælge en delegeret mod 25.000 arbejderstemmer. Det vil sige, at der skulle fem bondestemmer til at opveje en arbejderstemme. Tsarismens indirekte valgsystem (valgmænd og befuldmægtigede) udbyggedes endnu mere i 1918-forfatningens artikel 53-56 (overtaget af 1923-forfatningen), idet valget foregik nedefra og opad gennem ikke mindre end fem trin mod tsarismens to. På vejen opad kunne der foretages en udskillelse af de uønskede elementer, som valgtes på de lavere trin.

Det tsaristiske hemmelige valgsystem blev imidlertid ikke overtaget af kommunisterne. Indtil 1936 foregik valgene på arbejdspladser, i forsamlingshuse o. l. gennem håndsoprækning. Derimod nedsatte man valgets alderen fra 25 til 20 år og for soldater til 18; de nationale minoriteter fik fuld valgret.

Den historiske kontinuitet mellem det tsaristiske og det kommunistiske valgsystems diskriminerende karakter, som dog ramte vidt forskellige grupper, blev formelt afbrudt af 1936-forfatningens valgbestemmelser. I stedet for kurierne og lisjentsierne og andre udelukkende bestemmelser indførtes ifølge art. 135 *almen* valgret for alle Sovjetunionens borgere over 18 år, uanset køn, nationalitet, race, religion, uddannelse, social oprindelse o. l. Undtagne fra valgretten er kun åndssvage og personer, der ved straf har mistet deres borgerlige rettigheder. I art. 136 bestemtes, at alle borgere skulle have *lige* valgret, d.v.s. at misforholdet mellem arbejder og bonde skulle ophøre, og i art 139 afløstes det indirekte valgsystem af det *direkte*, og desuden fik soldater valgret ifølge art. 138. Det hemmelige valgs princip indførtes i art. 140.

Formelt er dette system demokratisk, men både praksis og forfatningens bestemmelser om opstilling af kandidater, og om selve valghandlingen udvander fuldstændig det demokratiske præg.

Principperne for opstilling af kandidater er nedfældet i art. 141. Ifølge denne opstilles kandidaterne i valgkredsene af »de kommunistiske partiorganisationer, fagforeninger, de kooperative foreninger, ungdomsorganisationer, kulturelle foreninger«, d.v.s. af masseorganisationer, som ifølge art. 126 ledes af partiet. Allerede disse bestemmelser sikrer partiets kontrol med udvælgelsen af kandidaterne. Denne udvæl-

gelse *er* imidlertid selve valget, idet der kun nomineres én kandidat i hver kreds. Dette system motiveres med det sovjetiske folks »moralisk-politiske enhed«, som ikke kræver flere kandidater. Ifølge »Sovjetskoje gosudarstvo i pravo« (Sovjetisk stat og ret) nr. 2/54 og valginstrukserne af 9. januar 1950 (som stadigvæk gælder) er fremgangsmåden ved opstillingen følgende:

I hver valgkreds oprettes en valgkommission bestående af den lokale partiledelse og medlemmer af masseorganisationernes ledelse (ca. 1,2 millioner). Disse danner den såkaldte »Blok af kommunister og partiløse«, som efter godkendelse af partiets øverste ledelse udpeger en kandidat for hver valgkreds. Derefter indledes valgkampagnen, som består i foredrag om de resultater, man har nået siden sidste valg, samt i løfter om forøget produktion. Kandidaterne udpeges hovedsagelig blandt partimedlemmer, men i den senere tid har de såkaldte partiløse udgjort ca. 25 % af alle kandidater. Dette system anvendes ved valg til alle sovjetter helt nede fra landsbyerne til helt op til den Øverste Sovjet, i alt ca. 1,6 millioner delegerede. Således er de rundt regnet 140 millioner vælgeres eneste »valgret« at godkende eller slette den i forvejen udpegede eneste kandidat. Men det er ikke let at slette kandidaten fra listen, og der skal ualmindelig stor civilcourage til en sådan demonstration. Valghandlingen foregår nemlig i al offentlighed, idet vælgerne på forudgående møder har »besluttet« at møde op i sluttet trop for »åbent« at erklære deres enighed med regering og parti. De få, der trodser denne regel, kan let registreres, og det ved de også. Følgerne af dette system fremgår af følgende tabel:

Det skal bemærkes, at de med + mærkede tal er skønsmæssige, idet folketællingsresultater ikke offent-

Valgår	Partimedlemmernes andel i %		»Nej« eller ugyldige stemmer i %
	blandt ØS delegerede	blandt den samlede befolkning	
1937	74,8	0,95 +	1,4
1946	81,0	3,70 +	0,8
1950	83,4	3,60 +	0,3
1954	78,0	3,70 +	0,7
1958	76,5	3,90	0,5
1962	75,0	4,50	0,5

liggjordes dengang. Dog kan tallene i stor træk betragtes som pålidelige. Desuden kan bemærkes, at tallene viser, at partimedlemmerne, som kun danner en lille minoritet i befolkningen, indtager 75 % af alle mandater i den Øverste Sovjet, og at det må være yderst vanskeligt at afgive »nej«-stemmer. På denne måde er der sørget for opretholdelse af partiets uindskrænkede diktatur. Stalin selv kommenterede valgbestemmelserne i 1936-forfatningen således i sin tale d. 25. november 1936:

»Jeg må indrømme, at forslaget til den nye forfatning virkelig opretholder arbejderklassens diktatur (d.v.s. kommunistpartiets), ligesom det uforandret bibeholder Sovjetunionens kommunistiske partis nuværende ledende stilling.« (Stormende bifald).

Kun nogle minutter senere (i teksten 30 linier længere nede) siger han derimod:

»Derfor mener jeg at Sovjetunionens forfatning er den eneste konsekvent demokratiske forfatning i verden.«

Disse to citater, som fremdeles er gældende ideologi

hos kommunisterne, belyser den uovervindelige forskel mellem det vestlige og østlige syn på valgret.

Ejendom og arv.

De kommunistiske historie- og retsfilosoffer har altid betragtet privatejendom og arveret som årsag til al menneskelig lidelse. Derfor mener de, at lidelserne vil ophøre og paradisiske tilstande opstå, når menneskeheden, d.v.s. samfundet overtager administrationen af al ejendom. Denne kommunistiske trossætning er imidlertid ikke noget nyt i filosofiens historie, men er et resultat af en lang udvikling, hvis rødder kan lokaliseres i Platons (427-343) værk om »Staten«. Han mente, at ophobning af rigdomme fører til undertrykkelse og ulykker, hvorfor idealtilstanden er et samfund, hvor »ingen besidder nogen privat ejendom«. Fra Platon går ideerne videre til urkristendommens forskellige sekter, idet dog sekternes ejendomsfællesskab var mere betonet af religiøse end sociale overvejelser under mottoet »ejendom er djævlens værk og følgelig synd«. I de ældste kristne menigheder afleverede alle medlemmer deres fortjenester og private ejendele til en fælles pulje. I de senere opståede munkeordener blev der indført samme regler. I middelalderen betragtede gendøberne og sværmerne de rige borgere som »syndere«.

Renæssancen har imidlertid genoplivet Platons filosofi om privat ejendom. Thomas More (1478-1535) går ind for afskaffelse af privat ejendom og opløsning af familien, Hobbes (1588-1679) ønsker at overdrage al ejendom til staten. Også Locke (1632-1704) beskæftigede sig indgående med ejendomsretten og opstillede tesen: »hvor der ikke er ejendom, er der ikke ureffærdighed« og ville derfor begrænse ejendomsret-

ten til det absolut nødvendige. F. eks. må ingen eje mere jord, end han selv kan dyrke, ikke flere levnedsmidler end han selv kan spise o. l.

I oplysningstiden var Rousseau (1712-1778) en energisk og indflydelsesrig forkæmper for ideen. I sin »Discours sur l'Inégalité« omtalte han privat ejendom som årsag til social ulighed og alle verdens ulykker. De engelske utilitarister og nationaløkonomer Ricardo, Bentham, Malthus og James Mill analyserede industrialismens indflydelse på samfundsordenen og kom stort set til det resultat, at en ophobning af rigdomme er en samfundssygdom. Inspireret af disse tanker skriver den tidligere søofficer Thomas Hodgkin i 1822 (fire år efter Marx' fødsel), at godsejernes og kapitalisternes ejendom bygger på udbytning af arbejdere og bønder.

Disse forgængere for den moderne Marxisme-Leninismes ideer om den private ejendomsret blev forhånet og bekæmpet af mange andre filosoffer. Her skal kun to fremragende åndspersonligheder citeres. Voltaire svarede på Rousseaus »Inégalité« således: »Aldrig er så megen snilde blevet udfoldet i den hensigt at gøre os alle til idioter. Når man læser Deres bog, længes man efter at gå på fire ...« Og James Mill tilbageviste ca. 100 år senere i 1831 Hodgkins' teser som »forbandet nonsens« og tilføjede profetisk: »Hvis disse anskuelser udbredes, vil det betyde omvæltning af kultursamfundet – noget værre end hunnernes og tartarernes frygtelige syndflod.« Fire år tidligere, i 1827, var ordet »socialisme« opstået, og nogle år senere erklærede Marx og Engels i socialismens navn »kapitalismen« krig.

Denne krig førtes bl. a. med kraftige angreb mod privatejendommen og arveretten. Henvendt til bour-

geoisiet definerer »Det kommunistiske Manifest« af 1847 ideen således i en kort sætning: »I bebrejder os, at vi vil ophæve jeres ejendom. Javist, det er det, vi vil.« De ville »ekspropriere eksproprianterne« og »frarøve bourgeoisiet røvergodsset« o.s.v. Disse tanker blev for første gang i den moderne historie virkeliggjort i Rusland efter oktoberrevolutionen. På grundlag af 1918-forfatningens art. 3 udsendtes det ene dekret efter det andet om ekspropriering af al privat jord såvel på landet som i byerne; man konfiskerede alle banker, forsikringsselskaber, handelsforetagender, kommunikationsmidler, produktion (med undtagelse af håndværk) o.s.v. Kun det personlige løsøre kunne beholdes som privat eje. Efter en kort elastisk tilbagetrækning fra denne linie under NEP-perioden, gik man under Stalins ledelse i 1927 for alvor i gang med den definitive nedbrydning af al privat produktionsvirksomhed og opbygning af det socialistiske samfund, det man kan kalde statskapitalisme. I 1936 var denne proces afsluttet, hvorfor resultaterne skulle sikres forfatningsmæssigt.

Ifølge 1936-forfatningens artikler 4–11 er ejendomsretten i Sovjetunionen inddelt i følgende fire grupper:

- 1) »Statsejendom« eller »folkets fælleseje«.
- 2) »Kooperativ-kollektiv« ejendom.
- 3) »Privat« eje af mindre landbrug og håndværk.
- 4) »Personlig« ejendomsret og arveret.

Disse fire former, af hvilke de første to kaldes den »socialistiske ejendom«, skal behandles mere indgående i de efterfølgende linier.

Inden der gives en nærmere redegørelse for indholdet af de enkelte ejendomsformer, skal det bemærkes, at Unionens Øverste Sovjet den 8. december 1961 vedtog to vigtige love: »Principperne (I) for den bor-

gerlige ret i Unionen og i Unionsrepublikkerne» og »Principperne (II) for den borgerlige retspleje«. Begge love trådte i kraft d. 1. maj 1962. I disse er der nedfældet retningslinier for de love, republikkerne i fremtiden skal vedtage og tillempe efter deres lokale behov. Republikkerne har endnu ikke vedtaget de tilsvarende love, hvorfor det i den foreliggende fremstilling er nødvendigt at omtale de for tiden (februar 1963) gældende retslige tilstande under henvisning til bestemmelserne i de nævnte »Principper«.

Statsejendommen eller folkets fælleseje er udførligt omtalt i 1936 i forfatningens art. 6. »Jorden og dens rigdomme, søerne og vandløbene, fabrikkerne, gruberne, bjergværkerne, jernbanerne, vand- og lufttransporten, bankerne, post-, telegraf- og telefonvæsenet, de af staten organiserede store landbrugsbedrifter (sovkhoser, *sovjetskoje khozjajstvo* = sovjetlandbrug), kommunale virksomheder, hovedbestanden af beboelseshusene i byerne og de industrielle bebyggelser er statsejendom.« Det er måske påfaldende, at også de kommunale virksomheder er optaget i denne kategori. Dette skyldes imidlertid den tsaristiske tradition og den kommunistiske praksis, ifølge hvilket begrebet kommunal autonomi ikke kendes. Byer og landsbyer sorterer nemlig direkte under statsadministrationen, hvorfor de kommunale virksomheder automatisk er statens eje. Statens ejendom er såkaldte »res extra commercium« og må derfor ikke være genstand for handel. Dens administration foregår gennem ministerier og styrelser samt fonds og truster. Visse dele af statsejendommen kan overdrages kooperativer eller privatpersoner til afgiftsfri benyttelse. Således tilhører de kollektive landbrugs jord de jure staten, men er overdraget kollektivet til »evige tider«. Et be-

boelseshus kan tilhøre en privatperson, medens jorden er statens. Stenbrud kan overdrages kooperative foreninger, sær til kooperative fiskere o.s.v. på samme betingelser. Det mest karakteristiske træk ved statsejendommen er, at kun staten må eje jord, grund eller løsøre, som kan bruges til fremstilling af nye værdigenstande, d.v.s. »produktionsgrundlag« og »produktionsmidler«, som kan afkaste fortjeneste, må ikke ejes af private, og privat ejendom, som eventuelt kan udnyttes til privat fortjeneste (f. eks. udlejning af en privatbil), må ikke anvendes til dette formål.

Statsejendommen er omtalt i »Principperne« (I) art. 21, som ikke indeholder væsentlige ændringer i forhold til de nugældende bestemmelser.

Den kooperativt-kollektive ejendom er nærmere defineret i forfatningens art. 7, stk. 1. Til denne ejendomsgruppe hører kolkhosernes (*kollektivnoje khozjajstvo* = kollektivt landbrug) levende og døde inventar, deres produkter, bygninger, maskiner og de til dem knyttede virksomheder. Denne del af kolkhos-ejendommen er »socialistisk« og danner kolkhozernes såkaldte »udelelige fonds«, d.v.s. den del af kollektivets formue og indtægter, som ikke bliver fordelt mellem medlemmerne. Fradragene fra kolkhos-indtægterne til fordel for de udelelige fonds bliver større og større (i 1932 14,1 % af de samlede indtægter og i 1962 i gennemsnit 33 %). Disse udelelige fonds, som ikke kan sælges eller deles mellem kolkhosens medlemmer, er en art statsejendom og betragtes af mange ledende jurister i Sovjetunionen som et led i overgangen fra kollektiv ejendom til statsejendom (prof. Strumilin).

Skønt der i »Principperne« (I) art. 27 ikke findes nogen væsentlig afvigelse fra de hidtil gældende be-

stemmelser om den kollektive ejendom, kan man alligevel se en tendens henimod overførelse af denne ejendomsform til den statslige. I »Principperne« (I) præambel bebudes nemlig en gradvis overførelse af den kooperativt-kollektive ejendomsform til statsejendom, og det samme fremgår også af det nye partiprogram samt af »Marxismen—Leninismens Grundlag« (s. 591), hvor det fastslås, at den »socialistiske stat foretager alt for at hæve den kooperativt-kollektive ejendom til den almindelige samfundsejendoms niveau« (d.v.s. statsejendom).

Den kooperativt-kollektive ejendom omfatter imidlertid ikke alene kolkhoserne, men har i byerne sit modstykke i de såkaldte håndværkssammenslutninger (arteller) og konsumorganisationer. Også her gælder princippet om, at inventar og maskiner samt transportmidler o. l. er kooperativ og hermed »udelelig« ejendom, og medlemmernes andel kan heller ikke udbetales i tilfælde af udtræden af foreningen. Også her kan der spores en tendens mod en etapevis overførelse af de kooperative virksomheder til statseje. Til sidst skal det bemærkes, at også kommunistpartiets og fagforeningernes ejendom betragtes som kollektiv og socialistisk.

Privatejendommen er omtalt i forfatningens art. 9, hvor det bl. a. hedder, at »enkeltbønder og håndværkere«, må »drive mindre, privat virksomhed, når de hviler på personligt arbejde og udelukker udbytning af fremmed arbejdskraft.« Denne rent private sektor af økonomien praktiseredes i fjerntliggende egne, hvor etablering af kollektive virksomheder støde på praktiske vanskeligheder. Dog har man efterhånden indlemmet næsten alle »private« i et eller andet kollektiv. Ifølge folketællingen af 1959 opførtes

rundt regnet 600.000 personer (familiemedlemmer iberegnet) som »private» erhvervsdrivende. Siden har deres antal været jævnt faldende, og man regner rimeligvis med deres hurtige forsvinden, eftersom de hverken er omtalt i »Principperne» eller partiprogrammet.

Den personlige ejendom er den ejendomsform, som volder det kommunistiske régime de største vanskeligheder, idet der i rammen af denne ejendomsform skal findes en syntese, som kan forene individets trang til at samle ejendele (»... Ejendom opfylder mennesket med en fortryllende følelse af personlig triumf over yderverdenen...«, skriver en sovjetborger til »Literaturnaja Gazeta« d. 30. juli 1960) med den kommunistiske ideologis strengeste puritanisme. Der foregår derfor en uafbrudt tovtrækning mellem regeringen og borgerne, man udvider og begrænser den personlige ejendomsret, og dette spil berører hovedsagelig kolkhosbøndernes indtægter fra deres »mindre jordlod« og byboernes beboelsesejendom.

Denne elastiske fortolkning af den personlige ejendoms omfang kan juridisk begrundes med bestemmelserne i den nugældende borgerlige rets art. 1 og i »Principperne«s (I) art. 5, hvor det fastslås, at den personlige ejendom kun for så vidt anerkendes og beskyttes af statsmagten, når den ikke er i strid med statens social-økonomiske målsætninger. For disse findes ingen faste regler, så staten kan selv træffe afgørelse om, hvornår den personlige ejendom kommer i strid med de social-økonomiske planer. Disse bestemmelser både bekæmpes og forsvares lidenskabeligt af de sovjetiske jurister. Nogle fører argumenterne ad absurdum og hævder, at bestemmelser kan føre til, at staten kan sætte en grænse for, hvor mange par skøt man må eje. Ejers man f. eks. 10 par, er der mulighed

for, at nogle af dem kan bruges til salg med fortjeneste på privatmarkedet i tilfælde af mangel på sko på statsmarkedet. Mere alvorlig er dog indvendingerne mod enkeltpersoners besiddelse af flere beboelsesejendomme. I den senere tid har man da også anvendt artikel 1 og begrænset muligheden for at eje mere end ét hus.

Kolkhosbønderne har ifølge forfatningens art. 7, stk. 2, ret til at dyrke »en mindre jordlod omkring huset og som personlig ejendom beholde den biindtægt, som denne jordlod afkaster, et beboelseshus, kreaturer, svin, fjerkræ og mindre landbrugsinventar – i overensstemmelse med statutterne for kollektivbrugene.« (Kolkhosbøndernes personlige lod kaldes »priusadebnoje utjastok«). Begrænsning og udvidelse af disse rettigheder sker gennem periodisk nyredigering af kolkhos-statutterne, hvilket kan foregå ad administrativ vej. Ifølge statutterne af 1935 kunne den såkaldte mindre jordlod omfatte fra en kvart til én hektar. Allerede i 1939 prøvede man at begrænse denne del af bøndernes indtægter, men krigen tillod ingen drastiske indgreb mod en stor del af befolkningen, hvorfor man først i 1956 beordrede kolkhoserne til at vedtage nye statutter, ifølge hvilke den personlige jordlods størrelse skulle bestemmes efter kollektivbondens og hans families arbejdsindsats i selve kolkhosen. Forsømte han det fælles arbejde til fordel for dyrkning af den personlige jordlod, så kunne han som »spekulant« og »parasit« miste denne. I de fleste kolkhoser foretages hvert år en revision af de personlige lodders størrelse; ifølge faglitteraturen svinger disse for tiden (1963) mellem 0,15 og 0,30 hektar, beboelseshuse indbefattet, altså betydelig mindre end i 1939. Tendensten går i retning af at reducere de personlige lodder

til de »traditionelle frugthaver«, som skal tjene til forskønnelse af landsbyerne. Samtidig foregår en kampagne for en »frivillig« overdragelse af de »personlige« kreaturer til kolkhosens ejendom. Ikke desto mindre er ca. en trediedel af Sovjetunionens hornkvæghestand stadigvæk opført som »personlig ejendom«.

Trods kommunistpartiets ønske om en hurtigere socialisering af den personlige del af produktionen, tager man alligevel hensyn til bøndernes afvisende holdning, hvorfor man i »Principperne«s (I) art. 27 stort set har bibeholdt de hidtidige bestemmelser om kolkhosernes personlige ejendom, hvilket dog indebærer, at størrelsen af denne altid kan reguleres gennem statutterne. Denne tendens gør sig også gældende derved, at mange storkolkhoser efterhånden helt har afskaffet den personlige ejendom og udbetaler fast månedsløn til deres medlemmer. Organisatorisk ligger dette trin ganske nær sovkhoserne.

Medens forfatningens art. 7-8 udelukkende behandlede ejendomsforholdene i forbindelse med kolkhoser og kooperative virksomheder, er art. 10 helt helliget almene ejendomsregler, som også gælder for byboere. Borgerne har ret til at eje: Arbejdsindtægter, opsparede midler, beboelseshuse med tilhørende biindtægt, husgeråd, genstande til personligt brug og bekvemmelighed. I denne artikel fremhæves kraftigere end andre steder forskellen mellem den »private« og den »personlige« ejendomsret. Det understreges, at det drejer sig om »personligt brug og bekvemmelighed«, hvilket skulle udelukke anvendelse af disse midler til indtjening af formue. Dog danner beboelsesejendom en undtagelse, idet art. 10 tillader »biindtægt«, d.v.s. strengt taget privat indtægt af formuen. (Sådanne inkonsekvente regler findes mange steder i forfatningen).

Koloni af enfamiliehuse i nærheden af Kursk.

Et interessant fænomen inden for ejendomslovgivningen er ejendomsretten til beboelsesejendom. Oprindeligt blev al ejendom konfiskeret, og det var ikke tilladt selv at bygge hus. Man gik dog meget hurtigt – i begyndelsen af NEP-perioden i 1922 – bort fra denne ortodoks-marxistiske tese og tvunget af bolignøden og menneskenes trang til selv at bygge hus var man nødt til i den borgerlige ret af 1922 at indføje en række bestemmelser (art. 71 ff) om den såkaldte »byggeret«, d.v.s. ret til at bygge på statens grund. Benyttelsesretten til de således byggede ejendomme, hvis omfang begrænsedes til ca. 50 m² beboelsesareal, strakte sig imidlertid kun over 50–65 år, hvorefter bygningen tilfaldt staten. Der byggedes ikke ret meget efter dette lidet stimulerende system. Men da bolignøden efter krigen antog katastrofale følger, og presset voksede fra den »velhavende« og indflydelsesrige del af befolkningen for at opnå mere liberale byggestemmelser, udsendte regeringen i august 1948 nye love, som afskaffede »byggeretten« og indførte et ube-

grænset personligt ejesforhold og arveret for beboelsesejendomme. Det blev også tilladt at grundlægge boligelskaber o. l. Man sørgede for finansiering gennem forholdsvis billige lån.

Disse liberale bestemmelser udnyttedes af de »indflydelsesrige« borgere, der ved hjælp af deres kontanter og forholdsvis billige lån byggede det ene hus efter det andet og solgte dem med stor fortjeneste til de mindre indflydelsesrige. Der byggedes sommerhuse (de meget omtalte datsjaer), og der blev givet et eller to huse som medgift. Disse tilstande blev ofte omtalt i pressen, og der blev engang imellem fældet hårde domme over »grundspekulanter«, men først i efteråret 1960 kunne de »indflydelsesrige«s magt knækkes ved vedtagelsen af ny bestemmelser, ifølge hvilke statslån til bygning af beboelsesejendomme standsedes; det blev forbudt at eje mere end én beboelsesejendom, og huset måtte ikke have mere end to etager. Antallet af værelser måtte ikke overstige fem, og det samlede stueareal måtte ikke være på mere end ca. 60 m². Derimod blev det igen tilladt at sælge eller leje huset ud, lade det gå i arv eller skænke det bort o.s.v. (Salg måtte dog først finde sted efter 3 års forløb).

Den samlede boligmasse i byerne udgjorde ifølge officielle oplysninger i 1961 1014 millioner m² etageareal. Heraf var de 389 millioner borgernes personlige ejendom. På landet bor næsten alle i egne huse. Det er tilladt mod betaling at udleje dele af huset, men ikke hele lejligheden. Der kan dog gives dispensation.

I »Principperne« (I) art. 25, stk. 2, er alle de her omtalte bestemmelser overtaget; dog overlades det til unionsrepublikkernes egen lovgivning at begrænse boligarealets størrelse samt muligheden for udlejning. Der er vedtaget en række supplerende bestemmelser

om ejerens ret til at opsige lejekontrakten, og om hvorledes den opsagte lejer kan sættes på porten. Påfaldende er det imidlertid, at alle, der i de »gode år« mellem 1948 og 1960 erhvervede flere ejendomme, fik lov til at beholde dem.

Andre former for personlig ejendom er sparepenge, værdipapirer, statsobligationer, copyright, patent o. l. Disse har indtil nu været lovbeskyttet på utilfredsstillende måde, hvorfor man i »Principperne« (I) har vedtaget bestemmelser, som kan tilfredsstille alle moderne krav. Dette kan betragtes som en imødekommenhed over for den nye intelligentsia.

Endnu større indrømmelser har sovjetmagten været nødt til at gøre på *arverettens* område til fordel for »den nye klasse«. Indrømmelserne, som alle griber dybt ind i de marxistisk-leninistiske ideologier, begyndt i april 1918 straks efter vedtagelsen af de revolutionære love om fuldstændig afskaffelse af arveretten. Dette fremkaldte en voldsom opposition, hvorfor man hurtigt genindførte arveretten. Boet måtte dog ikke overstige 10.000 guldrublers værdi. I 1926 afskaffedes også denne begrænsning, men til gengæld indførtes høje arveafgifter, som skulle forhindre kapitaldannelse gennem arv. I de følgende år reducerede man efterhånden afgifterne, og det sidste skridt i denne proces blev taget i marts 1945, da man fastsatte de nye arveafgifter: for højst 300 rubler var arveafgiften 5 rubler — op til 500 rubler var den 10 rubler, af 1.000 rubler betalte man 5 % og derudover 10 %. Undtaget fra afgiften er efterladenskaber bestående af opsparingspenge i bankerne, statsobligationer, livsforsikringer, indtægter fra copyright, Leninprisen o. l.

Arveloven af 1945 udvidede desuden kredsen af ar-

vingerne. Disse er nu inddelt i tre prioritetsgrupper, således at tilstedeværelse af kun én arving i en højere gruppe udelukker hele den næste gruppe. Til den højest prioriterede gruppe hører med lige arveret: den overlevende ægtefælle, legitime børn og adoptivbørn (ikke illegitime), uarbejdsdygtige forældre og andre familien fast tilknyttede personer, f. eks. plejebørn. Den næste gruppe består af: forældre (også hvis de er arbejdsdygtige), og til den tredje gruppe hører den afdødes søskende. I en afdød arvings rettigheder må kun den afdødes børnebørn og tipoldebørn indtræde (repræsentationsret). Oprettelsen af testamente er tilladt, dog skal der tages hensyn til pligtarvingernes rettigheder. Bankbøger og værdipapirer kan gennem en enkel påtegning direkte overføres til tredje person også uden om prioritetsgrupperne. Arven omfatter alle personlige og private ejendomsdele som omtalt ovenfor. Er der hverken legal arving eller testamente, så tilfalder efterladenskaberne staten.

»Principperne« (I) bekræfter arveretten af 1945 i fuldt omfang; dog blev det af praktiske grunde overladt republikkerne at fastslå omfanget af de sidste to prioritetsgrupper. I den første sorterer ifølge »Principperne« (I): ægtefælle, børn, (børnebørn) og forældre uden hensyn til arbejdsuelighed. Desuden defineres pligt delen mere udførlig end hidtil.

Sammenfattende kan det siges, at udviklingen på ejendoms- og arverettens område genspejler det kommunistiske régimes vanskeligheder med at overholde ideologien. På den ene side understreges i teorien kravet om, at privat ejendomsret er kilden til forøgede indtægter uden arbejdsindsats samt til privatpersoners kontrol med økonomien. Det understreges gang på gang, at denne proces bør bremses. Man vedtager også

en række forholdsregler for at forhindre en sådan udvikling. F. eks. forvandling af kolkhoser til sovkhoser, begrænsning af ejendomsretten til beboelsesejendomme m. m. Denne tendens fremgår tydeligt af følgende officielle oplysninger om forholdet mellem kolkhoser og sovkhoser:

År	Kolkhoser			Sovkhoser		
	Enheder	Areal i mill. ha	Andel i samlet areal i %	Enheder	Areal i mill. ha	Andel i samlet areal i %
1953	93.000	132,1	84,1	4558	25,1	15,9
1958	69.000	131,4	67,6	6002	63,4	32,4
1961	41.300	110,6	50,2	8270	83,2	40,8

På den anden side er det kommunistiske régime interesseret i en hurtig udvikling af økonomien (»den amerikanske produktion skal indhentes og overhales«), og man indrømmer, at dette kun kan nås, hvis de »produktive kræfters« (menneskenes) personlige interesse i arbejdet fremmes gennem en sideløbende forøgelse af levefoden. Arbejderen, ingeniøren, funktionæren og bonden ønsker at se håndgribelige resultater af deres anstrengelser. I 1917 måtte man efter nogle måneders eksperimenteren med ligeløn for alle, lige fra gadefejeren til ministeren, erklære dette system for skadeligt »ligemageri« (uravnilovka) og indførte akkordsystemet samt indtægtsdifferencieringen og skabte hermed forskel med hensyn til muligheden for at erhverve sig personlig ejendom. Forskel i indtægt og formue, d.v.s. eksistensen af fattige og rige, er trods de ortodoxe ideologiske teser bibeholdt og støttet gennem ejendoms- og arveretten.

Meddelelser fra udlandet.

Ved kommandørkaptajn F. Heisterberg-Andersen.

England.

Fiskeriinspektion.

Royal Navy har forsøgsvis midlertidigt knyttet de to gasturbinedrevne FPB »Brave Borderer« og »Brave Swordsman« til fiskeriinspektionstjenesten i hjemlige farvande for at øge dennes overraskelseselement. De to både har senest gennemført patruljer i Kanal-området og har herunder udsejlet adskillige hundrede sømil.

Inspektionstjenesten i engelsk territorialfarvand varetages normalt af 4 kyst- og 2 lægtvandsministrygere, men dette har ikke været tilstrækkeligt til at hindre fremmede i ulovligt fiskeri inden for fiskerigrænsen. Brug af fly og af helikoptere har været bragt i forslag, men dette har ikke altid været gennemførligt henset til manglende rådighed over egnede fly og til den med opretholdelsen af en luftbåren tjeneste forbundne høje bekostning.

Den engelske fiskeriinspektionsskades historie går iøvrigt tilbage til 1586, hvor fiskere betalte Admiralitetet £ 100 for at sende et patruljeskib til sildebankerne i Nordsøen. Den engelske flåde udvidede i det 17. århundrede inspektionstjenesten til islandske og norske farvande, og George III allokerede det første krigsskib — igen mod en årlig betaling på £ 100 — til specielt at se efter de skotske fiskere. Nelson har forrettet tjeneste i eskadren som chef for »Albermarle« i 1781.

Eskadren formeredes i sin nuværende skikkelse i 1905. Den omfatter 3 divisioner, en for arktiske farvande, en for hjemlige farvande (Nordsøen, Irske Hav og skotske kystfarvande) samt en for Kanalen. Alle eskadrens skibe — 4 fregatter, 4 kystministrygere og 2 lægtvandsministrygere — sorterer under Flag Officer Scotland og samarbejder i fiskerisager snævert med Ministry of Agriculture og Scottish Home Department.

I henhold til lov af 1815 bærer en af eskadrens skibschefer den traditionelle titel »Superintendent of the British Herring Fishery« og vederlægges med £ 100 årligt af Scottish Home Department.

Ny uniform.

Dronningen har godkendt en ny uniform for Royal Marines. Uniformen, der har været på prøve i enkelte R.M.-enheder siden oktober 1961, er af grønlig farve og af et snit svarende til den nuværende blå daglig-uniform for R.M.-officerer, d.v.s. jakke med ombøjede krave og bælte. Knapper m. v. er bronzefarvede.

Den skal bæres sammen med kommandostyrkernes grønne baret af officerer og øvrigt personel ved mindre ceremonielle lejligheder og under normalt arbejde og skal erstatte khaki battledress. Den nuværende blå uniform for officerer og øvrigt personel vil blive bevaret til vigtige ceremonielle parader.

Udlevering af den nye uniform forventes påbegyndt fra april 1964.

(Admiralty News Summary, Sep. 62).

Frankrig.

Verdensomsejling.

Krydseren DE GRASSE vendte i begyndelsen af oktober 1962 tilbage til Toulon efter en verdensomsejling, som har varet godt 7 måneder. Togtet, hvis hovedformål har været at vise det franske flag rundt om i verden, udgik fra Toulon den 1. marts 1962 og har i hovedlinierne fulgt flg. rute: Dakar, Antillerne, Balboa, San Diego, diverse øgrupper i Stillehavet, Port Darwin, Saigon, Colombo, Madagascar, Djibouti, Suez.

Fiskeriinspektion.

Fregatten COMMANDANT BOURDAIS (COMMANDANT RIVIERE-kl) har fra foråret 1962 afløst den fra besøg i København og i Grønland velkendte og nu udrangerede fregat L'AVENTURE (ex. britisk RIVER-kl.) i fiskeriinspektionstjenesten på bankerne ved Grønland og Newfoundland samt i Barentshavet.

COMMANDANT BOURDAIS afsejlede fra Brest 17. marts og returnerede til Lorient medio oktober efter under 1962-tjenesten i de nævnte farvande bl. a. at have besøgt Halifax, Ar-

gentia, Quebec, Montreal, Reykjavik, Bergen, Trondheim, Harstad, Tromsø, Bodø, Aalesund, Glasgow, Saint-Pierre, Godthaab og Grønneidal.

(Cols Bleus).

Nato.

Efterretningsudstyr.

NATO's interesse for efterretningsudstyr er støt voksende. Ti lande sendte fornylig observatører til Fort Huachuca i Arizona, hvor den amerikanske hær afprøver og vurderer udstyr, som er beregnet til at hjælpe forsvaret til at skaffe sig større viden om fjenden.

Meget forskelligt udstyr blev forevist, heriblandt »Drone«, et radiostyret dværg-fly, der medfører et kamera. Det har en fart på knap 290 km i timen og en rækning på lige ved 100 km. På en almindelig rekognosceringsflyvning flyver »Drone« i en højde af 5000 fod, men kan gå tre gange så højt, og kameraet vil stadig producere anvendelige fotografier. I en ikke for fjern fremtid vil disse fly kunne udrustes med fjernsynskameraer.

Langt større er et bemandet fly udstyret med en »side-looking« radar eller SLAR. Denne gør det muligt at flyve over venligtsindet område, medens radaren registrerer fjendtlig aktivitet på den anden side. Ved hjælp af et tilsluttet polaroid system kan operatøren optage et billede og på det tælle f. eks. antallet af tanks på en mark, lastbiler i en konvoj eller skibe i en flådestyrke.

(NATO Letter, okt. 62) H-A.

Boganmeldelse.

Rockwell Kent: Greenland Journal.

Ivan Obolensky, Inc. New York 1962. 302 sider.

I bogens forord skriver forfatteren bl. a. følgende: »Som skibbruden sammen med 2 venner på Grønlands vestkyst i sommeren 1988 genkaldtes umiddelbart erindringen om Wilhelm Erobrerens snarrådige bemærkning, da han landede ved Hastings, for efter min egen vanskelige landing tænkte jeg følgende: »Jeg tager Grønlands jord til mit hjerte« – og det gjorde jeg.«

Efter at Rockwell Kent ved den lejlighed havde tilbragt 2 måneder i Grønland, vendte han efter indhentet dansk tilladelse tidligt i sommeren 1931 tilbage til landet og tog ophold ved udstedet Igdlorssuit på Ubekendt Ejland i Umanakdistriktet (ca. 71° n.br.), hvor han selv byggede sit eget hus med henblik på her at tilbringe et par overvintringer.

Rockwell Kent og udstedsbestyreren Stjerneboe Jørgensen kom desværre allerede fra starten ikke særlig godt ud af det, og der herskede derfor under deres 2-årige samvær en slags væbnet neutralitet mellem de to mænd.

Stjerneboe, der i nogle år havde været fangstmand i handelskompagniet NANOK i Nordøstgrønland, opførte ret despotisk og tilsyneladende noget selvglad

i den stilling han nu beklædte, og ret naturligt udviklede der sig hurtigt et spændt forhold mellem de to mænd. Da Stjerneboe af og til tryllede for grønlænderne omtaler Rockwell Kent ham i bogen oftest som »Trollemanden« og levner ham iøvrigt ingen ære eller respekt som udstedets ledende mand.

Bogen, der er skrevet i dagbogsstil og forsynet med mange af forfatterens fortræffelige skitser, giver et godt billede af grønlændernes levevilkår og forholdene på ensomt liggende udsteder og bopladser. Rockwell Kent har tidligere udgivet en bog SALAMINA (Harcourt, Brace and Comp. N.Y. 1935), som oversat til dansk udkom på »Berlingske Forlag« i 1936, og denne bog giver efter mit skøn et mere levende billede af det liv, der leves hos og blandt grønlændere på en ensomt liggende boplads eller udsted, end tilfældet er med hans sidst udkomne bog. *Salamina* var navnet på Rockwell Kents første Kifak.

I april 1932 hentede han sin hustru i Holsteinsborg, hvorfra de fortsatte for at tage ophold i Igdlorssuit. Da de samme efterår skulle hjemrejse til U.S.A. tilbød jeg at tage dem med en geodætkutter fra Umanak til Godhavn. Det var oprindeligt bestemt, at de skulle have været befordret med Upernavik-skonnerten SÆLEN til Godhavn, og de undgik således den sørgelige skæbne, der overgik skibet, dets passagerer og besætning, da SÆLEN under en orkanagtig storm ultimo september 1932 forliste med mand og mus.

Janus Sørensen.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i april 1963.

Historie.

- Armstrong, Warren:* Cruise of a Corsair. London 1963. 208 s. ill. index. 8°.
- Bruun, Carl:* Kjøbenhavn, 1., 2. og 3. del. København 1887, 1890, 1901. 626, 742, 1002 s. ill. index. 8°.
- Carr, Frank G. G.:* The Cutty Sark and the days of sail. Stockport, England u.å. 26 s. ill. 8°.
- Danmarks Historie. Bind III. Kongemagt og Kirke 1060—1241. København 1963. 512 s. ill. bibl. 8°.
- Danmarks hovedstad fra landsby til storby. København 1948. ill. 324 s.
- Hawkey, Arthur:* HMS Captain. London 1963. 188 s. ill. index. bibl. 8°.
- Det kongelige regiment på Tøjhuset. (Nørrejyske Artilleriregiments 40 års jubilæum). Århus 1963. 52 s. ill. bibl. 8°.
- Lloyd, Christopher & Jack, L. S. Coulter:* Medicine and the Navy 1200—1900. Vol. IV. 1815—1900. London 1963. 300 s. ill. index. bibl. 8°.
- Official Record of the Union and confederate Navies in the War of the Rebellion, Series II. Vol. 1 & 2. Washington 1921. 864 + 980 s. ill. 8°.
- Stabelafløbninger af større orlogsskibe og kongeskibe 1840—1931. Uddrag af Berlingske Tidende og Illustreret Tidende. Maskinskrevet 1963. 45 s. 4°.
- Weibull, Carl Gustaf:* Freden i Roskilde den 26. februar 1658. Stockholm 1958. 206 s. ill. bibl. 8°.
- Willans, Geoffrey:* Admiral on horseback. London 1954. 256 s. 8°.

1. verdenskrig.

- Hvad England har udrettet. Kendsgerninger og tal 1914—1917. London 1918. 12 s. 8°.

2. verdenskrig.

- Pawle, Gerald:* The War and colonel Warden. London 1963. 428 s. ill. kort. index. bibl. 8°.

Tyske organisationer 1939—45, forsvarsgrenene, S.S., politi og Sicherheitsdienst. Duplikeret, København 1963. 4 + 33 + 47 + 46 + 66 s. 4°.

Wohlstetter, Roberta: Pearl Harbor warning and decision. Stanford, California 1962. 426 s. ill. index. bibl. 8°.

Personalhistorie.

FORRESTAL. Albion, Roberts Greenhalgh & Robert Howe Connerly: Forrestal and the navy. New York 1962. 360 s. ill. index. bibl. 8°.

HAMELIN. Faivre, Jean-Paul: Le contre-amiral Hamelin et la marine française. Paris 1962. 196 s. index. bibl. 8°.

Sneedorff, H.: Journal, holden paa Orlog-Skibet Rotislave 1788. Manuskript 1788. 18 s. 4°.

TEGNER. Hauch-Fausbøll, Th.: Slægten Tegner. København 1937. 124 s. ill. 4°.

Politik.

Cook, Fred J.: The warfare state. London 1963. 376 s. index. bibl. 8°.

Indrangeringskommissionen af 1951. Betænkning afgivet til FMN. København u.å. [1951]. 184 s. 4°.

Jessen, S.: Krig og Politik, hvorledes og hvorvidt bør landets Politik gribe ind i Krigsledelsen. Foredrag holdt paa Officersskolen. København 1921. Håndskrevet. 20 s. 4°.

Strategi og taktik.

Skovmand, Sven: Indien og Kina, Den store styrkeprøve. UDENRIGSPOLITISKE SKRIFTER serie V, 4. København 1963. 56 s. kort. 8°.

Sømandskab, navigation m.m.

Synge, John L. og Byron A. Griffith: Principles of mechanics. 3. Ed. New York 1959. 552 s. index. 8°.

Våbentekniske o.a. håndbøger m.m.

Håndbok for menige. Marinen 1931. Oslo 1931. 248 s. ill. 8°.

Sommerfeld, Arnold: Vorlesungen über theoretische Physik. Band I. Mechanik. 6. auflage. Leipzig 1962. 256 s. ill. index. NAV.

Arktisk og antarktisk litteratur (Grønland).

Kent, Rockwell: Greenland journal. New York 1962. 302 s. ill. 8°.

Nordenskjöld, Otto: Från danska Sydvästgrönland. Fra svensk tidsskrift Ymer, årg. 1910, hefte 1. u.st. 1910. pag. 17—46. ill. 8°.

Solberg, O.: Kaptein Knudsens Reise til Østgrønland 1889. Særtryk af Norsk Sjøfartsmuseums Årbok 1929. Oslo 1929. pag. 181—192, kortskitse. 8°.

Diverse.

A B C Telegraphie Code. 5. Ed. London 1901. 1400 s. 8°.

Det Krigsvidenskabelige selskab 1871—1946. København 1946. 98 s. ill. 8°.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Robert Greenhalgh Albion og Robert Howe Connery: Forrestal and the navy.

Columbia University press, New York 1962.

Forrestal blev ansat som undersekretær i U.S. Navy Department i 1940 og havde en fremragende plads i de år, hvor den civile industri måtte indstille sig på at deltage i den rivende opbygning af det militære maskiner. På dette og mange andre områder, f. eks. udvælgelsen af det højeste lederpersonel viste han store evner, hvorfor han også i 1947 blev udnævnt til USA's first secretary of Defence.

Warren Armstrong: Cruise of a corsair.

Cassell, London 1963.

»Alabama« var en 1000 ts. barkentine, bygget i England 1862, der af Sydstaterne blev omdannet til krigsskib og under kommando af Raphael Semmes bekæmpede Nordstaternes handelsskibe og deres ellers everlegne flåde til den d. 19. juni 1864 blev sænket i kamp med »Kearsage« i den engelske kanal. Det var enden på et næsten toårigt og eventyrligt togt, der havde bragt den via la Plata, Cape, Java, Singapore, Sydindien, Cape og nordpå i Atlanten.

Fred J. Cook: The warfare state.

Jonathan Cape, London 1963.

Det militære oprustningskapløb mellem den østlige og vestlige verden er for mange en nødvendighed for at sikre verdensfreden. Tilhængere af denne tanke indrømmer vel alle inderst inde, at den lyder helt ulogisk og alle ønsker at nedrustningstanken må slå igennem og give sig positivt udslag. Forfatteren hævder, at det var USA's forkerte politik fremfor indflydelse fra Sovjetkommunismen, der har underbygget Mao's og Castro's sejr, og at verden må lægge sin politik helt om, hvis der skal være en chance for, at verdensfreden skal sejre. Bogen er nok værd at læse, men med kritik, hvad man allerede opdager ved, at forordet er skrevet af Bertrand Russel.

Jean-Paul Faivre: Le contre-amiral Hamelin et la marine française.

Nouvelles Editions Latines, Paris 1962.

Admiral Hamelin blev født 13/10 1768 og kom til søs i 1786.

Efter revolutionen gjorde han en stor indsats ved at sætte de hurtigt avancerede officerer ind i navigationens mysterier, et område, overfor hvilket mange stod helt blanke. Han var udsat til kommanderende admiral, men intrigeret ud og blev i stedet direktør for Søkortarkivet, til han faldt for aldersgrænsen. Han døde 11/6 1839, næsten lige så fattig, som da han begyndte sin karriere.

Arthur Hawkey: HMS Captain.

G. Bell and sons, London 1963.

Den voldsomme revolution i skibsbygning lige efter midten af forrige århundrede, overgangen fra sejl- til panserskibe, frembragte mange besynderlige skibstyper. Blandt dem var HMS Captain, der allerede før stabelafløbningen fremkaldte mange heftige diskussioner såvel i parlamentet som i offentligheden. Det hejste kommando 30/4 1870, og det var et ondt varsel, at flaget blev hejst på hovedet. Allerede 4 måneder efter gik det ned under en storm i Atlanten, og kun 18 af 500 mand blev reddet. Blandt de omkomne var konstruktionens varmeste forkæmper captain (retired) Coles.

Gerald Pawle: The war and colonel Warden.

Harrap, London 1963.

Churchills nærmeste maritime rådgiver i 1939—45 var commander Charles Ralf Thompson, og han veg kun sjældent fra premierministerens side. Det er »Tommy« Thompsons erindringer, suppleret med udtalelser fra tres andre af Churchills nærmeste medarbejdere, Geald Pawle her har sat på prent, et meget værdifuldt supplement til de mange allerede udgivne bøger om Churchill.

Roberta Wohlstetter: Pearl Harbour warning and decision.

Stanford University Press, Stanford, Californien 1962.

At Danmark lod sig overraske den 9/4 1940 trods advarsler kan ikke undre — regeringen ønskede jo ikke at tro på advarslerne. Derimod er det mere uforståeligt, at USA lod sig overrumple ved Pearl Harbour. Intelligent Service havde længe kunnet løse de japanske koder og vidste, at risikoen for at blive inddraget i krigen var overhængende.

Forfatterinden har først og fremmest studeret 39 bind med de forhør, der blev foretaget for at klarlægge ansvaret for katastrofen. Det fremgår bl. a. heraf, at en af de vanskeligste opgaver var at fastslå, hvor og hvornår japanerne ville slå til — uroen havde varet så længe, at man ikke kunne være konstant i højeste alarmberedskab overalt. Dog var der omkring 27. november en så kraftig forøgelse af urovækkende meldinger at man forudså, at spændingen snart skulle blive udløst. Selv om man var mest tilbøjelig til at vente slaget rettet mod Filippinerne og/eller Singapore, synes det dog at have været på sin plads at forøge beredskabet på Oahu — men bagefter er det jo altid lettere at se fejlene.

Bogen anbefales stærkt, bl. a. af Samuel E. Morison.

J. Teisen.

En 400-års dag.

Af kommandørkaptajn J. Teisen.

I årene før 1563 havde der været fredsfølere uden mellem Danmark/Norge og Sverige, uden at bestræbelserne kunne dæmme op for de to varmlodige unge konger, Frederik d. II og Erik IV's trang til at vinde hæder gennem kamp.

Deres flådechefer havde ordre til at håndhæve landets ære overfor modparten, hvilket også gjaldt for Peter Brockenhuus, der den 30. maj lå med 7 skibe på Rønne red. Den svenske admiral Jacob Bagge var med 17 skibe afgået mod Rostock for dér at hente den hessenske prinsesse Christine, Erik IV's udvalgte brud. Han havde ordre til på vejen at opsøge og provokere danske flådeenheder, hvorfor han først for-gæves havde anløbet Gotland for nu at gå ind på dansk øterritorium under Bornholm. Han salutede Hamnershus med det svenske løsen og nærmere sig de danske skibe uden, som datidens skik krævede, at afstryge sine topsejl. Brockenhuus stod ud med admiralskibet HERKULES samt HEKTOR og HJORTEN og afgav det danske løsen – ifølge »Svenska flottans historie« gentog han løsenet, da svenskerne ikke reagerede, men i alt fald var der, hvad enten det nu var første eller anden salut, et skarpt skud imellem, der gik gennem det svenske admiralskib ELEFANTEN's torsejl. Henset til styrkeforholdet må man vel bevise svenske historikeres påstand om, at denne provokation foretoges med fuldt overlæg.

De svenske skibe gik straks til angreb, og de danske skibe måtte stryge, HERKULES først efter, at et skud havde kappet dets stormast, medens de øvrige danske skibe, der ikke havde deltaget i kampen, slap hjem til Sundet. Bagge ankrede under Bornholm, og det danske handelsskib JONAS, der kom hjem fra Danzig og intetanende ankrede i nærheden, blev taget som god prise.

Efter et ophold i Danzig med forgæves venten på prinsessen gik Bagge den 7. juni hjem og ankom til Stockholm ca. 20. juni. Her blev foranstaltet et triumftog til Bagges ære, hvori fangerne, ca. 800 i alt, deltog på en for dem ret pinlig måde.

Selv om krigserklæring først blev givet 1. august, var dette slag den umiddelbare anledning til syvårskrigen udbrud.

Krigsmaskinens friktion.

Af major C. F. Hagen.

(Foredrag holdt i Søe-Lieutenant-Selskabet den 26 marts 1963.)

»Vi begynte først at blive nervøse, kort tid efter vi nåede Tripolis; vi manglede mange vitale forsyninger, og da vi lossede det første skib, der nåede os fra AFHQ, opdagede vi, at det indeholdt 10.000 skraldespande! – Vi mente i vor arrogance, at de måske selv havde mere brug for dem«.

Citatet er fra Montgomerys erindringer, og anledningen en beskrivelse af de vanskeligheder, der mødte hans armé, da den skiftede fra en forsyningsmyndighed til en anden. Hændelsen kan siges at være betegnende for det, man forstår ved krigsmaskinens friktion.

Krigens friktioner har formentlig bevidst eller ubevidst været erkendt, siden organiseret krig tog sin begyndelse. På dette som på så mange andre felter er det imidlertid først med Clausewitz' forfatterskab, at fænomenet bliver underkastet en mere analytisk behandling.

Kort sammentrængt kan Clausewitz' opfattelse af friktionerne beskrives som de faktorer, der adskiller en »papirkrig« fra en virkelig krig. Han anser friktionerne for årsagen til, at man i krig kun sjældent når op over middelmådige gennemsnitspræstationer.

Kun få ydre forhold i dag svarer til de, hvorpå Clausewitz for 150 år siden byggede sine læresætning-

ger. Krigens midler og metoder har siden undergået forandringer, der gør det berettiget at spørge, om hans tanker fortsat har gyldighed, om også en moderne krig vil udvise forskelle fra det teoretisk ideelle.

Et fingerpeg herom kan man allerede få ved at betragte forskellen mellem f. eks. et krigsspil og en feltøvelse. I krigsspillet udføres forskydninger som planlagt, befalinger tilgår i rette tid og forstås normalt også korrekt, forbindelserne, forsyningerne og vejret lægger ingen hindringer i vejen for operationerne, og fjenden handler i overensstemmelse med den doktrin, vi tillægger ham. At idealbilledet ændres i ugunstig retning allerede under fredsøvelser er vel en almen iagttagelse. Det forekommer rimeligt at antage, at billedet yderligere forværres, når fjenden anvender skarp ammunition og ikke længere er bundet af vor opfattelse af hans muligheder og normale optræden.

En simpel følgeslutning synes således at bekræfte aktualiteten i Clausewitz' teori.

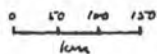
En yderligere underbygning og med mere konkret materiale kan endvidere hentes fra den nyeste tids krigshistorie. Med henblik herpå skal i det efterfølgende gennemgås en række eksempler, som er valgt fra den italienske krigsskueplads i perioden 1943-44.

Udgangspunktet for undersøgelserne vil naturligt være spørgsmålet om, *hvor operationerne i planlægning og udførelse har afvejet fra det teoretisk ideelle*; for tillige at kunne uddrage nogle praktiske konklusioner af undersøgelsen er det fundet formålstjenligt at medinddrage *årsagerne* til friktionernes opståen i de valgte eksempler, der i øvrigt hovedsagelig er valgt fra kulminationspunkterne i det italienske felttog nemlig Sicilien, Salerno, Cassinofronten og Anzio.

Oversigtskort.

Fig. 1.

Invasionen på Sicilien.

Teoretisk set kunne man forvente, at en sådan operation måtte skride fremad efter omtrentlig følgende skema:

1. En klar og rettidig beslutning om iværksættelsestidspunkt og deltagende styrke.
2. En roligt fremadskridende og koordineret planlægning for styrkernes taktiske brug.
3. En gennemførelse i overensstemmelse med de lagte planer.

Først en omtale af beslutningen.

I princippet blev den truffet på mødet mellem Roosevelt og Churchill i Casablanca i januar 1943. Men som så ofte, når man bevæger sig fra principper til praktiske detaljer, viste der sig også her omgående vanskeligheder.

De to statsledere krævede med støtte fra Combined Chiefs of Staff en gennemførelse senest i juni 1943. De første beregninger på stabsniveau viste imidlertid, at invasionen først kunne gennemføres i september måned; hårdt presset af den øverste ledelse gav en fornyet undersøgelse som resultat, at man under visse forudsætninger måske kunne nå frem til juli, altså en måned senere end af ledelsen ønsket. Kompromiset blev da et direktiv om, at man til det yderste skulle tilstræbe D-dag i juni; i realiteten betød dette imidlertid, at afgørelsen for tidspunktet var udskudt indtil videre.

Som amerikansk hæerkontingent i invasionen var oprindeligt regnet med to divisioner, men meget snart efter krævede Eisenhower yderligere en division. På samme tid nåede de tyske resultater i slaget om Atlanterhavet til nye højder, og de igangværende kampe

i Tunis nødvendiggjorde hidtil uforudsete forstærkninger dertil. Disse faktorer medvirkede alle til en uhyre anspændelse af det allierede transportsystem, og hertil kom, at allerede planlagte konvojer måtte accellereres, såfremt der overhovedet skulle være udsigt til at udføre operationen i juni. Samtidig med, at Combined Chiefs of Staff i begyndelsen af marts påny fastslog, at alle udveje skulle forsøges for at effektivere invasionen i juni, havde ydre omstændigheders indflydelse allerede umuliggjort, at ledelsens ønsker kunne opfyldes.

Man var hidtil i stabsberegningerne gået ud fra, at det gunstigste tidspunkt for invasionen med hensyn til lysforhold m. v. ville være i slutningen af henholdsvis juni og juli. Nu blev man klar over, at de optimale lysforhold snarere ville indtræffe omkring den 10. i de to måneder. Medens det herefter blev indlysende, at invasionen ikke kunne fremskyndes til juni, ville på den anden side en udførelse i juli kun betyde en udsættelse på 14 dage og ikke en måned i forhold til ledelsens krav. Man nåede da med 2 måneders forsinkelse og efter en række uhyre komplicerede transportberegninger frem til enighed om invasionstidspunktet, men en trediedel af den til rådighed værende planlægningstid var hengået, før den første, grundlæggende beslutning lå fast.

Den koordinerede planlægning for styrkernes indsættelse var underkastet betingelser, der ikke alene afveg fra det ideelle, men snarere umiddelbart måtte betegnes som uacceptable. Eisenhower sad som Supreme Commander i Algier. Tedder ledede luftstyrkerne fra Tunis, og de allierede flådestyrkers chef, Cunningham, sad på Malta; 8. britiske armé, der skulle udgøre en del af angrebsstyrken, havde sin plan-

lægningsstab i Cairo. Alene en sådan geografisk spredning af førere og stabe måtte naturligvis forsinke udformningen af den taktiske plan.

Oprindelig var den taktiske plan baseret på en amerikansk landsætning på øens vestspids og en britisk landgang om sydøstspidsen. Allerede fra begyndelsen havde man næret visse betænkeligheder ved planen, der jo gav fjenden mulighed for gennem udnyttelsen af de indre linier at nedkæmpe invasionsstyrkerne enkeltvis. Hensynet til en hurtig erobring af tilstrækkelig havnekapacitet havde imidlertid dikteret udformningen, og indtil begyndelsen af maj var det dette, man arbejdede ud fra. Nu dukkede Montgomery op i billedet med krav om en koncentreret amerikansk-britisk landgang på Siciliens sydøstlige hjørne for at undgå de nævnte farer for stykkevisse nederlag og for at sikre fuld luftdækning af operationen. Den manglende havnekapacitet ville han udligne ved hjælp af amerikansk landgangsmateriel, der tillod udladning af materiel over stranden. Fra midten af maj var den nye plan tiltrådt af Combined Chiefs of Staff; men af de oprindelige 6 måneder var der nu kun de to tilbage til det detaljerede, mangfoldige og minutløse planlægningsarbejde, der skulle udføres helt ned til de mindste enheder. Man kan næsten undre sig over, at dette arbejde overhovedet blev nået. —

For en fuldstændigheds skyld skal det dog bemærkes, at også aksemagterne havde deres problemer, omend på lidt andre felter. Forsvaret af Sicilien var nominelt overdraget den italienske general Guzzoni. I praksis var kommandoforholdene dog yderst uklare, idet feltmarskal Kesselring som tysk »Oberbefehlshaber Süd« i høj grad blandede sig i dispositionerne. Han gennemtvang således imod Guzzonis ønske, at

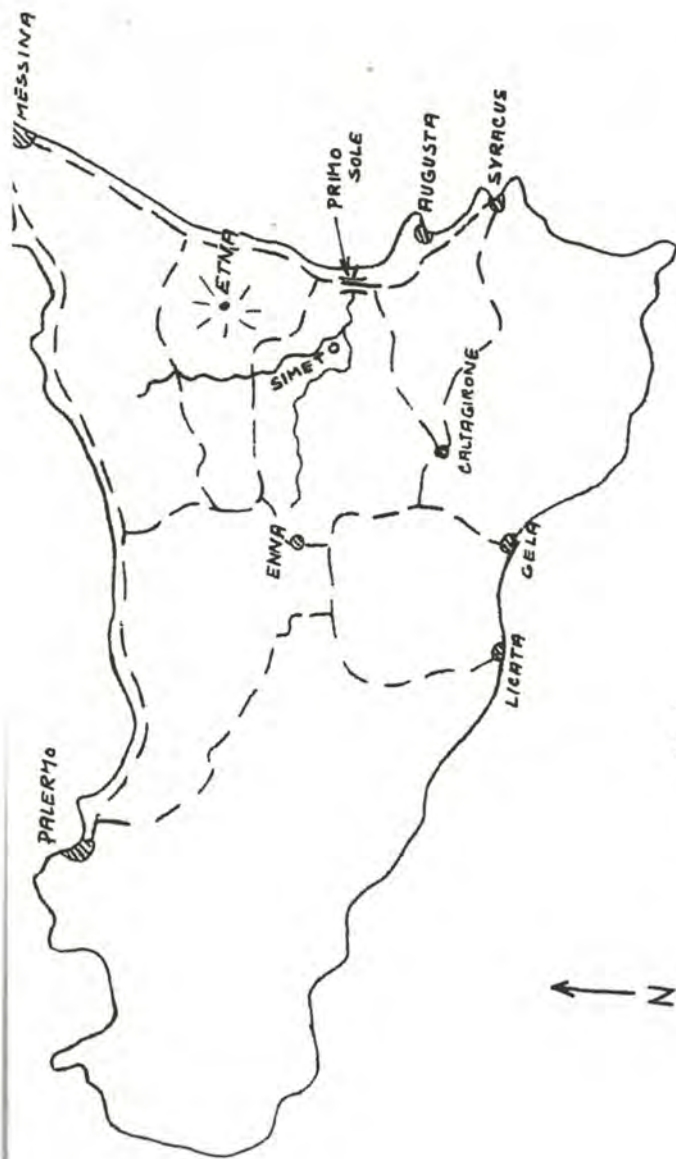

Fig. 2.

den ene af de to på øen værende tyske divisioner blev forlagt til den vestlige del. Ydermere blev det den stærkeste af divisionerne, der blev forlagt; årsagen hertil var tilsyneladende Görings ønske om, at »Herman Göring« divisionen ikke kom for langt bort fra tilbagegangslinierne til fastlandet!

En afgørende uoverensstemmelse mellem Guzzoni og Kesselring bestod i spørgsmålet om, hvorvidt en vellykket allieret landgang skulle resultere i overgang til henholdende kamp og tilbagetrækning til fastlandet, således som italienerne mente det nødvendigt, eller om man ved forsvar skulle søge at hævde dele af øen.

Som det vil ses, afveg planlægning og forberedelser hos begge parter væsentligt fra, hvad man ville anse for det ideelle.

Også udførelsen bød på mange vanskeligheder. Invasionen skulle indledes med en luftlandsætning natten mellem den 9. og 10. juli 1943. Det havde været stormvejr hele den 9. juli, og vinden var stadig kraftig om natten; det afsluttende luftbombardement havde antændt store brande på øen, og de piloter, der skulle overføre faldskærmstropperne, havde ikke haft tilstrækkelig tid til træning. Resultatet var, at vinden drev transportflyene ud af kurs, lysskæret fra brandene hæmmede orienteringen, og piloternes nervøsitet over for den tyske luftværnsild fik dem til i mange tilfælde at slippe glideplanerne for tidligt. Den 82. amerikanske luftbårne division blev derved spredt i afstande på indtil 80-100 km fra sit angrebsmål nord for invasionsstranden; af den 1. britiske luftbårne division nåede kun 12 af de indsatte 59 glideplaner målet omkring Syracus, medens de resterende styrtede i havet. Ugunstige vindforhold, orienteringsbe-

svær og mangelfuld træning gav som samlet virkning operationen et helt andet forløb end planlagt.

De følgende dages kampe var på aksemagternes side præget af Kesselrings og Guzzonis modstridende opfattelse af mulighederne. Guzzoni erkendte de allieredes overlegenhed, men et luftangreb på hans hovedkvarter havde afbrudt forbindelsen til fastlandet. Kesselring byggede derfor sine vurderinger på meldinger fra det på øen stationerede 2. tyske luftkorps; disse meldinger var ofte ukorrekte og foranledigede Kesselring til udenom Guzzoni at befale de tyske divisioner til modangreb, ligesom han lod forberede overførelse af flere divisioner, heriblandt 1. tyske faldskærmsdivision. Dette føringskaos vedvarede i flere dage og skabte betydelig forvirring, indtil Kesselring gennem et frontbesøg måtte ændre sin opfattelse. Allerede på dette tidspunkt var de italienske tropper, der fra begyndelsen havde kæmpet ineffektivt, næsten totalt smeltet bort og ophørt med at være en faktor i kampen.

De allieredes udbrud fra det erobrede brohoved skete med tyngden ved den 8. britiske armés forsøg på et stød imod N, Ø om Etna.

Planen baseredes bl. a. på en luftlandsætning om broen Primo Sole, hvis intakte erobring var en væsentlig forudsætning for planens gennemførelse. I sin udførelse og sine konsekvenser minder denne operation på mange måder om den berømte fabel, der beskriver, hvorledes tabet af en hestesko igangsatte en række stadig mere skæbnesvangre uheld, der endte med tabet af kongeriget.

Luftlandsætningen imod broen blev iværksat natten mellem den 13. og 14. juli; af de anvendte 129 glideplaner nåede kun de 69 ind over land. 26 fly

vendte om på grund af motorskade eller beskydning fra tysk luftværn. Andre passerede hen over en allieret konvoj, der i nervøsitet åbnede ild og traf et betydeligt antal. De ca. 200 mand, der blev landsat om selve målet, erobrede i første omgang broen og desarmerede de dér forberedte sprængninger. Herefter blev de imidlertid kastet mod syd af enheder fra den tidligere nævnte tyske faldskærmsdivision, der uden de allieredes viden var blevet nedkastet som forstærkning umiddelbart forud herfor. I løbet af næste dag opnåede briterne kontakt med egne styrker, der blev sendt frem sydfra til afløsning; et angreb den følgende nat blev forsøgt, men mislykkedes, og dagen efter havde tyskerne befæstet deres forsvar således, at man måtte afvente artilleriets fremdragnings. Natten mellem den 15. og 16. juli angreb da en bataljon over floden efter 80 min. ildforberedelse; to kompagnier fik fodfæste på den nordlige bred, men forbindelsen – og dermed fremdragningsordren – til reservekompagnier og tunge våben glippede. Forbindelsen blev ganske vist genoprettet – man kan næsten sige på typisk britisk manner – ved hjælp af en tilfældig officer, der på cykel var kørt frem som tilskuer til kampen, men på det tidspunkt var dagslyset brudt frem, og det viste sig umuligt at overføre flere tropper. Først næste nat og morgenen den 17. juli, altså 4 døgn senere end planlagt, lykkedes det at opnå kontrol over broen.

Virkningerne af forsinkelsen blev betydelige.

I første omgang foranledigede den englænderne til at forlægge tyngden fra den østlige til den vestlige fløj og tvang dermed de britiske styrker til udslidende kampe i stærk varme lang foden af Etna. Det blev nødvendigt at overføre friske tropper fra Afrika, og en vigtig vej i det vejfattige område måtte med kor

varsel tildeles den britiske armé, hvilket atter tvang de vest herfor værende amerikanere til en omgruppering, der forsinkede dem i flere dage.

Denne forplantning af friktioner i forbindelse med den omstændighed, at de allierede armeer først meget sent modtog direktiver for operationerne mod Siciliens indre, har formentlig haft en væsentlig andel i »den forbrydelse, at tyskerne fik lov til at slippe over til fastlandet«, som Montgomery udtrykker det.

Kampene i efteråret 1943.

Fra tidsrummet mellem Siciliens erobring og de første kampe om den tyske Gustavlinie skal fremdrages en række enkeltteksempler.

Angrebet imod det italienske fastland skulle oprindeligt udføres som en overgang med 8. armé over Messinastrædet den 30. august. Overgangen måtte imidlertid udsættes til den 3. september, fordi det kort forinden blev besluttet også at indsætte den nyoprettede 5. amerikanske armé under general Clark i Salerno-bugten. 8. armés angrebsopgave blev herefter fastsat primært til en sikring af Messinastrædets benyttelse og opretholdelse af følingen med fjenden, såfremt han gik tilbage fra »tåen«. Da Salernoangrebet kom i vanskeligheder, beordredes 8. armé imidlertid til at presse kraftigt fremad, og samtidig blev armeens forsyningsakse forlagt over de sydøstitalienske havne, der i mellemtiden var blevet erobret. Disse ændringer i planen og et dårligt samarbejde med de højere allierede forsyningsmyndigheder resulterede i, at 8. armé en måned senere kun havde 21 tons drivmidler tilbage i sine depoter, at mere end 500 køretøjer ventede på motorreparation, at syge og sårede ikke kunne evakueres,

og at de skibe, der ankom, ofte indeholdt forsyninger, der ikke var umiddelbart brug for.

Et betydningsfuldt led i Salernolandgangen var luftlandsætningen af en division langs Volturnofloden N for bugten. 5 dage før angrebet måtte man afskrive luftlandsætningen, fordi divisionen blev frataget 5. armé til anvendelse andetsteds.

En noget ejendommelig disposition var det, at general Clark af overraskelseshensyn gav afkald på ildforberedelse fra flåde- og luftstyrker. Forholdet rimede dårligt med den omstændighed, at invasionsflåden allerede skulle ankomme ud for Neapel dagen før landgangen, og dermed røbede landgangsstedet for tyskerne.

General Clark havde efter landgangen beholdt en »flydende reserve« på en regimentskampgruppe til sin disposition. Efter besøg i land havde Clark besluttet at landsætte reserven på brohovedets nordlige fløj til aflastning for det kraftige tyske tryk her. I mellemtiden havde imidlertid chefen for flådestyrkerne på eget initiativ ladet reserven landsætte i den sydlige sektor af brohovedet, fordi de anvendte landgangsbåde var blevet hjemkaldt af højere myndigheder.

Det viste sig i øvrigt, at krisen i Salerno i høj grad skyldtes føringsforholdene ved 5. armés sydlige korps. Chefens tilbøjelighed til at springe kommandoled over i sine befalinger skabte forvirring og usikkerhed, og han havde indsat alle enheder i fronten uden reserver og flankesikring, da tyskernes modforanstaltninger satte ind.

Som bekendt lykkedes det at overvinde krisen ved hjælp af voldsom støtte fra flåde og fly, og de allierede kunne derefter genoptage fremrykningen mod N.

Kampene om Gustavlinien.

Det stillingssystem, som tyskerne havde forberedt under navnet Gustavlinien, var imod nord lagt i tilslutning til floden Sangro, i centrum forløb det over Apenninerne med Monte Cassino som sydligt skulderpunkt og derfra langs Gariglianofloden til Middelhavet.

Det første større angreb på de tyske stillinger blev ført af 8. armé imod liniens nordlige sektor. Efter en udsættelse i flere døgn på grund af dårligt vejr fik angrebet held til at nå over Sangro; det ramte en nyopstillet tysk division, der var uden krigserfaring, og både divisionschefen og en frontregimentschef blev hårdt sårede den første angrebsdag. Et planlagt modangreb med en reservedivision kom for sent og stykkevist i gang, bl. a. fordi bemyndigelse først skulle indhentes hos Kesselring, der var på frontbesøg andetsteds og uden forbindelse bagud.

8. armés angreb gik dog snart i stå på grund af regn, kulde og mudder, der umuliggjorde hurtig overførelse af tungt materiel over floden. —

De senere angrebsslag på Cassinofronten er velkendte for deres hårdhed og intensitet. Blandt de friktioner, der opstod herunder, skal nævnes nogle eksempler.

Det new-zealandske korps måtte i 6 dage afvente en bedring i vejret, før det kunne begynde sit første angreb på Monte Cassino. I hele dette tidsrum opholdt enheder af korpset sig i udgangsstillingen, der forbød enhver bevægelse i dagslys. Da angrebet omsider kunne begynde, måtte de samme enheder kæmpe sig frem til den fastsatte udgangslinie, fordi tyskerne i mellemtiden havde flyttet deres stillinger fremad. Koordina-

tionen med ildstøtten brød derfor sammen; et enkelt kompagni nåede ganske vist frem få hundreder meter fra sit angrebsmål, men kun for at opdage, at vejen var spærret af en uoverstigelig kløft, der ikke var afsat på kortet.

Et efterfølgende angreb i større målestok blev på grund af dårligt vejr udsat fra dag til dag i hele perioden 24. februar-14. marts 1944. Et betydeligt flyangreb mod Monte Cassino skulle støtte angrebet. Da det blev udløst, angreb tre bølger af bombefly fejlagtigt en allieret korpskommandostation i en by 20 km fra Cassino. Kampvognene, der skulle ledsage infanteriet mod selve Cassino by, kunne ikke manøvrere på grund af ruindele og vandfyldte kratere, der var resultatet af flyangrebet, og et bataljonsangreb op ad Monte Cassino brød sammen efter en beskydning af eget artilleri, der dræbte samtlige officerer i bataljonen.

De eksempler, der hidtil er fremført, har været udpluk fra mange forskellige operationer.

Som illustration på de friktioner, der løbende kan opstå under en enkelt operation, skal i det efterfølgende gennemgås forløbet af et angreb i regimentsramme. Angrebet blev ført mod Gustav-liniens sydlige del som et led i den generaloffensiv, de allierede indledte i maj 1944.

En nyligt overført amerikansk division - 88. - skulle erobre en lille by, Santa Maria Infante, der beherskede den vigtige tværvej gennem bjergpartierne mellem Cassino og Middelhavet.

351. regiment skulle tage selve byen og agtede at angribe med sin II bataljon til Santa Maria og dernæst med III bataljon mod Monte Bracchi og I bataljon mod Pulcherini.

Gustav-linien.

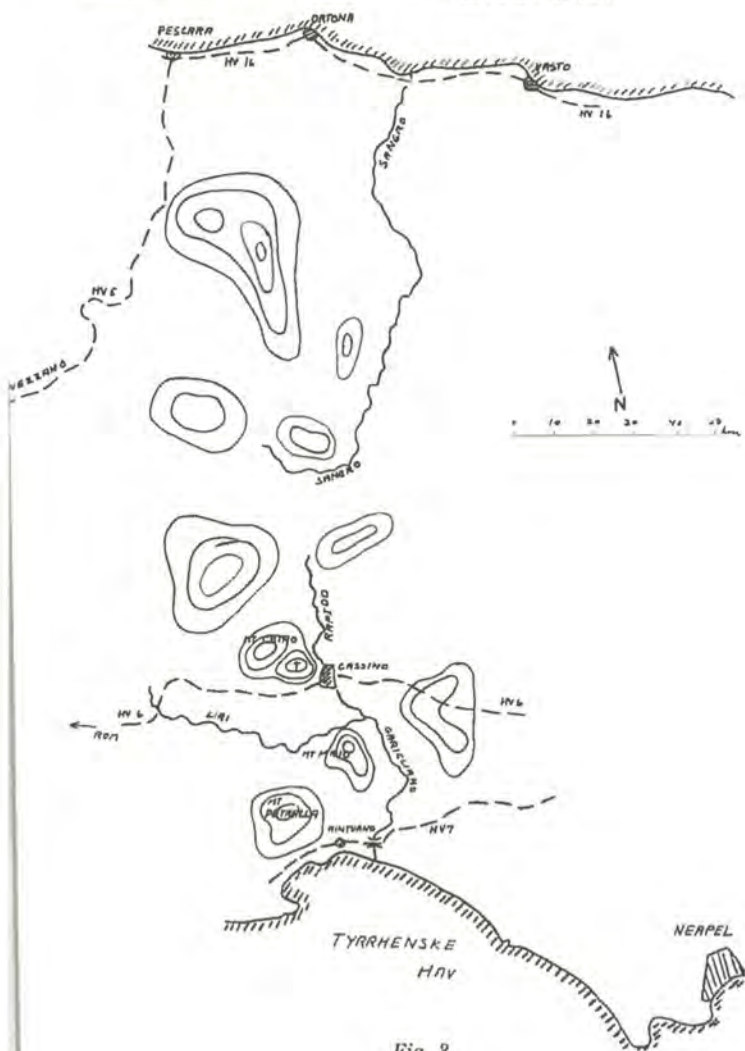

Fig. 3.

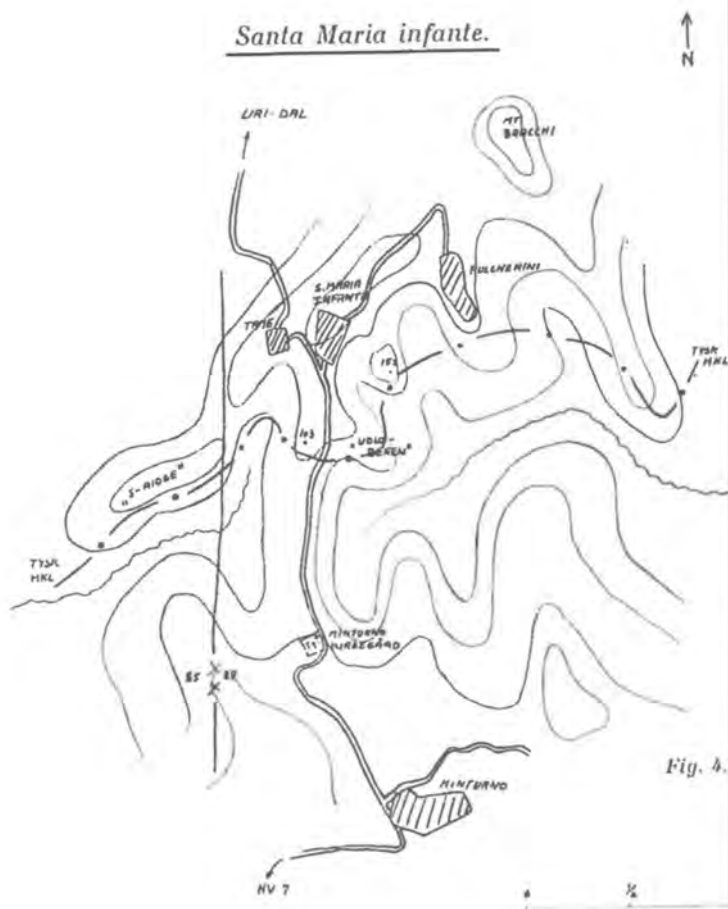
Santa Maria infante.

Fig. 4.

Til venstre for regimentet skulle nabodivisionen samtidig angribe højderne syd for Santa Maria («S-ridge»).

II bataljons plan var at angribe med kompagni F til venstre for vejen mod Santa Maria, angrebsmål Tame, og med kompagni E til højre for vejen, angrebsmål »udløberen« og pkt. 153, hvorefter kompagni G skulle gå igennem og rense Santa Maria. Angrebet støttedes af artilleri, tunge morterer, kampvogne og panserværnskanoner. Af hensyn til overraskelsen skulle det begynde i mørke den 11. maj kl. 2300 fra en udgangsline nord for Minturno Kirkegård.

Den tyske hovedforsvarslinie var erkendt over syd-kant Pulcherini – pkt. 153 – »udløberen« – pkt. 103 – højderne sydvest for Santa Maria.

Kompagni F rykkede frem som planlagt og nåede i ly af ildforberedelsen frem midtvejs mellem kirkegården og pkt. 103 uden kamp. Straks efter blev kompagniet imidlertid mødt med heftig ild fra tyske maskingeværer og morterer, og kampen blev fra dette øjeblik opløst i en række ukoordinerede aktioner med tilfældigt sammensatte småstyrker. Ikke alene imellem, men også inden for delingerne gik forbindelsen og kontakten tabt. I løbet af natten nåede tre forskellige styrker af kompagniet frem mod pkt. 103. Fra de forreste delinger gravede en sergent og fem mand sig ned umiddelbart syd for punktet, medens resten af delingerne, inklusive delingsførerne (!), efterhånden søgte tilbage til kompagniets udgangsstilling. I mellemtiden lykkedes det kompagnichefen med mandskab fra reservedeling og støttedeling efter mindre kampe at sive igennem de tyske linier frem til vejen mellem Tame og Santa Maria, hvor styrken gik i stilling og gravede sig ned. Om morgenen var situationen den, at mindre

end halvdelen af kompagniet var nået omtrent frem til sit angrebsmål, men den mellemliggende tyske modstand var ikke brudt, og kompagnichefen var isoleret og uden forbindelse med resten af sit kompagni.

Til højre for vejen nåede kompagni E omtrent frem til »udløberen«. Her blev højre angrebsdeling stoppet og mistede kontakten med en af sine grupper, der for vild og blev holdt nede af ild 100 m længere mod nord-øst retten af natten. Delingens radio var brudt sammen og kom først i orden flere timer senere; der var derfor ingen forbindelse til kompagnichefen og i øvrigt heller ikke kontakt med nabodelingen til venstre. Delingen blev flere gange beskudt af eget artilleri, påkaldt af kompagnichefen, der ikke var klar over dens position. — Også venstre angrebsdeling var standset foran »udløberen«. Her blev kompagnichefen såret og overdrog kommandoen til føreren for støttedelingen, der derefter søgte at nedkæmpe de tyske støttepunkter med sammenblandede dele af kompagniets 2. linie, hvilket mislykkedes.

Bataljonschefen kom nu frem for at undersøge årsagen til forsinkelserne. Han beordrede en gruppe imod det nærmest vejen liggende støttepunkt; angrebet blev afvist, og kun tre mand kom tilbage. Selv angreb han personligt en anden tysk stilling og nedkæmpede den med maskingevær- og Bazookaild. Straks efter blev han dræbt, og angrebet gik atter i stå. Kompagniet havde på 8 timer mistet 89 mand.

En pionerdeling var sendt frem for at rydde nogle panserminer, der lå over vejen ca. 600 m nord for kirkegården. Delingen blev beskudt af morterer og opgav derefter rydningen. Bataljonschefen havde over radioen rekvireret en kampvognsdeling til nedkæmpelse af den tyske modstand langs vejen; delingen blev stand-

set, da den forreste kampvogn – åbenbart uden advarsel fra pionererne – løb på en af minerne. Et fornyet forsøg på fremrykning medførte, at endnu en kampvogn blev slået ud. På dette tidspunkt kom regimentschefen til stede og beordrede den sergent, der havde kommandoen over resten af delingen, til atter at rykke frem, hvilket sergenten nægtede. Han blev sat fra kommandoen, og hans afløser kørte frem; da røgen havde lagt sig, var der kun to vogne tilbage i delingen.

Bataljonens reservekompagni var af regimentschefen beordret frem til hjælp for angrebskompagnierne; efter forsinkelser på grund af beskydning nåede kompagniet terrainet på højde med kompagni E, hvor det blev endeligt stoppet af det tyske forsvar.

Om morgenen den 12. maj blev regimentets III bataljon indsat til venstre for vejen for at undsætte kompagni F og tage Santa Maria. Trods kampvognsstøtte nåede bataljonen kun frem til kompagni G og E, og regimentet forblev hele dagen og natten mellem den 12. og 13. maj i disse stillinger. Om aftenen fik kompagni F ordre til at søge tilbage fra TAME, men overgav sig kort efter til tyskerne. Et erstatningshold på 125 mand blev samme nat ført frem for at udfylde tabene ved II og III bataljon; undervejs blev styrken beskudt, hvorved nogle blev såret, andre søgte dækning, og atter andre flygtede. Kun en meget lille del nåede frem til enhederne.

Først i løbet af den 14. maj, 2½ døgn senere end planlagt, lykkedes det regimentet at erobre Santa Maria.

Når operationsforløbet afveg så stærkt fra det planlagte, må man vel først og fremmest finde årsagen i det næsten totale sammenbrud af forbindelse og den manglende evne og vilje til at genoprette kontakten.

En almindelig forvirring herskede hele den første angrebsnat, og hertil kom en række tilfælde, hvor personallet svigtede deres opgaver, således de to delingsførere ved kompagni F, pionerdelingen, der opgav mine-rydningen, og erstatningsholdet, der smeltede bort.

Landgangen ved Anzio.

Churchill har rammende givet udtryk for sin skuffelse over angrebet imod Anzio med ordene: »Vi havde håbet at kaste en vildkat i land – i stedet for fik vi en strandet hval«.

Resultaterne svarede altså ikke til forventningerne, og som den sidste gruppe af eksempler skal derfor gennemgås nogle af de friktioner, der havde deres andel i skuffelsen.

Forud for landgangen den 21. januar udførtes et afledningsangreb på Gustavlinien. Formålet hermed lykkedes fuldt ud, idet tyskerne indsatte deres to reservedivisioner til modangreb. Dette skete i tillid til en udtalelse fra chefen for det tyske efterretningsvæsen, admiral Canaris, der gik ud på, at der ikke umiddelbart kunne forventes nogen allieret landgang. Ydermere havde Kesselring ophævet alarmberedskabet ved kystbevogtningen for natten mellem den 21. og 22. januar for at undgå en udslidning af tropperne.

Invasionsstyrkens betingelse var derfor både operativt og taktisk særdeles gunstige. Invasionens uheldige forløb synes at have ligget i en kombination af mange faktorer: Invasionschefen brugte flere døgn til konsolidering af brohovedet, før han angreb, den allierede efterretningstjeneste havde undervurderet tyskernes evne og mulighed for tilførelse af forstærkninger og det dårlige vejr nedsatte flyvåbnets mulig-

hed for indgriben. Hertil kom, at angrebsstyrken var sammensat af både amerikanske og britiske enheder, hvis forskellige arbejdsprocedurer ofte gav anledning til vanskeligheder. Det kan således nævnes, at en engelsk bataljon skulle udføre et angreb med en amerikansk ranger-enhed som sikring på fløjen. Sidstnævnte styrke modtog imidlertid først sin ordre herom ca. 36 timer efter angrebets iværksættelse.

Fra et andet britisk bataljonsangreb skal kort refereres de vanskeligheder, der opstod før og under udførelsen.

Bataljonen skulle den 29. januar være reserve under et brigadeangreb; dette angreb blev udsat et døgn, og bataljonen blev indsat som angrebsenhed, fordi O-gruppen med bataljonschef og alle kompagnichefer ved en af de andre bataljoner for vild under rekognoscering og kørte direkte ind i de tyske linier.

Inden fremrykningen skulle bataljonen afløses i sine hidtidige stillinger af dele af en anden brigade, der imidlertid blev forsinket på grund af en række ordrer og kontraordrer, og fordi de ikke kunne komme frem ad vejene, der var overfyldte og uden trafikregulering. To tankdestroyerdelinger meldte sig til bataljonen $\frac{1}{2}$ time før fremrykningen uden anelse om, at de skulle deltage i et angreb.

Bataljonens plan var at angribe med 1., 2. og 3. kompagni i første linie og 4. kompagni som reserve. Angrebet skulle starte tidligt på natten, men blev forsinket af de netop nævnte grunde og kom derfor noget hovedkulds i gang. Da 1. og 2. kompagni passerede udgangslinien, havde de mistet forbindelsen med 3. kompagni til venstre og med nabobataljonen til højre. Under angrebet mødtes 2. kompagni af en voldsom ild, der fik det til at søge ind i 1. kompagnis område, og

de to kompagnier nåede nu delvist sammenblandede frem til kanten af deres angrebsmål. Her oprettede de en fælles kommandostation, bl. a. fordi 2. kompagnis radio ikke virkede. Den sidste melding, bataljonschefen modtog herfra, inden også 1. kompagnis radio brød sammen, var, at styrken var helt omringet af tyskere og hverken kunne komme frem eller tilbage.

På venstre fløj var 3. kompagni i mellemtiden nået til et område, der mentes at være kompagniets mål. En sikker erkendelse heraf var dog vanskelig, fordi kortene og terrainet øjensynlig ikke stemte overens. Da kompagniet ikke havde kontakt med sin højre nabo, søgte chefen længere til højre, hvorved han kom til at følge en rute, der efterhånden drejede mere og mere bagud. Ved daggry opdagede han, at han befandt sig med sit kompagni umiddelbart bag ved bataljonsreserven, 4. kompagni, og bataljonen måtte på samme tid indstille sit angreb. -

Det allierede gennembrudsslag i maj 1944 kom overraskende og personelt set yderst ubehageligt for tyskerne.

Kesselrings stabschef var syg; chefen for den armé, der var indsat til forsvar af Gustavlinien, samt chefen for et panserkorps under armeen var begge af Hitler befalet til ordensmodtagelse i Tyskland. Den stedfortrædende korpschef havde endvidere givet sin stabschef orlov. Føringen af de højere tyske enheder skete derfor de første dage under betydelige vanskeligheder.

En friktion af særpræget karakter opstod, da en tysk tilbagegang blev nødvendig; 1. tyske faldskærmsdivision, der i mange måneder havde ydet et sejt forsvar af Monte Cassino, måtte have en personlig ordre fra Kesselring, før den indvilgede i at forlade, hvad den betragtede som sin personlige stilling.

Også hos de allierede indtrådte der i denne fase af operationerne særlige føringsfriktionerne.

Den allierede armégruppens ordre til general Clark gik bl. a. ud på, at armeen fra Anzio skulle angribe mod nordøst for herved at muliggøre en afskæring af Gustavliniens sydlige fløj. Clark protesterede, og krævede ud fra amerikanske prestigehensyn en angrebsretning mod nordvest til erobring af Rom. Han fik gennemført sit krav, men det var utvivlsomt et tungt offer på koalitionen's alter; der er næppe tvivl om, at ændringen reddede tyskerne fra et afgørende nederlag på den højre fløj, og dermed åbnede mulighed for deres fortsatte kamp i Appeninernes nordlige del.

Resumé, afslutning.

Det billede af friktionernes forekomst og årsager i en moderne krig, som krigshistorien giver os, kan yderligere suppleres med udtalelser fra krigserfarne officerer, der giver udtryk for, at mange friktioner overhovedet ikke kommer til foresattes kundskab, men afhjælpes på stedet af den enhed, der udsættes for dem.

Heraf følger naturligt den erkendelse, at friktionerne også nutildags vil være et allestedsnærværende begreb, der opstår i alle krigsførende hære og på alle led i den militære organisation. Friktionens virkning er næsten altid forsinkelser af større eller mindre omfang, og Clausewitz' sammenligning af friktionen med de bevægelsesvanskeligheder, der opstår for en mand, der befinder sig i vand til livet, synes derfor stadig at dække virkningen udmærket.

Bevidstheden om friktionernes eksistens vil i sig selv være af værdi for enhver fører; endnu større værdi vil

det imidlertid have, såfremt kendskabet til friktionsårsagerne kan udnyttes til at forebygge eller overvinde friktionerne, og derigennem opnå et forspring over for modstanderen.

En grov inddeling af årsagerne, som de fremgår af de her gennemgående eksempler, synes at give følgende årsagsgrupper:

- Vejrets indflydelse,
- manglende forbindelse,
- utilstrækkelig koordination og befalingsvirksomhed,
- personellets svigten over for opgaven,
- tilsyneladende irrelevante faktorer,
- andre fraktorer,
- (fjendens handlefrihed).

Heraf skulle de tre førstnævnte gruppers indflydelse være så umiddelbart indlysende, at de ikke nærmere skal kommenteres.

Også gruppen »personellets svigten« skulle der være givet et antal direkte eksempler på; her skal blot henledes opmærksomheden på, at man også må henregne den mere indirekte form, passiviteten og trægheden hos styrkerne, til denne gruppe, således som det f. eks. sås under angrebet på Santa Maria.

Ved »tilsyneladende irrelevante faktorer« forstås her forhold, der normalt ikke ville blive tilmålt nogen betydning i en teoretisk planlægning og udførelse af operationen. Inden for dette område finder vi således Görings indblanding i de tyske divisioners placering på Sicilien, det uklare kommandoforhold mellem Kesselring og Guzzoni, fraværet af en række officerer i nøglestillinger under det allierede hovedangreb i maj 1944 og general Clarks prestigebetonede krav om erobring af Rom.

Under »andre faktorer« henregnes en lang række forskellige friktionsårsager, der ikke umiddelbart lader sig rubricere. Således kan bl. a. nævnes de allierede slæbeplanspiloters mangel på træning i Siciliens-operationen; manglende krigserfaring, hvis virkning demonstreredes både ved den amerikanske 88. divisions angreb på Santa Maria og det tyske forsvar af Sangrofloden; svigtende orienteringsevne og ukorrekte kort, der sås under det britiske angreb i Anzio, og de fejlagtige efterretningsberegninger, som både tyskere og de allierede gjorde sig skyld i før Anziolandgangen.

Selv om »fjendens handlefrihed« næppe kan kaldes for en egentlig friktionsårsag, må den dog anses for indirekte at have en væsentlig indflydelse på friktionernes antal. I bogen »Oberst Brambles messe« skriver den unge feltpræst, at soldatens liv er hårdt og til tider forbundet med virkelige farer. Disse farer er i sig selv en hyppig – omend langt fra enerådende – årsag til friktioner. Hertil kommer sådanne begivenheder, som f. eks. den tyske luftlandsætning ved Primo Sole samtidig med det britiske angreb, en tilfældighed, der som fremhævet udløste en lang række friktioner af ganske omfattende karakter.

Med dette overblik over friktionsårsagerne melder spørgsmålet sig, om det skulle være muligt at hindre friktionernes opståen.

Det må forekomme, som om en forbavsende stor del af de nævnte årsager skulle kunne forebygges gennem en grundig, effektiv og krigsnær uddannelse. Man kan ganske vist ikke hermed eliminere farerne, undgå dårligt vejr eller ophæve indflydelsen af fjendens initiativ, men man kan vænne tropperne til at bevare kampkraft og kampvilje under alle klimatiske for-

hold, til at opretholde forbindelse under vanskelige betingelser og til at samarbejde med andre våbenarter og værn. Man kan formentlig også uddrage sine erfaringer om de særlige samarbejdsproblemer, der opstår mellem allierede styrker, og formindske deres andel gennem øvelser i fredstid.

Når fredsuddannelsens betydning er fremhævet, må det dog nok i samme åndedræt understreges, at selv den bedste uddannelse givetvis ikke kan forebygge alle de belastninger, krigsmaskinen udsættes for under virkelige forhold. Fjendens bestræbelser går jo ud på at bringe mest muligt grus ind i tandhjulene.

En fristende udvej ville det måske være at befale i detaljer for mange af de situationer, som krigshistorien giver kendskab til. Denne vej er dog næppe farbar, alene af den grund, at mulighederne er for talrige til, at der kan foruddisponeres. En evt. anvendelse af taktiske A-våben gør formentlig forsøgene på en sådan form for forudseenhed endnu vanskeligere.

Det må da snarere antages, at løsningen ligger i den modsatte retning. De enkelte enheder må inden for rammen af deres opgave indrømmes plads for det nødvendige initiativ og den nødvendige handlefrihed, således at de selvstændigt kan overvinde de friktioner, der med sikkerhed opstår, når »ballonen går op«. Konklusionen må derfor være udprægede direktivbefalinger, og denne konklusion ses at være i udmærket overensstemmelse med det behov, man befalingsteknisk uddrager af den moderne krigs betingelser i almindelighed.

Tuborgfondet.

På 90 års dagen for stiftelsen af Tuborg Bryggerier, den 13. maj, fandt Tuborgfondets årlige uddeling sted. Fondets bestyrelse har siden uddelingen i fjor bevilget en samlet sum af kr. 1.000.114,— til anvendelse i overensstemmelse med fondets fundatsmæssige opgaver, som er at virke for samfundsgavnlig formål, særlig til støtte for dansk erhvervsliv. Fondet har siden sin stiftelse i 1931 i alt bevilget kr. 10.399.477,—.

Af dette års bevillinger, der kan have særlig interesse for tidsskriftets læsere, skal nævnes:

Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg: 5000 kr. til fremstilling af en model af en vestindienfarer samt en model af en 3-mastet galiot fra 1700-tallet.

Officersforeningen i København: 15.000 kr. til møde- og foredragsvirksomhed.

Den kongelige Livgarde: 1000 kr. som årets rate, 5. rate af en 10-årig bevilling, belønningslegat for værnepligtige befalingsmænd og menige.

Vikingskibene ved Skuldelev: 50.000 kr. som 2. og sidste rate til opsætning af spunsvæggen samt 125.000 kr. til arbejdet med fremdragning og konservering.

Forsvarets Oplysnings- og Velfærdstjeneste: 20.000 kr. til anskaffelse af et fartøj, udflugtsbåd for mandskabet på Flådestation Grønnedal.

15.600 kr. til anskaffelse af 4 pianetter til mandskabet på søværnets nye inspektionsskibe.

Dansk Sejlunion: 20.000 kr. som 1. rate af en 2-årig bevilling til anskaffelse af et specielt bygget fartøj, som skal være til disposition som dommer-, rednings- og bugserfartøj under kapsejladser og langturssejladser for juniorer.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i maj 1963.

Historie.

- Martel, Giffard:* The russian outlook. London 1947. 188 s. kort. index. 8°.
- Pepys, Samuel:* Memoires relating to the state of the Royal Navy of England (1. udgave 1690). Oslo 1963. 214 s. + index. forsidebillede. 8°.
- Schonfield, Hugh J.:* The Suez Canal in World affairs. London 1952. 174 s. ill. index. 8°.
- Wagner, Frederick:* Submarine fighter of the american revolution. The story of David Bushnell. New York 1963. 146 s. ill. index. 8°.

2. verdenskrig.

- Kern, Erich:* Dance of death. London 1951. 256 s. 8°.
- Shirer, William L.:* All about the sinking of the Bismarck. London 1963. 136 s. ill. index. bibl. 8°.

Politik.

- Copeman, Fred:* Reason in revolt. London 1948. 236 s. ill. 8°.
- Felix, Christopher:* The spy and his masters. A short course in the secret war. London 1963. 288 s. 8°.
- Kirschen, Leonard:* Prisoner of red justice. London 1963. 224 s. 8°.
- Snow, C. P.:* Vitenskap og statsstyre. Oslo 1962. 78 s. bibl. 8°.

Sømandskab, navigation m.m. Bjærgning, dykning.

- Cousteau, J. Y.:* The living sea. London 1963. 212 s. ill. kort. 8°.
- Elvstrøm, Poul:* Joller og kapsejladsteknik. København 1963. 228 s. ill. index. 8°.
- Esso Guide.* Danske havne og farvande. København 1963. 214 s. kort. 8°.

Håndbog i sømandskab. Bind I, II, III. København 1961. Ill. planer. 8°.

Synge, J. L.: Relativity: The general theory. Amsterdam 1960. 506 s. ill. index. 8°. NAV.

Skibe, skibbygning m.m.

Jensen, K. G.: Forarbejder til Orlogsværftets forhold 1692—1942. MANUSKRIFT. Hånd- og maskinskrevet, København 1942. 4°.

Våbentekniske o.a. håndbøger.

Harris og Crede: Shock and vibration handbook. New York 1961. ill. 8°. SAR.

Jacobs: The analytical chemistry of industrial poisons — hazards and solvents. New York 1949. 788 s. ill. 8°. SAR.

Wietner, G.: Elektrische antriebe — elektronisch gesteuert und geregelt. Berlin 1961. 180 s. ill. 8°. SAR.

Arktisk og antarktisk litteratur.

Christensen, Helge: Tre besøg i Grønland. København 1954. ill. 42 s. 8°.

Rapaport, Stella F.: The bear. Ship of many lives. New York 1962. 146 s. ill. index. bibl. 8°.

Rodahl, Kåre: Nytt land under vingene. Oslo 1948. 150 s. ill. kort. 8°.

Diverse.

Divine, David: Atom at Spithead. New York 1953. 186 s. 8°.

Jørgensen, Harald: Tidsskriftspresen i Danmark indtil 1848. København 1961. 112 s. index. 8°.

Nordisk Leksikon for Bogvæsen I og II. København 1951—62. 564 s. + 536 s. 8°.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Fred Copeman: Reason in revolt.

Blandford press Ltd, London 1948.

Copeman, der er født 1907, kom som stor dreng ind i »The Navy«. Han blev en af lederne i mytteriet i Invergordon i september 1931, hvilket resulterede i, at han kort efter fik sin afsked. Selv om hans deltagelse i mytteriet ikke var under kommunistisk påvirkning, var kimen dog lagt, og snart var han effektivt medlem af partiet og deltog bl. a. som frivillig i den spanske borgerkrig. Hans erfaringer, bl. a. under et længere ophold i Rusland, fik ham omsider til at vende partiet ryggen, hvorefter han havnede i moralsk oprustning.

Hans slutbemærkninger med advarsel til demokratierne mod kommunistisk infiltration er derfor en erfaren mands og må tages alvorlig.

Jacques-Yves Cousteau: The living sea.

Hamish Hamilton, London 1963.

Med en stab på ca. 100 mand foretager Cousteau videnskabelige undersøgelser, for størstedelen med frømand, men også med særligt bygget u-båd. Undersøgelsen gælder såvel dyreliv og flora som vrage. To af hans frømand har foretaget et forsøg, hvor de har opholdt sig en uge på havbunden. Bogen er rigt illustreret med såvel almindelige som farvefotografier.

David Divine: Atom at Spithead.

The Macmillan Comp., New York 1953.

»Dommens Dag« blev stemplet som urealistisk, da den udkom i 1907, den blev realiseret 9/4 1940.

Også denne bog er fri fantasi, men den er en advarsel til myndighederne om at tage selv de mest fantastiske ricisi med i betragtning.

Der er planlagt en flåderevue ved Spithead, hele Home Fleet deltager, og den skal overværes af en talrig repræsentation for regering, parlament og forsvarsgrenenes øverste top med kongefamilien i spidsen. En ung destroyerechef udkaster den tanke, at en atombombe, sprængt midt i dette opbud af skibe kan udlette alt liv indenfor dette område og lægge England så godt som helt forsvarsløst og desorganiseret, et let bytte for invasion.

Det lykkes ham at få indsat flyverstyrker til recognoscering af lufterummet og sat en intensiv eftersøgning af u-både i gang. I sidste øjeblik observerer han et mindre skib, der — forladt af besætningen — driver ind mod de opankrede skibe og konstaterer, at der er en tidsindstillet atombombe ombord. Han får det slæbt udenfor farezonen og når selv væk før bomben springer. Fri fantasi, men alligevel!

Fortsættes i næste nr.

Sovjetunionen idag.

Af D. J. König.

Familien.

Hvor paradoksalt det end kan lyde, dannede den græske filosof og historiker Plutarks (46–120) delvis unøjagtige beskrivelse af de sagnagtige lykurgiske love (ca. 820 før vor tidsregning) fra Sparta udgangspunktet for marxismen-leninismens familie-fjendtlige indstilling. Endnu en græsk filosof, nemlig Platon (427–347) i sit værk om »Staten«, især dets 5. bog, førte den social-filosofiske tænkning i samme retning. Platons tese om, at familien er kilden til alt ondt (»uretfærdigheden«) i verden, er baseret på den formentlige iagttagelse, at sammenholdet mellem familiens medlemmer fører til ophobning af rigdomme og »uretfærdig« magt over andre mennesker – det i det gamle Grækenland forhadte tyranni. Derfor mente han, at afskaffelse af familien naturnødvendigt vil føre til tilintetgørelse af tyranniet. Statens ledelse skulle, ifølge Platon, sørge for opretholdelsen af befolkningstallet gennem en art parring af de bedst egnede mænd og kvinder. Børnene skulle fjernes straks efter fødslen og opdrages af staten. Eftersom forældrene næppe kender hinanden, og børnene heller ikke kender deres forældre eller forældrene deres børn, er grundlaget for familiedannelsen borttaget.

Platons idé om familien som ondskabens kilde fik i Kristi tid en tilhænger i Paulus (død ca. 64), der i sit første brev til Korintherne (kap. 7, vers 8–9) for-

dømte ægteskabet, d.v.s. familielivet således: »Til de ugifte og enkerne siger jeg, at det er godt for dem, om de forblive som jeg (d.v.s. ugift og uden familie). Men kunne de ikke være afholdende, da lad dem gifte sig«. Hans tanker blev senere knæsat af flere kristne filosoffer, blandt dem kirkefader Augustin (354–430), der gav den familiefjendtlige stilling en religiøs-dogmatisk drejning, idet han betragtede al kønslig omgang (selv i ægteskabet) som »synd«, d.v.s. familiedannelse»synd«. Denne tanke, som stred imod den menneskelige natur, revideredes af Thomas Aquinas (1225–1274), der fastslog, at dannelse af familie ikke kan betragtes som »synd«, da familien er en naturlig foreteelse, skabt af Gud.

Den mand, der dannede bro mellem Lykurgos, Platon, Plutark, Paulus, Augustin og Thomas Aquinas på den ene side og Marx og Engels på den anden, var Sir Thomas More (1478 – henrettet 1535), der i sit værk »Utopia« genoplivede tankerne om familiens dårlige indflydelse på samfundslivet, hvorfor han gik ind for en slags socialisering af familielivet gennem etablering af fælles spisesale og klubber, for hermed at formindske muligheden for hyppigere samkvem mellem familiemedlemmerne til fordel for fællesskabet. Dog gik han ikke så vidt helt at afskaffe familien som institution han ville kun vanskeliggøre klikedannelser gennem familiebåndene. Sir Thomas More har som grundlægger af den såkaldte »utopiske socialisme« øvet stor indflydelse på 1700-tallets social-filosoffer. Således har den franske kommunist François Noël Babeuf (1760 – henrettet 1797) erklæret: »Stryg institutionen familie af samfundets opbygning...«, og i Charles Fouriers (1772–1837) idé om etablering af de såkaldte »phalanstère« – et socialistisk sam-

fund med 1620 indbyggere – kan der spores familie-fjendtlige elementer, idet han i sine kommuner vil indføre fælleskøkken, fælles opdragelse og »videnskabelig« udvælgelse af mand og kvinde til »parring«.

Marx (1818–1883) og Engels (1820–1895) har flere steder i deres omfangsrige produktion beskæftiget sig med familiens plads i det socialistiske samfund og kom til det resultat, at ægteskab og familie er »et produkt af den feudal-kapitalistiske samfundsorden«; de mente derfor, at den kapitalistiske familie går »sin opløsning i møde« sammen med det kapitalistiske system. (»Kapital«, bd. I, s. 515 i den østtyske udgave af 1955/56). Også i deres »Kommunistiske Manifest« af 1847 (dansk udgave af 1946, s. 39–40) siger de: »Familiens afskaffelse! Selv de mest radikale bliver fyr og flamme over, at kommunisterne kan nære så skændige hensigter«. Men de forklarer denne tese med, at opløsningsprocessen er et led i den naturlige udvikling og derfor ikke kan standses. De taler også om »kvindefællesskab« og »fri elskov« samt om børnenes fælles opdragelse i statslige anstalter. Blandt de russiske socialfilosoffer, der beskæftigede sig med familiens og ægteskabets opløsning, kan nævnes anarkisten, fyrst Peter Aleksejevitj Kropotkin (1842–1921), hvis små kommuner, befolket af »kommunar-der« skulle overtage familiens rolle. Også den såkaldte Tolstojismes tilhængere (Tolstojstvo) prøvede at efterleve den store moralists tanker og trak sig tilbage i kommuner (Tolstojfund), hvor alle var brødre, og alt var fælles, og alle fik alt, hvad de havde behov for. Tolstoj selv var skeptisk med hensyn til mulighederne for en realisering af disse idealtilstande, hvor kommunen skulle erstatte familien. Kommunerne gik da også meget hurtigt i opløsning.

Vladimir Iljitj Lenin (1870-1924) er gået uden om dette kildne problem og har kun fremsat vage, tve-tydige og aldrig kategoriske udtalelser om familie og ægteskab. Hans tanker kredsede hovedsageligt omkring spørgsmålet om kvindernes frigørelse og ligestilling med mændene samt om lettelser for skilsmisser. Han tilføjede dog, at en liberalisering af skilsmis-seloven ikke betyder »opløsning af familieforbindel-serne«. Lenin synes altså at have stået uforstående over for Marx' radikale ideer, og han hørte måske til dem, der i manifestet omtales som kommunistiske modstandere af familiens afskaffelse. Lenin har på den anden side heller ikke sat sig imod revolutions-tidens kraftige familie-fjendtlige strømninger.

Således fik datteren af en adelig general, fru Aleksandra Mikhailovna Kollontaj (1872-1952), lov til at offentliggøre en serie noveller om fri kærlighed og en afhandling om »Familien og Sovjetstaten« (1919), hvori hun på side 9 bl. a. erklærer, at »familien ikke mere er en nødvendighed, hverken for dens medlemmer eller for staten«. Den revolutionære ungdom knæsatte og praktiserede hendes tanker i stor ud-strækning, og det officielle kommunistparti har af taktiske grunde heller ikke afvist hendes syn på køns-livet og familien. Tværtimod var de glade for hendes angreb på den »borgerlige konventions sidste bastion« – familien – som stadigvæk betragtedes som en alvorlig trusel mod det kommunistiske regime, som et ar-nested for sammensværgelser og lignende. Man op-højede børn til helte og martyrer, der angav deres for-ældre for statsfjendtlige samtaler ved spisebordet (for eksempel ukrainerdrengen Pavlik Morosov, der udle-verede sin fader til bødlerne, men dog senere blev slået ihjel af de andre familiemedlemmer – Pioner-

skaya Pravda, 12. november 1962); man kaldte kærlighed og familiesammenhold for »socialt farlige følelser«; ægteskab betragtedes som »partifjendtlig gruppedannelse«. Med ét ord, man var bange for familien som den eneste »organisationsform«, der stod uden for partiets kontrol. Madame Kollontaj fik i den ledende kommunist, Nikolaj Ivanovitj Bukharin (1887 – henrettet for venstreafvigelse i 1938), et brohoved inden for politbureauet (partiets øverste ledelse). Han erklærede under den XIII partikongres i 1924 bl. a.: »... familien, denne uhyre fæstning til værn for alle det gamle regimes skændigheder, skal udryddes ...«. I 1927 skrev den ledende sovjetjurist og ekspert i familieret, professor Brandenburgskij, i sin i Moskva udgivne bog om »Familie, ægteskab og formynderi« bl. a.: »Familien vil om nogen tid fuldstændig forsvinde og blive erstattet af statlige institutter for opdragelse af børn og social sikkerhed for de voksne«.

Ca. ti år efter skete der dog en fundamental forandring i det kommunistiske syn på ægteskab og familie. Artiklen i »Pravda« af den 28. maj 1936 var i den henseende skelsættende. Bladet hævdede, at »familien er den socialistiske form for et hjem ... ægteskab er den alvorligste sag i livet ... at være fader og moder er en æressag i sovjetlandet ...«. Ved denne tid var Madame Kollontaj sat ud af spillet i et gesandtskab i Sverige, Bukharin sad i fængsel og ventede på at blive henrettet, og Stalin demonstrerede sin positive indstilling over for familien ved at gå en tur med sine børn (før vidste man slet ikke, at han overhovedet havde børn) og besøgte sin gamle moder i Tiflis, hvilket han aldrig før havde gjort.

Derefter fulgte i hurtigt tempo den ideologiske re-

habilitering af familien og ægteskabet; sideløbende reviderede man lovgivningen (se nedenfor). I dag (i begyndelsen af 1963) hævdes det, at sovjetstaten »altid har sørget for at styrke familien, som er partiets grundorganisation (celle) for den kommunistiske opdragelse af mennesket«. (Den nye sovjetiske encyklopædi, bind 38, side 491 under stikordet »semja« = familie). I kommunistpartiets såkaldte moralkodex (statutter af oktober 1961, artikel 58) hedder det bl. a., at partimedlemmet »i hele sit liv« skal overholde selv og opdrage andre til »gensidigt at agte familien og sørge for børnenes opdragelse«. I partiprogrammet af samme dato (anden del, II kapitel, pkt. e) og i »Marxismen-Leninismens Grundlag« (dansk udgave af 1961, s. 691) vender man for *fremtidens* vedkommende tilbage til den revolutionære ideologi om familiens afskaffelse eller i hvert fald neutralisering. Man bebuder, at kvinder skal frigøres for alt husligt arbejde, børneforsorg skal overtage opdragelsen, fælles køkken skal sørge for »mere velsmagende og afvekslende næring«, og i alderdommen skal samfundsorganisationer overtage familiens opgaver o.s.v. Platons og Sir Thomas More's utopi er genopstået i disse programpunkter. For tiden gælder imidlertid stadigvæk de nævnte partistatutters moralkodex, som over for yderverdenen demonstreres ved Khrushchevs eksemplariske familieliv og viktorianske moral.

Dette udelukker dog ikke, at det »utopiske« afsnit af partiprogrammet i de senere år fortsat har været genstand for indgående behandling blandt de ledende filosoffer, sociologer og økonomer. Man beskæftigede sig især med »JEG«- og »VI«-spørgsmålets psykiske, etiske, sociale og økonomiske side. Generelt kan det siges, at denne debat, hvad angår familiens eksistens-

berettigelse i et kommunistisk samfund, resulterede i følgende: Det begrænsede »JEG«, d.v.s. individet, indbefattet det store »JEG«, d.v.s. familien, er i det lange løb asocialt umoralsk og derfor forkasteligt i et kommunistisk samfund, fordi »JEG«-egoismen er udgangspunkt for pengebegær og magt over andre individer. Samfundets »JEG«-tilstand er den kapitalistiske livsform og er uforenelig med den kommunistiske livsforms »VI«-tilstand, den kollektiv-humane tilstand. Derfor skal familie »JEG«-et afløses af hele folkets »VI«. Disse tanker er nedfældet i flere artikler forfattet af ledende økonomer, filosoffer og sociologer, blandt dem den sovjetiske økonomis nestor, professor Stanislav Gustavovitj Strumilin (1877). Sociologen Bernhard Bykovskij skrev en afhandling om »Individ og Samfund« (1962); i K. Selinskijs artikel i »Litteraturens problemer« (Voprosy literatury) nr. 2/62 under titlen »Litteraturen og fremtidens menneske«, i V. P. Tugarinovs artikel i »Filosofiens problemer« (Voprosy filosofii) nr. 6/62, i A. F. Sjisjkins artikel i samme tidsskrifts nr. 4/62 om emnet »Sovjetmenneskets personlige værdighed og ære« samt i filosofiens lærebog »Den marxistiske filosofis principper« (Osnovy marksistkoj filosofii) af 1960 behandles samme problemstilling. (Den teologisk-dogmatiske side af dette problem er belyst i afsnittet om religionen).

Baggrunden for den ideologiske og faktiske koven-
ding midt i trediverne til fordel for familie og ægte-
skab kan søges i følgende faktorer:

- Den såkaldte frie elskov og de ubegrænset til-
ladte svangerskabsafbrydelser resulterede i en
nedgang af fødselsraten.

Den nøgterne talmæssige forklaring på omsvinget i familiepolitikken kan måske findes i nedenstående tabel, hvis tal hovedsagelig er hentet fra de sparsomme sovjetiske oplysninger for den kritiske periode. De fleste tal er hentet fra forskellige sovjetiske publikationer, og nogle er rekonstrueret af befolkningsstatistikere i den vestlige verden. Ydermere skal det bemærkes, at samtidig med familielivets forfald, de mange fosterfordrivelser og den såkaldte frie elskov blev der i Sovjetunionen gennemført den blodige tvangskollektivisering af landbruget i begyndelsen af trediverne sammen med deportation af familier og anbringelse af flere millioner mænd i koncentrationslejrene. Alt dette forøgede naturnødvendigt dødeligheden (som ikke blev opført i de offentliggjorte tal) og formindskede fødslerne, hvilket gjorde sig gældende i tallene for fødslerne fra 47 pr. 1000 indbyggere i 1913 til 28,6 i 1935 og i en yderst kraftig nedgang af den årlige befolkningsvækst, som nåede bunden i samme år, da fødselsraten var lavest i 1935. De manglende tal i tabellen behøver ikke at forskubbe billedet, idet tallene fra 1940 muligvis kan indicere udviklingen i den forudgående periode.

Selv om dødeligheden var langt mindre, forelå der altså en tilbagegang i den naturlige befolkningstilvækst.

- En anden faktor, som bevirkede den pludselige kovending i kommunisternes syn på familieliv, var det hurtigt tiltagende antal af ungdomsforbrydelser, bølleuvæsenet og disciplinens forfald i skolerne og i de væbnede styrker, hvis årsager kan søges i opløsning af familiebåndene mellem de unge og forældrene.

År	Fødsler pr. 1000	Dødsfald pr. 1000	Tilvækst pr. 1000	Tilvækst i mill.
1913	47	30,2	16,8	1,7
1926	44	20,3	23,7	3,5
1928	45			2,9
1930	39,2	20,4	18,8	2,1
1931				1,8
1932				1,4
1933	32,4			<u>0,1</u>
1934	30,1			1,0
1935	<u>28,6</u>			<u>0,9</u>
1936				1,2
1937				2,1
1938				3,5
1939				3,5
1940	31,7	18,3	13,4	2,2
1961	23,8	7,2	16,6	3,6

- Den tredje grund var det tiltagende antal køns-
sygdomme, millioner af sjæleligt ødelagte piger,
af fosterfordrivelse ødelagte kvinder, samt
mænd, der »skiftede koner som handsker«
(»Pravda« 26. juni 1935).

Foruden disse tre rent materialistiske årsager fandtes der måske også modstand inden for partiet (som 15 år efter revolutionen var ved at miste sin revolutionære elan) mod kønssædelighedens forfald. Og desuden fandtes der ingen Lenin-citater, der kunne bruges imod neo-puritanerne blandt kommunisterne. Således skete det, at den kommunistiske frie elskovs profeter led skibbrud under den farlige sejlads mel-

lem sex-ideologiens og den platoniske tilstands tyranniske Skylla og de menneskelige muligheds realistiske Karybdis.

Det her skitserede idémæssige grundlag for Sovjetunionens familiepolitik ledsagedes naturligvis af en tilsvarende lovgivning, hvis enkelte faser skal berøres i det følgende. Forinden skal dog fremsættes nogle bemærkninger om det russiske menneskes syn på familielivet og familiens placering inden for det russiske samfund.

Til trods for, at generalisering af folks adfærdsmønstre er en næsten håbløs opgave, og at opgaven i dette tilfælde ydermere vanskeliggøres på grund af manglende konkrete oplysninger, skal der af arbejdstekniske grunde alligevel gøres et forsøg på at give en kort skitse af de for det russiske samfund karakteristiske foreteelser på familielivets område. Grundlaget for det efterfølgende er beretninger fra rejsende og flygtninge, officielle udtalelser af ledende politikere, publikationer i tidsskrifter og dagblade og ikke mindst den litterære fremstilling af familielivet. Denne metode kan naturligvis ikke give et helt tilfredsstillende svar på problemstillingen, men kan muligvis antyde baggrunden for den skiftende familiepolitik i det sovjetiske imperium. Man skal dog også holde sig for øje, at Sovjetunionens befolkning er yderst heterogen, så at det også her bliver nødvendigt at tage visse forbehold ved det efterfølgende forsøg på en skildring af familien i det sovjetiske samfund.

Sovjetunionens befolkning spænder over tallose afskygninger af forskellige kulturer og kulturtrin. Der findes den vesterlandske kulturs indflydelse med en

kristen etik, fra østerlandet findes der muhamedanismens og buddhismens elementer; højt udviklet industrialisme og vestlig civilisation findes flere steder side om side med primitive nomadiserende hyrdesamfund. Med alt dette og meget mere in mente skal der tegnes følgende billede:

Sovjetunionen er i dag et førende industriland, med en hurtig vandring fra land til by, fra landbruget til fabrikkerne. Endvidere har det et hastigt voksende antal udøvere af sådanne beskæftigelser som undervisning, sundhedspleje, transport og kommunikationer. Disse erhverv har en bymæssig karakter, idet uddannelse hovedsagelig foregår i byerne, hvorfor deres udøvere, selv om de kommer til at virke i landsbyer, alligevel er en slags bymennesker. Befolkningsstrukturens urbanisering genspejles også i tallene for læsekyndighed. Alt dette fremgår af tabellen, til hvilken det skal bemærkes, at tallene for 1913 og 1926 gælder for Sovjetunionen inden for sine gamle grænser og tallene for 1939 og 1959 for de nuværende grænser. Tallene er i % af den samlede befolkning, hvorfor adskillelsen af de to perioder ikke kan forskubbe billedet.

Byboer	Læsekyndig	<i>Beskæftigelse inden for</i>					
		Industri, byggefag	Landbrug	Undervisn. sundhedspl.	Admini-str.	Handel, håndværk	Transport o. l.
%	%	%	%	%	%	%	%
18	25	9	75	1	4	9	2
18	56,6	8	80	2	5	3	2
32	89,1	24	56	5	6	4	5
48	98,5	31	42	10	5	5	7

Tendensen mellem 1939 og den sidste folketælling i 1959 fortsætter naturligvis, og i 1963 kan man regne med, at byboernes antal har oversteget landboernes, og at de hymæssige beskæftigelses andel er blevet endnu større. Men den forholdsvis hurtige skiften fra landsbybopæl til storbyernes beboelseskvarterer kunne kun være en fysisk forteelse, idet det var landmændene, der invaderede byerne og i mange henseender medbragte *deres* kultur og *deres* syn på livets forskellige problemer, deriblandt på familie og ægteskab. På landet er imidlertid synet på familie fremdeles præget af interesse- og arbejdsfællesskabet, hvorfor forældremyndighed og børnelydighed er mere udpræget end i byerne, og det er jo en statistisk kendsgerning, at skilsmissen på landet er en sjældenhed. Det vil altså sige, at dele af Sovjetunionens bybefolkning fremdeles er præget af landsbyernes familieliv, hvilket måske opretholdes gennem virkelige familieforbindelser mellem byboer og bønder og hyppige gensidige besøg, samt de gamle forældres eventuelle indflytning i byerne. Dette medfører, at den gamle bondeskik, at børn skal sørge for de gamle, og familien hjælpe de syge og ikke-arbejdsdygtige, fremdeles synes at være levende. Ofte bor de »gamle« sammen med deres børn i samme bylejlighed, ligesom de tidligere boede i den fælles bondegård. Bedstemoderen (babusjka) er en naturlig fremtoning i enhver familie og sørger for pasning og delvis også opdragelse af børn i den spæde alder. Hun går på indkøb, medens konen er på fabrik eller kontor, og hun betragtes ikke som en byrde, men som et naturligt led i familien. Dette medfører en blanding af generationer, hvilket på grund af de »gamles« autoritet kan virke hæmmende på udvikling af et mere moderne vesterlandsk syn på familielivet

Babusjka og barnebarnet.

og ægteskab. (Et yndet emne i de sovjetiske illustrede ugeblades billedreportager er familie billeder. Ovenfor er et enkelt billede af i alt 8 om familie Ivan og Anastasija G. gengivet, hvor babusjka ser på sit barnebarn).

Dette gør sig i praksis gældende i en viktoriansk afsky for skilsmisse. Ikke engang de »progressive« partimedlemmer kan tillade sig at blive skilt uden partiets tilladelse. Og partiet ser meget strengt på sine medlemmers privatliv. Et partimedlem skal hellere leve videre i et dårligt ægteskab end lade sig skille, og et partimedlems børn skal opdrages til lydighed og artighed. Kønslige forbindelser mellem ugifte synes at være en yderst sjælden foreteelse, eller de foregår i dybeste hemmelighed. Alt dette ses ved en granskning af den af partiet godkendte litteratur, idet romaner, hvis forfattere vil følge den officielt anerkendte litteraturlinje, ikke kan handle om ægteskabelige trekantproblemer, ligesom utroskab er bandlyst fra den socialistiske realismes værker.

Men familielivet får også ofte uønskede følger, som det fremgår af den sovjetiske lokalpresses jævnlige meddelelser om den såkaldte »semejstvennost«. Dette ord lader sig ikke direkte oversætte, men man kommer nærmest, hvis man bruger ordet nepotisme eller begunstiggelse af familiemedlemmer. Den nuværende kulturminister Ekaterina Furtseva klagede i »Pravda« over, at i et enkelt fysikalsk institut var der ikke mindre end 102 personer, der tilhørte samme familie. Desværre oplyste hun intet om antallet af det samlede personale. Lignende eksempler omtales næsten daglig i pressen.

Det synes at være dette syn på familielivet, som fremdeles danner grundlag for den nuværende familielovgivning og arveloven, for den sociale lovgivning, for fastsættelse af folkepensioners højde (man regner med familiens pligt til at støtte de »gamle«), for den forholdsvis tilbageholdenhed i det ateistiske fremstød, for kulturpolitikken o.s.v. Der er imidlertid også en

Kvindelige landmålere på den Rode Plads i Moskva.

anden faktor, som indvirker på befolkningens syn på familieliv, nemlig kvindernes tiltagende indflydelse på samfundslivet.

Kvindernes stilling i samfundet er defineret i 1936-forfatningens artikel 122, hvor det bl. a. hedder: »Kvinden har samme rettigheder som manden på alle det økonomiske, statslige, kulturelle, sociale og politi-

ske livs områder». Staten sikrer gennem forskellige foranstaltninger kvinderne en række rettigheder. Det positive, kvinderne opnåede gennem denne lovgivning, er, at de kan øve den allerstørste indflydelse på den opvoksende generation, idet 90 % af alle lærerstillinger i underskolen og 75 % i mellemskolen er besat af kvinder, og 75 % af lægepersonalet er ligeledes kvinder. Fra disse psykiske nøglepunkter (ungdom og sygdom) kan kvinden udbrede sine naturlige tanker om familiesammenhold o.l. og hermed forme det kommende samfunds syn på disse problemer.

Disse fordele er imidlertid også knyttet sammen med visse mere vankelige opgaver, idet man fortolker artikel 122 således, at når kvinden er ligeberettiget med manden, så har hun også samme pligter i alle henseender. Derfor er det ikke sjældent, at man ser kvinder udføre typisk mandsarbejde, som f. eks. minearbejdere, lokomotivførere, kranførere o.l. Ifølge statistisk håndbog af 1961 var 46,6 millioner kvinder, eller 78 % af alle mellem 18 og 55 år, heldagsbeskæftiget og udgjorde hermed ikke mindre end 48 % af den samlede arbejdsstyrke i hele riget. Her er kun nogle tal fra håndbogen foruden dem, der allerede er anført angående lærer- og lægepersonale: 58 % af alle landarbejdere i kolkhoser og sovkhoser består af kvinder, 78 % af alle typografer, 70 % af alle ved boremaskiner, 53 % af alle slibere, 36 % af alle cementarbejdere, 26 % af alle kranførere o.s.v. er kvinder. Flere og endnu mere interessante oplysninger kan findes om dette problem i den i Sovjetunionen i 1960 udgivne bog om »Løsning af kvindespørgsmålet« samt i pressen i forbindelse med den internationale kvindedag hvert år den 8. marts.

Lovgivningen.

Med det ovenfor strejfede kommunistisk-ideologiske syn på familien samt med ridset om de faktiske familiære tilstande i Sovjetunionen som baggrund skal der i det efterfølgende gives nogle oplysninger om den sideløbende udvikling af lovgivningen. Denne kan inddeles i tre afsnit: 1) en nedbrydning og diskriminering af familieliv og ægteskab samt forbindelser mellem forældre og børn (1917–1933); 2) trods fortsat gyl-dighed af de nedbrydende love og bestemmelser gennemføres et propagandistisk fremstød for genopbygning af de før-revolutionære tilstande (1934–1944) og 3) familievenlig lovgivning, skærpe af skilsmissebestemmelser og genoprettelse af forældrenes myndighed (1944).

Nedbrydningsperioden begyndte med de to revolutionære dekreter af 17. og 18. december 1917, som den 22. oktober 1918 blev lovfæstet og udvidet med lov-bogen om »ægteskabets, familiens og formynderskabets civile stand« (se nærmere i »Arbejder- og bonde-regeringens lovsamling for 1917–1918«, artikel 133). Bestemmelserne gik i korte træk ud på følgende:

- Kirkelig vielse ophørte med at have lovlig gyl-dighed, og i stedet indførtes registrering af ægte-skabet i kontoret »for registrering af civilstand« ved byrådene i byerne og landsbysovjetter på landet.
- Til samme kontor kunne sendes en uformel med-delelse af begge eller kun den ene ægtefælle, der ønskede skilsmisse, hvilket bevirkede automa-tisk opløsning af ægteskabet.
- Det blev fastslået, at børn ingen ret har til for-ældrenes ejendom, og loven berørte slet ikke for-

ældremyndigheden og relationer mellem børn og forældre i det hele taget. Der blev dog indføjet en bestemmelse om, at forældre og børn i tilfælde af, at staten ingen hjælp yder, er forpligtet til at yde hinanden underholdsbidrag. Meningen med denne bestemmelse var at lade staten overtage underhold af de uarbejdsdygtige forældre eller umyndige børn.

- Det blev fastslået i lovbogen, at kun fødselen alene kan være grundlag for familien; der må ikke gøres forskel mellem fødsel inden for eller uden for ægteskab.

Det mest radikale angreb på det traditionelle familieliv blev foretaget igennem dekretet af 20. november 1920, som udtrykkelig tillod fosterfordrivelse uden anførelse af særlige grunde. Samtidig blev der i den ny straffelov *ikke* optaget straffebestemmelser for bigami, blodskam, ægteskabsbrud og homoseksualitet. Med lovbogen om »Familieforholdene« af 27. oktober 1926 blev familiebåndene endnu mere løsnet, idet man ifølge denne lovs artikel 11 og 12 gjorde det *ikke*-registrerede samliv til lovgyldigt ægteskab. Disse to artikler indebar imidlertid en indirekte imødekommenhed over for og en legalisering af de kirkelige vielser, som trods forbud var blevet foretaget siden 1917. Men loven gjorde det samtidig muligt, at man havde flere koner. Når to kvinder kunne bevise, at de – måske i hver sin by – levede med samme mand i fælles husholdning, var begge arveberettiget. (Højesteretsafgørelse meddelt i »Retspraksis« (Sudobnaja Praktika) nr. 20 af 1929). Bestemmelserne om den uformelle skilsmisse og om forholdet mellem forældre og børn blev overtaget fra den tidligere lovgivning af 1918.

Alle disse bestemmelsers hensigt må have været ef-

terhånden helt at diskriminere, ugyldiggøre og ophæve familien som institution og overdrage dens funktioner til staten. Denne politik forårsagede sammen med terroren de yderst skadelige virkninger på befolkningstallet (se side 185) og dette på et tidspunkt, da man var i gang med den første femårsplan, og Hitlers magtovertagelse i Tyskland truede landets eksistens. Man kom tilsyneladende til den overbevisning, at stillet over for faren fra Tyskland og ønsket om at industrialisere Sovjetunionen i hurtigt tempo var der ingen anden udvej end at kanalisere kønslivet i dets traditionelle baner – i ægteskabet, og at genoprette børns forhold til forældrene gennem genskabelse af familietraditionen.

Aktionen begyndte med en propagandakampagne og fortsatte med lovgivning. Allerede den 28. september 1935 vedtog man de indledende lovmæssige bestemmelser til imødegåelse af for mange skilsmisser. Dels blev skilsmisserne opført i de pågældendes personlige dokumenter, hvorved man gav en advarsel mod indgåelse af ægteskab med notoriske skilsmissemfolk, og i loven af 26. juni 1936 gjorde man skilsmissen vanskeligere gennem drastisk forhøjelse af skilsmissetaksterne fra de oprindelige 3 rubler op til 300 rubler (gamle). På den anden side blev der ikke rørt ved 1926-lovens bestemmelser om den principielle skilsmisefrihed gennem ensidig registrering. Der blev dog vedtaget skærpede bestemmelser om underholdsbidrag for børn, og man skærpede bestemmelserne om fosterfordrivelse af 20. november 1920, idet de nye regler af 1935 næsten helt forbød indgrebet.

»Pravda« ledsagede disse begivenheder med en ledende artikel den 28. maj 1936 således: »Den såkaldte fri elskov og de løse kønslige forbindelser er helt igen-

nem bourgeoisie-foreteelser og har ingenting at gøre med socialistiske principper eller moral eller med de socialistiske regler for sovjetborgernes private adfærdsmønster... »

Hermed åbnedes vejen til den tredje fase af familielovgivningen, som imidlertid blev forsinket af krigen og først kunne realiseres gennem dekretet af 8. juli 1944. I realiteten praktiseredes disse bestemmelser allerede siden 1936, da man gjorde bl. a. indgåelse af ægteskab til en festlig foranstaltning: man udstedte vielsesdokumenter på pænt papir, og man udvekslede vielsesringe for herved at understrege ægteskabets uopløselighed. Et år efter vedtagelse af de nye bestemmelser for ægteskab og skilsmisse vedtog man den 20. maj 1945 et tillæg til arveloven for indirekte at styrke forældrenes autoritet, idet man gav dem større bevægelsesfrihed angående testamentering af deres formue.

De nye og nu gældende ægteskabs- og skilsmissebestemmelser af 8. juli 1944 handler kort omtalt om følgende:

- De nye bestemmelser er vedtaget som en novelle af loven om familieforholdene af 1926 og gælder for hele Unionen. Den gamle lovs bestemmelser om de familieretlige formueforhold er uforandrede siden 1926.
- Ifølge den reviderede artikel 1 i familieloven anses ægteskabet alene for gyldigt, hvis det er registreret af de kompetente organer under de lokale sovjetter. Det såkaldte de facto-ægteskab er ikke længere anerkendt, og alle før den 8. juli 1944 indgåede de facto-ægteskaber skal med tilbagevirkende kraft registreres. Det samme gælder de tidligere indgåede kirkelige vielser. Ægte-

Registreringen.

skab kan ikke indgås mellem søskende og slægtninge i lige op- og nedgående linie eller af nogen, der i forvejen befinder sig i et ikke opløst ægteskab, ej heller af svært sindslidende.

Ifølge artikel 9 er ingen af ægtefællerne forpligtet til at følge den anden i tilfælde af fraflytning.

Registreringen foregår under højtidelige former. I flere byer er der til dette formål opført såkaldte »bryllupspaladser«, hvor der også er tilsvarende selskabslokaler til rådighed til afholdelse af familiefesten.

- De formueretslige forhold mellem ægtefællerne er behandlet i artikel 9–14 (som er uforandret siden 1926). Hovedprincipperne er: begge parter førægteskabelige formue forbliver særeje, medens den under ægteskabet erhvervede formue er fælles. Ægtefællerne er gensidig forplig-

tet til at sørge for den eventuelt uarbejdsdygtige ægtefælles underhold.

- Ifølge artiklerne 38-41 er begge forældre forpligtet og berettiget til at sørge for de i ægteskabet fødte børns underhold og opdragelse.
- Den reviderede familielovbog har i artikel 29 optaget bestemmelser om, at børn født uden for registreret ægteskab ikke har nogle formueretslige forbindelser med faderen, d.v.s. at denne ikke er forpligtet til at yde underholdsbidrag, og at barnet ikke er arveberettiget. Derimod yder staten tilskud til moderen og sørger for barnets opdragelse.
- Den gamle familielovbogs bestemmelser i artiklerne 21 og 22 om skilsmisse revideredes således, at opløsning af ægteskab blev betydelig vanskeligere end før. Bestemmelserne om formløse meddelelser til registreringskontoret om ægteskabets opløsning afløstes af en indviklet og kostbar procedure. Der findes *ingen* lovmæssige bestemmelser om konkrete skilsmissegrunde, og det er overladt folkedomstolen (den laveste retsinstans) i det distrikt, hvor ægtefællerne eller én ægtefælle er bosat, at vurdere og bedømme sagen. Dommeren er ifølge den borgerlige rets artikel 4 forpligtet til, ved vurdering af tingenes tilstand, at tage »den sovjetiske regerings almene interesse« i betragtning. Regering og parti går for tiden (1963) yderst kraftigt ind for bevarelse af ægteskaber, hvorfor folkedomstolene i reglen er afvisende over for skilsmisseansøgninger. Formaliteterne gør skilsmissen yderligere vanskelig, idet ansøgerne først skal indrykke en annonce i den lokale avis om, at de agter at skil-

les. Dette er en langvarig procedure, og den er desuden dyr (40 nye rubler). Hertil kommer en langvarig mæglingsprocedure. Hvis dommeren alligevel kommer til den erkendelse, at ægteskabet skal opløses, så skal der erlægges en afgift på mellem 50 og 200 nye rubler, før skilsmissen kan blive retsgyldig.

— Folkedomstolen træffer derefter bestemmelser om formueforholdene og børnenes anbringelse og underholdsbidragene. Begge forældre er forpligtet til at sørge for deres børns underhold; men ægtefællernes underholdspligt over for hinanden ophører et år efter skilsmissen.

Afslutningsvis kan det nævnes, at man i forbindelse med de store lovreformer i 1959/60 (strafferetspleje, borgerlig ret, skolereform m. m.) beordrede Øverste Sovjets lovkommission til at gå i gang med udarbejdelse af et udkast til en ny familielov, som skulle afløse loven af 1926 og novellen af 1944. Straks blev der fra intelligentsiaens side indledt en læserbrevs-kampagne om, at den nye lov skulle indholde lempelser for skilsmissen. Man fandt endog et citat fra Engels, hvori han bl. a. gik ind for opløsning af ægteskab, når forudsætningen for ægtefællernes samliv manglede. Selv har man i læserbreve formuleret problemet bl. a. således: »Den sovjetiske familie er formet ved hjertets ønske, og kan kun opretholdes ved hjertets ønske«. Der fremkom også læserbreve, der krævede bibeholdelse af de strenge bestemmelser, og siden – sidst den 8. marts 1963 i forbindelse med den sovjetiske kvindes dag – tales der kun om opretholdelse og »redning« af ægteskaber. Diskussionen om skilsmisселovens reform synes at være udsat på ubestemt tid.

Fregatten „Jylland“'s Optræden under Opstanden i Cadix i December 1868.

Nedenstående redegørelse, som er modtaget på Marinens Bibliotek, er i sin tid skrevet af en søofficer, formentlig med henblik på optagelse her i tidsskriftet. Selv om affæren er ret udførligt gengivet i Feldthusen & Jeppesen »Fregatten Jylland i Krig og Fred«, Gylden-dahl, 1944, pag. 84/85, må dog de tagne uddrag af de originale rapporter have interesse her.

J. Teisen.

Fregatten »Jylland«, Chef Kommandør A. C. Schultz, paa Togt til Middelhavet anløb i Begyndelsen af December 1868 Cadix.

Under Opholdet her udbrød der Uroligheder i Byen fordi Militærguvernemetet forlangte at Militzen skulde aflevere de Vaaben, der tidligere var blevet udleveret dem.

Fregatten forblev paa Rheden indtil Urolighederne efter 8 Dages Forløb var dæmpede, og modtog i denne Tid adskillige Flygtninge, ca. 40, både danske og fremmede, om Bord.

Desuden stillede Chefen et mindre Detachment til Konsulens Raadighed, hvilket »satte denne i Stand til at virke paa en Maade der efterlod et fordelagtigt Indtryk blandt Cadix's Befolkning.«*)

Endvidere deltog Chefen i en Henvendelse, som de paa Rheden værende fremmede Skibschefer rettede til

*) Af Konsulens Rapport.

Militærguvernemet, om at give dem Meddelelse i Forvejen saafremt det skulde blive nødvendigt at gribe til yderliggaaende Midler, for at disse kunde foretage det fornødne til Beskyttelse af deres respektive Landsmænd i Byen.

Efter Affærens Afslutning indløb der fra det nordtyske Forbundspræsidium en Takkeskrivelse til Chefen for den Beskyttelse og gode Behandling der var ydet flere af Forbundets Undersaater. Fra den svensk-norske Regering udtaltes der en smuk Anerkendelse af Chefens og hans Officerers Optræden, hvorved Konsulen var blevet sat i Stand til at udføre sin Pligt under de vanskelige Forhold og talrige Svenskere og Nordmænd havde fundet et gæstfrit Tilflugtssted om Bord paa Fregatten.

Det synes af alt at fremgaa at Affæren har tjent til at hæve Agtelsen for det danske Flag i Udlandet.

Af Rapporterne fremgaar endvidere:

1. Da Oprøret udbrød var der 1 Skifte Landlovsfolk i Land. Disse blev forsprængt og kom først om Bord efterhaanden som de slap ud af Byen og kom ned til Havnen, hvor der til Stadighed laa et af Fregattens Fartøjer.
2. Der har været ført Underhandlinger (i Begyndelsen meget kritiske) mellem Konsulen og de to Partier. Disse fandt alle Sted i det danske Konsulat. Konsulen, Hr. Christoffersen, synes at have nydt ualmindeelig Agtelse og at have varetaget sine Landsmænds Interesser uden at overskride sin Kompetance.
3. Det til Raadighed for Konsulen stillede Detachment paa 1 Officer, 1 Læge og 6 Mand virkede – ikke uden Livsfare – bl. a. til at optage Landlovsfolkene og til at beskytte Deputationen af Konsuler paa dens Vandringer i de barrikaderede Gader.

Iøvrigt henvises til følgende Uddrag af Kommandør Schultz's Rapporter.

Uddrag.

Fregatten Jylland,
lilankers paa Cadix Rhed d: 8. Decmbr. 1868.

Underdanig Rapport!

Den 5te om Middagen gav jeg et Skifte af Mandskabet Landlov, da Byen var aldeles rolig og Ingen anede Uraad, men næppe var Landgangsfolkene komne til Byen og for Størstedelen samlede paa en Plads der ligger inden for Havneporten, tjener til Grøntorv og hele Dagen er fyldt med Mennesker, førend en Revolution brød ud og tog sin Begyndelse med Gadekamp netop paa det nævnte Torv; den militaire Post i Havneporten blev angrebet og Kuglerne fløi i alle Retninger over Torvet. Folk spredtes til alle Sider for at komme ud af Ilden, Boutikker og Havneporten lukkedes. Det lykkedes enkelte af vore Folk at slippe igjennem Porten og at komme til det eneste Fartøj vi havde inde og med det modtog jeg Melding om det Passerede. Noget efter roede jeg selv ind for at forsøge at naa op til Konsulen, men ankommen til Havnemolen maatte jeg søge Dækning for Kuglerne og da Havneporten fremdeles var lukket og Kampen levende da maatte jeg opgive Forsøget. Vi havde heldigvis landsat Landgangsfolkene paa Stranden en halv Mil udenfor Byen og herhen søgte Størstedelen da Kampen begyndte, andre søgte Konsulen og besørgedes af ham ud af Byen. Kl. henimod 5 havde vi dem ombord, men ved Mynstringen savnedes 28 Mand. Disse var Alle senere komne ombord og idag de trende sidste.

Kampen har været ført imellem Regjeringens Tropper og de Revolutionaire eller Republikanerne, uafbrudt Nat og Dag fra den 5te om Middagen og der er bleven skudt i Gaderne saavel med Geværer som Kanoner.

Da nogle spanske Kanonbaade igaar lagde sig for Havnen og for Vestsiden af Byen og beskød den med Kugler og Granater, afsendtes fra Cheferne af de tre Fregatter som ligger her, nemlig den franske, italienske og Jylland i Forening en Opfordring til den militaire Gouvernnør om, saafremt han saa sig nødsaget til at skride til Yderligheder at lade Byen bombardere, at give os Leilighed at forsøge en Vaabenstilstand imellem Partierne for at give de fremmede Leilighed til at forlade Byen. Gouvernnørens Svar var indvilligende saafremt han saa sig nødsaget at skride til Yderligheder.

Kampen fortsattes hele Natten. Imorges er ved Konsulens Indskriden afsluttet en Vaabenstilstand paa 48 Timer og det hvide Flag vaier paa Raadhuset. Republikanerne ere i Besiddelse af Havneporten og Byen, Militairet af alle Fæstningsværker og Kaserner, Barikader er opkasted paa forskjellige Steder. Man antager at det er Mangel paa friske Tropper som har nødsaget Gouvernnøren til at indvillige i Vaabenstilstanden. Hidtil er intet Tilfælde blevet bekjendt hvor Fremmede eller deres Flag ei er bleven respekteret.

Fra Fregatten har der ligesom fra de andre Krigsskibe stadig ligget et eller flere Fartøier ved Havnemolen for at modtage og give Beskyttelse til de enkelte der vare saa heldige at slippe ud af Byen. Idag har jeg sendt en Officer til Konsulen og tilbudt ham Assistance, hvilket han dog foreløbig ei har modtaget, idet han agter at afvente Begivenhedernes Gang.

Jeg har seet mig nødsaget til at optage en del Flygtninge ombord derimellem nogle Søfolk fra to forliste Skibe.

Fortsat den 10. Decembr.

Tilstanden i Cadix er Vaabenhvile. Konsulerne arbeide paa at faae et Forslag bragt istand og paa at forhindre et Bombardement. Folk forlade Byen i Mængde, de spanske Familier flygte til de nærliggende Byer, de Fremmede søge Krigsskibene, her ombord har saavel Messen som Kahytten faaet sin Deel.

Striden er hovedsagelig fremkaldt ved at Gouvernementet hersteds begjærede, at Militzen skulle aflevere de dem tidligere udleverede Vaaben hvilket den hidtil ikke har villet, og ei heller er at formaaes til. Fra Konsulerne hersteds er afsendt Depecher pr. Telegraf til de respektive Diplomater i Madrid og for Øieblikket afventer man hvad disse have kunnet udvirke hos Regjeringen. Indvilliger denne ikke i at Gouvernementets Begjæring tilbagekaldes, synes det at Kampen maa blive gjenoptaget.

Ifølge Konsulens Ønske har jeg givet ham en Officer, en Læge og sex Mand af Fregattens Besætning til Assistance, saalænge han forbliver i Byen.

Underhandlingerne imellem Konsulerne og de to Partier ere alle førte i det danske Konsulat, og jeg kan ikke undlade at fremføre for Ministeriet, at jeg med særdeles Tilfredsstillelse, ved denne Leilighed har erfaret, at vor Konsul er en Mand, som nyder ualmindelig Agtelse og Tillid; han har med utrættelig Energi i Forening med de øvrige Konsuler ledet Forhandlingerne imellem de stridende Partier og jeg kan tilføje at den Popularitet han er i Besiddelse af har bidraget til yderligere at hæve Agtelsen for det danske Flag.

Under de første og meest kritiske Forhandlinger førtes vort Flag af en Officer og Folk fra Fregatten foran en Deputation af Konsuler paa dens Vandringer frem og tilbage igjennem de barikaderede Gader. Det skyldes hans og ikke mindre hans Broders Anstrængelser, at de af vore Folk som sprængtes under det første Udbrud af Striden, senere kom velbeholdne ombord.
sign. A. C. Schultz.

Til

Marineministeriet.

Uddrag.

Fregatten Jylland,
tilankers paa Cadix Rhed d: 12. Decmbr. 1868.
Fortsat d: 14de Decmbr.

Underdanig Rapport!

Jeg har den Ære at tilmelde Ministeriet at jeg herfra har afsendt et Telegram fra St. Fernandos d: 8de F.M., samt 2 Rapporter den ene dat: 3de, den 2den d: 10 dennes, den sidste igjennem vor Konsul i Gibraltar, i denne tilmeldte jeg Ministeriet at der var udbrudt Oprør i Cadix, at Cheferne af de herliggende Krigsskibe havde, da der truedes med Bombardement, i Forening sendt en Opfordring til den militaire Gouvernnør om forinden, at give fornøden Frist for at de Fremmede kunde forlade Byen, endvidere at denne Opfordring var indrømmet. At der senere ved Konsulernes Indskriden var bragt en Vaabenstilstand tilveie, hvilken endnu vedvarer. Idag har jeg modtaget Underretning om, at den Høistkommanderende General vil komme til Byen og forelægge Oprørerne Regeringens Fordringer, og at disse var forknytte og formodentligt ville være villige til at modtage dem.

Vi har stadig et å to Fartøier i Land med Officerer i og er det min Hensigt at vedblive hermed fordi det er den eneste sikre Maade hvorpaa Kommunikation kan vedligeholdes med Byen, efter at alle Konsuler den danske undtagen, har forladt den.

Den 14de Decmbr.

Oprørerne nedlagde igaar Vaabnene, Militairet besatte sine forrige Poster og idag have de Flygtninge vi havde ombord forladt Skibet; igaar tillod Veiret det ikke som Følge af at vi om Natten havde haft Storm med Lynild, Torden og stærk Regn og hele Dagen stiv Kuling af V.N.V.

Mit forlængede Ophold er ligemeget foraarsaget ved de indtrufne Uroligheder, som ved Umuligheden af medens disse stod paa at faa afgjort Fregattens Regninger. Idag afgjør jeg med Konsulen og haaber som meldt i mit Telegram af 13de at kunne afgaa imorgen tidlig.

Angaaende de mange Flygtninge der var optagne her ombord, da haaber jeg ikke dermed at have overskredet hvad Ministeriet anser for min Pligt som Chef af et Krigsskib, jeg har kun modtaget saadanne Personer som medbragte Anbefaling fra vor Konsul og selv om der var kommen Flere for at søge Beskyttelse under det danske Flag, tillader jeg mig at tro, at jeg vilde have handlet i overensstemmelse med Ministeriets Ønsker, om jeg havde modtaget dem, idet jeg føler mig overbeviist om, at den forholdsviis ringe Udgift, Besisningen af dem foraarsager, i fuldt Maal opveies af det gode Indtryk dermed efterlades og den forøgede Agtelse som Flaget vinder. Besisningen beordrede jeg Messen at besøge fordi alle Flygtningene paa nogle enkelte nær, hørte til en Stand som gjorde

mig det umuligt at sætte dem paa Skibskost. Ogsaa har jeg heri handlet i Overensstemmelse med Chefen for den franske Fregat, der sagde mig, at han betragtede disse Omstændigheder som extraordinaire, og fandt sig nødsaget til at gaa udenfor Reglementet, som byder, kun at optage som Passagerer i Messen, Regjeringens Embedsmænd.

Jeg vandrede igaar Byen igjennem med vor Konsul og jeg saa stadfæstet hvad jeg under 10de angaaende ham tilskrev Ministeriet, idet begge Partiers Førere viste ham megen Opmærksomhed. Og jeg kan tilføie at han, i den særegne Stilling han ved Begivenhedernes Gang er kommen, har vidst at begrændse sin Optræden til det der vedkom ham som Konsul; medens det samme ikke kan siges om en anden Nations Konsul.

Engelsk Pantserfregat Pallas er ankommen paa Rheden fra Lissabon hvor den engelske Kanalfaade ligger. Ligeledes er der i de sidste Dage ankommen endeel større og mindre Krigsskibe.

sign. A. C. Schultz.

Til

Marineministeriet.

Defensionsskibe.

Af kommandørkaptajn E. Borg.

Indenfor en periode på godt og vel 150 år (1621–1776) fandtes i den dansk-norske flåde en institution – defensionsskibene – som kom til at spille en ikke uvæsentlig rolle såvel for flåden som for de to rigers handel og søfart.

Det grundlæggende princip i ordningen bestod i, at byer, handelskompagnier eller enkeltpersoner byggede og udrustede handelsskibe, der skulle opfylde visse af kongen fastsatte krav med hensyn til størrelse og armering. Under krig eller truende forhold skulle disse skibe stilles til rådighed for Kongen, mod at rederne i fredstid nød visse fordele i form af privilegier og toldlettelser.

Den rådende handelspolitik i Europa i 17. århundrede var merkantilismen, hvis bærende principper var at sælge mest muligt til udlandet og selv købe så lidt som muligt udefra. Samtidig skulle handelen i størst mulig udstrækning afvikles på egne skibe. Det gjaldt derfor om at ophjælpe den nationale skibsfart mest muligt, og midlerne hertil var monopoler og toldlettelser.

Christian IV, under hvem defensionsskibene indførtes, havde to store interesser: udbygning af flåden og ophjælpning af handelen. Det var derfor en nærliggende tanke hos Kongen at indføre defensionsskibe, idet han på den måde kunne tilgodese såvel flådens som handelens interesser.

Så længe taktikken var så lidt udviklet, at den kun stillede mindre krav til skibenes ensartethed, og så længe skytset ikke var sværere, end at et velbygget handelsskib var i stand til at føre en brugelig armering, kunne det endnu lade sig gøre i krigstid at købe eller leje sådanne skibe til indlemmelse i flåderne. Her-til kom yderligere, at ethvert større handelsskib af hen-syn til kapere og sørøvere nødvendigvis måtte føre en vis bevæbning.

Den første begyndelse til defensionsskibsordningen kom allerede under Kalmarkrigen (1611–13), hvor man udstedte de første søpas og skibsartikler for 28 handelsskibe, men først 1621 udfærdigedes de første egentlige bestemmelser om ordningen.

Den 10. dec. 1621 udstedtes en kgl. forordning om oprettelse af saltkompagnier til at varetage handelen med spansk og fransk vin og salt. En indirekte årsag til saltkompagniernes oprettelse må søges i den mellem Nederlandene og Spanien udbrudte krig i 1621, hvor den nederlandske handel på Spanien standsedes. Kon-gen håbede ved oprettelse af de privilegerede saltkom-pagnier at kunne fravriste Nederlandene deres indbrin-gende salthandel.

I forordningen opfordredes købstæderne til at danne kompagnier og anskaffe skibe til handelen på Spanien og Frankrig med salt og vin. De anvendte skibe skulle bevæbnes med 4–8 kanoner, så de »udi nødstdid Riget til Defension kand bruges«.

Fra Kongens side lovedes, at kun de dannede kom-pagnier måtte indføre salt og vin.

For de besætninger, der forhyredes med skibene, be-stemtes, at de skulle »være fri for ald Vor og byes tyngde og skat«.

De kompagnier, der dannedes i Danmark, sygnede dog snart hen af mangel på kapital og egnede havne.

I Norge hører man først om ordningen i 1628, idet forordningen af 1621 ikke omfattede Norge.

I dec. 1927 befalede Kongen, at lensmændene i Norge, adelen, bisperne, 2 borgere af hver købstad og 2 bønder af hvert fogderi skulle indkaldes for at rådslå om landets defension og om de bevillinger, som stænderne frivilligt ville give dertil.

Ved mødet, der åbnedes i Christiania 14. marts 1628, henledte købstædernes repræsentanter opmærksomheden på søforsvarets betydning for handel og søfart og tilbød at udruste defensionsskibe på egen bekostning. Til gengæld ønskede de, at eventuelle priser skulle tilfalde byerne, og at Kongen skulle forsyne skibene med ammunition.

Christian IV indvilligede i forslaget, men afviste fordringen om at skulle stille ammunition til rådighed.

Dette er det første tilløb til institutionen i Norge, men endnu manglede et vigtigt led: privilegierne.

I 1629 optog man igen forhandlinger med repræsentanter for borgerne og gejstligheden. Man enedes om, at der i alt i Norge skulle bygges 21 defensionsskibe, og tidspunktet for deres færdiggørelse fastsattes til 1631.

Kongen udstedte nu en række privilegiebreve, som bestemte, at de skibe i Norge, som byggedes og underholdtes til Kongens og rigets tjeneste, bl. a. skulle nyde følgende fordele:

1. kun betale halv told af trælast og $\frac{2}{3}$ told af fedtvarer,
2. betale $\frac{2}{3}$ af den sædvanlige told af den vin fra Spanien og Frankrig og af det klæde fra England, der hjemførtes med disse skibe,

3. Kongen ville årlig forsyne disse skibe med sit søpas, da han således »participere« i dem.

Forudsætningen for at nyde de ovennævnte privilegier var dog, at skibene ikke var under 120 lester (1 lest = ca. 2 tons), ligesom Kongen krævede, at skibene skulle forfærdiges »efter den model og manér, som Vi sielf med en Vor egen skibbygger ville did opskicke«.

Skibene skulle bygges på orlogsvis til »landets defension og indbyggernes forfremmelse udi deres næring«. De skulle bygges af eg, og rederne skulle have adgang til for billig betaling at købe egetømmer.

Som nævnt havde forordningen af 1621 om saltkompagnierne i Danmark ikke ført til det resultat, man havde håbet, og for dermed at stimulere interessen udstedtes 18. feb. 1636 en kgl. forordning, ved hvilken de i 1621 givne privilegier blev betydeligt udvidet.

Det bestemtes, at de skibe, som anskaffedes af danske undersåtter for at sejle på Frankrig, Spanien og andre fjerne lande, og som var anvendelige til krigsbrug og førte 6, 8 eller flere kanoner, under forpligtelse til at tjene Kongen i krigstid mod en mindre godtgørelse, skulle være fritagne for salttold og den lastetold, »som til bådsmands boders (Nyboder) bygning på nogen års tid er pålagt«.

Samtidig bestemtes, at udlændinge, der indførte salt til Danmark, skulle erlægge ekstra told.

Man ser således, at merkantilismens principper nøje efterleveres.

Også det personel, der sejlede med skibene, skulle nyde visse friheder, idet konstabler, matroser og tømmere blev fritaget for såvel kongelige som byskatter og byrder. Tømmermændene, der deltog i bygningen af skibene, blev fritaget for udskrivning til kongelig tjeneste.

At defensionsskibene ikke blev en ubetydelig og uvæsentlig del af flåden ses bl. a. deraf, at i 1642 havde man udrustet en flåde på i alt 27 skibe, hvoraf de 12 var norske defensionsskibe, og i slaget på Kolberger Heide deltog foruden 31 egentlige orlogsskibe 8 danske defensionsskibe.

I øvrigt var Christian IV ikke tilfreds med de norske defensionsskibes deltagelse i Torstensonkrigen. I 1644 udstedtes et kongeligt brev til statholderen i Norge, Hannibal Sehested, hvori Kongen anfører, at de redere, der har påtaget sig at udrede defensionsskibe, findes forsømmelige og undskylder sig med manglende kapital. »Derfor befale Vi, at alle skibe, som kan føre kanoner, opbydes og beordres at forføje sig til flåden«. Til gengæld for skibenes deltagelse i krigen ville rederne få udbetalt, hvad de ellers kunne have indtjent i fragt.

Hannibal Sehested, Christian IV's ene svigersøn, var i 1643 blevet statholder i Norge. Da han tiltrådte sit embede, blev han hurtigt klar over, at en del af de norske defensionsskibe var forlist eller taget af kapere, resten var for gamle eller af andre grunde uegnede til krigstjeneste. Under Torstensonkrigen arbejdede han ivrigt på at få de norske borgere til at udruste sådanne skibe, og efter freden betonedede han stærkt nødvendigheden af en ny og bedre defensionsskibsordning.

På stændermødet 1645 afæskede Hannibal Sehested stænderne deres mening om spørgsmålet vedrørende defensionsskibes udrustning. Stænderne stillede sig ikke afvisende, men krævede, at Kongen først skulle gøre dem et tilbud med hensyn til de privilegier, der kunne tilbydes, før de indlod sig på videre forhandlinger.

I resolutionen fra stændermødet anføres bl. a., at for at kunne give noget svar på propositionen om orlogs-

skibe må man først have besked om, hvilke privilegier Hans Majestæt vil forunde udstederne. Bliver disse ikke »gode og faste skal få eller ingen findes, som vil sætte sin formue ind derpå«.

På grundlag af forhandlinger, som Sehested og rigs-admiral Ove Giedde i aug. 1646 førte med borgerne fra flere norske byer, sendte statholderen den 3. nov. 1646 Christian IV en omfattende »Relation om defensions-skibene«.

Hovedtankerne i dette skrift var følgende:

Når der hidtil var nået så ringe resultater med disse skibe, skyldtes det efter Sehesteds mening især, at kun få i Norge havde kapital til at bygge og udruste defensionsskibe, og endnu færre havde forstand på udenrigs-handel. »Paupertas et ignorantia«, skriver Sehested, var de to hovedårsager. Hertil kom, at de tilståede privilegier havde været for små, ligesom skibene var blevet dårligt behandlet og belagt med arrest i fremmede lande. Han foreslår derfor, at skibene må få større toldfrihed, at handelen deles mellem visse kompagnier, og at der ansættes residenter i udlandet til at overvåge indgåede handelstraktaters overholdelse.

I krigstid skulle defensionsskibene træde i Kongens tjeneste, og udgifterne til kanoner, ammunition, mand-skab og proviant godtgøres rederne af ham; de skulle ligeledes have halvdelen af indtægten ved salg af prise-tagne skibe.

Ved hjælp af disse forholdsregler mente Sehested, at det skulle lade sig gøre i løbet af nogle få år at skaffe Norge en flåde på over 30 defensionsskibe. Hvis disse forslag »formedelst en eller andens tække og apprehensioner« ikke gennemføres, siger Hannibal Sehested, »da haver man aldrig udi Norge enten middel eller trafik, meget mindre orlogsskibe at forvente«.

Hannibal Sehested havde den tilfredsstillelse, at hans forslag blev bifaldet af Kongen. Sehested henvendte sig nu til alle norske byer af nogen betydning med opfordring til at udtale sig om de privilegier, de anså for fornødne for at ville udruste defensionsskibe.

Der førtes i årene 1646-47 en række forhandlinger, hvor der fra købstædernes side stilledes meget vidtgående krav om privilegier. Særlig med det velhavende borgerskab i Bergen førtes en livlig korrespondance. De herfra foreslåede privilegier omfattede bl. a.:

1. Eneret til indførelse af spansk salt under toldfrihed.
2. Toldnedsættelse på ind- og udførsel af fedevarer, trælast og tørfisk, for så vidt disse varer fragtedes på defensionsskibene.
3. Eneret til at indføre vin, brændevin, tobak og krydderier over hele det vesten- og nordenfjeldske Norge.
4. At defensionsskibene måtte passere igennem Sundet for halv told og være fritaget for laste- og rorstold.
5. 3-4 måneders varsel, når skibene skulle anvendes til orlogstjeneste.
6. Ret til at overføre privilegierne på andre skibe, når defensionsskibene tages i rigets tjeneste.
7. Erstatning i tilfælde af forlis.

Til gengæld for ovennævnte privilegier ville borgerne i løbet af 3 år anskaffe 6 veludrustede skibe på 120-180 lester og muligt flere senere.

Efter at Hannibal Sehested havde modtaget de ovenfor omhandlede betænkninger og resolutioner, forfattede han en redegørelse til Kongen med en kortfattet specifikation af de fremsatte ønsker.

I brev af 12. juni 1647 bemyndigede Kongen Hannibal Sehested til at fortsætte underhandlingerne og træffe en endelig overenskomst med købstæderne efter bedste skøn.

I aug. 1647 konfirmerede Kongens overenskomsten med Bergen, som fik de fleste af sine ønsker opfyldt. Der gjordes dog ingen indrømmelser med hensyn til Øresundstolden, og der lovedes kun 2 måneders varsel, hvis skibene skulle indkaldes til orlogstjeneste.

Det var alligevel meget betydelige privilegier, der således blev indrømmet. Fra dansk side fremholdt man, at kronen ved at indrømme kompagnierne så store privilegier ville lide et betydeligt tab på tolden, og også fra norsk side fremsattes kritik over de store privilegier, der var tilstået skibenes redere.

Hannibal Sehested havde været den drivende kraft i ordningens gennemførelse i Norge. Men der var særlig i Danmark kredse, der modarbejdede ham på grund af hans voksende magt og påståede økonomiske misligheder, og i 1650 blev defensionsskibssagens videre behandling frataget Sehested, og dermed sygnede institutionen hen. De indgåede forpligtelser blev ikke overholdt fra nogen af siderne, og ordningen fik ikke det omfang, man havde tænkt sig.

For at styrke flåden til den krig, som utvivlsomt måtte blive en følge af freden i Bremsebro 1645, forsøgte man i 1653 at skabe en defensionsskibsplan med Sehesteds norske defensionsskibsordning som forbillede, idet man opfordrede de danske søkøbstæder til at anskaffe de ønskede skibe, men uden større resultater.

Man satte derfor i stedet sin lid til det saltkompagni, som Frederik III ved forordning af 6. sep. 1655 bestemte oprettet. Mod sædvanlige lempelser i salttolden skulle kompagniet bygge op til 10 skibe på mindst 140

lester stykket og udstyret med indtil 30 kanoner. Hvis krig udbrød, var kompagniet forpligtet at udleje skibene til Kongen for »en billig fragt eller månedspenge«.

Kompagniet blev imidlertid ingen succes, og følgen var, at da krigen blev erklæret i 1657, måtte man leje 8 hollandske skibe, som sammen med saltkompagniets fregat »København«, et bergensisk defensionsskib og et par mindre fartøjer indgik i flåden. I øvrigt ophævedes kompagniet igen 1662.

Tanken om defensionsskibe var imidlertid ikke skrinlagt, og i 1671 fastsatte Christian V privilegier for sådanne skibe gældende for alle byer både i Danmark og Norge, og i det følgende år udstedtes meget detaljerede bestemmelser for skibenes størrelse og armering.

Skibene deltes i klasser, der hver for sig skulle opfylde en række krav, bl. a.:

Store defensionsskibe på 34 å 36 kanoner skulle have en længde på 108 fod. Under dækket 10 stykporte på hver side med nøjagtigt angivne mål. Kanonerne under dækket skulle være 8-pundige, over dækket 6-pundige og i hytten 3-pundige.

Endvidere skulle skibene udstyres med huggerter, musketter og ammunition.

De mindre defensionsskibe skulle føre 24 kanoner og have en længde på 100 fod.

De mindste skibe skulle være på 50 lester, føre 6 kanoner og have en længde på 60 fod.

Alle skibene skulle i fredstid føre $\frac{1}{3}$ af det fastsatte antal kanoner.

Forordningen synes at have givet et godt resultat, idet man ved begyndelsen af den skånske krig (1675) rådede over 46 defensionsskibe (heraf 12 fra Køben-

havn og 23 fra Norge), hvoraf over halvdelen førte mere end 24 kanoner hver.

I 1680, 1683 og 1696 udstedes igen forordninger om skibenes størrelse og privilegier, men disse bestemmelser er stort set af samme indhold som de i 1671 og 1672 udstedte. Dog bestemtes i 1698, at den af Kongen betalte leje for et sådant skib skulle være 850 rdl. pr. måned. Hvis skibet erobredes eller blev skudt i sænk betalt en erstatning på 14.560 rdl.

I året 1699 bestod den egentlige orlogsflåde af 65 skibe med tilsammen 2550 kanoner. Samtidig rådede man over 27 defensionsskibe, som kunne føre 1200 kanoner.

I de 80 år, der var forløbet, siden Christian IV indførte defensionsskibene, havde disse været en torn i øjet på Nederlandene.

Efter Danmarks deltagelse i den store nordiske krig blev der 15. juni 1701 afsluttet en alliancetraktat med England og Nederlandene. I tilslutning til denne traktat undertegnedes mellem Danmark og Nederlandene en venskabs- og handelstraktat, der i hvert fald for en tid kom til at betyde defensionsskibsordningens ophør, idet en hemmelig artikel i traktaten forpligtede Danmark til at ophæve defensionsskibsinstitutionen, der således havde virket i 80 år.

Resultatet heraf var, at mange danske byer kom i store vanskeligheder på grund af de ændrede betingelser for deres udenrigshandel. Således måtte f. eks. Aalborg opgive sin Spaniensfart.

Samtidig havde dog også udviklingen i skibbygningen medført, at en ordning, hvori koffardiskibe anvendtes som orlogsskibe, ikke længere var hensigtsmæssig. Skulle skibene opfylde de krav, man nu måtte

stille til et orlogsskib, måtte dette ske på bekostning af skibenes lasteevne.

Man ser således, at ikke alene de politiske forhold, men også udviklingen i skibbygningskunsten medførte, at ordningen ikke længere var hensigtsmæssig for skibsrederne.

Det viste sig dog allerede under Danmarks anden deltagelse i den store nordiske krig, at man savnede skibene.

Den 14. jan. 1722 indgav Admiralitetet en forestilling til Kongen, hvori de redegjorde for institutionens nytte i tidligere krige samt påpegede, at mangelen på sådanne skibe i den sidste krig havde medført et stort tab af koffardiskibe, som var blevet erobret og opbragt, fordi antallet af orlogsskibe ikke tillod at yde koffardiskibene den nødvendige beskyttelse. Havde man haft defensionsskibene, kunne de ikke alene have beskyttet sig selv, men også andre danske handelsskibe.

Ordningen blev imidlertid ikke genindført ved den lejlighed. Måske har Kongen ikke ønsket at formindske landets toldindtægter ved de tidligere omtalte toldlettelser, og dels har han måske også af politiske grunde ment det uklogt.

Af økonomiske grunde bestemte man i 1774 at nedsætte antallet af linieskibe fra 39 til 26. For at kompensere for denne betydelige nedgang og samtidig opmuntre det indenlandske skibsbyggeri overvejede man igen at indføre de under Frederik IV afskaffede defensionsskibe. Den 18. marts 1776 udstedtes en kgl. forordning, hvori fastsattes præmier for bygning af koffardiskibe, som kunne armeres. Tegningerne skulle inden bygningen approberes af Søetatens Konstruktionskommission.

Skibene måtte i Danmark ikke være under 100 lester og i Norge ikke under 150 og skulle i det mindste kunne føre 12 kanoner. Når skibene til Vestindien og andre farvande skulle armeres til eget forsvar, ville Kongen forsyne dem med de fornødne kanoner og ammunition.

Det anføres i forordningen, at skibene skal bygges som fregatter med 2 faste dæk, ligesom der findes en meget udspecificeret formular til kontrakt mellem reder og skibbygger med nøje angivelse af kravene til skibene.

Tilsyneladende har anstrengelserne ikke båret frugt, og dette er det sidste forsøg, der gøres for at genoplive ordningen.

At de krav, man stillede til skibene, for at de kunne godkendes som defensionsskibe og få del i de lovede toldlettelser og privilegier, blev taget alvorlig og ikke kun var noget, der fastsattes i en forordning, ses bl. a. af en sag fra 1701, hvor en reder anmoder om at få sit skib godkendt som defensionsskib.

Skibet gennemgås meget nøje af en kommission på 8 medlemmer. Efter måling af skibet anfører kommissionen, at det ganske vist har den fastsatte længde m. v., men at der i bredden mangler 1 fod, ligesom stykportenes højde og bredde er 1 tomme mindre end krævet! Skibet kan derfor ikke uden videre godkendes, og kommissionens rapport indsendes til Admiralitetet, der indstiller til Kongen og anmoder om hans resolution i sagen.

Hvis man til slut vil prøve at foretage en vurdering af den betydning, defensionsskibsordningen har haft for landet, ser man, at ordningen havde to sider:

1. at tilgodese flådens behov for kampduelige skibe i krig og

2. at tilgodese den nationale skibsfart ved gennem privilegier at sætte den i stand til at konkurrere med de store søfartsnationer.

For flådens vedkommende må betydningen af defensionsskibene ikke undervurderes. Som anført i det foregående var antallet af disse skibe ved adskillige lejligheder af en sådan størrelsesorden, at de betød et væsentligt tilskud til antallet af udrustede orlogsskiibe.

Selv om taktikken i 17. og 18. århundrede endnu ikke var særlig udviklet, må man dog beundre defensionsskibenes besætninger, som uden nogen særlig krigsmæssig skoling var i stand til med deres fartøjer at indgå i orlogsflåden på lige fod med de egentlige krigsskiibe.

Fra et handelsmæssigt synspunkt indebar ordningen både fordele og mangler. Rederne opnåede store fordele i form af toldlettelser og privilegier, medens de til gengæld måtte afgive skibene under krig, selv om de til en vis grad blev holdt skadesløse ved leje og ved erstatning i tilfælde af skibenes forlis.

For landet som helhed medførte den monopolstilling, som rederne faktisk besad, en stærk fordyrelse af de indførte varer, ligesom staten blev berøvet betydelige toldindtægter – et forhold, som bl. a. blev fremdraget efter ordningens stadfæstelse i Norge 1647.

Det var i øvrigt ikke kun i Danmark og Norge, at en ordning som den omtalte fandtes.

I Sverige indførte man 1629 de såkaldte kompagniskibe, der dannede en organisation af tilsvarende art som defensionsskibene.

I England havde man fra Vilhelm Erobrerens dage gennem adskillige århundreder en institution, der på visse punkter svarede til den dansk-norske defensionsskibsordning. Det var de såkaldte »Cinque Ports»: op-

rindelig 5 (senere flere) byer i det sydlige England, hvis beboere havde pligt til at udruste fartøjer og deltage i kysternes bevogtning og afvisning af fjendtlige landgangsforsøg. Til gengæld nød de forskellige begunstigelser i retning af skattelempelser og egen jurisdiktion.

Den højeste embedsmand i denne organisation var »The Lord Warden of the Cinque Ports«. En titel, som stadig eksisterer, og som i dag indehaves af Sir Winston Churchill.

Kilder:

- J. H. Barfod: Norske defensionsskibe og deres udrustning under Torstenssonfejden. Helsingør 1948.
- O. Bergersen: Fra Henrik Bielke til Iver Huitfeldt I—IV. Trondheim 1953.
- C. O. Bøggild-Andersen: Hannibal Sehested. København 1946.
- H. G. Garde: Efterretninger om den danske og norske sømagt I—IV. København 1832.
- H. G. Garde: Den dansk-norske sømagts historie I—II. København 1852 og 1861.
- O. A. Johnsen: Aktstykker til de norske stændermøders historie 1548—1661. Christiania 1910.
- O. A. Johnsen: De norske stænder. Christiania 1906.
- K. Jungersen: Danmarks søkrigshistorie. København 1945.
- H. D. Lind: Kong Frederik III's sømagt. Odense 1896.
- J. C. Oldenburg: Søkrigshistorie. København 1883.
- G. Olsen: Danmark—Norge i 18. årh.
- H. C. de Reedtz: Repertoire des traités de Dannemarc. Göttingen 1826.
- C. Schaffalitzky de Muckadell: Haandbog i Nordens søkrigshistorie. København 1911.
- V. A. Secher: Forordninger, recesser og andre kgl. breve. København 1887.
- Thyra Sehested: Hannibal Sehested I—II. København 1886.
- Rigsarkivet: Sjællandske Registre.
Sjællandske Tegnelser.
Traktat med Nederlandene af 15/6 1701.

Marinens Bibliotek.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Maj sluttet.

ESSO GUIDE. Danske havne og farvande.

Dansk Esso, København 1963.

Bogen, som er modtaget som gave fra DANSK ESSO, har allerede fået en smuk omtale i dagspressen.

En ganske fortrinlig bog, hvis første afsnit er en kortfattet „Dansk lods“, hvor gennemsejlingsfarvande og fjorde er beskrevet med anduvningsmærker, farvandsafmærkning og strømforhold. Hovedafsnittet er en havnelods med specielle oplysninger for lystsejlere. Til slut kortfattet meddelelser om vejrmeldingstjeneste og radiofyr, omregningstabeller, Beau-forts skala, brosignaler, afstandstabeller. Dens beskrivelse af danske sømærker bliver jo snart forældet, hvad man må håbe, brugerne selv finder ud af til den tid.

Teksten er tresproget, dansk, engelsk, tysk, og det ville være en fin service, hvis SVK havde den i oplag til brug for NATO-enheder under øvelser i danske farvande.

Christopher Felix: The spy and his masters.

Secher & Warburg, London 1963.

Forfatterens navn er et pseudonym. Han er nylig gået af efter at have haft en ledende post indenfor den amerikanske „Secret service“.

Bogens første afsnit er en meget interessant gennemgang af opbygningen af en efterretningstjeneste og om de forskellige typer af agenter, der findes og må findes.

Det andet afsnit er fortællingen om, hvorledes en opgave løses i praksis og omhandler udsmuglingen af 75 personer fra det russiskbesatte Ungarn.

Erich Kern: Dance of death, oversat fra tysk.

Collins, London 1951.

En tysk officers oplevelser på Østfronten til den bitre ende. Gennem kontakt med de afdelinger af russere, der gik over til tyskerne og med civilbefolkningen, får han et godt kendskab til det kommunistiske Rusland. Han hører om og oplever grusomheder, og først efter krigen hører han, som så mange af hans landsmænd, om de tilsvarende tyske!!! Hans

reflektioner over, at tyske officerer efter krigen blev dømt — de havde kun gjort deres pligt — og hans overbevisning om, at Tyskland aldrig skulle have kæmpet mod Vest, mod deres naturlige forbundsfæller i kampen mod kommunismen, kendetegner en ikke ukendt tysk indstilling.

Man må håbe, at denne vestorienterede indstilling vil vise sig levedygtig i Vesttyskland i fremtiden, hvor det vestlige sammenhold skal stå sin prøve.

Giffard Martel: The russian outlook.

Michael Joseph Ltd, London 1947.

Generalløjtnant, Sir Giffard Martel overværede de russiske manøvrer i 1936 og var chef for den engelske militærmission i Rusland fra april 1943 til februar 1944.

Han beskriver dels sine indtryk og oplevelser fra disse to ophold, dels giver han sine indtryk af den russiske militærma-skine og det kommunistiske parti og disses indbyrdes forhold, ligesom han på grundlag af sine erfaringer ser fremover og fremsætter sin mening om den plads Rusland må indtage i den kommende verdensorganisation. Han slår bl. a. til lyd for, at det vestlige Europas stater må slutte sig nærmere sammen for at kunne blive en magtfaktor på linie med USA og Rusland. Han regner det engelske Commonwealth som en fjerde stormagt, hvad udviklingen i efterkrigstiden har ændret i høj grad.

Stella F. Rapaport: The „Bear“. Ship of many lives.

Dodd, Mead & Co., New York 1962.

Ikke mange skibe har ført en så omtumlet tilværelse som The Bear. Bygget på skotsk værft 1874 af de stærkest mulige materialer gik den først en halv snes år på Grønland som sælfanger. I 1884 reddede den overlevende fra Greely ekspeditionen, hvorefter den i 40 år gik på patrulje ved Alaska. I 1932 deltog den i admiral Byrds Sydpolarekspedition og under 2. verdenskrig var den anvendt som patruljefartøj under Grønland, hvor den bl. a. deltog i beslaglæggelsen af den norske sælfanger „Buskoe“, som var overtaget af tyskerne og netop havde landsat besætningen til en radiostation N. for Mackenzie bugten.

Kåre Rodahl: Nytt land under vingene.

Gyldendal, Oslo 1948.

En meget underholdende beretning om Pearyland-ekspeditionen 1947, skrevet af en af deltagerne. Mange og gode illustrationer (fotos).

C. P. Snow: Viltenskap og statsstyre.

Cappelens upopulære skrifter, Oslo 1962.

Et vist ikke særlig kendt træk fra 2. verdenskrig. I 1934 blev Sir Henry Tizard formand for en kommission, der skulle be-

handle de områder, på hvilke naturvidenskab og teknisk videnskab kunne fremme udviklingen af forsvarsmidler mod luftangreb. I samme kommission blev senere ansat F. A. Lindemann, den senere Lord Cherwell. Der stod en kamp om indflydelse mellem disse to mænd, af hvilke Tizard havde sat sig som mål at forcere udviklingen af radaren. Uheldigvis lyttede Churchill i højere grad til Lindemann, hvorfor radaren blev skudt noget i baggrunden til skade for forsvaret. Forfatteren hævder, at havde Tizard fået sin vilje, kunne krigen have været forkortet med $\frac{1}{2}$ —1 år.

Frederick Wagner: Submarine fighter of the american revolution. Dodd, Mead & Co., New York 1963.

En biografi af David Bushnell, der som ung eksperimenterede med sprængninger under vandet og konstruerede en u-båd for at kunne bringe minerne hen til målet, de engelske krigsskibe.

Bogen giver ikke meget nyt i forhold til den indgående beskrivelse i kommandørkapitajn Steensens: „Vore undervandsbåde gennem 50 år“.

J. Teisen.

Rettelse:

April 1963 pag. 139 6. linie f. o.: 1988 rettes til 1928.

Sovjetunionen idag.

Af D. J. König.

Religion og ateisme.

Marxismen har aldrig kunnet forenes hverken med religionen eller dens tjenere: præsterne og hierarkiet. Den næsten patologiske afsky kan muligvis have en psykologisk forklaring: jalousi i kappestriden om menneskehedens frelse. Både marxisme og religion (især de vesterlandske) er i deres oprindelige form baseret på bestræbelserne for at beskytte de svage mod de mægtige, at give en ideologisk forklaring på den ulige fordeling af de materielle goder samt at tilstræbe en lettelse i den jordiske tilværelse enten ved hjælp af åndelig støtte og trøst eller ved bedre materielle kår. De vesterlandske religioner har naturligvis også andre grundtanker og mål, men det kan ikke nægtes, at urkristendommen har ikke så lidt til fælles med marxismen og kommunismen. I begge findes der messianistiske elementer, begge har nogenlunde fælles syn på dogmernes ukrænkelighed, og begge anerkender organisationens hierarkiske opbygning samt lydighedsprincippet. Den engelske filosof Bertrand Russell eksperimenterede med den noget fristende tanke om at drage lighedspunkterne mellem de to tankeretninger frem og opstillede i sin »History of Western Philosophy« en liste, som i modificeret form viser følgende billede:

<i>Det religiøse begreb:</i>	<i>Det marxistiske begreb:</i>
Gud	Den dialektiske materialisme, som styrer universet.
Guds søn — frelseren	Marx, der åbenbarede den dialektiske materialismes evangelium.
Det udvalgte folk	Proletariatet, der gennem sine lidelser er udvalgt til at være anfører for frelsen: de sociale reformer.
Kirken	Det kommunistiske parti, der styrer verden efter den dialektiske materialismes treklange: tese — antitese — syntese.
Opstandelsen	Revolutionen, som sikrer den evige salighed.
Helvede	Terroren mod de sidste rester af ondskaben: kapitalisterne.
Det evige liv	Den kommunistiske stat, hvor klasse modsætninger er ophævet, og hvor den dialektiske udviklingsproces har nået sit højeste og sidste mål.

Både religionens og verdenskommunismens ledere er overbevist om, at de har et »kald«, og begge er til en vis grad fanatikere og idealister. Disse mange konkurrerende elementer måtte naturnødvendigt bringe de to retninger i modsætningsforhold til hinanden — de er med tiden blevet dødsfjender. Hvis man fortsatte Russels tankerække, kunne man måske ad psykologiens vej konstruere et Esau-Jakob-kompleks

brodertvisten om faderens gunst og om hvem, der skal være den udvalgte, der skal frelse menneskeheden fra dens lidelser.

Bortset fra dette filosofisk-psykoanalytiske tanke-spil kan fænomenet idéhistorie føres tilbage til 1500-tallet, da kirken (ikke religionen) i mange lande identificerede sig med den verdslige magt og benyttede de religiøse teser til opnåelse af politiske og økonomiske mål. Det var florentineren Nicoló Machiavelli (1469–1527), der i sin bog »Il Principe« for første gang beskæftigede sig mere indgående med spørgsmålet, hvorledes undersåtternes religiøse tro kan udnyttes til forøgelse af fyrstens magtposition. Den engelske filosof Thomas Hobbes (1588–1679) gjorde i sit værk »Leviathan« s. III. bd. nogle betragtninger om det »kristne samfund« og foreslog, at kirken under visse omstændigheder endog skal anvende bedrag for at støtte herskeren. Den jødisk-hollandske filosof Baruch Spinoza (1634–1677) taler i sit værk »Tractatus Theologico-Politicus« om det fejlagtige ved forklaringen af monarkens magt som en guddommelig institution. Den mindre kendte, men af Marx beundrede fransk-tyske socialfilosof Dietrich v. Holbach (1723–1789) var måske den første, der kom med direkte og yderst skarpe angreb på præsteskabet for deres vildledende prædikener om paradisisk lykke hinsides som belønning for lidelsen under den jordiske tilværelse. Han mente, at dette var bevidst »præstebedrag« til fordel for »herremændene«, eller som han selv udtrykte sig: »... præsterne forvandler de troendes lænker til deres smykker« (Système de la nature, ou des lois du monde physique et du monde moral, s. 344 ff).

Holbachs samtidige, Voltaire (1694–1778), formidlede gennem sin omfangsrige litterære virksomhed og

indflydelse disse tanker til de franske encyklopædister og til revolutionens ledere. Voltaire forfattede tallose skrifter mod den religiøse »fordummelse« og for indførelse af »fornuftens« herrevælde. Den franske revolutions fornuftsdyrkelse (Grand Être – det store væsen) og kristendomsfjendtlige retning skal lige nævnes for at finde et forbindelsesled til den franske socialfilosof Auguste Comte (1798–1857), der ligesom den tyske Ludwig Feuerbach (1804–1872) var påvirket af disse tanker. Den sidste kan betragtes som 1800-tallets mest kendte anti-religions-filosof. Både Karl Marx (1818–1885) og Friedrich Engels (1820–1895) studerede hans værker om »Das Wesen der Religion« og »Das Wesen des Christentums«, som i realiteten dannede grundlag for det marxistiske systems anti-religiøse retning. Marx beskæftigede sig ikke ret meget med selve religionen, men hellere med dens relationer til økonomien. Hans mest citerede sætning stammer fra hans »Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie«. Hans knappe definition lader sig ikke uden videre oversætte til dansk, hvorfor den gengives på tysk: »Die Religion ist der Seufzer der bedrängten Kreatur, das Gemüt einer herzlosen Welt, wie sie der Geist geistloser Zustände ist. Sie ist das Opium des Volkes.« (Frühschriften«, s. 208, ny udgave af 1953). Marx siger her, at religionen er det undertrykte og udbyttede menneskes trøst i al dets dyriske elendighed og vegeteren. Religionen bortleder tankerne fra de hårde kendsgerninger og deres årsager (opium-teorien) og er repræsentant for de hjerteløse udbyttere af de fattige. I »Det Kommunistiske manifest« (s. 41–42 i den danske udgave af 1946) behandler Marx/Engels kun problemet overfladisk, idet de fremhæver religionen som et resultat af de materielle faktorer, hvorfor den

må ændres i takt med tiden. »Opløsningen af de gamle idéer (deriblandt de religiøse) holder trit med opløsningen af de gamle livsvilkår«, hedder det i manifestet. I det »tyske kommunistpartis fordringer«, som er føjet til manifestet, kræver man i punkt 13 en fuldstændig adskillelse mellem kirke og stat, og man erklærer religionen som en »privatsag«, som enhver må forme efter sit forgodtbefindende.

Disse udtalelser fortolkedes dels sådan, 1) at kommunismen under anvendelse af magt helt ville afskaffe religionen, og dels 2) at kommunismen ville tolerere religionen som en »privatsag«, og at hvert religiøst samfund økonomisk skal svare for sig selv, d. v. s. at menigheden selv skal bære omkostningerne ved opretholdelse af kirken og ansættelse af præsten m. m.

De fleste russiske kommunister før Vladimir Iljitj (Uljanov) Lenin (1870–1924) gik ind for det første og mest radikale alternativ. Således Vissarion Grigorjevitj Belinskij (1811–1848), der ville »sønderrive« samfundets og religionens »spændetrøje«, og Aleksander Ivanovitj Herzen (1812–1870), der mente, at så længe religionens indflydelse og herrevælde ikke er »udryddet«, har en revolutionær forvandling af samfundslivet ingen betydning. Den tredje blandt Ruslands ledende socialfilosoffer, anarkisten Mikhail Aleksandrovitj Bakunin (1814–1876), dyrkede Marx' »opium«-teori og hævdede, at religionen sløver følelsen for lidelserne og får mennesket til at glemme dagens pinsler. Derfor erklærede han krig mod religionen. Georgij Valentinovitj Plekhanov (1856–1918) derimod indtog en mere moderat holdning og nøjedes med »privatsag«-teorien.

Disse to retninger har længe præget Lenins skrifter

om religionen. I begyndelsen stod han på Plekhanovs standpunkt, f. eks. i sit skrift »Til de fattige i landsbyen« af 1903 (se samlede værker på russisk 3. oplag, bd. V, s. 296), medens han to år efter i sin afhandling om »Socialisme og religion« i 1905 kræver, »at religionen skal være en privatsag i forhold til staten . . . , men med hensyn til vort parti er religionen ingen privatsag« (se samlede værker på russisk, 3. oplag, bd. VIII, s. 420), d. v. s. han forbød partimedlemmerne at være medlemmer af religiøse trossamfund. Yderligere fire år senere i 1909 skriver han i sin afhandling om »Arbejderpartiets forhold til religionen«, at socialismen er »absolut ateistisk . . . at religion er opium for folket . . . , og vi må kæmpe aktivt mod religionen . . . « (se samlede værker på russisk, 4. oplag, bd. XV, s. 374). Denne tankerække fortsatte til 1917, da han i »Staten og revolutionen« (se samlede værker på russisk, 3. oplag, bd. XXI) igen fastslår, at »privatsag«-teorien ikke kan tolereres inden for partiet, og opfordrede samtidig til kamp mod den samfundsskadelige overtro – religionen. »Men dette må ske ad den indre overbevisnings vej, ikke med vold.« Også kommunismens anden store teoretiker Nikolaj Ivanovitj Bukharin (188–henrettet for »venstreafvigelse« i 1938) delte Lenins anskuelser, og i partiets andet program af 1919 fastholdt man i artikel 13 de samme, forholdsvis moderate leninsk-plekhanovske retningslinier.

Det var disse tanker, som siden 1917 dannede grundlag for Sovjetunionens religions- og kirkepolitik, og som også i denne form blev optaget i det tredje parti-program af oktober 1961, hvor der i anden del, kapitel V, pkt. 1/f, tales om »udryddelse af overleveringer fra kapitalismen i meneskenes bevidsthed og adfærd.«

Under denne titel findes der nogle korte betragtninger om, at der til trods for den kommunistiske udvikling fremdeles findes »rester« af borgerlig ideologi, overtro, kapitalistisk egoisme o. s. v. i Sovjetunionen, som partiet gennem opdragelse skal bekæmpe. I denne kamp skal partiet lade sig lede af den »videnskabelig-materialistiske verdensopfattelses ånd« og gå »roligt og tålmodigt frem« mod de religiøse trossætningers uholdbarhed mod de »fantastiske religiøse påfund om overnaturlige kræfter«.

Dette forudsiger en forholdsvis liberal fremgangsmåde, men i »Marxismens-Leninismens Grundlag«, udgivet i Sovjetunionen i 1959 og i Danmark på dansk i 1961, næsten samtidig med det omtalte tredje parti-program, tales der på s. 700 om »nødvendigheden af at fortsætte den *uforsonlige* kamp mod den fjendtlige borgerlige ideologi«, d. v. s. mod religionen. En »våbenstilstand« i ideologiske spørgsmål er umulig, hedder det i »Grundlaget«, som betegnes som »lærebog« i ideologi. Man kan på baggrund af disse to hinanden modsigende forskrifter (i programmet tales om »tålmodighed« og i lærebogen om »uforsonlig kamp«) gå ud fra, at Sovjetunionen foretrækker at have to slags taktikker til disposition – en »mild« og en »skarp«. Dette er igen et typisk eksempel på den dialektiske krigsførelses taktik. Religionen skal til syvende og sidst tilintetgøres, men henrettelsen skal foregå sideløbende med partiets andre opgaver, d. v. s. ikke altid og overalt med samme styrke. Dette muliggør, at partiet gennem en »mild« behandling af religionen kan opnå kirkens støtte f. eks. til kollektiviseringen af landbruget eller på det udenrigspolitiske felt i »fredskampagner«.

Denne skiften fra skarp til mild religionspolitik blev

f. eks. anvendt i 1923, da man på grund af genindførelse af de mere liberale økonomiske metoder (NEP) var nødt til at skifte fra revolutionstidens yderst aggressive og blodige religionspolitik over til en imødekommende linie; denne blev forladt efter NEP-periodens afslutning i 1928, da man gik i gang med de blodige tvangskollektiveringer. Den skarpe linie fortsatte med to kortere afbrydelser i 1930 og 1935, men blev afbrudt i 1939, da Hitler nærmede sig de sovjetiske grænser, fordi man havde brug for kirkens støtte i den kommende kamp mod den ydre fjende. Efter krigen forlod man linien igen og tilspidsede forholdet, men efter flere kortvarige ateistiske kampagner har der siden 1961 til dato (midt i 1963) været relativ ro på kirkefronten. Den indenrigspolitiske reorganisering og »fredskampagnen« kræver kirkens støtte. Generelt kan det siges, at kirkepolitikken viser en bølgeagtig linie, hvis liberale bølgedale imidlertid efterhånden og under anvendelse af stor »tålmodighed« udviskes. Man tilstræber at strække kurven til en linie, repræsenterende den »rene kommunistiske opfattelse af en videnskabelig verdensopfattelse«, kommunismens religion.

Religion og menneske.

Disse kommunismens særegne tanker om religionen samt kommunismens taktiske bevægelser ved realiseringen af sine idéer har i Sovjetunionen sit modstykke i den russisk-ortodokse kirkes og religions særlige syn på de verdslige foreteelser samt i disse idéers virkning på menneskers sind og betragtninger. I mange henseender har kommunismen og den russisk-ortodokse religion fælles anskuelser, mens de på andre områder er skarpe konkurrenter, hvortil kommer, at

de – ganske vist ikke forsætligt – i stor udstrækning støtter hinanden. Den under behandlingen af familieforholdene skitserede strukturelle sammensætning af Sovjetunionens befolkning bevirker navnlig, at bondesamfundets særegne tanker får lov til at leve videre i bysamfundet og fortsat præge det urbaniserede menneskes mentale adfærd og syn på livets mange problemer, og dette til trods for den voldsomme stigning af byboernes antal i den samlede befolkning. Landboens mere tilbageholdende, puritanske og konservative syn på og holdning til familielivet og til sex-problemerne gør sig også gældende i de religiøse og delvis også af overtro prægede følelser. Også her kan den fra land til by flyttede babusjka-institution spille en ikke ringe rolle som bindeled mellem generationerne. Det er nemlig hende, der i de rolige formiddagstimer i hjemmene rundt omkring i byerne kan fortælle religiøse og ofte også af overtro prægede historier til de små. Hendes figur behøver man ikke at omtale mere detailleret, da de russiske forfattere og dramatikere har belyst hende tilstrækkeligt i romaner og skuespil.

Hertil kommer den russisk-ortodokse kirkes særpræg, som kan danne det sjælelige grundlag for det russiske menneskes tosidede forhold til både verden uden for Sovjetunionens grænser og til det kommunistiske imperium selv. Inden der gøres et forsøg på at se på individets syn på religion, skal først disse, den russisk-ortodokse kirkes og religions fra de vestlige religioner afvigende træk strejfses. Nogle punkter af dette emne blev allerede berørt under behandling af den historiske kontinuitet, så at man her kan nøjes med en kortere gennemgang af foreteelsen. Efter at have omtalt kirkens særegne træk skal der gøres et forsøg – og andet end et forsøg kan det ikke blive –

på at understrege nogle menneskelige træk, som kan give udtryk for berøringspunkterne mellem sovjet-mennesket, kommunismen og religionen.

Jeg og vi-problemet har siden marxismens idénæssige gennembrud optaget de kommunistiske filosoffers tanker. Den dag i dag beskæftiger de sovjetiske filosoffer og sociologer sig med dette emne, som vist med nogle eksempler i afsnittet om det sovjetiske syn på familielivet. Her skal kun suppleringsvis bemærkes, at samme tanke ifølge flere kendte kirkehistorikere, blandt dem den svenske professor Efraim Briem, spiller en stor rolle i den russisk-ortodokse teologi. Han og flere andre kendere af den russisk-ortodokse religions grundlæggende principper påstår, at medens »det individuelle *jeg* for den vesterlandske tænkning er det fundamentale og begrebet *vi* kun en senere tilkommen syntese og sammenfatning af de forskellige *jeg*'er, så er begrebet *vi* efter den russisk (ortodokse) opfattelse det fundamentale, selve den udifferentierede enhed hvorfra det individuelle *jeg* vokser frem, og hvorfra det får sin berettigelse.« Det er næsten de samme tanker, som de nulevende sovjetiske teoretikere mener om *jeg-vi*-spørgsmålet, og det er derfor intet under, at der mellem forfægterne af samme idé er opstået både idéfællesskab og konkurrence. De kommunistiske teoretikere bruger nemlig idéen som motivering for det »kollektive«, teologerne for det »absolutte«, d. v. s. opløsning af *jeg'et* i den store mystiske forening med Kristi legeme. Denne tanke symboliseres især gennem liturgien i forbindelse med påskefestlighedernes opstandelsesritual, som altid har været – og stadig er – den russisk ortodokse kirkes største helligdag, og som trækker millioner af russer i kirke i påsken, for at *jeg'et* på dette hellige ste

Påsk gudstjäneste i Patriarkkirken i Moskva.

kan forenes med det overjordisk-universale *vi*. Der er altså både slægtskab og fjendskab mellem den russisk ortokse kirkes og kommunisternes syn på *jeg-vi*-dogmet.

Dogmatik er et andet træk i den russisk-ortodokse religion. Dogmerne, d. v. s. de af kirkefædrene i vor tidsregnings første 3 århundreder nedfældede trossætninger for den kristne religion og livsforståelse, blev efterhånden af skolastikken udbygget til et verdenssystem. Denne dogmatik blev under reformationen i den vestlige verden gjort mere elastisk, medens de ortodokse kirker har holdt fast ved de gamle (ortodokse) dogmer. Disse blev samlet og kodificeret i 700-tallet af Johannes Damascenus, og denne kodex betragtes den dag i dag af de russisk-ortodokse teologer som gældende. (Divergenser om dogmatikken førte til den byzantinske kirkes løsrivelse fra Rom i 1054 og etablering af patriarkatet i Konstantinopel. Da den byzantinske eller græsk ortodokse kirke i 1400-tallet for en kort overgang underkastede sig Rom igen, havde det ortodokse trossamfunds russiske tilhængere efter Konstantinopels fald i 1453 løsrevet sig både fra Rom og Konstantinopel og dannet deres egen kirke med Moskva som sæde. Her blev der dog først i 1589 dannet et selvstændigt russisk ortodokst patriarkat.).

De gamle dogmer og især selve dogmatikken (lære om at holde fast ved det skrevne) prægede det russiske menneskes sind i retning af konservatisme og hårdnakket holden fast ved de hellige skrifers ordlyd og senere ved Marx' og Lenins skrifers tekst. Diskussionen om de marxistisk-leninistiske læresætninger foregår i dag formelt på samme måde som under skolastikkens tid gennem anvendelse af citater, der betragtes som de vægtigste argumenter i debatte

Denne dogmatiske metode er altså intet nyt for russeren, hvorfor den kommunistiske dogmatik muligvis kan betragtes som en organisk fortsættelse af den ortodokse.

Messianisme og troen på, at verdens frelse skal komme fra Moskva, begyndte at få fodfæste ikke alene hos de russiske præster, men også i befolkningen efter Konstantinopels fald i 1453, som man betragtede som udsat for straf for frafald fra de ukrænkelige dogmer. Karakteristisk for denne tanke er et brev sendt fra en munk Filoteus i Pskov-klostret til fyrsten Vassilij Moskva i begyndelsen af 1500-tallet. Han skriver: Det gamle Roms kirke faldt på grund af kætteri, det andet Rom – Konstantinopel – blev sønderhugget af de vantro tyrkeres økser. Men Moskvask kirke, det nye Roms kirke, stråler klarere end solen i hele universet. . . Det første og det andet Rom er faldet, men det tredje står fast – et fjerde vil aldrig opstå.* Disse ord citeres ofte af eksperter i russisk historie, og ordene betragtes som optakten til den særskilte russiske tankegang om, at verdens frelse skal komme fra det tredje og evige Rom – Moskva – og at det russiske *vi*-menneske er kaldet til at optræde som Messias. Som den religiøse frelse skulle foregå gennem spredning af de gamle dogmer og føre til opstandelse, således skal kommunismen spredes via Rusland til den øvrige verden og føre til indførelse af den materialistiske utopi. Der er altså igen slægtskab mellem idéerne, men fjendskab angående målene. Den kommunistiske rationalisme og materialisme står over for den rent ortodokse teologiske mysticisme, antirationalisme og foragtelse af den jordiske tilværelse.

Forholdet mellem kirke og stat var imidlertid under zarismen ikke præget af denne negative indstilling

over for den jordiske tilværelse. Den russisk ortodokse kirkes hierarki betragtede nemlig siden grundlæggelsen af det russiske rige dets herskere som kirkens trofaste tjenere, og de fleste fyrster og tsarer har før Peter den Stores (1672-1725) regeringslid i dyb ærbødighed underkastet sig hierarkiets ledelse. Men Ruslands første betydningsfulde ateist, Peter den Store udnyttede en langvarig kirkestrid (smuta-perioden) til sin egen fordel og nægtede i 1700 at give sit samtykke til valg af en ny patriark som efterfølger af den afdøde Adrian. Efter en patriarkløs tid i 21 år, greb Peter den Store tøjlerne og reorganiserede kirken således, at patriarkatet - tsarens største konkurrent - afskaffedes og erstattedes af den Hellige Synode. Tsaren, der selv ophøjedes til kirkens overhovede, repræsenteredes her af en lægmand, den såkaldte prokurator, mens gejstligheden repræsenteredes af ledende biskopper og metropolitter. Hermed er kirkens underkastelse under staten fuldført, og kirken blevet en tjener af de verdslige myndigheder. Efter en kort modstandsperiode og især i tiden, da den kommunistiske revolutions skæbne endnu ikke var afgjort, var kirken fortsat loyal over for det døende tsarrige, men da det nye régime var fast etableret, udvistes fra kirkens side fuld loyalitet over for det kommunistiske imperium. Regeringen accepterede dette samarbejde og etablerede efter Peter den Stores mønster et råd ved regeringen til opretholdelse af kontakten med kirken.

Det kan muligvis antages, at *jeg-vi*-problemet, dogmatikken, messianismen, fornægtelsen af den jordiske tilværelse og hierarkiets underkastelse under de verdslige magt på en vis måde er faste åndelige bestanddele - *mutatis mutandum* - både af den russis-

ortodokse verdensanskuelse og af den kommunistiske ideologi.

I denne dualistiske idéverden er den ældre generation vokset op, og de unge er stadigvæk påvirket af den. Men i hvor stort omfang er dette tilfældet, og hvor dybt stikker det? Det er naturligt, at det kommunistiske styre ikke kan være interesseret i at give nøjagtige talmæssige oplysninger om religionens udbredelse i det principielt ateistiske imperium. Grundene hertil er indlysende: 1) Sandfærdige oplysninger ville måske afsløre kraften af den ateistiske kommunismes mægtigste ideologiske modstander – den religiøse tro; 2) dette kunne virke som stimulans og sammensvejsende middel blandt de troende; 3) Der er også tekniske vanskeligheder, fordi man under de rådende forhold aldrig kunne nå frem til sandfærdige besvarelser af spørgsmålene i folketællingsskemaerne om den religiøse status, og sluttelig – 4) Så længe der ikke med en vis troværdighed kan udsendes tal om, at f. eks. kun 5–10 % af befolkningen er religiøs, vil kommunismen vogte sig for at give statistiske oplysninger om sin egen svaghed.

Nogle tal er der imidlertid alligevel offentliggjort, som samlet kan give et helhedsbillede. For den russiske ortodokse kirkes vedkommende er der forholdsvis mange oplysninger i Moskva-patriarkatets officielle organ »Zjurnal Moskovskoj Patriarkii«, i den engelske udgave af den af patriarkatet udgivne: »The Russian and Orthodox Church« af 1960 og i officielle meddelelser udsendt af den sovjetiske ambassade i forbindelse med Khrusjtjovs rejse til Amerika i efteråret 1959. Disse tal (som for nemheds skyld er afrundet) er følgende:

Kirker og præster:	Antal i	
	1960	1914
Kirkebygninger	22.000	54.000
Menigheder	20.000	
Præster	35.000	50.000
Klostre	69	1.000
Munke og nonner	5.000	95.000
Eparkialer (Episkopater) . . .	73	67
Teologiakademier	2	
Præsteseminarer	5	
Teologistuderende	1.500	

Angående de andre religioner findes følgende skøn: Den næststørste kristne menighed er den armenske kirke, derefter følger baptisterne (ca. $\frac{1}{2}$ million organiseret i 5.000 menigheder), lutheranerne i Baltikum (ca. 1 million), romersk katolske (?), muhamedanere (ca. 25 millioner), jøder (ca. 2 millioner), buddhister (?) og utallige små sekter spredt over hele riget.

Tallene for den største menighed, den russisk ortodokse kirkes tilhængere, lader sig af de oven for anførte grunde ikke engang rekonstruere. Menighedernes antal kan heller ikke give udgangspunkt for gisninger, fordi det at være et åbent og hos myndighederne registreret medlem af en menighed er forbundet med en del bryderier og ulemper, hvorfor langt de fleste foretrækker at gå i kirke, uden at lade sig registrere som medlem af menigheden. Også dette vanskeliggør et nok så vagt skøn. Man kan kun »skyde«, og så er det yderst usikkert, om man rammer rigtigt. Der foreligger nogle yderst vage udtalelser om de troendes antal. Ærkebiskop Nikolaj (en af de mest régimefjendelige) nikkede i 1959 bekræftende, da man spurgte

ham, om der findes 50 millioner russisk ortodokse troende i Sovjetunionen. Siden betragter man dette tal som en muligvis antagelig arbejdshypotese, men det kan også være, at dette tal ligger i underkanten.

Men bortset fra disse gisninger, foreligger der en række tilkendegivelser, som lader formode, at der findes »mange« troende tilhængere af den russisk-ortodokse kirke. Disse holdepunkter fremkommer i presse, publikationer og radio. Man kan nævne tidsskriftet »Kommunist«, som er partiets ideologiske organ. Tidsskriftet behandler i nr. 5/1958 menneskenes syn på problemerne, og da forfatteren kommer ind på religionen, skriver han bl. a., at krigens rædsler og prøvelser atter og atter har henledt både de gamles og de unges opmærksomhed på religionen og troen. Der var »mange«, der søgte trøst og beroligelse i bønner, kirkegangen og de mystiske ceremonier, indrømmer »Kommunist«. En mere humoristisk belysning af problemet findes i det satiristiske blad »Krokodil«s særhæfte om overtro af juli 1962. I denne er der afbildet en af-død ateist-agitators sjæl, som af to engle føres til himlens port. Han spørger, hvorfor han nu skal i himlen? Svaret er: Som tak for dine dumme og ked-sommelige ateist-taler, som har givet os mange troende sjæle.

I »Krokodil« og »Kommunist« indrømmes både i skæmt og alvor problemets eksistens, og i et hav af andre artikler og læserbreve er disse mere principielle indrømmelser belyst med eksempler hentet fra livet. Her anføres kun et yderst beskedent, men karakteristisk udpluk fra årene 1961 og 1962. Sovjetunionens mest ansete filosofisk- sociologiske tidsskrift »Voprosy Filosofii« (Filosofiens problemer) beskæftigede sig i fhandlingerne offentliggjort i nr. 3/1961 og 7/1962 med

den sociologiske side af problemet. Man søger ikke ideologisk forklaring på problemet, men der tales om massepsykologiens påvirkninger fra de gamle, eller som terminologien lyder: »den kapitalistiske tids levn«. Også ensomhedsfølelsen betragtes som et led i udvikling af religiøsitet. Konkret konstateres det, at mange unge lader sig vie i kirke, lader deres børn døbe og foretrækker tilstedeværelse af en præst ved deres forældres begravelse. Det hævdes, at kirkegangen er stor, og det tilføjes, at kirkegængerne omfatter både gamle og unge, intelligensen og arbejderne. Forfatterens blad »Litteraturnaja Gazeta« anfører den 28. november 1961, at mange børn af forfattere døbes. Partiets ideologiske organ »Kommunist« klager i sit nr. 9/1962 over omfattende kirkegang blandt partimedlemmers familier, og »Pravda« påstår f. eks. i sit nr. af 2/11 og 13/12 1961 samt 26/9 1962, at ikke alene partimedlemmer, men også komsomol-medlemmer indtager en forsonlig holdning over for deres familiemedlemmers religiøse »overtro« og lukker øjnene for dåb af deres børn o. s. v. Men bladet advarer samtidig mod anvendelse af for radikale metoder mod de troende, der i kommunistiske hjem tilbyder helgenbilleder. Ungkommunisternes organ »Komsomolskaja Pravda« og »Molodoj kommunist« skriver f. eks. den 17/6 og 25/8 1961 og 29/11 samt i august 1962 om dåb, stigende antal kirkegængere blandt de unge, forsømt ateistisk pligt, tilbudelse af helgenbilleder o. s. v. I radioen tales der den 27/7 1962 om en tvist inden for brudgommens og brudens familie om, hvorvidt de unge ska vies i kirken eller ej. Bruden og hendes familie var for kirkebryllup. Der findes også en beretning om en kvinde, hvis mand har forladt hende for at gå på præsteseminarium.

Dette udpluk, som kunne fortsættes i det uendelige, kan suppleres med vestlige rejsendes indberetninger om forholdene i Sovjetunionen. Der tales ofte om overfyldte kirker (her skal man dog tage det formindskede antal af kirker i betragtning) og om juletræer og betlehemsstjerner, som dog samtidig kan være nytårstræer og sovetstjerner. Hvem ved, hvilken retning de skal symbolisere ved juletid?

Statistiske målinger lader sig ikke gennemføre angående denne sjælelige proces, men selve den kendsgerning, at det kommunistiske régime er nødt til at beskæftige sig med fænomenet religion og endog gøre brug af de religiøse følelser og kirkens mænd, f. eks. i sin »fredskampagne«, kan være bevis nok for, at religionen lever, om ikke blomstrer, i det ateistiske imperium, som nolens volens også var nødt til i sin lovgivning at beskæftige sig med dette »levn« fra den kapitalistiske fortid.

Kirke- og religionslovene.

Medens den sovjetiske religions- og kirkepolitik taktik er præget af den på s. 239 omtalte dualisme og bølgeagtige svingen fra »mild« til »skarp« praksis, har lovgivningen siden revolutionstiden været nogenlunde stabil og konsekvent. Der er siden vedtagelsen af den revolutionære regerings bestemmelser om kirke og religion i 1918 ikke sket større principielle forandringer i lovgivningen, hvis udvikling skal gengives i det følgende:

Den revolutionære regering eksproprierede gennem dekret af 4. december 1917 al kirkelig jordbesiddelse, d. 11. skiltes alle skoler fra kirken, og d. 18. blev der påbudt obligatorisk borgerlig registrering af ægteskab.

samtidig med at man udelukkede kirken fra alt arbejde med folkeregister o. l. Disse dekreter blev 23. januar 1918 optaget i loven om »kirkens adskillelse fra staten og skolens adskillelse fra kirken«. Denne gjaldt i begyndelsen kun for den Russiske Socialistiske Republik, men blev snart ordret overtaget af de andre sovjetiske republikker. Lovens ialt 13 artikler går i korte træk ud på følgende: Kirken skilles fra staten og skolen fra kirken. Alle kirkelige privilegier (præsternes fritagelse fra værnepligt) annulleres. Principet »religion er en privatsag« lovfæstes, og ateisme tillades. Religiøse anskuelser fritager ikke fra borgerpligter. Vielser, fødsler og dødsfald registreres udelukkende af de civile myndigheder. Der tillades privat religionsundervisning. Kirkelige og religiøse foreninger tillades, men disses omkostninger må kun dækkes ved frivillige ydelser. Al kirkelig besiddelse, som ikke bruges til kultiske handlinger (også klostrene) overgår til staten.

Til gennemførelse af disse principielle bestemmelser blev der vedtaget en række dekreter, som f. eks. bekendtgørelsen af 24. august 1918 om dannelse af »grupper af troende« bestående af mindst 20 personer. »Gruppen« måtte påtage sig arbejdet og omkostningerne ved opretholdelse af kirkebygningen, løn til præsten o. s. v. Dette var imidlertid i den kaotiske tid omkring revolutionen en næsten håbløs opgave, især for de store katedralers vedkommende. Følgen blev, at en mængde katedraler og kirker på grund af »misrøgt« blev overtaget af staten og omdannet til museer, biografer, biblioteker eller endog boliger. Ved siden af »gruppen« blev det i samme bekendtgørelse tilladt at danne »religiøse selskaber« med mindst 50 personer. Disse havde, med myndighedernes tilladelse, ret

En kirke i Moskva anvendt som beboelseshus i 1962.

til at holde private gudstjenester i private lokaler. Af andre bestemmelser kan nævnes dekretet af 23. februar 1922, som gik ud på konfiskering af kirkeskatten, d. v. s. de dyrebare relikvier og andre kostbarheder, til fordel for »fonden for hjælp til hungersnødens ofre«.

Da alle disse foranstaltninger fremkaldte en voldsom reaktion fra den ortodokse kirkes side og et endnu voldsommere svar fra regimet (kirkekampen, forfølgelserne, ateistisk kampagne m. m. behandles nedenunder), blev der i maj 1922 givet tilladelse til dannelse

af en regeringstro religiøs sammenslutning under navnet »den levende kirke«. Denne ledes af regime-tro præster med et radikalt reformprogram under på-virkning fra protestantiske kirkesamfunds idéer. Den »levende kirke« ledes i begyndelsen af en præst, der blev ekskommuniceret af den ortodokse kirke i 1921. Det skal imidlertid bemærkes, at denne konkurren-t til den ortodokse kirke blev opløst i 1925 som led i forsoningspolitikken.

Den forfatningsmæssige forankring af de marxistisk-leninistiske religionspolitiske principper blev foretaget i artikel 13 i den Russiske Republiks forfatning af 10. juli 1918, som senere blev overtaget af alle andre repu-blikker. Det hed her: »For at sikre de arbejdende virkelig trosfrihed, er kirken skilt fra staten og skolen fra kirken. Der indrømmes alle borgere frihed til religiøs og antireligiøs propaganda«. Disse bestemmelser blev i den nugældende forfatning af 1936 modificeret. Dennes artikel 124 lyder således: »For at sikre borgerne trosfrihed, er kirken i Sovjetunionen skilt fra staten og skolen fra kirken. Der indrømmes alle borgere frihed til at udøve religiøs kultus og frihed til at drive anti-religiøs propaganda«. Disse sidste bestem-melser er betydelig skarpere end bestemmelserne fra 1918, idet artikel 124 kun tillader religiøs kultus, men ikke aktiv religiøs propaganda; derimod tillades den ateistiske propaganda, som kirken altså ikke har nogen ret til hverken at besvare eller imødegå.

Til denne omtale af kirkens og religionens juridiske status hører også loven af 8. april 1929, som i realite-ten kun er en opsummering af alle tidligere love og dekreter, og som igen er blevet suppleret med forskel-lige dekreter, f. eks. dekretet af juni 1940 om gen-indførelse af søndagen som hviledag i stedet for de tid-

ligere roterende hviledage, som dog altid faldt på en søgnedag, så at søndagen var arbejdsdag. Gennem et dekret af 12. september 1943 blev den russiske ortodokse kirkes patriarkat officielt anerkendt af regering og parti, og 9. oktober s. å. blev der ved regeringen oprettet et »råd for russiske kirkelige anliggender« som forbindelsesled mellem patriarkat og regering. Den 30. juni 1944 blev der gennem et dekret oprettet lignende råd for de øvrige religioner. I december 1943 bifaldt regeringen patriarkens beslutning om at oprette et teologisk akademi i Moskva og oprette særlige kursus til uddannelse af præster. Loven af 1929 og de derefter vedtagne nyere bestemmelser kodificeredes den 31. januar 1945, og samtidig udsendte patriarkatet bestemmelse om den ortodokse kirkes indre organisation samt dens forhold til staten. Disse blev godkendt af regeringen og går i store træk ud på følgende:

Kirkens opbygning: Menigheden er den laveste organisationsform. Den skal registreres hos de lokale myndigheder og opnår herved status af juridisk person, d. v. s. at menigheden ejer alle til udøvelse af gudstjeneste m. m. nødvendige genstande og af staten får overladt kirkebygninger o. l. til ubegrænset brug. Flere menigheder danner en diocese, og flere dioceses et eparki under en eparkialbiskop. Eparkialgrænserne falder i reglen sammen med oblastgrænserne. Den russisk ortodokse kirke ledes af den Hellige Synode, som residerer i Moskva og består af 6 medlemmer, blandt dem patriarken, der samtidig er overhovede for hele den ortodokse kirke. Han udnævner biskopperne, der står i spidsen for eparkialerne, og disse udnævner menighedens præster. Med jævne mellemrum kan der sammenkaldes biskopkonciler eller udvidede forsamlinger med deltagelse af både biskopper og præster.

Koncilerne er kompetente vedrørende den kirkelige lovgivning. Desuden gælder alle andre bestemmelser, som er sammenfattet i loven af 1929, der igen er en kodifikation af de tidligere love. Nogenlunde samme bestemmelser gælder for de andre trossamfund, dog med de nødvendige forandringer.

Kamp mod og forsoning med kirken.

Så længe det tsaristiske Ruslands skæbne ikke var afgjort, og så længe der fandtes »hvide« tropper på Ruslands jord, bevarede kirken sin loyalitet over for det tsaristiske regime og nægtede at anerkende de af det kommunistiske regime udsendte dekreter vedr. religion og kirke og især loven af 23. januar 1918 om »kirkens adskillelse fra staten og skolens adskillelse fra kirken«. Patriarkatet blev af et koncil genoprettet i august 1917, og den første patriark efter den i 1700 afdøde Adrian blev Tikhon. Han førte an i kampen mod kommunisterne og erklærede, at det kommunistiske regimes anti-religiøse foranstaltninger vidnede om, at »Antikrist« var kommet. Bestemmelserne om kirkens ejendom udløste en veritabel krig mellem kirken og kommunisterne, idet patriarkatet i juli 1918 udsendte et opråb, i hvilket de troende opfordredes til at stå vagt omkring deres kirker og beskytte dem mod overgreb: »... stå sammen, foren eder, mænd og kvinder, gamle og unge til forsvar for vore helligdomme ... I skal ikke frivilligt udlevere noget fra kirkens ejendom til røverne ...« hed det bl. a. i det flammende opråb. De revolutionære besvarede denne udfordring med en voldsom konfiskationsbølge, arrestationer og henrettelser af præster.

Denne blodige fase af kirkekampen varede til slut-

ningen af 1922, da begge parter var så udmattede, at en våbenhvile var næsten uundgåelig, og desuden indledtes i dette år en liberal økonomisk politik (NEP), som krævede ro på kirkefronten. Forud for denne milde kurs var tusinder og atter tusinder af præster og troende blevet henrettet, fængslet eller deporteret. Blandt de fængslede var patriark Tikhon. Der kan her ikke gives nogen detailleret beretning om denne kamp; der kan kun henvises til en objektiv skildring af begivenhederne af en svensk læge, der var vidne til dem (Dr. Viktor Malmberg: En svensk læges oplevelser i Sovjetrusland. Stockholm 1923).

I kirkekampen anvendte man også den taktik at splitte fjenden, idet man i maj 1918 anerkendte den s. k. »Levende kirke« som repræsentant for den ortodokse. Den »Levende kirke« ledes af en gruppe regimetro præster, som krævede forsoning med kommunisterne og desuden gennemførelse af en række reformer af dogmerne. Regeringen imødekom denne gruppes ønsker om afskaffelse af patriarkatet, hvorefter den fængslede patriark Tikhon den 6. maj 1923 blev afsat af et koncil, der var ganske domineret af den »Levende kirke«s tilhængere. Hermed indledtes kirkens kapitulation og underkastelse under statsmagten.

De mere liberale forhold under NEP-perioden har udsyneladende overbevist den fængslede Tikhon om, at en overenskomst med regimet var nødvendig, dersom kirken overhovedet skulle overleve. Han afgav derfor i fængslet en loyalitetserklæring, hvorefter han den 26. juni 1923 blev frigivet. Erklæringens umiddelbare følger var, at de fleste af den »Levende kirke«s præster vendte tilbage til den patriarkalske kirke, og at det »tredie nationale kirkemøde i SSSR« indkaldtes

1. oktober 1925. Tikhon blev imidlertid pludselig syg og døde endnu før koncilets sammentræden. I sit testamente fordrede han, at de troende skulle bede for og støtte Sovjetunionen, og han nominerede tre efterfølgere til patriarkatet og udnævnte til sin stedfortræder metropolit Peter. Denne kunne imidlertid ikke indsættes i sit embede, fordi også han fængsledes og deporteredes til Sibirien, hvor han i 1936 døde. Han nåede dog under sit ophold i fængslet at udnævne metropoliten i Nisjnij Novgorod, Sergej, til stedfortrædende patriark. Også denne arresteredes og sad i fængsel, til der mellem ham og regeringen den 29. juni 1927 opnåedes et modus vivendi, hvorefter han endnu fra fængslet den 16. juli s. å. udsendte en encyklika, hvori han bl. a. erklærede: »... Vi ønsker at være ortodokse, men samtidig at erkende, at Sovjetunionen er vort borgerlige fædreland ... det eneste, som skulle kunne ødelægge dette forhold, er det samme, som har hindret virkeliggørelsen af kirkens liv ved mangel på loyalitet i Sovjetregeringens første år ...«. Han opfordrede til sidst »alle ærkepræster, præster, brødre og søstre: hjælp os ved eders samarbejde ...«. To uger efter blev han den 29. juli 1927 løsladt fra fængslet. Denne dag markerer kirkens fuldstændige underkastelse under de verdslige myndigheder.

Dette kunne imidlertid ikke forhindre, at det kommunistiske regime fortsatte kampen mod kirken og religionen. Dog var det senere en ensidig kamp idet kirken gennem loyalitetserklæringen var bundet til ikke at foretage sig noget mod regimets handlinger selvom disse var aggressive mod religionen. Anfører kampen var ateisternes sammenslutning, som ledede og finansieredes af parti og stat. Den af staten støttede ateisme er heller ikke noget nyt i Ruslands hi

torie, idet Peter den Store i realiteten var Ruslands første aktive ateist. Han foragtede religionen og betragtede kirken og patriarken som sin værste konkurrent og betænkte sig derfor ikke på hensynsløst at lyndre kirker og klostre. Han forhånede kirken og religionen og foranstaltede ofte blasfemiske karnevals-optog med karrikaturer af helgenerne og parodier på de kirkelige ceremonier.

De kommunistiske ateister havde altså i Peter den Store et kejserligt forbillede, da de i 1922 gik systematisk til værks og igangsatte en storstilet propaganda-campagne ledsaget af lignende karrikaturer og parodier som Peter den Stores. Også de militante forfølgelser lededes af ateist-gruppen. Således skærpedes kursen under tvangskollektiviseringen i årene 1928-30. Måske vist har man hos bønderne i denne tid fundet mange løbesedler, som i religionens navn opfordrede dem til at sætte sig imod kollektiviseringen, og de anonyme forfattere af løbesedlerne hævdede, at kollektiviseringen var Antikrists værk. Som repressalie blev mange kirker lukket, ikoner og hellige bøger samt heldebilleder brændt offentligt, præster arresteredes, deporteredes og henrettedes. Men patriark Sergej var skåret fra at gøre noget; tværtimod holdt han sit mod og udsendte i »Izvestia« den 16. februar 1930, midt under de største forfølgelser, en lang erklæring om, at rygterne om religionsforfølgelserne var løgn.

Efter Hitlers magtovertagelse i 1933 og efter Øst- og Tjekkoslaviets indlemmelse i Hitlers rige blev der i januar 1939 udsendt partiordre om øjeblikkelig standsning af forfølgelserne. I mange byer og landsbyer blev kirkerne genåbnet, og præsterne beordredes at holde gudstjenester. Dagen efter det tyske angreb på Sovjetunionen den 22. juni 1941 udsendte

patriark Sergej og alle ærkebiskopper og metropoliter et hyrdebrev, hvori de forsikrede regeringen om kirkens fulde loyalitet og opfordrede alle troende til at forsvare »fædrelandet« med alle deres kræfter. Der blev holdt særlige gudstjenester for sejren o.l. Kun nogle måneder efter hyrdebrevet, i august 1941, opløstes ateistforbundet, og man standsede al udgivelse af ateistpropaganda — på grund af papirmangel.

Det gnidningsløse samarbejde fortsatte under hele krigen og nåede sit højdepunkt, da Stalin den 3. september 1943 modtog patriarken og flere højtstående dignitarere fra kirken. Nogle dage efter gav regeringen sit samtykke til den officielle indsættelse af Sergej patriarkstolen, som han indtil den dag havde beklædet som stedfortræder. Samtidig etableredes det omtalt »råd« for kirkelige anliggender ved regeringen, og patriarkatet fik tildelt et repræsentativt palæ i Moskvas centrum som sæde. Sergej døde den 15. marts 1944, og hans designerede efterfølger, Aleksej, blev den 31. januar 1945 valgt til patriark.

Efter krigen fortsattes samarbejdspolitikken, og patriarken støttede regeringen, især på det udenrigspolitiske felt. Han foretog mange good-will rejser for Sovjetunionen i det Mellemste Østen og andre dele af verden, hvor der lever ortodokse. Dette arbejde blev imidlertid ikke altid honoreret efter fortjeneste. Som følge af begivenhederne i Ungarn og Polen i 1956 følte regeringen sig nemlig truet af den liberale kirkepolitik, hvorfor man begyndte at stramme tøjlerne. Efter en langvarig propagandistisk indledning nåede den antireligiøse kampagne sit højdepunkt i årene 1959-60, men ebbede ud igen i 1961, da de indenrigspolitiske forhold var konsolideret, og regeringen v

odt til at søge kirkens moralske støtte i det større
remstød for forøgelse af landbrugsproduktionen.

Under kampagnen 1959-60 lukkedes der under for-
kellige påskud rundt regnet 500 kirker. Alene i Kiev
, blandt dem et kendt valfartssted. Seminarierne i
Kiev, Saratov og Stavropol lukkedes, så at der foruden
le to teologiske akademier i Moskva og Leningrad kun
lev fem seminarier tilbage. Kirkens ledelse undlod at
eagere og forblev tavs og loyal. Men midt i 1961 og
amtidig med debatten om det nye partiprogram (ved-
aget i oktober 1961) standsedes den antireligiøse
kampagne, hvilket også gav sig udslag i partiprogram-
nets forholdsvis »milde« religionspolitik i modsæt-
ting til de »skarpe« teser i den i 1959 (altså under
len antireligiøse kampagne) udsendte »Marxismens-
leninismens grundlag – en lærebog«.

Siden midten af 1961 til dato (midt i 1963) har
kirken været ualmindelig aktiv i udenrigspolitisk hen-
eende. Der gives fuld støtte til Sovjetunionens freds-
kampagne, til afrustningsprogrammet, til anti-atom-
åben-bevægelsen og ikke mindst til anti-kolonial-
kampagnen. Kirkens mænd viser sig mere og mere ved
officielle festligheder og deltager i kongresser både
nden for og uden for den kommunistiske verden. De
r aktive igen i broderkirkerne i udlandet, knytter for-
indelser til den engelske kirke, nærmer sig Vatika-
et o. s. v.

Denne aktivitet og loyalitet blev fra parti- og rege-
ingsside honoreret med, at patriark Aleksej i anled-
ing af sin 80-års fødselsdag den 8. november 1962
lev dekoreret med det »røde flags orden«. Som tak
yssede og velsignede patriarken Khrusjtjov. Man be-
øver imidlertid ikke at betragte denne gensidige
tøttepolitik som en varig foreteelse. Partiet og rege-

ringen kan på grundlag af forfatningens artikel 124
når som helst igangsætte en anti-religiøs kampagne
medens kirken ifølge samme artikel er afskåret fra
forsvar.

Glimt fra søværnet.

Ved orlogskaptajn I. Wessel-Tolvig.

Et brev fra søhelten Peter Willemoes til hans forældre er blevet udbudt til salg på Hee's auktioner. Dette brev er uden tvivl et af de fornemste minder om Willemoes. Det blev skrevet ombord i orlogsskibet PRINS CHRISTIAN FREDERIK den 17. marts 1808 på Helsingør Red, kun 5 dage før kampen ved Sjællands Odde, hvor Willemoes mistede livet. Det omtalte brev, der formentlig har været Peter Willemoes' sidste, er ved velvilje fra J. C. Hempels legatfond indkøbt og skænket til orlogsmuseet.

Den 20. maj påbegyndtes minestrygning af den sydlige rute til Stignæs i forbindelse med åbningen for tankskibssejladsen til Gulf Oils raffinaderi. Minestrygningen udføres af minestrygerne AARØSUND og EGERNESUND. Søværnet har fået meddelelse om, at der fra midten af juni vil ankomme tankskibe til Danmarks nyeste olieraffinaderi, hvortil skibene i øvrigt vil komme ad såvel en sydlig som en nordlig rute. For den sydlige rutes vedkommende gælder, at det bliver de mindre tankskibe på op til 3000 tons, der især vil komme fra Sverige for at afhente de raffinerede produkter, medens supertankskibe med råolie kommer ad den nordlige rute via Storebælts dybeste gennemsejlingsfarvand, Østerrenden.

Tordensskjolds skanse ved Frydenstrand ved Frederikshavn skal nu have en ansigtsløftning. Beslutningen herom er taget af Frederikshavns Kunst- og Museumsforening. Den efterhånden helt glemte skanse skal sættes i stand, og bl. a. skal 4 gamle kanoner opstilles og en port opsættes — alt sammen i overensstemmelse med skansens oprindelige skikkelse. De 4

kanoner tages blandt de, som i øjeblikket ligger ved krudttårnet. De vil blive anbragt på raporter, som er udformet efter tegninger fra Nationalmuseet.

Den 24. og 25. maj afholdtes den årlige kapsejlad mellem Søværnsstaben ombord i SVANEN, ført af kontreadmiral A. Helms, og Søværnets operative Kommando ombord i THYRA, ført af kontreadmiral A. Linde. Sejladsen foregik fra Århus rundt Samsø og tilbage til Århus. Den blev i år vundet af Søværnets operative Kommando, som fik Chefen for Søværnets vandrepokal til opbevaring i 1 år. Sejladsen var arrangeret af de århusianske sejlklubber, som overrakte en smuk sølvkande til kontreadmiral Aage Linde.

Når andre NATO-landes skibe anløber flådehavnen i Korsør ydes der en udstrakt service, som ikke blot omfatter den service, flådestationen og Korsør havn yder. Man har i længere tid også haft et rullende vekselkontor, som er en stor hjælp for de udenlandske orlogsgaster, når de går i land.

Ofte kommer skibene på tidspunkter uden for bankernes lukketid, f. eks. i week-ends. Derfor har Sparekassen for Korsør og Omegn efter aftale med flådestationens økonomi- og sekretariatsafdeling i længere tid praktiseret at møde op på kajerne med en campingvogn, hvorfra vekslingen fra udenlandsk til dansk mønt foregår. Orlogsgaster fra Norge, Vesttyskland og England har indtil nu benyttet sig af denne service, og det er meget store beløb, der omsættes fra det mobile vekselkontor. Både officerer og menige fra de fremmede skibe i NATO-havnen har udtrykt deres begejstring over denne service, der samtidig har omfattet vejledning om danske penge i forhold til deres egne. Systemet er rygtedes til NATO-hovedkvarteret i Paris, og man har på flådestationen modtaget tilkendegivelse herfra med anerkendelse af denne service. Desuden har man kunnet glæde sig over, at man fra andre NATO-landes side har yttret ønske om at få etableret en veksel-service efter Korsør systemet.

BUMBLEBEE-programmet.

Af orlogskaptajn E. Bloch.

I den vestlige verden har Frankrig, England og USA udviklet luftværnsmissiler beregnet til skibsinstallationer.

Frankrig har fremstillet MASURCA, England SEACAT og SEASLUG og USA T-gruppen, som er et resultat af den amerikanske marines Bumblebee-program fra 1945.

T-gruppen består af følgende missiler:

Data	TALOS	TARTAR	TERRIER	ADV. TERRIER
Status	opr.	opr.	opr.	opr.
Rækning	105 km.	16 km.	16 km.	30 km.
Eff. højde	o. 20 km.	0,3-12 km.	12,7 km.	20 km.
Hastighed	2,5 M	2,5 M	2,5 M	3 M
Diameter	0,76 m	0,34 m	0,36 m	
Spændvidde	2,90 m	0,5 m	1,22 m	0,51 m
Længde m. startraket	9,58 m	ikke startr.	8,23 m	8,23 m
Længde u. startraket	6,10 m	4,57 m	4,57 m	5,41 m
Vægt m. startraket	3175 kg.	545 kg.	1500 kg.	1360 kg.
Vægt u. startraket	1360 kg.	345 kg.	500 kg.	500 kg.

TALOS

Missilet er strålebanestyret med semiaktiv målsøgning. Det er et tottrinsmissil med en startraket med fast

TALOS.

brændstof. Hovedmotoren er en ramjet, der anvender en blanding af nafta og kerosin under tryk af nitrogen.

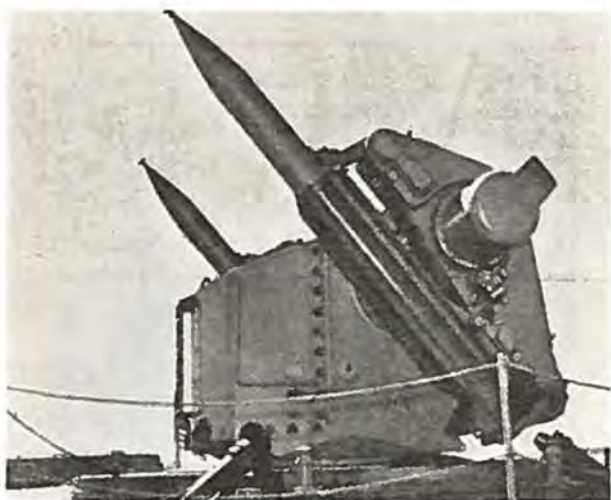
TALOS blev først installeret i den lette krydser GALVESTON, der foretog den første affyring til søs 6. feb. 1959. 6 andre krydsere bliver TALOS-armeret, bl.a. den atomdrevne krydser LONG BEACH, i hvilket et særligt system bliver installeret, således at ildledere kan vælge mellem et missil med atomsprængladning eller konventionel ladning og automatisk få det valgte missil fra magasin til affutage samt affyret. Der er kun semiaktiv målsøgningssystem i missiler med konventionel sprængladning.

TALOS kan også anvendes som sømålsmissil.

TARTAR

Missilet er planlagt til brug mod såvel lavt- som højt gående fly (300–12.000 m). TARTAR blev sat i produktion i 1960 og er nu operativ.

Missilet drives af fast brændstof. Hovedmotoren virker som startraket, idet en kortvarig højtryksforbræ-

TARTAR.

lingsperiode giver missilet dets maksimale hastighed, som derefter vedligeholdes gennem en langvarig forbrændingsperiode med mindre trykudvikling.

For at spare magasinplads er de korsformede haleinner foldet sammen, indtil missilet bliver anbragt på affutagen.

TARTAR er planlagt placeret på jagere og som sekundærbatterier på krydsere. 27 jagere er planlagt urust med TARTAR i dobbeltaffutage. 12 af disse jagere højeste kommando i juli 1962.

TERRIER

TERRIER var det første luftværnsmissil, der blev installeret i orlogsfartøjer. Den første affyring fandt sted 1954 fra krydseren BOSTON, som var udstyret med dobbeltaffutager.

TERRIER.

Marinekorpslet har en overflade-til-luft version, som specielt er beregnet til anvendelse under brohovedoperationer.

TERRIER er et tottrins missil, der drives af fast brændstof, og som er strålebanestyret. TERRIER er videreført i et nyt missil: TERRIER II eller

ADVANCED TERRIER

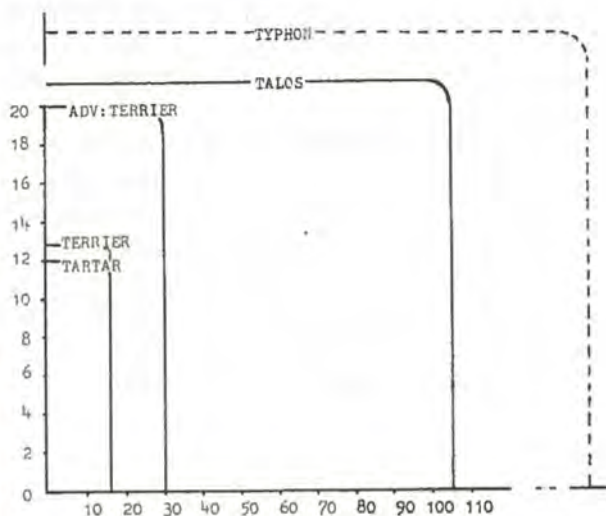
I juli 1959 bekendtgjorde den amerikanske marine at produktion af en ADVANCED TERRIER var påbe-

gyndt. I juli 1962 var 19 fregatter, krydsere og hangarskibe udstyret med TERRIER.

Det forbedrede system har langt større effektivitet mod lavtgående fly og formationer, det vil også være muligt at anvende det mod overflademål og installationer på land. Missilet er yderligere planlagt anbragt på mobile affutager til brug for marinekorpset.

ADVANCED TERRIER har foruden strålebanestyring et målsøgningssystem, der gør missilet mere uafhængig af lunge radarinstallationer; dette muliggør, at missilet kan opstilles på forholdsvis mindre enheder.

Nedenstående fig. viser T-missilgruppens ydeevne. Tallene er angivet i km.

USS Albany affyrer en missilsalve (en TALOS og to TERRIER).

TYPHON

Den amerikanske marine har ikke for nærværende et modmiddel mod missiltruslen mod overfladeenheder. Det har derfor været påkrævet at forsøge at dække dette tomrum ved at videreudvikle TALOS og TARTAR, hvilket foreløbig er sket under navnene LONG RANGE TYPHON og MEDIUM RANGE TYPHON. Der er bevilget 38,5 mill. \$ til udvikling af disse projekter. Det er planlagt, at TYPHON skal kunne affyres fra eksisterende TALOS og TARTAR udskydningssystemer med en startraket med fast brændstof og en ramjetmotor. Langdistanceversionen vil formentlig blive mindre og lettere end TALOS. Begge missiler er planlagte som sømål- og bombardementsmissiler.

Kilder:

Missiles and Rockets. — Flight. — Jane's aircraft.

Bog anmeldelse.

Flåden, administration, teknik og civile opgaver.

Martins forlag, København 1962. 450 s., ill., pris uib. kr. 256,00.

Bogen er en fortsættelse af »Flåden gennem 450 år«, der udkom i 1961, og hvor hovedvægten var lagt på krigshistorien og personellet forhold gennem tiderne.

Det er særdeles værdifuldt, at redaktionen af værket har taget den opgave op, som så sørgeligt er blevet forsømt af de fleste af vore institutioner. Bogen giver en historisk fremstilling af flådens administration og af de enkelte virksomheder, dels de militære, dels de mer eller mindre civile, der gennem tiderne har været en integrerende del af flåden og dens personels daglige virke og en betydende faktor hvad angår flådens krigsberedskab.

Mange af de behandlede emner er tidligere blevet belyst i bøger, tidsskriftsartikler, jubilæumsskrifter og lign., men her er gjort et stort og fortjenstfuldt arbejde af mange af forfatterne, særligt hvad angår de institutioner, hvis historie ikke har været behandlet tidligere, og mange hidtil upåagtede oplysninger er draget frem, bl. a. blandt Rigsarkivets arkivalier.

En samlet historisk oversigt har aldrig tidligere været gennemført, og man har nu fået et opslagsværk, som er overordentlig nyttigt. De enkelte kapitler er behandlet af eksperter indenfor områderne, hvilket

garanterer for fremstillingens korrekthed, og værket er som sin forgænger rigt på illustrationer, hvoraf mange ikke før har været alment kendt.

Det må håbes, at institutionerne tager tråden op og fører den nu nedfældede historiske fremstilling til dato til gavn for ikke alene søværnet i almindelighed og de ved institutionerne ansatte, men for alle, der har eller får interesse for vort værns traditionsrige historie.

Af en bog som denne, med så mange emner taget op, kan det ikke forventes, at den går i detaljer. Så meget større grund er der til, at den skulle have medtaget kildeangivelser til hvert enkelt afsnit, en mangel, den deler med sin forgænger. Det ville have været en spore og hjælp for interesserede til at dykke dybere ned i emnet. Det er i alt fald en udbredt opfattelse blandt dem, der har med bøger og bogstudier at gøre, at en bogs værdi i høj grad stiger, når den indeholder en fyldig bibliografi.

Sovjetunionen idag.

Af D. J. König.

Kultur og politik.

Et af det 20. århundredes mest iøjnefaldende kendetegn er intelligensens forøgede deltagelse i opbygningen og omformningen af samfundsstrukturen samt dens voksende indflydelse i staternes administration. Videnskabsmænd og teknikere rådspørges og anvendes i stedse større omfang af regeringerne. Under det 19. århundredes merkantile strømninger måtte intelligensen derimod vige for handelens og industriens folk, og det politiske billede blev i dette tidsrum domineret af spørgsmål som den private ejendomsrets bevarelse samt af problemer på økonomiens område. Det var de hertil knyttede persongrupper, Marx og Engels hovedsageligt beskæftigede sig med i deres undersøgelser over tidens samfundsstruktur, nemlig »kapitalisterne« og »de udbyttede«. De har kun i forbigående berørt intelligensens problemer. På dette forsømte felt blev det Lenins og Stalins opgave at videreføre marxismen.

I de forudgående kapitler af denne orientering om Sovjetunionen er det flere steder blevet vist, hvorledes kommunistpartiet griber ind på alle samfundslivets enkeltområder og endog, og i særlig grad, på områder, som ellers er forbeholdt borgernes privatliv. Det første kriterium for at man kan tale om det »totalitære diktatur« (begrebet er præget af Mussolini) er, at der

udøves en total kontrol med *alt* – også med åndsarbejdet – samt at tankerne tvinges ind i de af partiledelsen fastsatte baner. Dette forsøges i Sovjetunionen realiseret bl. a. ved kulturpolitikens hjælp.

Men faste retningslinier for åndsprodukternes form og indhold er hverken den leninske kommunisme eller Mussolinis opfindelse. De tidligst kendte kulturspændetrøjer findes hos den her allerede flere gange citerede græske filosof *Platon* (427-347). I sit værk »*Staten*« beskæftiger han sig bl. a. med de musiske frembringelsers (åndsprodukternes) virkning på borgernes adfærd i forholdet til statsmagten. I anden bog (376 E) taler han om børneopdragelse og om de fabler, man skal fortælle de unge. Han kommer til det resultat, at kun de lyse og venlige sider af livet skal skildres, de mørke forties, og at man også må lyve: »... vi må *tvinge* digterne til at digte for dem (børnene) i overensstemmelse hermed ...«. Derefter anfører han i tredie bog af det nævnte værk en række eksempler (400 D ff) fra litteratur, kunst, musik, skuespilkunst, maleri og andre kunstarter. På dette grundlag slutter han den lange dialog med en slags resume i spørgsmålsform: 1) skal kulturens udøvere »tvinges« til at følge statens retningslinier? eller 2) skal staten »forbyde dem at virke iblandt os«, dersom de afviger fra den officielle linie? eller 3) skal staten »hellere søge at få fat i de kunstnere«, der har det rette sind og er rede til at underkaste sig statens kulturdiktatur? *Platon* anbefaler anvendelse af alle tre metoder.

Den senere udvikling i middelalderen og især tvotrækkeriet mellem kulturbærerne på den ene side og staten og ikke mindst kirken på den anden side skal blot skildres kortfattet som en baggrund for redegørelsen for kommunismens metoder.

Magtens indehavere har i historiens løb ofte anvendt tvangsmidler mod kulturbærerne, hvis disses produkter ikke stod i overensstemmelse med deres interesser. Bedst kendt er den katolske kirkes kontrol med åndsprodukterne, der begyndte allerede i 496 under pave Gelasius. Han indførte offentlig brænding (de såkaldte autodaféer) af de bøger, der betragtedes som dogmatisk eller etisk farlige. Opfindelsen af bogtrykkerkunsten gjorde brændingen teknisk uoverkommelig, og man indførte i 1500-tallet derfor det s. k. index librorum prohibitorum, en fortegnelse over bandlyste bøger og åndsprodukter. Men kontrollen med disse skulle ikke forblive et rent kirkeligt anliggende: monarken, d. v. s. den verdslige statsmagt, indså hurtigt nødvendigheden af kontrollen med åndslivet. (Her i landet klager historiografen Jonas Venusinus på Christian IV's tid: »Så såre de nye tanker begynder at fremkomme, begynder man (d. v. s. staten) at ræddes for dem.«). Censuren kunne alligevel ikke standse den frie tankevirksomhed, og der fandtes altid og overalt en Galilei.

Den statslige censur blev i de fleste europæiske lande i det store og hele afskaffet i revolutionsåret 1848/49 – dog ikke i det tsaristiske Rusland, hvor censuren tværtimod skærpedes; tsarismens arvtager, det kommunistiske regime, har opfundet nye og moderne metoder til at tvinge tankerne ind i de af staten ønskede baner.

Som nævnt har hverken Marx eller hans ven og medarbejder Engels beskæftiget sig ret meget med åndsarbejdernes problemer. Kernen i deres synspunkt er formuleret i deres »Kommunistiske Manifest« af 1847, hvor de bl. a. hævder: »... Bourgeoisiet ... har forvandlet juristen, lægen, præsten, digteren og viden-

skabsmanden til sine betalte lønarbejdere ... » (pag. 23 i den danske udgave af 1946). Altså er alle intelligensens repræsentanter »kapitalismens lakajer« (paradoksalt nok har de betragtet sig selv som frie). Denne passus, suppleret med flere andre af samme indhold, er den kommunistiske kulturpolitik's basis: kultur er et klasseprodukt, et værktøj i klassekampen. Kultur er følgelig efter kommunistisk opfattelse en udpræget politisk foreteelse; der findes ikke upolitisk kultur. Kommunisterne mener desuden, at kapitalisterne udnytter kulturen til egen fordel, og proletariatet, d. v. s. kommunisterne, er derfor berettiget til at gøre det samme, når de kommer til magten, og styre kulturlivet ad de kanaler, der tjener kommunismens sag.

Disse marxistiske grundsætninger blev af Lenin (1870–1924) videreført bl. a. i hans skrift af 1905, »Partiorganisation og partilitteratur«, hvori han går ind for kulturens partiskhed (»partijnost«), d. v. s. dens fuldstændige indordning og underkastelse under partiets interesser. Deraf følger, at alt må ses i lys af partiinteressen, således at upolitisk objektivitet er bandlyst fra kulturen. »Objektivisme« er efter kommunistisk kulturideologisk opfattelse en af de alvorligste afvigelser fra den rette linie. Det siges, at stræben efter objektivisme i historieskrivning, retsvæsen, kultur, videnskaber o. l. er farlig for kommunismen.

Blandt andre bandlyste foreteelser kan nævnes »formalismen«, et udtryk som er opstået i 1916–17 og som skyldes en gruppe af digtere og filologer, der anså formen for den vigtigste bestanddel af den litterære produktion. Retningen blev forbudt i 1927; herefter anvendes ordet »formalisme« på alle kulturgrene. Negativt kan formalisme måske defineres som alt, der ikke er »socialistisk realisme«; men iøvrigt kan man på

grundlag af de mange angreb, der rettes mod formalismen, opstille følgende korte beskrivelse af begrebet: kulturværker, der lægger vægten på det æstetiske uden særligt hensyn til det utilitaristiske indhold. F. eks. er et landskab uden traktorer eller fabrikker, d. v. s. uden socialistisk opbyggelige elementer, formalistisk. En roman, der *kun* handler om menneskelige lidenskaber uden social baggrund, er formalistisk. Den mendelske arvebiologiske teori savner den dialektiske baggrund, ergo er den formalistisk. Den, som dyrker l'art pour l'art, er formalistisk, o. s. v. Et beslægtet begreb er »kosmopolitanisme«, d. v. s. lån fra eller »knæfald« for ikke-kommunistiske kultur- og åndsprodukter. Udtrykket anvendes hovedsageligt om kulturbærere af jødisk afstamning.

Objektivisme, formalisme og kosmopolitanisme er de tre hovedgrupper af kulturafvigelse. Typisk for dem alle såvel som for den socialistiske realisme (se nedenfor) er det, at der aldrig er blevet udsendt nogen virkelig gyldig definition af dem; kulturbærerne beskyldes vilkårligt for den ene eller den anden afvigelse, uden at de selv er klare over hvorfor.

Der fandtes imidlertid også repræsentanter for mere liberale anskuelser i partiet. Således refererer Ilja Grigorjevitj Ehrenburg (f. 1891) i sine »Erindringer« (dansk udgave 1962 pag. 72) en udtalelse af Anatolij Vasilevitj Lunatjarskij (1875-1933), der fra revolutionen til sin død var folkekommissær for oplysning:

»Mange gange har jeg sagt, at kommissariatet for oplysning bør være upartisk i sit forhold til de enkelte retninger indenfor kunstlivet. Hvad formelle spørgsmål angår, bør hverken folkekommissærens smag eller nogen anden af regeringsrepræsentanternes smag komme i betragtning. Man skal tillade alle kunstnere og

kunstgrupper en fri udvikling. Man må ikke tillade den ene retning at undertrykke den anden ved enten at ruste sig med erhvervet, traditionel herømmelse eller med moderne succes. Det er kedeligt, at folk, der forstår kunst eller interesserer sig for den, meget sjældent har husket disse fornuftige ord, tilføjer Ehrenburg.

Da de marxistisk-leninistiske kulturspændetrøjer ikke blev respekteret af den russiske revolutions kulturbærere, blev der den 23. april 1932 (da kommunismens magt var endeligt konsolideret indenfor det sovjetiske imperium, og kommunismens svorne fjende Hitler var ved at komme til magten) under påberåbelse af nogle Lenin-citater fastlagt strikse retningslinier om den s.k. »socialistiske realisme« i en centralkomite-resolution om »De litterære og kunstneriske institutioners organisering«. I det store og hele går de nye kunstneriske retningslinier tilbage til Platons omtalte ideer om børnebøger, om tvang og kontrol, om støtte til de føjelige kulturbærere, samt naturligvis om kulturlivets fuldstændige underordning under partiets direktiver. Nogen nøjagtig definition af den socialistiske realisme findes ikke, og man har i tidens løb ofte lempet eller skærpet dens indhold.

En betydelig skærpelse af kulturpolitikken skete umiddelbart efter krigens afslutning for at standse den liberale kulturpolitik, der var blevet ført under krigen. Sovjetunionens ledende kulturpolitikker, der dog ikke selv var kulturbærer, men som tilhørte rigets *magtbærende* intelligens, Andrej Aleksandrovitj Zjdanov (1896-1948) var anfører i kampen mod intelligensen. Aktionen begyndte med en tale af Stalin den 9. februar 1946, altså godt et halvt år efter krigens afslutning, hvori han erklærede, at sovjetfolket må forberede sig på en ny krig, eftersom krige er uundgåelige, så-

længe det kapitalistiske system eksisterer. Derfor opfordrede han landets kulturbærere til at gøre sig de største anstrengelser for at »indhente og overhale« det vestlige udland. Talen var samtidig indledningen til en kulturpolitisk stramning, idet alle forbindelser med den vestlige verden skulle afbrydes, og tankerne skulle kanaliseres i baner, der egnede sig til opgøret med »kapitalisterne«.

Næste skridt var en sammenkaldelse af partiets centralkomite og vedtagelse af en kulturrevolution (»Vedrørende tidsskrifterne »Zvezda« og »Leningrad«) i august 1946. Denne kan betragtes som en krigserklæring til den vestlige verdens kultur og en kraftig afstandtagen fra »l'art pour l'art«-ideen, idet man postulerede den tese, at »kunsten skal dyrkes for partiets skyld« – »l'art pour le parti«.

Med Zjdanovs tale i september s. å. indledtes en storstileet forfølgelseskampagne mod »den vestlige kulturs lakajer . . . spytslikkerne og de litterære krybdyr« og mod dem, der »falder på knæ for den vestlige kultur-dekadence« o. s. v. Derefter begyndte man at forfølge eller irettesætte tusinder af kulturbærere, hvoraf mange måtte bøde med livet, medens andre slap med fængsel eller forvisning til Sibirien for at »lære livet at kende« og »komme i kontakt med folket«. Viden-skabsakademiets juridiske institut beskyldtes for »objektivistiske tendenser« (sic!), filosofen A. F. Aleksandrov anklagedes for »manglende krigerisk bolsjevikisk partiskhed«, økonomen E. S. Varga beskyldtes for »knæfald for den amerikanske kapitalisme«, komponisten Sjostakovitj stemples som en »fædrelandsløs kosmopolit«, og samtidig forherligedes Trofim Denissovitj Lysenko, fordi hans arvelighedsteorier var en krigserklæring til de vestlige. Opregninger kunne fort-

sættes med talløse andre eksempler. Denne forfølgelsesperiode, der benævnes »Zjdanovtjina«, afsluttedes først ved Stalins død i marts 1953. Disse 7 år var de mørkeste i Sovjetunionens kulturhistorie. Nu i 1963 er der mange, som mener, at zjdanovtjinaen er ved at blive genoplivet; men denne anskuelse kan som følge af intelligensens voksende indflydelse og det gensidige afhængighedsforhold mellem partiet og de intellektuelle fagfolk betragtes som en overdrivelse. Det kan dog ikke udelukkes, at stramning med efterfølgende lempelse af kursen, den sædvanlige bølgeagtige udvikling i det sovjetiske imperiums mange andre administrative områder, vil fortsætte.

Det kan for tiden (midt i 1963) antages, at de beslutninger er gældende »kulturlov«, som findes i »Marxismens-Leninismens grundlag – En lærebog« fra 1959 (dansk udgave 1961) og i partiprogrammet fra oktober 1961.

I »Grundlaget« omtales den historiske materialismes syn på kultur og dens relationer til økonomien. Lenins principper om kulturens partiskhed gentages, og det understreges, at kulturen ikke kan stå »uden for klassekampen i den kapitalistiske verden«, men socialismen »befrier kulturen fra pengemagnaternes kløer«, og det hævdes endvidere, at kulturen kun i et socialistisk samfund er »virkelig fri«, idet kulturens bærere »ikke behøver at tilpasse eller tvinge sig selv«. »Den sandfærdige fremstilling af livet ud fra det kommunistiske partistandpunkt« er for kulturbærerne »en dyb trang«. Det »kommunistiske partistandpunkt« er altså fremdeles grundlag for al kultur; i denne sætning er ideen om kulturen i partiets tjeneste så klart formuleret som overhovedet muligt. I partiprogrammet (anden del, kapitel V pkt. 4) hedder det, at »kommu-

nistpartiet sørger for en rigtig kurs for litteraturens og kunstens udvikling», og det samme gælder videnskaberne, undervisningsvæsen og alle andre kulturgrene. Partiets til dato seneste indgreb i kulturpolitikken skete i juni 1963 ved en centralkomite-resolution, der omtales nærmere i slutningen af dette kapitel.

Med bemærkningerne om den sovjetiske kulturpolitik som baggrund skal der i det følgende gøres et forsøg på at skitsere udviklingen indenfor de enkelte kulturgrene, idet der dog forinden skal kastes et blik på problemet om, hvorledes sovjetborgerens indstilling er til kulturen, dens skabere og til dens dirigent – partiets kultursekretariat.

Mennesket og kulturen.

Et af det kommunistiske regimes første skridt på kulturpolitikens og folkeoplysningens område var felttoget mod analfabetismen og – fra trediverne – opbygningen af et effektivt skolesystem, som skulle kunne give hvert barn i hele riget en tidssvarende uddannelse.

År	An- alfabetisme i % (8-49 år)	Skoler op til studentereksamen		Højere læreanstalter og universiteter	
		Antal i 1000	Elev i millioner	Antal	Studerende i millioner
1914	75	123,7	7,9	105	0,127
1926	43,4	111,6	10,7	148	?
1930	—	152,8	17,4	579	0,288
1940	10,9	191,5	34,5	817	0,812
1950	—	201,6	33,2	880	1,356
1959	1,5	199,3	31,0	753	2,267
1962	—	—	—	—	2,634

Tallene i ovenstående tabel vidner om, at den brede befolkning siden trediverne har fået stedse større muligheder for adgang til kulturprodukterne, samt at alle det sovjetiske imperiums borgere under 45 års alderen (i 1963 54 % af de samlede befolkning over 9 år) har fået en udmærket skoleuddannelse, hvilket for akademikernes vedkommende gælder for op til 50-55 års alderen. Hertil kommer den forholdsvis lille gruppe borgere, der har fået deres uddannelse allerede i tsartiden. Der er stor forskel på undervisningens udbredelse før og efter revolutionen; i tsartiden var det kun de privilegerede grupperes børn, der kunne få en virkelig god uddannelse, medens den øvrige befolkning, og især landboerne, næsten ingen skoleuddannelse havde. Efter 1926 skete der en hurtig udvikling, idet skolernes antal forøgedes, og analfabetismen helt udslettedes. Også den højere undervisning havde fremgang; dog må antallet af højere læreanstalter og især den voldsomme forøgelse i 1930 ses på baggrund af, at det sovjetiske system anser læreanstalter, som vi i den vestlige verden ikke ville kalde universiteter, men akademier, seminarer, teknika o. l., for at være højere læreanstalter.

De i tabellen anførte tal kan tjene som dokumentation for den påstand, at der siden begyndelsen af trediverne er sket en forvandling i det sovjetiske imperiums kulturmønster og en tilsvarende omformning af befolkningens kulturadfærd; men denne påstand må dog tages med det nødvendige forbehold af hensyn til generaliseringens unøjagtighed og til det forhold, at påstanden kun angår de slaviske befolkningsselementer, medens kulturmønsterets udvikling i de andre kulturskredse, og især hos den muhamedanske del af befolkningen, på en vis måde er gået i en anden retning.

Når der nu i de følgende linier skal gøres et forsøg

på at beskrive det slaviske kulturmønsters indflydelse på det enkelte menneske, så sker dette alene for at give en baggrund for den efterfølgende skildring af den sovjetiske kulturpolitisk udvikling i de forløbne 45 år. Forsøget på i et generelt billede at skitsere menneskets kulturadfærd skal kun tjene som en arbejdshypotese.

Det tsaristiske riges mange millioner indbyggere var i århundreder fuldstændig afskåret fra oplysning og undervisning. Kun en lille brøkdelen af befolkningen kunne enten i de udmærkede russiske skoler eller i udlandet få en uddannelse, som stod mål med den, der blev givet udenfor Ruslands grænser. Revolutionstidens kulturpolitik åbnede imidlertid mange millioners øjne for den rigdom, kulturen indebærer, og fremkaldte samtidig en higen efter kundskaber. Tilfredsstillelse af disse ønsker gennem uddannelse og oplysning har dog samtidig fremkaldt et biprodukt hos mennesker i Sovjetunionen, nemlig en kritisk sans. Først overfor kunstens og kulturens frembringelser og senere en skepsis i politisk og økonomisk retning. De kulturværdier, russeren ved sin skolegang lærte at kende, stimulerede naturnødvendigt til samtale og diskussion, og herfra var vejen til en generel kritisk betragtningsmåde ikke lang og kom ganske nær det punkt, hvor man ønsker frit at kunne fremsætte sin mening om *alt*. Den intensive kontakt med kulturen fremelskede desuden et ønske om at lære mere og især om at lære de udenlandske kulturværdier at kende.

Hertil kommer, at det kommunistiske regimes materialistiske ideologi og politik. historieundervisningens dialektiske materialisme og i det hele taget det utilitaristiske livssyn fremkalder en trang mod noget »andet«. Man ønsker ved siden af den materialiserede verden at finde en åndens verden. Til denne søgen har

det sovjetiske undervisningsministerium rakt en hjælpende hånd, idet hver tredje time i skolerne op til studentereksamen ifølge den sovjetiske undervisningsplan er forbeholdt russisk sprog og litteraturhistorie. Både lærere og elever er yderst interesseret i dette fag, og når den unge mand eller kvinde forlader skolen, er han eller hun dybt knyttet til den russiske litteraturs klassikere og ikke mindst opdraget i deres varme menneskelighed, humanisme og messianisme (f. eks. Leo Tolstoj, 1828–1910), de er påvirket af romantikken (f. eks. Mikhail Jurjevitj Lermontov, 1814–1841) eller dybdepsykologien (Fjodor Mikhajlovitj Dostojevskij, 1821–1881). Den klassiske litteratur erstatter desuden hos den intellektuelle ateist religionen, troen og dogmatikken.

Disse tanker og den anti-materialistiske indstilling – som jo er et illegitimt og uønsket barn af den officielle kulturpolitik – er naturligvis mest udbredt hos de intellektuelle; men det må kraftigt understreges, at også den brede befolkning er revet med af denne strøm. En ny udgave af Dostojevskijs værker i 300.000 eksemplarer blev i 1960 udsolgt i løbet af nogle timer, og teatrenes klassiske forestillinger er altid udsolgt; de besøges af folk fra alle indtægts- og kulturtrin. De literære tidsskrifter rives væk fra bogladerne, og abonnement på dem sælges til høje priser på den sorte børs. Teaterpremierer og nyudkomne bøger er yndede diskussionsemner, hvorimod den politiske litteratur betragtes som ubehagelig pligtlæsning. Tilfældet Pasternak er et typiske eksempel på de intellektuelles mildest talt passive indstilling overfor marxismens stive og tørre dialektik. Flere enkeltheder peger på, at lyrik, skildring af lidenskab og ægte menneskelige træk, indbefattet de tragiske skæbner efterlader dybere indtryk

Kunstinteressen. Sovjetborgerne i Leningrads Eremitage.

hos russeren end den tørre partiideologi. Befolkningens interesse omfatter imidlertid ikke alene litteratur og teater; også andre grene af kulturprodukterne vir-

ker tiltrækkende på russeren og inspirerer ham til debat og kritik. Arkitektur, skulptur, maleri, musik o. s. v. i alle dens ytringer og former er et yndet diskussionsemne i klubberne og mand og mand imellem. Interessen manifesterer sig i det store besøg på museer, udstillinger og nye bygningsværker. I en jævn strøm kommer millioner af russere for at se kulturens frembringelser. Kultur sættes yderst sjældent i forbindelse med det seksuelle liv, og den art af kunstforeteelser, som man i den vestlige verden kalder »pop«, har kun yderst få tilhængere i de sovjetiske storbyer. Dog har der i den allerseneste tid, 1962/63, vist sig også en fuldstændig a-kulturel type, hvis andel i befolkningen foreløbig er ringe. Denne gruppes interesser ligger udelukkende i materielle goder og fremgang.

Når man prøver at forestille sig det russiske menneskes møde med kulturen, må man nødvendigvis huske, at dette møde blev muliggjort udelukkende på baggrund af det kommunistiske regimes målbevidste kulturfremmende politik. Det må imidlertid straks tilføjes, at trods målbevidsthed nåedes målet ikke, idet det dybe og alvorlige arbejde med kulturen i stedet for at styrke båndene mellem folk og regime, har løst dem. Mødet med kulturen har hos de intellektuelle vakt en antitotalitær tankegang samt en higen og tørst efter at få mulighed for at udvikle en kritisk sans og til i frihed at udtrykke deres kunstanskuelser og skabe kulturværdier, der er præget af deres overbevisning og ikke af den kommunistiske kulturideologi. De aktive kulturudøvere ønsker at frigøre sig fra ideologiens og bureaukratismens spændetrøje, og heri får de tilsyneladende støtte af kulturens »aftagere« – den brede befolkning. Dette er imidlertid ikke noget nyt fænomen, eftersom alle disse ønsker både hos kulturbærerne og

modtagerne har været latente i de sidste ca. 25 år, men først har vist sig åbent under 2. verdenskrig, da mange kulturprodukter blev draget frem fra skrivebords-skufferne og modtaget af befolkningen med begejstring. Glæden varede dog dengang ikke ret længe, da Stalin efter krigens afslutning med hård hånd slog alle frihedsytringer ned. Efter hans død i marts 1953 blev sluserne åbnet, (eller de kunne måske ikke modstå presset) og det kommunistiske regime blev stillet over for det næsten uløselige problem: at tilfredsstille kulturbærernes og kulturmodtagernes krav, uden samtidig at nedbryde den kommunistisk styrede kulturs grundsætninger og hele det kommunistiske regimes basis.

Kulturbærerne eller »intelligentsiaen« har både i det Tsaristiske Rusland og i Sovjetunionen været en forholdsvis indflydelsesrig gruppe. Navnet dukkede først op 1860, og dengang omfattede denne gruppe alle dem, der i de allerede tidligere omtalte cirkler (kruzhki) smedede revolutionære planer. Intelligentsiaen dannede også kernen i Lenins parti. Gruppen kendetegnes også mere af dens revolutionært samfundskritiske indstilling end af dens uddannelsesgrad. Den russiske intelligentsia var altså ikke identisk med den vesteuropæiske intelligens, akademikerne rekrutteredes i Rusland m. a. o. hovedsageligt af folk fra alle samfundsklasser, som af en eller anden grund og hovedsageligt qua deres naturlige og medfødte intelligens indså nødvendigheden af en omvæltning af det »rådne« regime.

Efter revolutionen i 1917 forandredes den russiske intelligentsias stilling inden for det nye samfund. Den gamle intelligentsia kom til magten og indtog de fleste ledende stillinger og dannede også sammen med den efterhånden kraftigt udvidede nye intelligentsia det

ledende lag i Sovjetunionen. Foruden den fagligt uddannede og over for staten loyale intelligentsia hører også kulturbærerne (kulturniki) til denne kategori. Dette nye samfundslag (Milovan Djilas kalder det: »Den nye klasse«) omfatter tre store kredse: a) politikere, managere, politiets og de væbnede styrkers ledelse; omkring denne kerne samles andre kategorier, nemlig b) videnskabsmænd, teknikere, læger, professorer, lærere, kunstnere, forfattere o. l. og på yderkanten findes den tredje gruppe, c) agronomer, værkmestre, skrivebordsarbejdere m. fl. Forskellen mellem de enkelte grupper er stor, men s. k. honette ambitioners lov smeder de laveste kategorier sammen med de højeste. Af tabellen nedenfor fremgår det, at der i 1956 fandtes ialt 15,4 millioner mennesker, der kan henreg-

	I 1000		
	1926	1937	1956
Ledere for produktionsvirksomheder (sovkhoser, kolkhoser, fabrikker, direktører o. l.)	365	1.751	2.240
Teknisk uddannet personale og direktører	225	1.060	2.570
Agronomer, dyrlæger, geodæter o. l.	45	176	376
Videnskabsmænd, professorer, lektorer ved højere læreanstalter, forskere	14	80	231
Lærere, lektorer, rektorer ved skoler op til studentereksamen	381	969	2.080
Bibliotekarer, forlagsleder, kunstnere forfattere o. l.	90	453	572
Læger	57	132	329
Sygeplejer, tandlæger, børneplejer o. l.	128	382	1.047
Planlægger og bogholder	650	2.439	2.161
Jurister	27	46	67
Docenter, univ. assistenter o. l.	168	550	1.178
Andre med højere uddannelse	575	1.550	2.609
Ialt	2.725	9.591	15.460

nes til den nye intelligentsia, enten gennem direkte tilknytning eller gennem snobberi. Til dette tal skal der imidlertid føjes børnene, der vokser op inden for gruppen og derfor danner en bestanddel af den.

Tallene for 1962 kan foreløbig ikke opgives, men man kan gå ud fra, at vækstraten var ca. 30 %, hvilket giver ca. 20 millioner, indbefattet børn ca. 35 millioner, eller ca. 15 % af befolkningen.

Der kan imidlertid også opstå interessemodsætninger mellem de forskellige hovedgruppers medlemmer. F. eks. støder parti- og statsbureaukratiets centralistisk-dogmatiske interesser mod videnskabsmændenes ønske om »fri forskning« og kommer i konflikt med »kulturniki«s ovenfor omtalte kritiske indstilling til samfundsproblemerne. Men det er alligevel karakteristisk for hele gruppen, at den er klar over, at dens privilegerede eksistens (højere lønninger, bedre boliger, gode uddannelsesmuligheder for børnene o. s. v.) hviler på det sovjetiske system. Der eksisterer altså et gensidigt afhængighedsforhold mellem regimets politiske spidser og den nye intelligentsia. Dette ytrer sig f. eks. i regimets eftergivenhed m. h. t. privatejendomsretten, arveretten, kostskoler, genindførelse af de militære rangbetegnelser, anerkendelse af begrebet fædreland o. s. v. Desuden er regimet nødt til at lukke øjnene for den fuldstændigt anti-kommunistiske foreelse, at intelligentsiaen formerer sig og regenererer sig indefra. Engang imellem kommer der et kommunistisk suk mod denne »nye klasse«s opståen (f. eks. i dagbladet Trud d. 10. december 1958: »Fra år til år bliver antallet af børn fra den nye intelligentsia blandt studenterne større og større«), men det forsvinder lige så hurtigt igen.

På den anden side indser den nye intelligentsia ofte

nødvendigheden af at gå på akkord med systemets krav, d. v. s. skyde en ideologisk genvej i overensstemmelse med disse. Således findes partimedlemmet sig i den jernhårde og ofte ydmygende disciplin, som medlemsskabet forudsætter, og betragter dette som en slags betaling for de mange fordele, det indebærer; det er derfor, mange skribenter laver deres bøger om og tilpasser dem partiets strenge krav. De brede masser ser med en blanding af forundring og forståelse på kulturniki's ideologiske krumspring, og kulturbærerne er på den anden side klar over deres »kunders« tilfredshed med og interesse for deres værker. De opfatter dette som en tavs støtte til deres bestræbelser for at opnå mere tålelige kulturvilkår. Støtten giver dem styrke, og netop denne følelse af styrke volder den magtbærende intelligentsia store problemer i dens tovtrækkeri med de kulturbærende kolleger. Stramning og lempelse af kulturkursen afløser hinanden med jævne mellemrum, og det er netop denne bølgegang, som genspejler det spændte forhold inden for selve intelligentsiaen. I det efterfølgende skal denne foreteelse nærmere belyses i litteratur, kunst, videnskab og andre kulturgrene.

Litteratur.

Ser man fra fugleperspektiv på den russiske litteratur's billede, kan man ikke undgå at lægge mærke til en kraftig utilitaristisk linie, som strækker sig fra 11000-tallet til vore dage. Billedet viser naturligvis også andre litterære formationer, som f. eks. romantikere og sentimentalister i begyndelsen og symbolister ved udgangen af 1800-tallet, akmeister, futurister, formalister og andre -ister i begyndelsen af 1900-tallet. Men hovedlinien er og forbliver den utilitaristiske, der engagerede og til et bestemt politisk-socialt mål knyt

tede litteratur. Denne indstilling over for litteraturen kan allerede skimtes hos én af de første russiske skribenter, arkimandritten Daniil (Daniel), der efter en lang rejse til Jerusalem i begyndelsen af 1100-tallet vendte tilbage til Rusland og følte trang til at nedfælde sine oplevelser. Han understreger i sin rejsebeskrivelse, at den eneste grund til hans skrift var hans higen efter at gøre sine medmennesker delagtige i de store, religiøse oplevelser, han havde. Han følte sig som rejsende »på hele det russiske folks vegne«, hvorfor han måtte gribe til pennen.

De fleste litterære frembringelser i de efterfølgende århundreder var præget af lignende overvejelser. Især i det såkaldte messianistiske tidehvert efter Konstantinopels fald i 1453 havde litteraturen nyttemoralsk karakter; dog kunne de høje tanker om det russiske folks kald til at frelse verden ikke forenes med »frelserfolkets« triste daglige tilværelse. Modsætningen mellem det hårde og fattige liv og det messianistiske håb henledte skribenternes opmærksomhed på et andet utilitaristisk emne: samfundskritikken. Her skal kun gøres rede for de litterære værker af denne art, hvis forfattere er mindre kendte uden for Ruslands grænser, men ellers øvede den største indflydelse på litteraturens udvikling i 1800-tallet. Den russiske litteraturs giganter, som for længe siden er indgået i verdenslitteraturen, skal ej heller omtales, idet man forudsætter deres værker og linie bekendt.

Satirikeren, fyrst Antiokh Dmitrievitj Kantemir (1708–1744) begyndte at skrive dyrefabler som skalleskjul for sin kritik af de elendige sociale forhold efter Peter d. Stores død. Hans værk fortsattes af Ivan Aleksandrovitj Krylov (1679–1844), der kaldtes den russiske La Fontaine. Aleksandr Nikolajevitj Radisj-

tjev (1749–1802) var måske den skarpeste samfunds-kritiker i Katharina d. II's tid (1762–1796) og blev også for en rejsebeskrivelse fra Moskva til Petersburg, som var en skarp kritik af livegenskabet, dømt til døden og senere benådet med forvisning til Sibirien. I fortvivlelsen over forholdene i Rusland tog han sig af dage, ligesom Majakovskij i 1930. Litteraturkritikeren, den yderliggående venstreorienterede Vissarion Grigorjevitj Belinskij (1811–1848) var en af de mest radikale forfattere, og hans indflydelse på den litterære produktion i 1800-tallet var overordentlig stor. Aleksandr Ivanovitj Gertsen (eller Herzen) (1812–1870), der i sit i London udgivne tidsskrift »Kolokol« (klokken) rettede kraftige angreb mod samfundsordenen i Rusland, hævdede, at litteraturen var den eneste tribune, hvorfra det russiske folk kan give udtryk for sin vrede, og forfatterne kan lette deres samvittighed«. Nikolaj Aleksejevitj Nekrasov (1821–1878) erklærede: »Du kan ikke være digter, men du er forpligtet til at være borger«. Med andre ord: en digters rolle er kamp for menneskerettigheder og menneskenes værdighed. At denne tradition fortsatte, også efter revolutionen, skal kun et enkelt citat belyse. Vladimir Vladimirovitj Majakovskij (1893–selvmord i 1930) sagde, at »digterens pen hører til i våbenarsenalet«.

Som nævnt skal man i denne orientering ikke komme ind på den russiske litteraturs giganter af 1800-tallet. Der skal blot henvises til litteraturhistoriske værker som f. eks. russerne Aleksandr Nikolajevitj Pypin (1833–1904) og Ivanov-Razumnik (1878–1946) og danskeren, professor Ad. Stender Petersen (1894–1963), hvis bøger i mange henseender kan betragtes – især for 1800-tallets vedkommende – som værker over samfundskritisk idéhistorie.

Inden der i de efterfølgende linier gives en orientering om den sovjetiske litteraturs politiske status, skal der indføjes følgende korte bemærkning: Det ser ud, som det ikke var litteraturen, der i 1917 sluttede sig til revolutionen, men det var revolutionen, der i dette år gik i gang med at virkeliggøre den utilitaristiske russiske litteraturs målsætninger. Hvilke resultater, dette havde på den sovjetrussiske litteratur, vil ses i efterfølgende.

Til at begynde med honorerede det kommunistiske régime skribenternes aktive indsats i den åndelige forberedelse af revolutionen ved i artikel 14-15 af den første forfatning af 1918 at forankre princippet om »åndsfrihed« og slette tsarrigets censurbestemmelser. Skribenterne kvitterede med aktiv *politisk* støtte til revolutionen, men ikke alle ydede med deres værker *åndelig* støtte til revolutionens metoder. De fleste skribenter fortsatte at dyrke 1900-tallets litterære strømninger. Således dyrkedes futurismen af den allerede nævnte Majakovskij, der dog ved siden af sine utilitaristiske værker også frembragte digte af politisk set neutral karakter. Det var om ham, Lenin sagde, at han forstod Pusjkin, men ikke Majakovskij, og det var denne, der prægede den meget omdiskuterede sætning: »ordet er selv nok – ordet uden mening«, og som byggede flere af sine digte på rent fonetisk og rytmemæssig sammenhæng. På den anden side var han en gløddende tilhænger af revolutionen – især i dens første fase og kaldte sig revolutionens »trommeslager«. Men så mente han, at den utilitaristiske kunst havde opfyldt sit kald, såvel under det forældede tsaristiske régime, som umiddelbart efter dets omstyrtelse, hvorfor digteren kunne lægge sin pen i »våbenarsenalet« og vende tilbage til den rene kunst. Til futuristgruppen,

kaldet »Centrifuga«, hørte også Boris Leonidovitj Pasternak (1890–1960), men han rev sig hurtigt løs fra alle »grupper« og gjorde sig uafhængig.

Akmeisterne, hvis mest kendte repræsentant var Anna Andrejevna Akhmatova (1888–) var en gruppe æsteter, der gik ind for den gamle forsvundne litteraturs former. Deres digte var desuden præget af dekadence. Formalisternes litterært-æstetiske målsætning er allerede omtalt. Denne gruppe blev opløst i 1927, og dens medlemmer gik over i »Separation brødrenes« forbund (arkimandritten Serapion var i 1200-tallet kendt for sine skildringer af Tatar-invasionens tyranni.). Gruppens mål var at frigøre litteraturen fra ideologiens tyranni. Blandt dens medlemmer fandtes: Konstantin Aleksandrovitj Fedin (1892–), Nikolaj Semjonovitj Tikhonov (1896–), Jevgenij Ivanovitj Zamjatin (1884–1937). Den sidstnævnte er forfatter af den i vesten kendte fremtidsroman »Os«, som er en forløber for Orwell's »1984«.

En anden bevægelse var »Proletkult«, hvis formål var i proletariatet at finde frem til »skjulte talenter«, undervise dem og opdrage dem til skribenter. Til denne gruppe hørte partiets hofdigter Demjan Bednij (1883–1945) og flere andre såkaldte bonde- og arbejderdigtere. Der etableredes en litterær sammenslutning »levij-front« (LEF–venstre–fronten), hvori flere kommunistiske forfattere slog sig sammen i »proletariske kulturkollektiver«. Denne forening viste både anarkistiske og højreorienterede tendenser, hvorfor den hurtigt blev opløst.

De fleste litterære retningers repræsentanter fik imidlertid lov til at eksistere og producere, og under NEP-perioden var der tillige mange frie og uafhængige

forlag, som var i stand til ucensureret at udgive alle slags litterære værker. Af faglige grunde etableredes der flere forfatterforeninger, som f.eks. RAPP (Russisk association for proletariske forfattere), CVAPP (Al-sovjetisk association af proletariske forfattere), det nævnte »Proletkult« samt andre. Tværs igennem alle grupper og forbund gik der en af partiet trukket skillelinie, som delte forfatterne i tre »politiske« grupper: 1) partitro skribenter, 2) de såkaldte »poputtjiki« eller medløbere, der accepterede revolutionen, men afviste de kommunistiske metoder og 3) kommunismens udtalte modstandere.

Under denne brogede kunstneriske og politiske periode frembragtes sovjetlitteraturens indtil dato bedste værker. Her skal kun nævnes Fedor Vasiljevitj Gladkovs (1883–1958) »Cement«, Mikhail Mikhailovitj Zosjtjenkos (1895–1958) satiriske noveller og Anna Andrejevna Akhmatovas digte; Mikhail Aleksandrovitj Sjolokhov (1905–) gik i denne periode i gang med sin »Stille flyder Don«. Dette er kun et lille udpluk af mange fremragende produkter.

Partiets ledelse havde, stillet over for den frie litterære produktion, hurtigt indset, at det var ved at miste grebet om litteraturen, hvorfor der i juli 1924 blev gjort det første (men forgæves) forsøg på gennem en resolution, udsendt fra centralkomitéen, at tvinge forfatterne tilbage til den utilitaristiske kurs og ind i »partiskheden«. Man deklarerede, at »neutral kunst« ikke eksisterede og fordømte teorien: »Kunsten for kunstens skyld«. Denne forholdsvis skarpe resolution blev imidlertid ikke respekteret af skribenterne og udløste desuden en kraftig diskussion inden for selve partiet, hvis mere liberalt indstillede medlemmer krævede opretholdelse af den litterære fri-

hed. Det var denne gruppe, der et år efter i juli 1925 kunne fremtvinge en ny centralkomité-beslutning, hvori man dels lovede proletarforfatterne al muligt materiel og moralsk støtte, men samtidig opmuntrede de gamle ikke-kommunistiske forfattere til at producere og undervise de unge. Denne tosidede politik var vist nok en følge af de endnu ikke afgjorte partistridigheder efter Lenins død, af NEP-politikens liberale ære samt afhænggheden af den ikke-kommunistiske intelligens og ikke mindst hensyntagen til udlandets venstreorienterede kunstkredse.

Men da Stalin besejrede sine modstandere, da NEP standsedes, femårsplan-perioden indledtes i 1928, og da tvangskollektiviseringen af landbruget var i fuld gang, skærpedes også den litterære kurs. I sommeren 1928 afholdtes en konference af partiets agitations- og propagandafolk; blandt de vedtagne resolutioner var én om litteratur, teater og film, og man beordrede, at disse kulturgrene øjeblikkeligt skulle stilles i femårsplanens tjeneste. Der blev samtidig udarbejdet en kulturel femårsplan, hvis centrale punkt var socialisering af al forlagsvirksomhed. Det nye statsforlag fik nøjagtige retningslinier om de bøger, der kunne trykkes og om antallet af de romaner, som skulle skrives om industri, landbrug og andre typiske femårsplan-motiver. Med denne beslutning blev den liberale resolution af 1925 faktisk sat ud af kraft, og der begyndte en ny periode med opløsning af alle forfattersammenslutninger, med undtagelse af RAPP, som dog stilledes under partiets kontrol.

Det viste sig imidlertid hurtigt, at forfatterne ikke ville bøje sig for partiets diktat. Majakovskijs selvmord i 1930 betragtedes som protest mod beslutningerne af 1928, og inden for RAPP opstod der en kraftig

opposition, som tvang forbundets ledelse til at se bort fra den rigoristiske overholdelse af centralkomité-resolutionen. Der *blev* i denne tid trykt bøger, som ifølge den litterære femårsplan skulle afvises. Derfor sammenkaldtes et nyt centralkomité-møde, som den 23. april 1932 vedtog en resolution om »De litterære og kunstneriske institutioners reorganisering«, hvilket betød opløsning af RAPP og etablering af et nyt forfatterforbund. Det varede imidlertid yderligere to år, inden de gamle organisationer bøjede sig, og det ny forbund blev grundlagt på den »første forfatterkongres« i august 1934.

Allerede i resolutionen af 1932 blev der fremsat udtalelser om den såkaldte »socialistiske realisme«, men begrebet blev først nærmere omtalt under den første forfatterkongres. Mødet åbnedes af Maksim Gorkij (1868–1936), der efter at have fremsat nogle yderst nedsættende bemærkninger om den vestlige verdens litteratur og kultur proklamerede den socialistiske realisme som den nye tidsalders litterære stil. Hans »definition« af begrebet gik i store træk ud på, at socialistisk realisme er en litterær fremgangsmåde, som skal skildre det socialistiske livs positive sider og samtidig være baseret på den dialektiske materialismes forklaring af livets gang. Gorkijs udtalelse indebærer altså, at den socialistiske realisme *ikke* er realistisk, men propagandistisk-optimistisk, og at litteraturen skal tjene partiets politiske målsætninger. Den allerede tidligere nævnte Zjdanov, der siden begyndelsen af trediverne var partiets kultur-diktator, prægede under forfatterkongressen begrebet om »forfatteren som sjælens ingeniør«, hvilket ifølge hans egne ord betyder følgende:

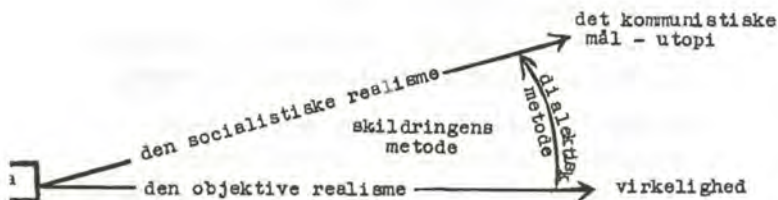
»... man bør kende livet for kunstnerisk at kunne

gengive det – ikke skolastisk, ikke som noget dødt, ej heller som simpel »objektiv realitet«, men som virkelighed i sin revolutionære udvikling. Det ægte og historisk konkrete i den kunstneriske fremstilling skal knyttes sammen med opgaven om den ideelle omformning af livet og om de arbejdende massers opdragelse i overensstemmelse med socialismens ånd. Denne metode kalder vi socialistisk realisme.«

Under samme kongres kom også Nikolaj Ivanovitj Bukharin (1887, henrettet i 1938) til orde. Han holdt en lang tale, som kredsede omkring begrebet »nascuntur poeta«, d. v. s. at digter bliver man født til, hvilket med andre ord betyder, at digterens naturlige og medfødte talent ikke lader sig dirigere udefra. »Ellers bliver litteraturen et håndværk, der som en hyrdehund driver politiske paroler sammen i rytmiske rækker«. En sand poet digter derimod ud af sig selv, sagde han og anførte Boris Pasternak som eksempel på »digteren«. Bukharin dømdes i 1938 til døden for venstrefavigelse, skønt hans indlæg under kongressen var en udpræget højrefavigelse. Det er imidlertid muligt, at hans stilling til religionen og familielivet blev betragtet som venstrefavigelse.

Prøver man at indføje den officielle, zjdanovske definition for socialistisk realisme i det 19. og 20. århundredes russiske litterære strømninger, så kan det måske siges, at den socialistiske realisme indeholder dels elementer af samfundskritisk realisme og dels af litterær romantik. Realismen ytrer sig i valget af emner, hentet fra klassekampen og revolutionskrigene. Den »realistiske samfundskritik« retter sig i disse værker mod »socialismens og fremskridtets fjender«, medens det romantiske element af den socialistiske realisme består i, at skribenterne ikke gengiver virkelig-

heden i dens »objektive realitet«, men iklædt i dens »revolutionære udvikling«, d. v. s. virkeligheden får en utilitaristisk romanagtig drejning, en tilspasning henimod det kommunistiske mål. Dette sker ved den dialektisk-partiske fordrejning af sandheden.

Den socialistiske realisme skildrer kun de såkaldte »positive helte« i det sovjetiske samfund, personer, som i realiteten ikke eksisterer, men hvis eksistens er tilstræbt. Den sovjetiske kritiker Jusovskij karakteriserede under en relativ friere periode »helten« således: »Den positive helt er altid rolig, men hans ro bunder alene i visheden om romanens for ham altid lykkelige udfald. Han er fast, men denne fasthed ligger aldeles ikke i hans natur, den er foreskrevet ham af forfatterforbundet ... Der spiller altid et lille alvidende marxistisk smil om denne helts læber, intet kan unddrage sig hans falkeblik, han forudser alt, han klarer alt, han overlever alt ...«. Denne ironiske beskrivelse af »helten« vidner om, at partiet fremdeles venter på en massepræget »messias« (den positive helt), og det gør man endog den dag i dag – ganske vist ubevidst –, som det fremgår af et digt, offentliggjort i »Pravda« den 21. april 1963 i anledning af Lenins 93 års fødselsdag:

HAN LEVER

Natur – vor moder! Historien! Rossia!
 Det folkelige grå liv selv!
 Hvilke veje har I ikke banet,
 for at et hjertets og kløgtens geni kunne dukke op!
 Profeter og messias'er lærte os at leve,
 men mørkets kræfter spredtes ej.
 Ej vidste menneskene – tiggerne, de barfodede, –
 råd for at undslippe det forbandede fængsel.
 Men så, til lykke for de nye generationer,
 kom han, Vladimir Lenin, for at kæmpe
 og sammenslutte det arbejdende folk i én familie.
 Og de hundredårige kasematter faldt.
 De arbejdende masser befriedes.
 Lyst er deres liv. Og i det lever – vor Lenin!

(*Sergej Gorodetskij.*)

Ovenstående er en prosaoversættelse af S. G.'s digt
 On Zhiv, der på russisk har sonettens form.

Forfatterkongressen i august 1934 var optakten til litteraturens ensretning (Gleichschaltung) eller kastrering, og Bukharins tale var de gamle litteraters svanesang. Hans henrettelse førte til en standsning af al *virkelig* litterær virksomhed og åbnede sluserne for de håndværksmæssigt fremstillede produkter. Dette blev iøvrigt indrømmet af Sovjetunionens største nulevende forfatter Sjolokhov under den 20. partikongres i februar 1956 (Khrusjtjov holdt dengang sin berømte anti-stalinistiske tale). Sjolokhov erklærede bl. a., at i de sidste tyve år produceredes kun en halv snes virkelig gode bøger, ellers udmærkede perioden sig ved litterær middelmådighed og farveløshed. Forfatterne mistede kontakten med virkeligheden, og han til-

»Den positive hell«. Bogillustration af V. Stjeglöv.

føjede, at Maksim Gorkijs samfundskritiske forbillede indtil nu ikke var nået. (Talen er gengivet i »Pravda« d. 21. februar 1956). Men hvilket samfund skulle kritiseres? Ganske tydeligt det sovjetiske, som det fremgår af en række efter Stalins død udsendte værker (herom senere).

Som Sjolokhov sagde, standsedes produktionen af litterært værdifulde bøger efter forfatterkongressen i 1934; dog blev denne stilhedsperiode afbrudt af krigen, da régimet af opportunistiske grunde var nødt til at liberalisere metoderne. Alle kræfter, både religionens og litteraturens, skulle samles til bekæmpelse af fjenden. Men samlingen af kræfterne kunne kun ske ved eftergivenhed og indrømmelser på de litterære dogmers bekostning. Den socialistiske realismes krav slækkedes og lempedes, hvorefter mange værker blev draget frem fra skrivebordsskufferne – måske dem Sjolokhov omtalte i 1956. Flere og flere forfattere (blandt dem Pasternak) afveg fra de officielle normer, og der begyndte at udvikle sig en større trang efter liberalisering af hele kulturlivet. Da krigen var overstået, og magten konsolideret, blev denne udvikling brat standset af den før omtalte kultur-diktator Zjdanov.

Den ydre anledning til genoplivelse af tredivernes hårde litterære kurs var et møde i forfatterforbundets eksekutivkomité umiddelbart efter krigens afslutning. Hele komitéen udtrykte håb og ønske om opretholdelse af krigstidens frie litterære kurs og frabad sig på forhånd indblanding fra partiets eller statens side. Stalin svarede på denne udfordring i sin ovenfor omtalte tale af d. 9. februar 1946 og henviste her til de usikre udenrigspolitiske forhold som motivering for genindførelse af statens litteratur-diktat. Derefter ind-

ledtes en skarp pressekampagne mod skribenterne, hvilket var optakt til sammenkaldelse af et central-komitémøde. Zjdanov åbnede mødet, og d. 14. august blev der vedtaget flere resolutioner om kulturelle spørgsmål, hvoriblandt én om »Tidsskrifterne »Zves-da« og »Leningrad«. I denne rettedes der skarpe angreb på Akhmatova og Zosjtjenko, fordi »de tilbeder alt, hvad der kommer fra Vest . . .«. Nogle dage senere afskedigedes forfatterforbundets formand Tikhonov og erstattedes af den partitro Aleksandr Aleksandrovitj Fadeev (1901–selvmord 1956).

Akhmatova og Zosjtjenko og flere andre udstødtes fra forbundet, og i slutningen af september s. å. »indstævnedes« forbundet forfatterne til en konference. Zjdanov holdt en lang tale og krævede overholdelse af den socialistiske realismes forskrifter, samt at forfatterne først og fremmest skulle tjene partiet. Alle disse resolutioner og taler blev imidlertid overhørt af forfatterne, hvorfor man i juni 1947 sammenkaldte en ny konference. Nu var Fadeev hovedtaler og prøvede gennem dialektiske krumspring at forklare forfatterne, at centralkomitéens beslutning af 14. august 1946 »lægger ikke bånd på forfatternes frihed, den gør os tværtimod friere, fordi den rydder vejen for os, viser vore stærke sider og viser, hvilke modstandere vi har at kæmpe imod . . . Vi ved, hvorledes litteraturens store klassikere under kapitalismens herrevælde længtes efter at kunne skildre en positivt helt, som de dog søgte forgæves i en af klassemodsætninger og uretfærdigheder ødelagt verden. Men i Sovjetunionen møder vi i det daglige liv denne helt . . .«. Følgen af denne konference var, at flere hundrede forfattere »kommanderedes« til Sibirien for at lære den virkelige verden at kende, for at møde den »positive helt«.

Et halvt år efter ramtes også Fadeev af partiets kritik, hvorfor han måtte omskrive sin roman »Den unge garde«. Han erklærede selv i januar 1948: »Jeg vil med agtpågivenhed og kærlighed til sagen skrive min bog om, således at den kan svare til kommunistpartiets og sovjetfolkets høje krav.« Flere andre kendte forfattere, som f. eks. Konstatin Mikhailovitj Simonov (1915-) og Ehrenburg ramtes ligeledes af partiets bandstråle.

Aktionen i årene 1946-48 var i store træk efterligning og gentagelse af den fremgangsmåde, der blev anvendt mellem 1928 og 1934. Lighedspunkterne er følgende: I begge tilfælde indledtes aktionen mod forfatterne efter en overstået vanskelig indenrigspolitisk periode. I 1932 var kampen om arvefølgen afsluttet, og tvangskollektiviseringen gennemført. I 1946 var krigens følger i det store og hele overstået. I begge perioder fik forfatterne umiddelbart før indledningen af den skarpe kurs »frie hænder«, som begyndte at true régimets totalitære karakter. I begge tilfælde var det centralkomitéen, som i forfatternes fravær vedtog resolutioner, som imidlertid ikke accepteredes af dem, hvorfor forfatterforeningerne først måtte have en ny ledelse for indefra at kunne tvinge medlemmerne til at skrive i overensstemmelse med »kommunistpartiets og sovjetfolkets høje krav«. I den første aktion hørte man intet om selvkritik og/eller deportation af forfatterne, noget der i højeste grad blev praktiseret efter 1946. Fortvivlelse over régimets kulturpolitik i trediverne drev Majakovskij i døden, og det er ikke udelukket, at aktionen midt i fyrrerne undergravede Fadeevs moralske og åndelige habitus i den grad, at han ophørte at producere, slog sig på spiritus og begik selvmord i 1956.

Zjdanovtjinaen, som var den sovjetiske litteraturhistories hidtil menneskeligt mest triste og kunstnerisk fattigste periode, endte med Stalins død i marts 1953. Sovjetunionen kom igen ind i en farlig indenrigspolitisk situation. Magtkampen rasede, hundreder af tidligere ledende partifolk henrettedes eller arresteredes, og som altid under en vanskelig periode opstod der en frihedsperiode for litteraturen. Régimet havde simpelt hen ingen kræfter til at dæmme op for kulturbærernes pres.

Desuden måtte der endnu før Stalins død have været utilfredshed blandt befolkningen med den »tavse« litteratur. Dette fremgår af Malenkovs tale til den 19. partikongres (»Pravda« 6. oktober 1952), hvori han klager over, at litteraturen er »middelmådig, farveløs og kedelig«, og han efterlyste »konflikter« og »negative skikkelser« for hermed at kunne stille den positive helt i en endnu bedre belysning. Helten skal nemlig ifølge Malenkov løse de komplicerede konflikter. Det er ikke udelukket, at den litterære aktivitet, som er opstået umiddelbart efter Stalins død, er en følge af Malenkovs tale (denne var dengang blandt de førende personligheder i Sovjetunionen). Forfatterne hæftede sig imidlertid kun ved kravet om »konflikter« og »negative skikkelser«, som Malenkov efterlyste, men »glemte« at bruge dem som projektører for at sætte en eller anden helt i bedre belysning. Desuden begyndte de også at beskæftige sig med »konflikter« af menneskelig oprindelse uden forbindelse med den historiske materialismes forskrifter. Der blev skrevet afhandlinger og litterære værker om disse problemer. Allerede 5 uger efter Stalins død skrev Olga Fjedorovna Bergholts (1910-) en afhandling om lyrik i »Litteraturnaja Gazeta« d. 13. april 1953. Ilja Ehrenburg fremkom

med sin opsigtsvækkende opsats om » Forfatternes gerning« i tidsskriftet »Znamja« i oktober s. å., og kritikeren Pomerantsev skrev i »Novij Mir« i december en lang litteraturkritisk artikel om befrielse af litteraturen fra partiets diktat. Sluttelig udkom Ehrenburgs novelleagtige roman »Tøbrud« i begyndelsen af 1954 (på russisk er titlen »Ottepelj«, som faktisk betyder mere end tøbrud og kan måske bedst oversættes som »varmens gennembrud«).

Det var denne roman, som gav navn til den efterfølgende friere litterære virksomhed, som bandlyste den socialistiske realismes »lakerede« glansbilleder, og i stedet dyrkede tragiske »konflikter«, og som samtidig var en hård anklage mod det stalinistiske régimes politiske metoder. Kreml har trods de store indenrigspolitiske vanskeligheder hurtigt gennemskuet forfatternes hensigter om at befri sig fra partiets diktat, hvorfor man i 1954 besluttede at slå bak. Således lod man i december indkalde den anden forfatterkongres, hvis officielle talere en efter en kapitulerede over for partiets krav og fordømte »tøbruddet« og den såkaldte »nye kurs«. Men det blev dengang kun ved de verbale advarsler, idet régimet ikke havde kræfter nok til at anvende deportationer eller andre tvangsmidler, som Zjdanov gjorde i 1946. Befolkningens interesse for litteraturens kamp for frihed var i mellemtiden også vakt, hvilket dokumenteredes med, at tøbrudslitteraturen blev udsolgt nogle timer efter, at et nyt værk kom i bogladen. Opmuntret af denne moralske støtte nægtede forfatterne simpelthen at fæstne sig ved partiets ordrer, og partiet selv var ikke i stand til at foretage sig noget, fordi nogle grupper i selve partiledelsen støttede sig netop på stemningen i folket og på forfatterens afsløringer af tilstandene under Stalins ré-

Tvardovskij og Jolokhov under den 22. partikongres i oktober 1961.

time. Kun én mere kendt kritiker mistede i denne periode for en kort overgang sin stilling, Aleksandr Trifonovitsj Tvardovskij (1910–), »Novij Mir«'s chefredaktør. Det var i hans blad, »Tøbrud« udkom for første gang.

Den næste og for den litterære virksomhed afgørende begivenhed var den 20. partikongres i februar

1956 og især Krusjtjovs afsløringer om Stalin-tiden samt rehabiliteringen af tusinder under Stalin-epoken udrensedede skribenter, videnskabsmænd, generaler, politikere o. l. De overlevende strømmede hjem fra arbejdslejrene. Atmosfæren var mættet af »frihed«. Skønt »Krusjtjov ikke henvendte sig direkte til skribenterne, opfattede disse alligevel hans tale som en opfordring til i litteraturen at fortsætte hans afsløringer. De mente også, at hvis den afdøde diktators politiske metoder fordømmes, så må dette også indebære en fordømmelse af hans kulturpolitik. Den socialistiske realisme betragtedes jo som Stalins opfindelse, hvorfor forfatterne ikke mere følte sig forpligtet til at respektere den og med den største glæde kastede den over bord. Dette fremgår bedst af titlen på denne periodes mest markante roman af Vladimir Vladimirovitj Dudintsev (1918-) »Ikke af brød alene«. Denne bibelske titel udtrykker, at den historiske materialisme (brødet) ikke alene dirigerer livets gang, der findes også andre komponenter. Romanen udkom i »Novij Mir« kun nogle få måneder efter Khrusjtjovs tale til den 20. partikongres i august 1956 og banede vejen for en strøm af lignende værker.

Flere forfattere, hvis værker under den store litterære udrensning under trediverne blev forbudt og de selv »fysisk likvideret« (henrettet), fik oprejsning, og bøgerne blev udgivet igen. Nævnes kan blandt mange andre Isaak Emanuelovitj Babel (1894-død i arbejdslejr i 1939), satirikeren Ilja Arnoldovitj Ilf (1897 forsvandt i 1937) og futuristen Viktor Vladimirovitj Khlebnikov (1885-1922).

Det politiske tilbageslag i oktoberdagene i 1956 i Polen og Ungarn blev af det sovjetiske kommunistpartis ledelse imidlertid opfattet som en direkte følge af

den »nye kurs« i litteratur og kultur, hvorfor man i slutningen af 1956 og begyndelsen af 1957 udsendte flere og flere direktiver, som skulle bringe forfatterne tilbage på den »rette vej«. I denne periode blev trykningen af Pasternaks »Dr. Zhivago« standset. Også Dudintsev måtte indrømme, at den imod ham rettede »kritik« »i det store og hele var retfærdig«. Partitro og opportunistiske skribenter »afslørede« endog Dudintsev med anti-Dudintsev-romaner. Det var også i denne periode, Pasternak måtte give afkald på Nobelprisen, og kampagnen imod ham blev sat i gang.

Denne hårde kurs, og kampen mod den socialistiske realismes modstandere blev officielt nedfældet under den tredje forfatterkongres i maj 1959. Aleksei Aleksandrovitj Surkov (1899-), der i 1956 afløste Fadeev (der begik selvmord) som formand, blev afskediget og erstattet med Konstantin Aleksandrovitj Fedin (1892-). Den 22. partikongres i oktober godkendte samme hårde linie. Men alt dette kunne alligevel ikke forhindre, at den af Ehrenburg i 1954 og Dudintsev i 1956 igangsatte kædereaktion mod den socialistiske realisme kunne fortsætte. Både forfatterkongressen og partikongressen betød utvivlsomt et hårdt angreb på forfatterne, men mellemværendet mellem parti og forfattere, mellem den magtbærende intelligens og kulturbærerne, blev ikke formindsket. I tiden efter kongressen voksede tværtimod forfatternes og hele den kulturbærende intelligens' selvbevidsthed, idet de pludselig opdagede, at de qua deres viden repræsenterede en ikke så ringe magtfaktor i det sovjetiske imperium, og at de oven i købet også kunne regne med en bred støtte i befolkningen.

Trods advarsler fra højeste politiske sted og Sjolokhovs ironisk bidende bemærkninger fortsatte den

ynge generation med afsløring af Stalin-tidens grusomheder, som tydeligt var møntet som en advarsel til Khrusjtjov om ikke at anvende samme metoder igen og ikke at pille ved de friheder, forfatterne havde tilkæmpet sig siden Ehrenburg og Dudintsev. Som en slags protest mod régimets opfordringer offentliggjordes der i »Novij Mir« i november 1962 en novelle af en hidtil ukendt forfatter, Aleksandr Solzientzin: »En dag i Ivan Denisovitj's liv«, det hidtil hårdeste angreb på de stalinistiske koncentrationslejre. Alle litteraturblade hyldede novellen, og Khrusjtjov selv mente i begyndelsen, at offentliggørelsen var rigtig, men da der udkom flere noveller af samme slags, og da Jevgenij Jevtusjenko (1933-) skrev sit digt om »Stalins arvinger« og Moskvas »Lille teater« opførte stykket af S. Alesjin »Beskytteren«, hvor samme emne behandledes yderst levende, blev der fra partiets side slået alarm igen.

Partiets interesser og især dets bekymringer på den ene side og forfatternes krav om at løsrive sig fra partiets formynderskab på den anden side forstærker således spændingen fra måned til måned. Partiet besluttede at gribe til et så drastisk skridt, som før kun anvendtes to gange i Sovjetunionens historie (af Zjdanov i 1932 og 1946) nemlig at sammenkalde et central-komitémøde til juni 1963 med kulturproblemerne som eneste punkt på dagsordenen. (Herom nærmere nedenfor.).

(Fortsættes)

Nordiske krigshistoriske studierejser.

Af kommandorkaptajn H. F. Kiær.

I december 1948 deltog lederen af Generalstabens krigshistoriske arbejder, oberstløjtnant J. Nordentoft, på foreningens NORDENS's vegne sammen med norske og svenske kolleger samt en dansk og to svenske professorer i en række møder i Stockholm, hvor man – af hensyn til skolebogsforfatterne i de respektive lande – søgte at udjævne flere modstridende, krigshistoriske synspunkter, rette misforståelser og skabe en vis ligevægt i det for de nordiske lande fælles stof.

De samtaler, der ved denne lejlighed førtes imellem chefen for den »norske krigshistoriske afdeling«, oberst Johannes Schiøtz, chefen for »Försvarsstabens krigshistoriska avdelningen«, oberst Olof Ribbing, og lederen af »Generalstabens krigshistoriske arbejder«, oberstløjtnant Johan Nordentoft, førte til et krigshistorisk samarbejde imellem de tre afdelinger med dertil knyttede studierejser, der så vidt muligt skulle finde sted årligt efter tur i de respektive lande.

Formålet med samarbejdet og rejserne skulle være at studere de nordiske landes krigshistorie i fællesskab i videnskabelig ånd, og samtidig at knytte så nær kontakt som muligt imellem afdelingernes personel, til gensidig gavn for den krigsvidenskabelige forskning. I de følgende år fulgte en række møder og ekskursioner, der dog først i de sidste år er blevet helt regelmæssige.

Fra 1957 har Finland sluttet sig til samarbejdet, repræsenteret af chefen for »den krigshistoriske forskning«, oberst Kaijo Mikola, og fra 1961 den nyoprettede »Søværnsstabens krigshistoriske arbejder«, repræsenteret af sin daværende leder, kommandørkaptajn Henning F. Kiær.

Deltagerne i samarbejdet mødes desuden ved de internationale og nordiske historikerkongresser, hvor man afholder gruppemøder, og i disse år udgår som regel studierejserne.

De forskellige afdelingers ledere og personel er i de forløbne år undergået adskillige forandringer, hvoraf de vigtigste er:

I Norge, hvor lederne har skiftet meget hurtigt, afløstes oberst Schiøtz af oberst Faye, denne igen af general O. Berg, og nu er general B. Christophersen leder af afdelingen.

I Sverige afgik oberst Ribbing og afløstes af den nuværende leder, oberst B. Furtenbach.

I Finland er lederen stadig oberst Mikola, og

I Danmark, hvor hær og flåde har hver sin leder, afgik oberstløjtnant Nordentoft i 1957 ved døden og afløstes af oberst S. J. Bjørke, der den 1/7 d. å. er afløst af oberstløjtnant H. H. N. Klint, medens søværnsstabens krigshistoriske arbejder (SKH), oprettet i 1961 af sin leder, kommandørkaptajn H. F. Kiær, fra 1/7 d. å. ledes af kommandørkaptajn E. Borg.

Der er i de forløbne år foretaget følgende studierejser m. v.:

1948. Det ovenomtalte møde i Stockholm.

1949. Oberstløjtnant Nordentoft deltog 6.-8. maj i et militærhistorisk møde i Frankfurt ved besættelseshæren.

I september mødtes de tre nordiske landes afdelingsledere til drøftelser i København.

1950. 15.-17. august møde i København med efterfølgende rejse, hvor man fulgte den svenske hærs fremmarch i 1685 fra Nakskov over Lolland-Falster til København.
1955. 1.-8. juni, emne Karl X Gustavs besættelse af Danmark i 1658, rejse langs den svenske hærs marchrute fra Haderslev over Fyen, Langeland, Lolland-Falster og Sjælland til København.
1956. 4.-14. juni under svensk-norsk ledelse. Emne: Studier af grænsekampene imellem Norge og Sverige, rejse i Värmland, Halland og Skåne i Sverige, og Kongsvinger i Norge.
17.-21. september under dansk ledelse. Emne: Christian IV's krige i Holsten. Besøg i Bremen, Stade, Glückstadt, Itzehoe, Krempe og Slesvig.
1957. Nordisk bibliotekar-, arkiv- og historikermøde i Aarhus, hvor der holdtes gruppemøder.
1960. 14.-18. august under norsk ledelse. Emne: svensk-norske grænsekampe. Besøg i Oslo, Kongsvinger, Frederikshald, Halden, Frederiksten.
1961. 29. maj-5. juni under dansk-norsk-svensk ledelse. Emne: kampene ved Kattegats og Skagerraks kyster. Besøg i Frederikshavn, Varberg, Göteborg, Marstrand, Strömstad, Dynekilen, Idefjord, Lyngør, Larvik, Christianssand, Staværn og Oslo. Rejsen foregik overvejende i respektive danske, svenske og norske marinefartøjer. For de danske deltagere var særlig besøgene i Dynekilen og Lyngør overordentlig interessante og lærerige.

6.-10. august nordisk historikermøde i Lund. Gruppemøder.

1962. 12.-19. juni, under finsk ledelse. Emne: de finske krige, såvel i ældre som i nyere tid. Mødet begyndte i Wasa, hvorfra rejsen gik til Ny Karleby, Juthas, Oravais, Maxmo, Østerbotten, Storkyro, Lappo, Tammerfors, Orivesi, Kuhmois, Helsingfors, Hangöfronten, Dragsvik og Sveaborg. Man fik her et meget stærkt indtryk af finnernes vanskelige tofrontsrig, dels mod russerne og dels imod egne kommunister. Turen igennem Finland var på ca. 2000 km.
1963. 10.-18. juni, under dansk ledelse. Hovedemne: krigen i 1864. Møde i København med rejse til valpladser fra 1864 og enkelte andre steder på og nær ved ruten.

Programmet for studiefærden 1963 var følgende:

Mandag 10/6: Kbh. Foredrag om baggrunden for 1864.

Tirsdag 11/6: Kort foredrag om modstandsbevægelsen, besøg på Frihedsmuseet og i Mindelunden. Besøg på Trelleborg, derfra videre til Fredericia. Om aftenen foredrag om udfaldet fra Fredericia.

Onsdag 12/6: Påvisning ved Fredericia, foredrag om og påvisning af slaget ved Isted, derfra til Slesvig by indkvartering.

Torsdag 13/6: Foredrag om Helgoland og Eckernförde, påvisning i Eckernförde. Foredrag på stedet om slaget ved Sehested 1813, besøg i NATO-hovedkvarteret i Rendsborg. Foredrag om Dannevirkestillingen og Hedeby, kampen ved Over Selk. Besøg Hedeby-anlægget.

Fredag 14/6: Dannevirkestillingen. Besøg på Gottorp slot. Foredrag om Dybbøl og overgangen til Als.

Lørdag 15/6: Påvisning Dybbøl og Als, afgang til Assens, besøg på Willemoes-museet med orienterende foredrag.

Søndag 16/6: Foredrag og senere påvisning på stedet vedr. slaget ved Øksnebjerg 1535. Besøg i Roskilde Domkirke.

Mandag 17/6: Udflugt i Nordsjælland – Kronborg, Frederiksborg.

Tirsdag 18/6: Foredrag om de svenske frivillige i 1864. Afsluttende drøftelser. Hjemrejse.

Deltagere: Fra Finland 4 under ledelse af överste Mikola.

Fra Norge 2 under ledelse af generalmajor Christophersen.

Fra Sverige 4 under ledelse af överste Furtenbach.

Fra Danmark 4 fra Hærstabens krigshistoriske arbejder, 2 fra Søværnstabens krigshistoriske arbejder samt museumsinspektør Askgaard og kk Teisen.

Museumsinspektøren er knyttet til SKH som civil historiker til udarbejdelse af et svensk værk om Karl X Gustav, hvis maritime del skrives i Danmark, det første helt positive resultat af det skandinaviske samarbejde på dette felt. Det danske afsnit skrives i samarbejde mellem Askgaard og den nye leder af SKH, K. Borg, idet en del af kildematerialet allerede er samlet af initiativtageren kk Kiær.

Under foredraget om udfaldet fra Fredericia 6. juli 1849 fik man et stærkt indtryk af vore kanonbådes indsats ved denne lejlighed, hvor de var medvirkende til, at en slesvig-holstensk afdeling måtte overgive sig. Dette emne bør tages op til fornyet belysning. Rejsen gav et overordentlig levende indtryk af kampene under krigen 1864 og dens lokaliteter, særlig af Dannevirke

og Dybbøl. Ved Dannevirke oplyste vor civile historiker, museumsinspektør, cand. mag. F. Askgaard, at tyskerne under sidste verdenskrig, da de forberedte et forsvar imod et eventuel landgang i Esbjerg, udgravede terrænet foran og langs den gamle vold mod syd som tankfælde. For første gang i sin 1000-årige historie blev volden indrettet til at tage imod et angreb nordfra.

Næste år vil mødet finde sted i Stockholm med rejser bl. a. til Kalmar, hvorefter de – i overensstemmelse med de indhøstede erfaringer – vil fortsætte i en to-årig turnus.

Under alle rejserne holdes af de forskellige deltagere og andre foredrag om de begivenheder, der knytter sig til de besøgte steder. Den korte tid gør en intensiv udnyttelse af denne nødvendig, hvorfor arbejdsdagen bliver lang og turene anstrengende, men udbyttet har hidtil svaret til ofrene.

Man har hos såvel militære som civile myndigheder på disse ture mødt en udstrakt interesse, forståelse, støtte og gæstfrihed til gavn og glæde for deltagerne.

Det initiativ, der således i 1948 toges af foreningen NORDEN og videreførtes af interesserede og fremsynede nordiske krigshistorikere, er uden al tvivl en landvinding for den krigsvidenskabelige forskning i Norden, hvis landes krigshistorie er så nært og uløseligt sammenknyttet, at den kun kan udredes ved et samarbejde, der følger begivenhederne i videnskabelig ånd og ser bort fra islæt af egen-nationalistisk oprindelse. Man må håbe, at disse rejser i fremtiden må blive en helt fast institution til gavn og glæde for forsvaret og dets historie.

I dette års rejse deltog fra finsk side enkelte lærere i krigshistorie. Det ville sikkert være til stor gavn for de deltagende landes krigshistoriske undervisning, om

lærerne i dette fag kunne deltage i møderne og rejserne og derigennem opnå forøget viden og personlig kontakt med kolleger fra hele Norden. De personlige kontakter, der opnås, og de venskaber der knyttes under disse rejser, er af uvurderlig nytte for den krigsvidenskabelige forskning, og de vil sikkert virke i samme retning for undervisningen i dette fag.

Man kan gennem disse sammenkomster og rejser af og til få det indtryk, at der i det daglige er for ringe kontakt imellem de forskellige værns befalingsmænd til at skabe den fulde forståelse af de andre forsvarsgrenes problemer og vanskeligheder. Om tjenesten her lægger sig i vejen for en mere udvidet kontakt af denne art, er jeg ikke kompetent til at dømme om, men måske kan dette fingerpeg fremkalde tanker, der kan gavne i fremtiden.

Kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburgs erobring af Als 1658.

Udarbejdet af kaptajn J. W. G. Norrie til nordisk krigshistorisk
studiefærd 1963.

Foredraget var lagt i forbindelse med gennemgangen af overgangen til Als 1864. De to kampe har så mange lighedspunkter, at det er sandsynligt, at overledelsen har studeret overgangen i 1658 ved tilrettelæggelsen af forsvaret af Als de ca. 200 år senere. Ited.

Kong Carl X Gustav's pludselige angreb på Danmark i 1658 vakte almindelig uro i Europa, hvis ligevægt blev forrykket. Medens de vestlige magter forhandlede i Haag, foreslog den kejserlige generalissimus, fyrst Raymundus Montecuculi kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburg at slutte forbund med kejseren om støtte til Danmark. Kurfyrsten vaklede en tid mellem at angribe svenskerne ved Weichsel eller følge efter dem op gennem den jyske halvø. Tilsidst indbød han dog Montecuculi og Polens feltherre woyewod Czarniecki »zu einer guten Cavalcade nach Holstein«. De 3 magter samlede derefter en hær på omkring 14,000 brandenborgere, 13,000 kejserlige og 5000 Polakker med kurfyrstens feltartilleri, der talte 33 kanoner, 4 haubitser og 1 morter med 125 køretøjer, 208 knægte og 612 heste. Denne styrke nåede i midten af september frem til egnen om Lübeck.

Ved sin afrejse fra Kiel havde Carl Gustav efterladt pfalzgreven af Sulzbach med ca. 4000 mand i Holsten, 3000 mand på Fyn og 2000 på Als. Pfalzgreven havde

Fig. 1. Kurfyrst Frederik Wilhelm af Brandenburg.

straks angrebet de intetanende danske garnisoner, havde overrumplet den lille skanse Steinburg, men var blevet afvist ved Glückstadt, Krempe og Rendsborg.

Da de allierede hære nærmede sig, trak han sine regimenter sammen i nærheden af Rendsborg, men hans fremskudte styrker blev slået ved Oldesloe, og han trak sig derfor i ilmarcher tilbage til Frederiksdde, hvor han forberedte et kraftigt forsvar. Inden sit tilbagemog havde han afgivet mindre styrker til forsvar af Gottorp Slot og sendt 1 regiment, sit artilleri og svære tros til Tønning.

På Als kommanderede den bekendte svenske oberst Rutger v. Ascheberg over sit eget regiment, 4 kompagnier af Gorgas' og 4 af Weidenbachs regimenter samt oberst Knaus med 8 kompagnier fodfolk. Desuden lå kaptajn Wrangel i Alssund med et krigsskib på 13 kanoner.

I slutningen af Oktober skød kurfyrsten sit hovedkvarter frem til Flensborg, medens Czarniecki havde besat Haderslev, hvorfra hans polakker sværmede helt op til Horsens. Kurfyrsten sendte straks officerer frem mod Alssund for at rekognoscere, og 11. November holdt han et krigsråd med marskallerne Eberstein fra Danmark, Montecuculi fra kejseren og sin egen Sparr. Man besluttede at fordrive Ascheberg fra Als og sidst i måneden rykkede kurfyrsten med 6000 mand og sit artilleri ind i Sundeved, hvor han opslog sit hovedkvarter i Sottrup og opkastede en skanse på Dybbøl Banke for at bombardere Sønderborg slot og by. Kort efter kom den danske admiral Peder Bredal med 2 danske og 2 hollandske orlogsmænd for at samarbejde med de allierede.

Den 12. December dikterede kurfyrsten en meget detailleret befaling for angrebet. Det skulle finde sted tæt nord for Sønderborg den 14. ved daggry. Dagen før skulle tropper og både være trukket sammen ved overgangsstedet. Det svære artilleri bragtes i stilling ved

Fig. 2. Oberst Rutger v. Ascheberg.

kysten til beskyddning af landgangsstedet, støttet af 2 større både, hver med 100 musketerer. Til overførslen rådede han over 13 pramme og en større båd, der var blevet indrettet til at tage heste og skyts, men som til at begynde med også skulle benyttes af fodfolket.

Fig. 3. Alssund.

Når svenskerne ved beskydningen var fordrevet fra selve kysten skulle overførslen begynde.

1. vending kom til at bestå af 300 kejserlige under oberst grev Strozzi og 300 Brandenborgere. Dens opgave skulle være at besætte de svenske løbegrave og sikre dem ved spanske ryttere og forhug.

2. vending talte det samme antal knægte og kommanderedes af den brandenborgske oberst Golz. Han skulle formere sine folk en bataille og sikre rytteriet fornøden opmarchplads.

3. vending kommanderedes af general v. d. Goltz, der skulle optræde efter behov.

4. vending overførte generalitetet. Derefter fulgte 200 kejserlige og brandenborgske ryttere, derpå resten af rytteriet eskadronsvis og endelig 200 Polakker.

Efter de svenske skytter som planlagt var blevet fordrevet ved artilleribeskydningen og ilden fra de 2 både, kunne mellem kl. 7 og 8 overførslen finde sted. Svenskerne søgte straks at kaste de landsatte tropper ved et rytteriangreb, og forholdene synes ikke at være helt gunstige for de allierede. — Da kom Czarniecki til, som det nedenfor skal forklares, og det svenske rytteri måtte trække sig tilbage. En del af kurfyrstens folk besatte kirkegården og brugte dens mur som brystværn, medens andre styrker arbejdede sig frem gennem Sønderborgs gader. Til sidst måtte Ascheberg trække sig ind i slottet efter at have sendt Knaus med de 8 kompagnier til Nordborg.

Czarnieckis ankomst til krigsskuepladsen var foregået således. Samtidig med overførslen på både af de øvrige allierede tropper var han ved svømning gået over noget nordligere med ca. 700 Polakker. Inde ved land var sundet dækket af tyk is, som dragonerne først måtte hugge i stykker, for at hestene kunne

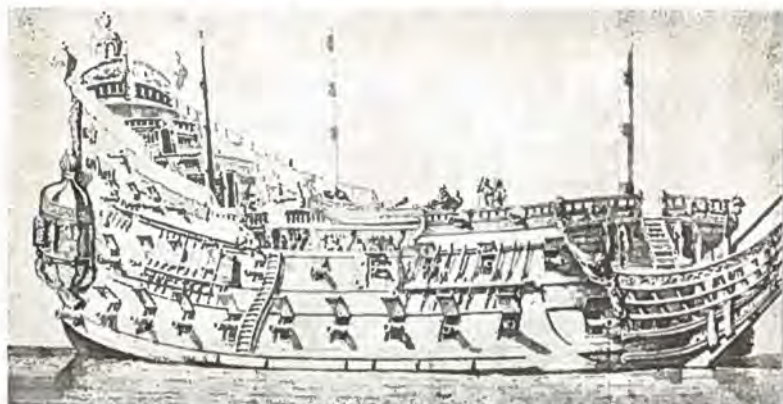

Fig. 4. Model af »Tre Løver«, hvor viceadmiral Peter Bredals slunder var hejst under kampen ved Als 1658.

komme ud i vandet. Derefter førtes fanerne ned til bredden. For at foderet ikke skulle blive ødelagt, og for at pistolerne kunne være skudklare med det samme, havde knægtene fået ordre til at lægge fodersækkene oven på hestene, hænge krudthornet om halsen og stikke pistolerne ind bag kraven. Hestenes svømmedygtighed var blevet prøvet i forvejen, og hver af de ringere svømmere blev anbragt mellem to gode.

Da alle var på plads, slog Czarniecki korsets tegn for sig og satte ud i vandet fulgt af sine ryttere. Der skal dengang have været en revle midt i sundet, hvor rytterne kunne bunde og tage et lille pust. Så snart de nærmede sig kysten, styrtede svenske ryttere frem og åbnede ild imod dem. Polakkerne skød igen, når hestene fik fast bund under benene, og Svenskerne måtte gå tilbage mod Sønderborg forfulgt af Polakkerne, men, som en af deltagerne skrev i sine memoirer: når man fælder træer, falder der spåner.

Admiral Peder Bredal havde til at begynde med deltaget i beskydningen af de svenske stillinger, men rettede hurtigt sin ild mod det svenske skib. Han forsøgte at komme så nær, at han kunne borde det, men vandstanden var for lav, og han besluttede derfor at gå i bådene og entre det. Herunder blev han ramt af en kanonkugle og faldt. *)

I løbet af natten mellem den 14. og 15. havde de allierede fået deres lettere skyts bragt i stillinger i Sønderborg mod slottet, og der udviklede sig snart en voldsom skydning mellem de allierede og slottet. Da den havde varet en tid, opfordrede de allierede Ascheberg til at overgive sig, men han afslog blankt. Derimod enedes man om en våbenstilstand på 30 timer. Det var nemlig lykkedes ham at sende melding om situationen til Fyn, og han håbede på hjælp, hvis han kunne trække tiden ud. Under våbenhvilen opkastede de allierede et svært batteri på Sundevedsiden, hvorfra de kunne bekaste slottet med morterer og kartover.

Kort før våbenhvilens udløb så man 13 orlogsmænd nærme sig. De allierede troede først, at det var den dansk-hollandske flåde, men det viste sig snart, at det var Svenskere under admiral Clas Uggla. De danske orlogsmænd blev tvungne til at trække sig ind i Flensborg Fjord, medens Uggla lod sine skibe kaste anker tæt ved slottet. Da våbenhvilen var udløbet, forsøgte Ascheberg et udfald støttet af ild fra skibene, men det blev afvist, og han var igen lukket inde i slottet. Samtidig begyndte det store batteri at beskyde slottet, dog

*) Han blev såret i kampen og døde 4 dage senere. Andre kilder op giver, at Bredal deltog i kampen i Ebeltoft vig den 23. juli 1659, hvor han fik begge ben bortskudt og kort efter døde. Da den pågældende eskadre var under kommando af kaptajn de Koningk, er det dog udelukket, at viceadmiral Bredal kan have deltaget i kampen.

uden at fremkalde synderlig virkning på dets tykke mure, og kurfyrsten lod derfor opkaste et brechebatteri i Sønderborg.

Da det var blevet mørkt, sejlede Uggla i en båd ind til slottet for at forhandle med Ascheberg om redning af garnisonen. I løbet af den næste dag blev strandmuren derefter gennembrudt på 3 steder, og hver åbning blev gjort så bred, at 3 mand kunne slippe igennem ved siden af hverandre.

Kl. 19 roedes alle bådene fra de svenske skibe i den dybeste stilhed ind til slottet og begyndte at føre den svenske garnison ud til skibene. For at skjule forehavendet, foretog Ascheberg et udfald mod brechebatteriet, der herefter måtte beskyttes af 500 musketerer. Desuden blev der hele natten skudt voldsomt fra slottet mod byen og batterierne, så alt blev indhyllet i røg.

Således fandt overførslen sted uden at blive bemærket af de allierede. Til sidst var kun Ascheberg med nogle officerer og 30 udvalgte dragoner tilbage. Henimod daggry lagde de sidste både til ved slottet, og Ascheberg lod skyde svensk løsen som tegn på, at alle skulle skynde sig til bådene, og det var næsten lyst, da han selv forlod slottet.

Tidligt om morgenen den 17. var brechebatteriet klar, og man skulle netop til at åbne ilden, da skydningen fra slottet pludselig hørte op, og man samtidig så de sidste svenske både sejle ud til flåden, der kort efter lettede og bragte Ascheberg og hans folk til Fåborg.

De allieredes bytte var ikke så ringe: 24 kanoner, 1200 heste og en hel del bagage. Sønderborg slot besattes straks efter af et dansk kompagni under kommando af kaptajn Lütken.

Samtidig med, at Sønderborg Slot blev angrebet og taget, strejfede polske og andre allierede ryttere rundt på Als. Nordborg Slot blev straks angrebet; polakkerne holdt sig inde på søbredden, medens hobe af kurfyrstens folk trængte ud på isen, der brast under dem, så en mængde druknede. Oberst Knaus havde dog ingen mulighed for at komme hort, og han måtte derfor overgive sig.

Kilder.

1. Rist: Als's Erobring. Historisk Arkiv XIV. København 1885. Side 173 ff og 233 ff.
 2. Theatrum europæum VIII. Side 926 ff. Frankfurt 1667.
 3. Droysen: Geschichte der preussischen Politik III-1-420 ff. Leipzig 1863.
 4. Döring: Eroberung Alsens durch dem Grossen Kurfürsten. Sønderborg 1890.
 5. Rosznecki: Polakkerne i Danmark 1659. København 1896.
 6. Biografisk Leksikon III: Bredal. København 1889.
 7. Trap IX: Sønderborg og Nordborg. København 1930.
 8. Besondere und geheime Kriegs-Nachrichten des Fürsten Raymundi Montecuculi . . . Leipzig 1736.
 9. Rigsarkivet, Haandskriftsamlingen, Oberst Bangs Excerpter.
-

Verdens oliehandel.

Tidsskriftet har fra firmaet Dansk Esso's årsrapport klippet nedenstående oplysninger, som skønnes at være af interesse for tidsskriftets læsere:

Udviklingen på det internationale oliemarked i 1962 var præget af en aktivitet, der både produktionsmæssigt og afsætningsmæssigt må betegnes som bemærkelsesværdig.

Den stigning på 91 millioner tons, som bragte den totale produktion af råolie i verden op på 1 milliard 200 millioner tons, var den hidtil største i olieindustriens historie.

USA tegnede sig for en trediedel af verdens olieproduktion i 1962 og er således stadig verdens største enkeltproducent af olie, skønt dets andel i verdensproduktionen i løbet af det sidste tiår er reduceret med omkring en femtedel.

Venezuela, der sidste år blev overgået af Sovjetunionen som verdens næststørste olieproducent, havde en årsproduktion på 166 millioner tons, en stigning på over 9 pct. i forhold til det foregående år.

Det var det kraftigt stigende forbrug i Europa, der bragte rekordstigninger i olieproduktionen i Det Mellemste Østen. Et kvantum på 311 millioner tons eller over 9 pct. mere end i det foregående år understreger endnu en gang dette områdes betydning for den internationale oliehandel. Trods de stigende importmængder fra olieproducerende områder, som Nord-

Afrika, Venezuela og Sovjetblokken har Det Mellemste Østens olielande ikke blot holdt stillingen som hovedleverandør til det vesteuropæiske oliemarked, men har endog kunne udvide sin eksport, hvilket tydeligt illustrerer den kendsgerning, at Vest-Europa hører til de to oliemarkeder i verden, hvor forbrugskurverne udviser de kraftigste stigninger. Oliemarkedet i Japan er det andet. Den politiske uro i Irak i begyndelsen af 1962 samt regeringsmagtens overtagelse af 99 pct. af olieselskabet Iraq Petroleum Company's koncessionsområde og de kurdiske stammefejder i de store olieområder i det nordlige Irak var årsag til den reelle tilbagegang i dette lands råolieproduktion.

Betydningen af den nord-afrikanske olie som alternativ forsyningskilde til det europæiske marked er tidligere blevet påpeget. Men med den fortsatte kraftige vækst i Europas olieforbrug er olielandene i Afrika nu blevet leverandører, hvis eksport i løbet af ganske få år vil være af primær betydning for de vesteuropæiske lande. Olieproduktionen i landene i Nord-Afrika var på 35 millioner tons i 1962.

Vest-Europa er som olieproducent stadig af forholdsvis ringe betydning med en samlet produktion på ialt 17 millioner tons, hvilke kun udgør godt 1 pct. af verdensproduktionen. Vest-Tyskland tegner sig for næsten en trediedel af denne produktion, og råolieudvindingen i Vest-Tyskland er i løbet af de sidste år mere end firedoblet. Østrigs olieproduktion har gennem de seneste år været stagnerende, medens Frankrig og Holland hver med en produktion på cirka 2 millioner tons stadig øger deres produktionstal.

Østblokkens betydeligste olieproducerende land, Sovjetunionen, nåede op på en produktion på 186 millioner tons eller 12 pct. mere end i 1961.

Medens der således stadig kan registreres betydelige stigninger i Sovjetunionens olieproduktion, synes Kinas rolle som olieproducent at være blevet reduceret, hvilket utvivlsomt er en følge af de alvorlige økonomiske vanskeligheder i landet som helhed. Produktionen af råolie er således faldet med 1 million tons til 5 millioner tons i 1962.

Med den fortsatte, kraftige stigning i verdens oliebehov melder spørgsmålet sig om oliereservernes tilstrækkelighed til at dække disse forbrugsfremgange. En opgørelse viser, at verdens totale oliereserver udgør 42 milliarder tons, svarende til godt 35 års produktion af den nuværende størrelsesorden. Eftersøgning af nye oliereserver er imidlertid intensiveret for at holde trit med de kraftige stigninger i verdensolieforbruget, der for den kommende tiårs periode er beregnet til cirka 5 pct. årligt.

Som eksempel på dette verdensomspændende olieeftersøgningsarbejde kan nævnes, at Australien, hvor mulighederne for at finde oliereserver hidtil har været betragtet som yderst ringe, i løbet af indeværende år vil indtræde i rækken af olieproducerende områder, når produktionen i oliefeltet Moonie i Queensland-provinsen påbegyndes.

Verdensøkonomien har nu gennem en årrække været en af skuepladserne for magtbalancekampen mellem øst og vest. Her har olien fået tildelt en hovedrolle. Af Sovjetunionens produktion af råolie på ialt 186 millioner tons blev der i 1962 eksporteret 33 millioner tons til lande uden for sovjetblokken. Dette er imidlertid kun en 7 pct. stigning og en væsentlig nedgang i forhold til de tre foregående år, hvor eksporten fra sovjetblokken gennemsnitlig steg med 36 pct. pr. år. Der er dog intet, som tyder på, at Sovjetunionen

har opgivet at forsøge at erobre en stadig større del af det vestlige oliemarked. En vis forsinkelse i udbygningen af raffinaderi- og distributionsapparatet i sovjetblokken samt den kendsgerning, at russerne gennem nogen tid har forlangt højere priser for deres olie, synes at være hovedårsagerne til det svagere tempo i fremgangen for den russiske eksport i 1962.

I den sidste tiårs periode har verdens tankskibsmarked været præget af overskudskapacitet. Mod slutningen af 1962 viste der sig imidlertid tendens til en vis stramning på tankskibsmarkedet. Trods stadig tilgang af nybygninger er den oplagte tonnagemængde fortsat reduceret og består nu overvejende af ældre og uøkonomiske skibe, som næppe vil komme i fart undtagen i tilfælde af et usædvanligt højt fragtniveau. Af en samlet tonnagemængde på cirka 71 millioner tons dødvægt var godt 3 millioner tons oplagt ved årets slutning.

Den seneste udvikling på tankskibsbygningens område viser et stadig faldende antal nybygninger, medens tonnagestørrelsen pr. enhed er stigende. Tankskibe på 130.000 tons dødvægt er således nu sat ind i råolietransporten, ligesom blandt andet det engelske Esso-selskab for nylig har givet meddelelse om planer for bygning af tankskibe på op til 150.000 tons. Disse store enheders relativt mindre bygge- og driftomkostninger gør dem særlig fordelagtige på det gennem en årrække svage tankfragtmarked. Et forhold, som ligeledes har været medvirkende til at bremse tankskibsbyggeriet noget, er bygningen af en række meget store rørledningssystemer. Således åbnedes den 800 kilometer lange rørledning fra Marseille til det vigtige industri- og raffinadericentrum omkring Karlsruhe i Vest-Tyskland i december 1962. Gennemstrømnings-

Tankbåd i Provestenen havn.

kapaciteten for denne rørledning er 18 millioner tons om året, men ventes udvidet til 30 millioner tons i 1965. I løbet af 1963 vil en 270 km lang rørledning fra Rhinen til Donau blive tilsluttet systemet, således at råolien kan pumpes til industriområderne ved Ingolstadt nord for München. I samme forbindelse kan det nævnes, at en rørledning mellem oliefelterne i Texas og udskibningshavnene på Atlanterhavskysten i USA i 1963 vil erstatte 50 tankskibe af »T-2«-typen (d. v. s. på cirka 16.000 tons dødvægt).

— O —

Også Dansk Esso har et fond, som siden 1963 har uddelt ialt 1 million 253 tusinde kroner til samfunds-

gavnlig formål af forskellig karakter, heraf i 1962 82.000 kr. til bl. a. Landsudvalget for KFUM's Soldatermission i Danmark, Soldaterhjemforeningen *Dannevirke* og Orlogsmuseets Komité.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i juni 1963.

Historie.

Danmarks Historie. Bind 4. Borgerkrig og Kalmarunion 1241—1448.. København 1963. 576 s. ill. bibl. 8°.

Olafsen, T. K.: Sekondløjtnant Konows tokt til Finmarken 1816. Duplikeret i Horten 1963. 30 s. 4°.

2. verdenskrig.

Instructions to the german minesweeping administration. (På engelsk og tysk). 1946. 4°.

Morison, Samuel Eliot: The two-ocean war. A short history of the United States navy in the second World War. Boston 1963. 612 s. ill. kort. bibl. index. 4°.

Politik.

Bengtsson, Georg V.: Udenlandske spionageaffærer fra vor tid. København 1962. 304 s. ill. 8°. SOK.

Hancock, W. Keith: Four studies of war and peace in this century. Cambridge 1961. 130 s. 8°.

Sømandskab, navigation m. m.

Brown, Charles H.: Deviation and the deviascope. 8° Ed. Glasgow 1961. 228 s. ill. index. tabeller. 8°. NAV.

Ström, Nils og A. Eneström: Knopar. Sjömandstradition som hobby. Västerås 1961. 132 s. 8°.

Skibe, skibbygning m.m.

Thorvaldsen, Knud: Ladby-Skibet. København 1957. 122 s. + 5 planer. ill. bibl. 4°.

Arktisk og antarktisk litteratur.

Bullen, Frank T.: »Kaskelottens« Togt Jorden rundt efter Spermhvaler. København 1903. 474 s. ill. 8°. (Bd. I og II.)

Clift, A. Denis: Our world i Antarctica. New York 1962. 160 s. ill. kort. 4°.

Diverse.

- Bruun, Chr. V.*: Biblioteka Danica. Bd. 4. Sprogvidenskab. Litteratur. Tidsskrifter, Aviser. København 1963. XI + 648 s. 4°.
- Cannelin, Knut*: Finskt-Svensk fick-lexikon. Helsinki 1961. 664 s. 8°.
- Guide for curriculum development. Washington 1961. 115 s. 8°. MAS LYF.
- Haiman, Franklyn S.*: Group Leadership and democratic action. Cambridge, Massachusetts 1950. 309 s. 8°. MAS LYF.
- Leadership pamphlet 1: How to lead discussion. A.E.A., USA 1960. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Leadership pamphlet 4: Understanding how groups work. Chicago Illinois 1960. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Leadership pamphlet 6: How to use role playing. Chicago Illinois 1960. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Leadership pamphlet 7: Supervision and consultation. Chicago Illinois 1956. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Leader pamphlet 8: Training group leaders. Chicago Illinois 1956. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Leadership pamphlet 9: Conducting workshops and institutes. Chicago Illinois 1960. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Leadership pamphlet 10: Training in human relations. Chicago Illinois 1959. 48 s. 8°. MAS LYF.
- Maier, Norman R. F.*: Principles of human relations. New York 1959. 474 s. 8°. MAS LYF.
- Maunder, Samuel*: The Treasury of knowledge and library of reference. London 1879. 900 + 4 s. index. 8°.
- Nichols, Ralph og Leonard A. Stevens*: Are you listening? New York 1957. 236 s. 8°. MAS LYF.
- Orientering fra Civilforsvarsstyrelsen. Nr. 3. (25 år). Duplikeret, København 1963.
- Sejr, Emanuel*: Statsbiblioteket. Forhistorie og tilblivelse. Århus 1963. 106 s. ill. 8°.
- Trap, J. P.*: Danmark, 5. udg., bd. VII. Randers Amt. København 1963. 1068 s. ill. 8°.
- United States navy leadership manual. Washington. 200 s. 8°. MAS LYF.
-

Kommentarer til nyanskaffelser.

A. Denis Clift: Our world in Antarctica.

Rand McNally & Co., New York 1962.

Et nydeligt billedværk med ret fyldestgørende tekst, særlig interessant ved, at det beskriver »nedfrosne« stationer i lighed med, hvad der findes i nordpolaregnene.

W. Keith Hancock: Four studies of war and peace in this century.

Cambridge University press, Cambridge 1961.

Forfatteren er australsk professor i historie. Han forsøger at udlede de erfaringer, der kan skaffe baggrund for en langvarig fred, konstaterer at en varig fred ikke opnås efter en total krig, at den kolde krig måske har større chancer, selv om den er meget kostbar. Han underkaster Gandhi's teorier en prøve og konstaterer, at de har haft store chancer, blot ikke overfor diktatorer som Stalin og Hitler. Men en opskrift på, hvorledes freden kan reddes, giver han ikke.

Samuel Eliot Morison: The two-ocean war.

Little, Brown & Co., Boston 1963.

Morisons »History of U. S. naval operation in World War II« er nogle af de mest udlånte bøger i biblioteket. I denne forkortede udgave har Morison på grundlag af anden litteratur i årene efter hans egne bøger udkom dels foretaget nødvendige ændringer, dels ændret sit eget syn på flere begivenheder.

Fra oberstløjtnant F. Bistrup har biblioteket modtaget et eksemplar af kommandørkaptajn H. A. Ø. Bistrups »Knud Rasmussen og Grønlandsmonopolet«, Munksgaard, København 1936.

Udgaven har sin særlige interesse ved, at den har indsat statsminister Staunings manuskript til forordet samt udtalelser om bogen fra de i Grønlands-spørgsmålet dengang kendte navne, Peter Freuchen, Steglich-Petersen, Godfred Hansen m. fl. — et enkelt af brevene giver et stærkt indtryk af, at bølgerne har gået højt i striden om at lukke Grønland op eller fortsætte den linie, der hidtil havde været fulgt.

J. Teisen.

Særlige hensyn ved elektriske installationer i orlogsskibe.

Af underdirektør ved Orlogsværftet, civilingeniør P. Jespersen.

Forfatteren Montserra fortæller i sin bog »Havet sletter alle spor« bl. a. om en engelsk fregats oplevelser under krigen. Et sted fortælles om et slag, hvor fregatten er hårdt engageret, og hvor skibets chef er optaget af at lede skibets indsats i kampen. Han må følge de informationer, som til stadighed indløber til skibet, for derudfra at kunne bestemme, hvordan han bedst muligt skal kunne anvende sit skib og dets våben. Midt under slaget modtager næstkommanderende på broen melding om, at en fjendtlig træffer har antændt en betydelig brand om bord. Han overvejer, om han skal videregive denne melding til chefen, men overtager selv bekæmpelsen, da han ikke vil bebyrde chefen med bekymringerne om branden, idet han skønner, at brandbekæmpelsen er en ubetydelig detalje i sammenligning med ledelsen af slagets gang.

En tilsvarende brand vil om bord i et handelsskib i redstid blive betragtet som et meget alvorligt havari, om man må anvende alle til rådighed stående midler for at få bekæmpet, og hvor man uden at betænke sig et øjeblik vil afbryde den igangværende sejlads, hvis man derigennem kan lette brandbekæmpelsen, og man kan tilkalde hjælp fra andre skibe.

Orlogsskibet må kunne klare sig selv, og det må

kunne sejle og kæmpe videre, selv om det udsættes for svære påvirkninger fra fjendtlige enheder, skibe eller fly. Hvis skibet ikke kan det, vil det være alt for lille en hjælp for venligtsindede enheder og alt for let et bytte for fjendtlige.

De konstruktive hensyn, som skal kunne hjælpe orlogsskibet til at klare sig på den her nævnte måde, er blandt dem, der i tillen betegnes »Særlige hensyn«. Nogle af disse hensyn kan kaldes almindelige i den forstand, at de er fælles for alle typer af orlogsskibe, og andre er specielle, idet de kun gælder for de skibstyper, hvortil de anvendes.

I det følgende omtales to af disse almindelige hensyn og to skibstyper, en undervandsbåd og en minestryger, for hvilke der gælder specielle hensyn.

Brandsikkerhed

Der gøres meget for at gøre orlogsskibe så brand-sikre som muligt. Fjendtlige træffere har i mange tilfælde haft alt for let ved at ødelægge et skib, fordi brændbart materiale om bord, som er blevet antændt, har forårsaget langt større skade, end træfferen alene havde kunnet.

Derfor er brændbart materiale bandlyst på alle steder, hvor det overhovedet kan undværes. F. eks. udføres alle møbler af stål.

Med hensyn til de elektriske installationer er der især kabelkonstruktionen, som er blevet påvirket af kravet om brandsikkerhed.

Der anvendes en betydelig mængde kabler i marine skibe. En samlet kabellængde på et par hundrede gang skibslængden er ikke usædvanlig.

Før 1953 anvendtes der i danske orlogsskibe gummiblykabler med en bomuldsfletning, men uden nog-

egentlig armering. Sådanne kabler er ikke blot brændbare, men også brandbefordrende, idet en brand vil forplante sig på langs ad et antændt kabel, selv om det ikke udsættes for nogen anden brandpåvirkning. I forbindelse med kravet om skibenes brandsikkerhed blev der med hensyn til kabler stillet krav om, at de ikke længere måtte være brandbefordrende. De skal være selvslukkende. Hvis de antændes af en flamme, må de nok kunne brænde på det sted, hvor de er udsat for flammens påvirkning, men ilden må ikke brede sig, og den skal gå ud, dersom flammen fjernes.

Også et andet hensyn gjorde en ny kabeltype stærkt ønskelig. Det var kablernes vægt. I et skib på 300 t var kabelvægten en halv snes t, hvortil kommer vægten af kabelbakker og -bøjler m. v. Det blev betragtet som for meget.

Løsningen på både spørgsmålet om brandsikkerhed og spørgsmålet om vægt blev en kabeltype med gummiisolation og med neoprenkappe. Denne kabeltype vejer kun 30-40 % af, hvad tilsvarende gummiblykabler vejer, og neoprenkappen tilfredstiller de stillede brandmæssige krav.

Der blev indført 2 kabeltyper, en med en kobberomfletning til skærmning mod radioforstyrrelser og en uden. Disse kabler var billigere end de tidligere anvendte, og det er formentlig den eneste gang, hvor de skærpede krav har medført besparelser.

De hidtil anvendte kabler har imidlertid en ulempe under brand, idet der nemt kan opstå kortslutning mellem korerne. Gummiisolationen brænder bort, og selv om alle for skibets sejlads og kampkraft nødvendige kabler dubleres, betragtes det som en alvorlig ulempe. Denne ulempe kan undgås ved at erstatte gummiisolationen med isolation af silikonegummi, der

igen er ompundet med en glasuldsstrømpe. Silikonegummien ødelægges ganske vist under brand, men den danner en aske, som er isolerende, hvorfor kabler med dette isolationsmateriale kan udfylde deres mission, også medens de er udsat for en brand og i lang tid efter. Glasuldsstrømpen skal holde sammen på den dannede aske, da den er pulveragtig.

Sådanne kabler er mindst 3 gange så dyre som neoprenkabler med gummiisolation. Den engelske marine anvender dem, og man overvejer for tiden fremtidig at gøre det i det danske søværn.

I strømtavler anvendes så at sige udelukkende brandsikre monteringsledninger, som også er ompundet med en glasuldsstrømpe. Der kendes fra et passagerskib et ret nyt eksempel på nytten af denne forholdsregel, idet der udbrød brand i hovedstrømtavlen i en dansk nybygning, hvor branden blev af et meget begrænset omfang, fordi der var anvendt brandsikre ledninger.

Choksikkerhed

Et andet alment hensyn er choksikkerhed.

Hvis en mine, en bombe eller en granat springer i direkte kontakt med et skibsskrog, udsættes skibet for en umådelig stor påvirkning på eksplosionsstedet, men virkningen aftager ret hurtigt, efterhånden som man fjerner sig fra eksplosionsstedet, fordi skibets jerndele deformeres og dermed optager de kræfter, der er tale om.

Hvis en mine eksploderer i nogen afstand fra et skib, vil vandet mellem minen og skibet virke som en massiv masse, der overfører eksplosionskræfterne fra minen til skibet i hele dets udstrækning. Det vil virke som om ethvert sted i skibet er nær eksplosionsstedet

Det er blevet sædvanligt at kalde de påvirkninger, som et skib udsættes for på den måde, for chok.

Først ved begyndelsen af den anden verdenskrig blev de krigsførende nationer klar over, hvor store virkninger sådanne chok kunne forårsage. Alene i den engelske marine havarerede over 100 skibe som følge af chok, deraf nogle meget alvorligt.

De hyppigste fejl forårsaget af chok var, at næsten alt materiel, som var fremstillet af skøre materialer, knækkede. Især viste ting af støbejern og porcelæn sig sårbare.

I ethvert skib er der en række forbindelser fra rørledninger inde i skibet til søen udenfor, og de fleste af dem er under vandlinien. De sikres med en ventil lige inden for skibssiden eller -bunden, søforbindelsen. Ødelæggelse af en sådan søforbindelse medfører lækage med risiko for, at skibet vandfyldes og forliser. Disse søforbindelser var før krigen på langt de fleste skibe udført af støbejern. Tyskerne fandt aldrig en brugbar løsning på at sikre søforbindelserne i deres skibe, hvorfor $\frac{1}{3}$ af alle tyske skibsforlis under krigen skyldtes søforbindelser, der var knækket som følge af chok. Englænderne, der jo ofte kan finde en praktisk løsning, fandt på at sætte en pladejernskasse op omkring søforbindelserne og støbe den ud med cement! Dermed klarede de det problem.

I elektriske anlæg kan chokene forårsage to former for fejl. Den ene er, at materiellet ødelægges, og den anden er, at der sker koblingsmæssige ændringer i kredsløbene, f. eks. at en åbentstående afbryder sluttet. Man kræver nu af choksikret materiel både, at det skal være stærkt nok til ikke at gå i stykker, og at det skal bevare sin koblingsmæssige tilstand under et chok.

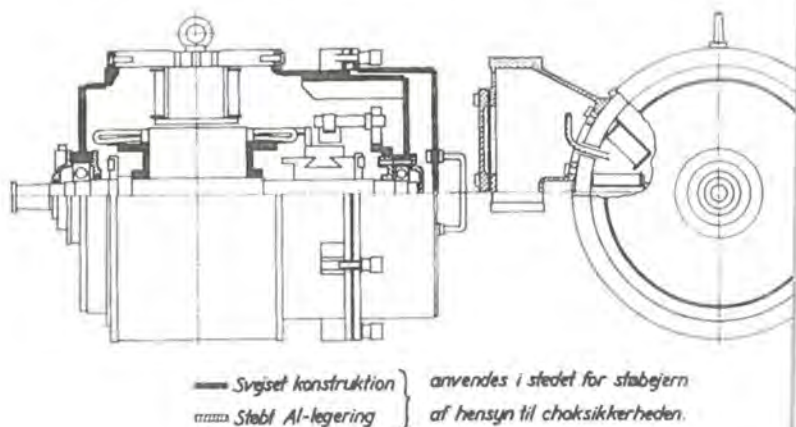

Fig. 1. Choksikker jævnstrømmotor.

Et eksempel på følgerne af manglende choksikkerhed har vi herhjemme fra artilleriskibet »Niels Juel«, der den 29. august 1943 i Isfjorden blev gjort midlertidig ukampdygtigt, da nogle få luftbomber, der delonerede ret nær skibet, fik dets maksimalafbrydere til at falde ud.

Virkningen af chok kan afbødes enten ved at anbringe materiellet på chokmellemlæg, f. eks. af gummi, der kan »give sig« ved chokpåvirkningen, eller ved at konstruere materiellet således, at det kan tåle chokene. Dog foretrækkes den sidste løsning altid, når den er praktisk gennemførlig. På fig. 1 er der vist en tegning af en choksikker elektrisk motor. På en tilsvarende normal motor er mange dele udført af støbejern. Disse dele er på den choksikre motor enten udført af svejset jern eller af støbt letmetal. Af tegningen fremgår det, hvor mange dele, det har været nødvendigt at udføre specielt.

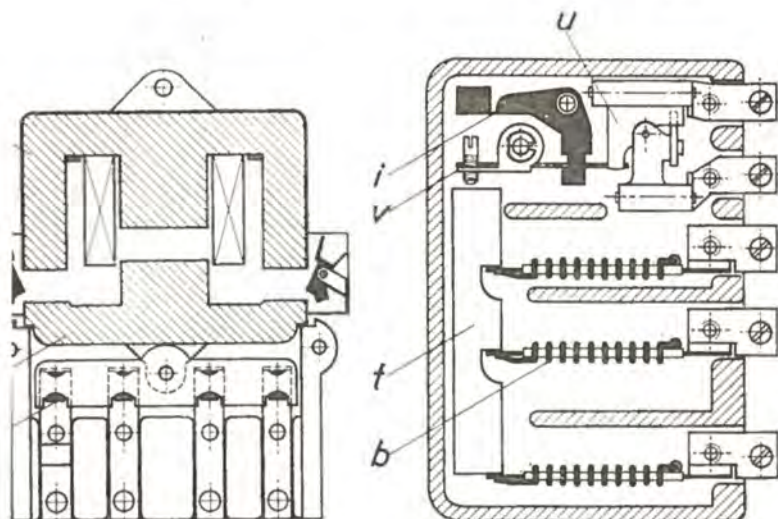

Fig. 2. Choksikkert motorskab.

På fig. 2 er vist 2 billeder af et 15 amp. motorskab. Billedet t. v. viser åg (å), anker (a), magnetlåse (m) og kontaktsystem (k). Et normalt motorskab består alene af åg, anker og kontakter. Hvis det udsættes for et chok, medens det er frakoblet, vil ankret kunne få en bevægelse, som får kontakterne til at slutte, og hvis motorskabet er forsynet med holdekontakt, som det f. eks. når der anvendes start-stop tryk, vil det forblive indkoblet. Det choksikre motorskab er foruden åg, anker og kontakter også forsynet med to magnetlåse. Når motorskabet udsættes for chok, indtager magnetlåsene den på figuren viste stilling og hindrer derved, at ankeret bevæges så meget, at kontakterne sluttes. Når motorskabet skal kobles ind, sættes der strøm på dets spole, hvorefter anker og åg magnetiseres. Derved dannes der nogle spredningsfelter, som vil bevirke,

at de øverste flige på magnetlåsene trækkes ind mod ågct og derved ophæver spærringen af ankerets bevægelse.

Billedet t. h. viser motorskabets termorelæ i indkoblet tilstand. Dersom strømmen gennem bimetalstrimlernes (b) bevikling overstiger den indstillede strømstyrke, vil bimetalstrimlerne bøjes opad og bevæge bakelittraversen (t). Derved drejes vippearmen (v), og når den er drejet så meget, at den kommer fri af udløsningsmekanismens (u) holdeplade, udløser motorskabet. Et chok vil kunne få bakelittraversen til at bevæge sig på samme måde og vil derved kunne bewirke udløsning af motorskabet. For at forhindre det er motorskabet forsynet med en inertilås (i). Når den udsættes for et opadrettet chok, vil den vægt, der er vist øverst til venstre, få låsen til at dreje sig og dermed bringe det hak, som er vist i dens nederste arm, i indgreb med vippearmen på en sådan måde, at udløsning hindres. Motorskabet er forsynet med endnu en inertilås, som har til opgave at hindre udløsning ved et nedadrettet chok; den er ikke vist på figuren.

Undervandsbåde

Til sejlads i overfladen kan en undervandsbåd principielt anvende enhver slags fremdrivningsmaskineri, medens den neddykket må have et fremdrivningsanlæg, som ikke forbruger luft, og som ikke afgiver nogen form for udstødningsgas, da boblerne ellers vil røbe dens tilstedeværelse.

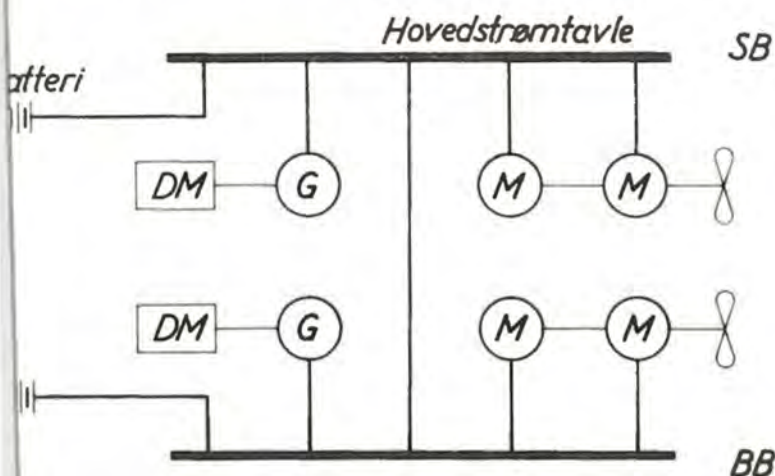
Når man ser bort fra de mest moderne ubådstyper, f. eks. atomundervandsbåden, er den løsning, som altid har været anvendt og stadig er langt den almindeligste, den, at der til overfladesejlads anvendes dieselmotorer

og til neddykket sejlads elektromotorer, der strømfor-
synes fra et eller flere store akkumulatorbatterier.

Et moderne dielelektrisk anlæg består af en hoved-
elektromotor, som trækker skibets skrue, en diesel-
generator, som leverer den nødvendige strøm under
overfladesejlad, og et akkumulatorbatteri, som mod-
tager elektricitet fra dieselgeneratorerne, når skibet
sejler i overfladen, og som afgiver strøm til hoved-
motorerne, når der sejles neddykket.

Fig. 3 viser et principskema af fremdrivningsanlæg-
get i de danske undervandsbåde af »Delfinen«-klassen,
som er konstrueret på Orlogsværftet. Hvert af de to ak-
kumulatorbatterier, som er vist længst til venstre, be-
står af 112 elementer, og alle 224 elementer vejer til-
sammen ca. 100 t. De 2 generatorer er hver på ca. 400
kW.

Hovedelektromotorerne er udformet som dobbelt-
motorer, hvilket i praksis vil sige, at hver motor be-

Principskema for det elektriske fremdrivningsanlæg i en undervandsbåd.

står af to elektrisk fuldstændig adskilte motorer, der mekanisk er forbundet med fælles hus, aksel og lejer. Hver af disse dobbeltmotorer er på ca. 1000 hk. Den indbyrdes størrelse mellem batteri, generator og motor er valgt således, at batteriet kan drive motorerne ved fuld kraft i ca. 1 time og ved laveste fart i $1\frac{1}{2}$ døgn, og at generatorerne kan lade batteriet op til 90 % af dets kapacitet i løbet af 4-5 timer.

Tre af de krav, som stilles til hovedelektromotorerne, har særlig interesse. Det ene er det ret selvfølgelige, at der ønskes størst mulig ydelse inden for de pladsmæssige og vægtmæssige rammer, som er til stede. I »Del-finen«-klassen, som er konstrueret for knapt 10 år siden, er ydelsen i forhold til vægten dobbelt så stor som i de undervandsbåde, der eksisterede før krigen, og nu vil man formentlig kunne komme op på det tredobbelte. Hovedårsagen hertil er den, at der er sket en stadig udvikling med hensyn til isolationsmaterialerne i maskinerne, som muliggør drift ved stadig større temperaturer.

Det andet krav er et stort reguleringsområde. Man kræver en praktisk talt kontinuert regulering fra det maksimale omdrejningstal og ned til i hvert fald $\frac{1}{2}$ deraf og gerne endnu mindre.

Jævnstrømsmotorers omdrejningstal reguleres normalt ved shuntregulering, men kan også reguleres ved hjælp af ankerregulering. Man må benytte begge dele for at få det ønskede omdrejningstalsområde dækket. Shuntreguleringen bruges til finregulering og ankerreguleringen til grovregulering. Shuntreguleringen foretages på ganske normal måde med en reguleringsmodstand.

Ankerregulering er baseret på det forhold, at motorens omdrejningstal direkte afhænger af ankerspæn

dingen. Normalt varierer man den ved at indskyde en ankermodstand i serie med ankeret, men i undervandsbådene gøres dette ved at indkoble flere eller færre af hovedmotorernes ankre i serie over batterispændingen. I højeste fartområde er alle 4 ankre koblet parallelt, hvorved ankerspændingen bliver 220 volt. I mellemste fartområde er de to ankre på hver af hovedmotorerne koblet i serie og hver for sig sluttet til batteriet, hvorved ankerspændingen bliver 110 volt, og endelig er alle 4 ankre koblet i serie i laveste fartområde, hvorved ankerspændingen bliver 55 volt.

Det tredje krav, som stilles, er, at motorerne i så høj grad som muligt skal være støjfri for derved at gøre det vanskeligt at opdage båden, når den er på patrulje. I tyske undervandsbåde gik besætningerne med gummisåler for at undgå trinstøjen fra hårdere såler, da alene den kunne opdages af moderne lytteapparater. For at opnå en tilfredsstillende støjfrihed anvendes der en stor fremstillingsnøjagtighed, en hensigtsmæssig facon på polskoene og skrå noter. Endvidere forskydes de to ankre, hvorefter hver motor består, en halv notdeling i forhold til hinanden.

Til generatorerne stilles stort set samme krav som til motorerne, dog ikke kravet om støjsvagthed, da de kun er i gang, når de drives af deres dieselmotorer, som jo laver langt mere støj end generatorerne.

Med hensyn til strømtavlerne er det kun pladsforholdene, der giver vanskeligheder.

Det firma, som har konstrueret og leveret strømtavlerne i »Delfinen«-klassen, har 3 tegnestuer, hvori der konstrueres strømtavler. I den ene konstrueres almindelige strømtavler, i den anden strømtavler til skibe, hvor pladsforholdene som regel er mere knebne end i land, og endelig en tegnestue for strømtavler til elek-

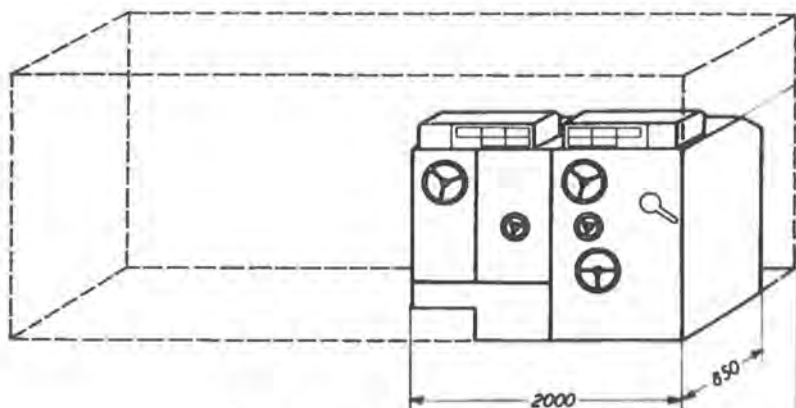

Fig. 4. Hovedstrømtavle i en undervandsbåd.

triske tog, hvor pladsforholdene er overordentlige små. Undervandsbådstavlerne er konstrueret i den sidste af disse.

På fig. 4 er der vist de indbyrdes størrelsesforhold for to strømtavler, den ene er en undervandsbådstavle, og den anden er »en almindelig strømtavle«, til hvis konstruktion der ikke er stillet krav om små dimensioner.

Akkumulatorbatterierne byder en række problemer, hvoraf nogle vel alene er en følge af, at de er placeret i en undervandsbåd.

Man må lægge meget stor vægt på akkumulatorernes ydelse. Akkumulatorbatteriet er langt det tungeste apparat om bord, og for hver ton, man kan spare der, kan man medføre en ton af andre ting, våben, brændstof o. s. v. Ydelsen ønskes stor, for at man kan sejle så langt mellem hver opladning som muligt, og den er ca. 20 % større pr. kg, end den er i et automobilbatteri. Yderligere lægger man vægt på lang levetid, dels for

så sjældent som muligt at undvære båden i den tid, som en udskiftning varer, og også af hensyn til bekostningen derved. Levetiden er godt det dobbelte af, hvad man opnår for automobilbatterier.

Den store ydelse og den bedre levetid kan kun opnås ved anvendelse af bedre materialer end normalt, fremfor alt et fuldkommen rent blymateriale, og ved anvendelsen af en meget stor omhu under fabrikationen.

Foruden ydelsen er der endnu en ting, som er af allerstørste betydning med hensyn til akkumulatorers anvendelse i en undervandsbåd, og det er deres gasudvikling. Her gør to problemer sig gældende. Det ene er batteriernes gasudvikling under ladning og det andet deres gasudvikling, når de er i ro.

Batterierne oplades fra dieselgeneratorerne. Undervandsbåden har derfor altid forbindelse med frisk luft, når der lades. Under slutningen af en fuldstændig opladning bruges praktisk talt al den indladede elektri-

Undervandsbåden »Delfinen«, bygget på Orlogsværftet 1958.

citetsmængde til sønderdeling af syrens vand i ilt og brint og kun en forsvindende del til kemiske omdannelser i batteriet. Brintudviklingen er så kraftig, at man er nødt til at foretage en meget kraftig ventilation, da luften i batteritankene ellers bliver eksplosiv i løbet af få minutter.

Medens gasudviklingen under ladning er almindelig kendt, er det måske mere overaskende, at der også sker en gasudvikling, når et batteri er i ro. Det gør der imidlertid. Denne gasudvikling, der er meget lille, har kun betydning, når båden er neddykket i lang tid uden at være i forbindelse med luften over vandet. Når båden er neddykket, foretages der en stadig ventilation af alle bådens rum; herved blandes den i batterierne udviklede brint med luften i alle bådens andre rum, og brintholdigheden vil være stadig stigende, indtil båden igen kan ventileres med frisk luft. Batteriernes brintudvikling i hvile, som vi kalder den, har en sådan størrelse, at det under meget gunstige omstændigheder varer mere end 5 døgn, før luften når eksplosionsgrænsen, og under ugunstige omstændigheder kun 12-14 timer, og når det sker, er det nødvendigt at søge overfladen for at få frisk luft.

Denne gasudvikling afhænger af batteriernes konstruktion og især af renheden hos de anvendte materialer.

Et ubådsbatteri er pr. kg ca. 3 gange så dyrt som et automobilbatteri, men tages der hensyn til den større levetid og den større kapacitet, bliver den reelle merpris kun ca. 20 %.

Ministrygere

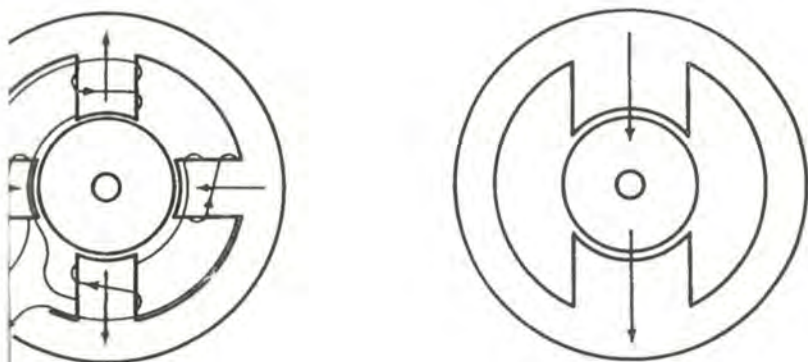
Bygning af ministrygere indebærer en dobbelt opgave, den ene er at udføre dem således, at de ikke på-

virker minerne, og den anden at bygge strygegrejet, så det gør det.

Her vil kun den første af disse opgaver blive omtalt.

Magnetiske miner bringes til eksplosion ved ændring af det magnetiske jordfelt på det sted, hvor minen ligger. Jordfeltets styrke i Danmark er ca. 450 mØrsted eller med en 100 gange mindre enhed, som vil blive anvendt et par gange i det følgende, 45.000 gamma. De magnetiske miner er overordentlig følsomme, og man kan derfor kun tillade, at minestrygere forårsager en meget lille ændring af disse 45.000 gamma. Denne ændring kaldes for skibets signatur.

Umagnetisk materiale, herunder i stor udstrækning rustfrit stål, anvendes, hvor det overhovedet er muligt. Skroget bygges af træ. I dieselmotorerne i nogle på Orlogsværftet byggede minestrygere, er der kun anvendt magnetiserbart jern til nogle kuglelejer og nogle fjedre; vægten af magnetiserbart materiale har derved kunnet reduceres til mindre end 2 % af dieselmotorernes vægt.

10%

Fig. 6. Magnetfelt hos elektromotorer.

100%

Det er umuligt fuldstændigt at undgå apparater m. v., som giver anledning til forstyrrelse af jordens magnetfelt. For sådanne apparater kræves som hovedregel, at deres signatur er mindre end nogle ganske få gamma, d. v. s., at deres forstyrrelse af jordfeltet er mindre end $1/10.000$.

Der er tre forskellige måder, hvorpå forstyrrelse kan finde sted. Den ene er fra apparater, til hvis konstruktion jern er uundgåelig.

Fig. 6 viser til højre en 2-polet jævnstrømsmotor, hvor kraftlinievejene i de to poler er orienteret samme vej. Motoren giver derfor anledning til et stort spredningsfelt, som medfører, at dens signatur bliver høj. I nogle tilfælde er der på en konventionel motor på et par hk målt op mod 1000 gamma. På en 4-polet motor er kraftlinierne i overfor hinanden liggende poler modsat rettede, og der er derved en stor tilbøjelighed til, at deres spredningsfelter ophæver hinanden. Det samme gælder i endnu højere grad motorer med flere end 4 poler.

Den anden kilde til forstyrrelse af jordfeltet er spredningsfelterne fra elektriske kredsløb.

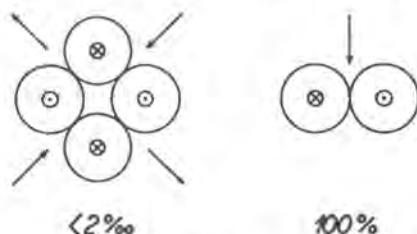

Fig. 7. Magnetiske spredningsfelter omkring elektriske ledninger.

Elektriske kredsløb, især kredsløb med store strømstyrker, skal monteres omhyggeligt. Når strøm-

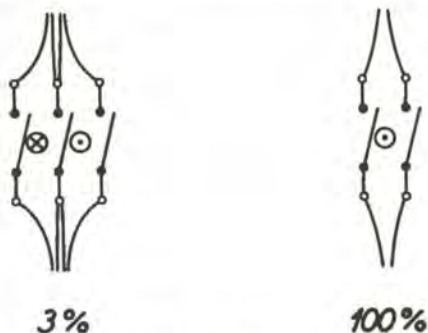

Fig. 8. Magnetiske spredningsfelter omkring elektriske afbrydere.

styrken kommer over 15 ampère, anvendes 4-korede kabler til jævnstrøm, hvor de diametralt modsatte korer bruges til den ene polaritet og de andre korer til den anden. Det er vist på fig. 7. Her er også kraftlinieretningerne vist, og det ses, hvordan de i stor udstrækning er modsat rettede. Sådanne kredsløb har en signatur på ca. 2 ‰ af signaturen for et tilsvarende 0-leder kredsløb.

Afbrydere anvendes 3-polede. Den midterste pol anvendes til den ene polaritet, og de to yderste deler strømmen i den anden polaritet mellem sig; herved dannes to sløjfer med modsat rettede kraftlinier. Det er vist på fig. 8. En 2-polet 200 ampère afbryder, som gennemløbes af 60 ampère, danner 2 m fra sig en signatur på 10 gamma, medens en tilsvarende 3-polet afbryder danner en signatur på 0,3 gamma.

Den tredje kilde til forstyrrelse af jordfeltet er spredningsfelter, hidrørende fra hvirvelstrømme i skibets magnetiske og umagnetiske metaldele.

Når en lukket elektrisk leder bevæges i et magnetfelt, opkommer der en elektrisk strøm i lederen. Det

samme gælder, hvis man bevæger en metalplade i et magnetfelt. Strømme i en sådan plade kaldes hvirvelstrømme. En metalplade, som er på et gyngende skib, bevæges i jordens magnetfelt, og der fremkommer hvirvelstrømme i den. Disse hvirvelstrømme danner igen et magnetfelt, og det ændrer jordfeltet; jo stærkere, des større pladen er, og des større skibets bevægelser er.

Dette forhold begrænser størrelsen af de metalplader, som kan anvendes om bord. En 4 mm Cu-plade, der er ca. 1 m² stor, er på grænsen af det tilladelige.

Slutning

De særlige hensyn, som må tages ved konstruktion af orlogsskibe medfører, som det er vist i det foregående, i vid udstrækning specielle konstruktioner. På Orlogsværftet tilgodeses dette hensyn ved, at der udarbejdes leveringsspecifikationer, hvori hensynene er formuleret som konstruktionskrav og prøvebetingelser.

I de tilfælde, hvor der kun skal anvendes et meget begrænset antal apparater, har det som regel ikke været muligt at få danske fabrikanter til at interessere sig for sagen, og indkøb er da foretaget i udlandet, men når der blot har været tale om et noget større antal, har danske fabrikker ofte vist sig interesserede. Der er herved blevet etableret et samarbejde, som efter forfatterens indtryk har været til gensidig gavn for det danske søværn og for dansk industri.

Sovjetunionen idag.

Af D. J. König.

Musik.

Skønt hverken Marx, Engels eller Lenin beskæftigede sig teoretisk med musikken som massepsykologisk virkemiddel og med dens anvendelse i revolutionens tjeneste, blev der alligevel straks efter oktoberrevolutionen truffet forholdsregler til udnyttelse af de emotionelle og propagandistiske muligheder, musikken har blandt mennesker. Fremgangsmåden var i store træk den samme, som régimeet anvendte over for litteraturen. Kun nogle mindre tidsmæssige forskydninger kan iagttages ved sammenligning af metoderne. Det kommunistiske régime var i de første år efter revolutionen nødt til at indtage en neutral holdning over for de ultramoderne komponister. Disse var nemlig politisk set loyale tilhængere af revolutionen, men kunstnerisk ville de ikke bøje sig for kommunismens krav. Først efter konsolidering af de indre forhold i 1923 prøvede partiet at lede musiklivet over i utilitaristiske baner. Dette indrømmes åbent i en musikhistorisk redegørelse af A. I. Sjaverdian i hans bog om »Den sovjetiske musiks udviklingslinje«, udgivet i 1948 i Moskva (Puti razvitija sovjetskoj muzyki). Her står det på s. 10: »... hverken de sovjetiske komponister eller forfattere har ret til at være upolitiske, de må ikke skjule sig for nutiden i deres små indre verdener ...«. I et andet værk om sovjetisk musikpolitik hedder de, at partiet skal hjælpe komponisterne med gode råd til at overvinde »deres falske lidenskaber«.

Det første praktiske skridt i denne retning blev som nævnt taget i 1923, da man under partiets ledelse etablerede et komponistforbund, hvis opgave var at dyrke »agitationsmusik«. De fleste af forbundets medlemmer nægtede imidlertid at efterkomme partiets direktiver og dannede en konkurrerende forening (dengang var det endnu muligt), som skulle føre de russiske musiktraditioner videre, d. v. s. ikke alene Tjajkovskijs og andres, men også Stravinskijs, der i højeste grad betragtedes som den moderne russiske musiks store banebryder. Det nye forbund fik navnet »Association af sovjetiske musikere« (ASM). Blandt dets medlemmer var de prominenteste af de russiske komponister, Dmitri Dmitrievitj Sjostakovitj (1906–) og Sergej Sergejevitj Prokofiev (1891–1953). Her gik imidlertid ikke ret mange måneder, før det nye forbund blev beskyldt for »idéløs formalisme, defaitisme, dekadence og degenereret musik-snobisme ...«.

For at modarbejde ASM blev der på kommunistpartiets initiativ i 1925 grundlagt en ny forening under navnet »Komponist-arbejdsfællesskab ved Moskvas konservatorium« (PROKOLL). Dets opgave var »aktivt at deltage i opbygningen af socialismen og dens kultur.« Dette skulle hovedsageligt ske gennem organisering af massedeltagelse i musikalske foranstaltninger, en slags musikalske masseorganisationer og deres deltagelse i orkestre og sangkor (alsang).

De fleste mere kendte komponister brød ud af PROKOLL og organiserede i 1929 den »Russiske association af proletariske musikere« (RAPM) og prøvede herigennem at komme ud af massemusikkens spændetrøje. Dette skete imidlertid på et taktisk set dårligt tidspunkt, da partiet dengang var ved at organisere femårsplanens propagandistiske baggrund og også ag-

tede at tage musikken i sin tjeneste. Det varede tre år, før det lykkedes at knække RAPM, hvilket skete samtidig med opløsning af RAPP (se ovenfor) gennem centralkomitéens resolution af 23. april 1932. Man beordrede grundlæggelse af et »komponistforbund«, som alene skulle sørge for offentliggørelse af musikværker samt for aflønning af komponister. Det viste sig dog, at der også i det nye forbund måtte have været tilhængere af ASM, fordi forbundet i 1934 gav tilladelse til opførelse af Sjostakovitjs yderst modernistiske opera: »Lady Macbeth af Mzensk« og andre lignende værker.

Første i begyndelsen af 1936 følte partiet sig stærkt nok til et storangreb. I en ledende artikel i »Pravda« d. 28. januar rettedes der under overskriften: »Hurlumhej i stedet for musik« (Sumbur vmesto muzyki) et kraftigt slag mod »Lady Macbeth«, som samtidig skulle ramme al moderne musik. Denne gang blev der også givet en vag definition af musikkens socialistiske realisme. Definitionen er vanskelig at forstå. Det er f. eks. forbudt at dyrke den absolutte musik, altså musikken for musikkens skyld. I stedet skal musikken indeholde »virkelighedens mange afskygninger og gribe aktivt ind i livets forskellige former og bidrage til omformning af de sociale tilstande. Den socialrealistiske musik skal være præget af en ny kunstnerisk jævnhed og dybe idéer, melodik og harmonisk rigdom, folkelighed, kombineret med et let fatteligt musikalsk indhold. Man skal kunne nynne musikken, efter at man har hørt den.«

Under anden verdenskrig herskede der større musikalsk frihed, men den oven for omtalte zjadovtjina ramte i 1948 også musikken. Den 11. februar 1947 blev der udsendt en centralkomité-resolution om fordøm-

melse af Vano Iljitj Muradeli's (1918-) opera »Det store venskab«. Samtidig udsendte Zjdanov sine »Essays om litteratur, filosofi og musik«. I centralkomité-resolutitonen og i Zjdanovs essays omtales Prokofiev, Sjostakovitj og Aram Iljitj Khatjaturian (1903-) m. fl. som antifolkelige »kapitalistiske spytslikkere« og naturligvis »formalister«. Alle afgav nogle dage efter angrebet offentlige erklæringer om deres »forsyndelser« og lovede at vende tilbage til de rette baner. De beklagede deres »tilbagefald til barbarisk primitivitet, katolsk mysticisme, dekadence, atonal kakofoni, samme sygdom, som ramte Stravinskij«. Siden hen har alle sovjetiske komponister holdt sig nogenlunde inden for de udstukne socialistisk realistiske grænser.

Teater, film og cirkus.

Eftersom hovedprincipperne for Sovjetunionens politik angående litteratur og musik er gjort til genstand for en mere detailleret behandling, kan man for teater, film og cirkus' vedkommende nøjes med en summarisk redegørelse for begivenhedernes gang. Sovjetunionens kulturpolitik kan nemlig betragtes som en enhed, som altid anvendes for alle kulturgrene, dog naturligvis med de nødvendige tilpasninger.

Nærværende fremstilling af kulturlivet skal da kun give et kort rids af *kulturpolitikken* og ikke af den historiske og æstetiske udvikling. Med dette in mente bedes de efterfølgende betragtninger læst.

Siden Peter d. Stores og især Katharina d. II's regeringstid (1762-1796) fandtes der i Rusland en stor *teatertradition*, som gjorde de russiske skuespillere, operasangere og balletten verdenskendt allerede før revolutionen. Befolkningens forholdsvis store interesse

for skuespilkunsten dannede grundlag for, at Rusland blev et klassisk land for forskellige teatereksp eksperimenter. Nævnes skal blot den verdenskendte sceneinstruktør og skuespiller, Konstantin Sergejevitj Stanislavskij (1863-1938), der fornyede datidens spillestil med sit oprør mod det såkaldte teatraliske teater. Han anså nemlig arbejdet med skuespillet for at være et kollektivt arbejde, hvor hensynet til den enkelte måtte underordne sig hensynet til helheden, og gik således ind for »ensemblespillet«. Det var endvidere Stanislavskij, der skabte den »metodiske« opdragelse af skuespilleren, hvis mål var skuespillerens »psykologiske identifikation« med rollen. I tilknytning til og som modstand mod hans skole opstod der i Moskva og St. Petersburg forskellige modernistiske strømninger, som f. eks. formalister, futurister, symbolister o. l., som alle i lighed med de tilsvarende retninger inden for litteratur og musik politisk set var revolutionære. Til at begynde med har det kommunistiske régime accepteret alle disse mere eller mindre anarkistiske kunstretninger, som i de socialiserede teatre og under den administrative ledelse af »statens hovedforvaltning for politisk oplysning« fik lov til at dyrke deres egen stil.

Der opstod imidlertid hurtigt alvorlige brydninger mellem hovedforvaltningen og de enkelte teatres kunstneriske ledelse. De første krævede teatret stillet i revolutionens tjeneste, forbød al eksperimenteren og forlangte i stedet naturalistisk teater med revolutionære emner og først og fremmest propagandistisk støtte til den første femårsplan. Teaterdirektørerne holdt imidlertid fast ved deres krav om kunstnerisk selvstændighed, hvorfor man i 1928 sammenkaldte til en konference mellem partiets afdeling for agitation og propaganda (agitprop) og scenekunstnerne. Mødet førte ikke til

de ønskede resultater, idet flere teatre fortsatte deres af agitprop uafhængige linie. Først gennem den flere gange omtalte centralkomité-resolution af 23. april 1932 fik agitprop-afdelingen en chance for at tvinge teaterdirektørerne ind i de af partiet udstukne baner. Resolutionen blev dog ikke respekteret af alle teatre, hvilket f. eks. bedst kan ses ved, at man så sent som i 1934 kunne opføre den allerede nævnte yderst moderne opera, Sjostakovitj's »Lady Macbeth af Mzensk«. Denne opførelse virkede imidlertid som en krigserklæring mod régimet. Flere teatre lukkedes, og mange skuespillere sendtes til provinsen.

Efter en forholdsvis liberal periode under krigen udsendes der den 26. august 1946 en centralkomité-resolution om »Det dramatiske teaters repertoire og forholdsregler til dens forbedring«. Man indskærpede den socialistiske realismes krav til scenekunstnerne, teaterdirektørerne og regissorerne således: Teatrene skal fremstille livet i det sovjetiske samfund i dets uafbrudte bevægelse fremad mod de socialistiske idealtilstande. Der skal vises »positive helte«, der ikke viger tilbage for forhindringer. Teatret skal yde et bidrag i folkets kamp til kommunismens sejr o. s. v.

Efter Stalins død i marts 1953 kunne der også i teaterlivet iagttages samme liberalistiske tendenser som på alle andre felter i kulturlivet. De »positive helte« erstattedes efterhånden med »negative helte«, d. v. s. skurke eller med andre ord skikkelser, for hvem det personlige JEG var mere end partiets VI. De såkaldte »lakerede« helte forsvandt fra scenerne. Alleerede under en kongres for scenekunstnere i 1959 prøvede man igen at standse denne udvikling. Det lykkedes dog ikke, hvorfor man sammen med de andre kulturgrene også tog teaterkunsten op til ideologisk revi-

sion i 1962/63. Teatret blev »farligt« og skulle derfor føres tilbage under partiets ledelse.

Filmen er af kommunismens planlæggere og revolutionens ledere altid blevet betragtet som et yderst vigtigt instrument til realisering af de revolutionære planer og til styrkelse af sovjetmagten. Allerede i kommunistpartiets andet program af 1919 blev der optaget en række paragraffer om filmen, og Lenin kaldte filmen »den vigtigste af alle kunstarter«. Stalin uddybede denne tanke og tilføjede åbenhjertigt, at filmen er »det mægtigste middel til påvirkning af masserne . . . « (Se Sovjetencyklopædi af 1950, s. 1673). Disse overvejelser dannede det principielle grundlag for kommunisternes beslutning om hurtigst muligt at overtage filmproduktionen gennem oprettelse af filmkomitéer i marts 1918 og socialisering af den samlede filmindustri d. 27. august 1919.

Det varede imidlertid ca. 15 år, før filmens folk helt bøjede sig for régimets krav. Revolutionstidens store filminstruktører var nemlig allerede i 1918 gået i gang med deres eksperimenter, som senere hen var epokegørende for hele verdens filmkunst. Der var forskellige skoler og retninger, blandt hvilke kan nævnes tilhængere af det »psykologiske filmdrama«, som af de sovjetiske politiske propagandister hurtigt afsløredes som »dekadent kapitalistisk makværk« o. s. v. Lenin greb selv ind i debatten for at standse udviklingen. I 1922 skrev han en afhandling om »Partiet om filmkunsten« og proklamerede slet og ret, at »filmen skal være kunstnerisk propaganda for vore idéer i form af underholdende billeder . . . «, og samtidig fremsatte han krav om flere »aviser i form af billeder« (filmkronikker) og mere »undervisning i billeder« »Partija o kino« (2. opl., s. 33). Bevæbnet med Lenins teser gik man i

1924 i krig med den »psykologiske genre« og mod »traditionens vogtere« samt »konstruktivisterne og formalisterne«.

I 1929 vedtog partiets centralkomité en resolution om »Uddannelse af nye kræfter for filmen«; det var det første skridt på vejen til den flere gange omtalte resolution af 23. april 1932, hvori hovedprincipperne for den socialistiske realisme er nedfældet for filmens vedkommende. Samtidig klagede man over, at der fremdeles fandtes »partifjendtlige, naturalistiske og formalistiske elementer« i flere film. Disse kætterske retningen fik dog under krigen lov til at blomstre, indtil »zjdanovtjinaen« brat standsede udviklingen ved en centralkomité-resolution af 4. september 1946. Heri rettedes der en sønderlemmende kritik mod filmen »Det store liv«, og flere af Sergei Mikhailovitj Eisensteins værker (1898-1948) blev anklaget for »ideologiske fejlgreb«. Han var nødt til at afgive »selvkritiske« erklæringer og måtte også omredigere sin verdenskendte film »Ivan Groznij« (Ivan den grusomme).

Stalins død åbnede igen vejen for det »psykologiske filmdrama«, og de positive og »lakerede« helte forsvandt efterhånden fra lærredet. Der opstod film som »Don Quixote«, »Tranerne flyver forbi«, »Othello« o. fl. I begyndelsen af 1962 gik man imidlertid til angreb på denne linie i filmproduktionen, idet man efterlyste »partiskhed« og igen citerede Lenins teser om filmen (f. eks. i fagbladet »Filmkunsten«, nr. 2/62).

Cirkus og især *klovnerne* har altid haft stats- og partiledelsen interesse. Den politiske udvikling har været nogenlunde den samme som for de andre grene af den reproducerende kunst. Derfor skal her kun bemærkes, at efter en resolution vedtaget under et cirkusmøde i slutningen af 1959 skal cirkusfolkene indenfor

*Den berømte kloun
Oleg Popov.*

rammen af et »underholdende program virke for virkeliggørelse af partiets politiske og økonomiske målsætninger«. Man blev enige om, at aktuelle problemer skal indflettes i underholdningen.

De bildende kunster.

Den politiske udvikling for så vidt angår de bildende kunster, har været nøjagtig den samme som for de allerede omtalte grene af kulturlivet. De russiske kunstnere var foregangsmænd for mange moderne »retninger« og var samtidig politiske tilhængere af revolutionære reformer. Parti- og statsledelsen sluttede

til at begynde med en pagt med de moderne kunstnere, der uhæmmet kunne dyrke futurismen, suprematismen, rayonismen, konstruktivismen o. s. v. I nogen tid var radikal kunst identisk med kommunistisk kunst. Den bedst kendte gruppe var kubisterne, hvis førende skikkelse var Marc Zakharovitj Chagall (1887-), der en overgang også havde en ledende stilling indenfor kulturadministrationen. Han forlod imidlertid hurtigt Sovjetunionen, da man for alvor ville påtvinge kunstnerne den socialistiske realisme. Den abstrakte kunstretnings mest kendte repræsentant var Vasilij Vasiljevitj Kandinskij (1866-1944), der ligeledes forlod sit fædreland i tyverne.

De fleste repræsentanter for disse kunstarter sluttede sig sammen i levyj front (LEF = venstrefront) for at markere deres politiske tilhørighed. Partiet opdagede imidlertid hurtigt, at denne form for kunstudøvelse ikke ydede nogen som helst støtte til realiseringen af kommunismens politiske målsætninger. Tværtimod stod det store publikum uforstående over for den slags kunst.

Dette foranledigede Lenin til selv at gribe tøjlerne. Til at begynde med skrev han flere afhandlinger mod de modernistiske retninger og opfandt den såkaldte »monumentalpropaganda« (se nærmere i Lenins samlede værker, bd. XXI, s. 208 ff). Denne gik ud på, at malere, billedhuggere, arkitekter og alle andre bildende kunstnere gennem deres værker skulle sprede den revolutionære ånd. Kunsten skal kunne forstås af alle og skal være realistisk og »monumentalt dynamisk«. Kunstens borgerlige emner skal erstattes af proletariske, uden forandring i formen, og da proletariatet var en gigant, skulle gigantiske monumenter udtrykke dets sejr, mente Lenin.

»Monumentalisme« i malerkunsten. Et billede af A. M. Gerassimov. (Maleriet er ca. 3×5 m).

Disse teser accepteredes naturligvis ikke med det samme af alle kunstnere; tværtimod sluttede de sig sammen i forskellige foreninger og klubber, som øjeblikkelig blev udsat for angreb fra partiets side og anklagedes for formalisme, dekadence og æstetisme. Partiet støttede samtidig etableringen af en régime-nære Rusland« (AKhRR). Denne skole idealiserede revolutionen og livet i Sovjetunionen og dyrkede den såkaldte »heroiske realisme«. Der blev produceret tusinder og atter tusinder af malerier og skulpturer i store dimensioner forestillende Lenin og Stalin o. s. v. En anden sammenslutning »Føderation af sovjetiske kunstneres forbund« (FSSKh), havde imidlertid i sine rækker også repræsentanter for modstanderne af propagandakunsten. Det samme var tilfældet med den i 1931 grundlagte »Russiske association af proletariske kunstnere« (RAPKh). Disse for den kommunistiske agitation skadelige retninger foranledigede centralkomiteén i resolutionen af 23. april 1932 til også at omtale de bildende kunster. Man krævede, at kunstnerne i deres værker skulle fremstille den positive helts billede, hvilket sammen med den socialistiske realisme er den sovjetiske kunsts grundlag, hævdedes det. Denne retning var dog ikke noget helt nyt i Rusland, idet 1800-tallets national-realistiske retning har meget til fælles med den kommunistiske. Derfor betragter man fremdeles Ilja Jefimovitj Repin (1844–1930) som den socialistiske realismes store forbillede.

Krigens liberalisme og efterkrigstidens zjdanovtjina med »tøbrudsperioden« efter Stalins død kunne naturligvis også mærkes inden for de bildende kunster. I de forløbne år har sovjetiske kunstnere optaget kontakt med deres vestlige kolleger, der er blevet arrangeret

»Den socialistiske realisme« i malerkunsten. Maleri af V. K. Netjitaljo om »Optagelse i partiet i en kolkhos«.

gensidige udstillinger af abstrakte værker o.l. Alt dette førte til Khrusjtjovs berømte besøg på en abstrakt kunstudstilling i december 1962 og hans kendte udtalelse om, at »et æsel med sin hale kunne have malet samme billeder«. Dette var optakten til udsendelsen af en centralkomité-resolution i slutningen af juni 1963 indeholdende nye retningslinier for de bildende kunster.

»Monumentalisme« i arkitektur.

Régimets politik over for akitekturen var i tiden umiddelbart efter revolutionen tilbageholdende. Kuber, futurister og konstruktivister fik lov til at præge de nye bygningsværkers udscende, indtil régimet ret

Moderne elementhus (1962).

hurtigt af praktiske grunde fik øjnene op for den tyske (Gropius) og franske (Le Corbusier) funktionalisme. Men da Stalin begyndte at vende sit blik mod den russiske historie, beordrede han, at den »dakadente« vestlige arkitektur skulle erstattes af en »russisk«. Dette resulterede i, at man vendte tilbage til den førrevolutionære neoklassicisme med alle dens søjler, spir og monumentale facader. Silhuetter fortrængte det praktiske. Siden Stalins død i 1953 er denne retning forladt, og man bygger nu i Sovjetunionen i glas og beton. »Kransekagestilen« hører Stalin-epoken til.

Videnskab.

Videnskaben er den gren af åndslivet, hvor det kommunistiske régimes afhængighedsforhold til kulturbærerne er mest iøjnefaldende. Uden et godt forhold til videnskabsmændene kunne Sovjetmagten aldrig have udviklet kernevåben eller langtrækkende missiler og kunne ej heller have opnået de forbløffende resultater på rumforskningens område. Régimet har været yderst forsigtigt med behandlingen af matematikere, fysikere, naturvidenskabsmænd, astronomer, astrofysikere o. l. og har vogtet sig for at tvinge dem ind i den marxistiske ideologis spændetroje. Denne eftergivenhed gælder imidlertid ikke de grene af videnskaben, hvor samfundsproblemerne kommer i berøring med forskning. Filosofi, historie, lingvistik, psykologi, biologi og flere andre videnskabsgrene er blevet udsat for pres fra de marxistiske ideologers side.

Som allerede omtalt i afsnittet om den »historiske kontinuitet« kan den sovjetiske videnskabs rødder føres tilbage til Peter d. Stores (1672–1725) reformer. Fra udlandet hentede han mange teknikere og videnskabsmænd og grundlagde i 1725, umiddelbart før sin død, Videnskabernes Akademi i Skt. Petersborg. Ved siden af udlændingene gjorde mange russiske forskere sig smukt gældende. Dette gælder således 1700-tallets mest kendte russiske polyhistor, Mikhail Vasiljevitj Lomonosov (1711–1765), grundlæggeren af Moskva Universitetet (1755). I 1800-tallet, da der oprettedes universiteter over hele landet, var den russiske videnskabs toppersonligheder den verdenskendte matematiker Nikolaj Ivanovitj Lobatjevskij (1792–1856), kemikeren Dmitrij Ivanovitj Mendelejev (1834–1907) og fysiologen Ivan Petrovitj Pavlov (1849–1936). (De ubetingede og betingede reflekser).

Borgerkrigen og de efterfølgende kaotiske tilstande var et hårdt slag mod videnskaben. Mange professorer afskedigedes eller stilledes under »kommando« af unge, ukyndige folk, der til gengæld var politisk pålidelige. Dog gjorde man på en vis måde en undtagelse med de tekniske videnskaber. Professorer, der blot engang imellem sagde nogle rosende ord om regeringen, fik lov til at beholde lærestolen. Under NEP-perioden gik man for alvor i gang med genopbygning af den videnskabelige forskning. Videnskabernes akademi reorganiseredes i 1925 og ophøjedes til den højeste videnskabelige institution med administrative betingelser. I 1929 sluttedes de tekniske videnskaber til akademiet, der i 1934 flyttedes fra Leningrad til Moskva. Det var imidlertid ikke NeP-periodens liberale atmosfære alene, som begunstigede videnskabernes blomstring. Årsagerne dertil må måske snarere søges i de allerede i 1925 igangsatte forberedelser til femårsplanerne. Stalin udgav nemlig under den 14. partikongres i 1925 parolen om »forvandling af Sovjetunionen fra et landbrugs- til et industriland.« På den 6. partikongres i april 1929 blev da den første femårsplan vedtaget.

Eftersom de tekniske og de dermed beslægtede videnskabers udvikling kunne foregå under nogenlunde samme vilkår som i de vestlige lande og uden større politisk indblanding, er det ikke nødvendigt at omtale en del af forskningen i denne fremstilling, som udelukkende vil vise relationer mellem videnskaben og videnskabernes videnskab – Marxismen–Leninismen. Det er heller ikke nødvendigt at give en beskrivelse vedrørende alle grene af de politisk påvirkede videnskaber, da man kan nøjes med en mere udførlig gen-

nemgang af en enkelt typisk gren, hvorefter de andre kun kort skal berøres.

Historieforskningen egner sig bedst som eksempel. Denne gren af videnskaben beherskedes fra revolutionen til 1935 af en enkelt mand: Mikhail Mikhailovitj Pokrovskijs (1868–1932) politiske retningslinier. Han var til sin død vicekommissær for undervisning, formand for de »Marxistiske historikers selskab«, direktør for de »Røde professorers institut« o. s. v. Han var yderliggående tilhænger af den historiske materialisme, og ifølge hans mening blev alle historiske begivenheder bestemt af udviklingen af samfundets økonomiske basis, der blev betragtet som noget upersonligt, uafhængigt af menneskelig vilje. Al historie før oktoberrevolutionen var ifølge hans mening plyndring, kaos og elendighed. Denne tese blev imidlertid allerede i 1930 udsat for angreb, hvorfor han øjeblikkelig gik til modangreb og i en tale til de »røde professorer« 1931 formulerede sine tanker således: »Akademisk historie er en objektiv videnskab, men for marxister findes der ingen objektiv videnskab, idet videnskaber enten er rød eller hvid – en tredje findes ikke.« Dette gengiver i en nøddeskal de idéer, som til 1935 skulle danne grundlag for enhver historikers arbejde. Kendte historikere som Jevgenij Viktorovitj Tarle (1875–1955) og Sergej Feodorovitj Platonov (1860–1933) blev sammen med flere andre arresteret og sendt til Sibirien, fordi de baserede deres forskning på »dokumenter fra arkiverne«. (Sic!).

Femårsplanen krævede på den anden side propagandistiske eksempler fra Ruslands historie, og desuden skulle Stalins person sættes i historisk relief ved sammenligning med andre store russere. Dette stred imidlertid imod Pokrovskijs teorier, hvorfor man gravede

et manuskript af Engels frem fra glemmebogen, hvori denne benægtede, at de historiske processer er »mekanisk« forudbestemte (som Poprovskij mente), men at de formes af »materiens skabende evne«, d. v. s. mennesket. Engels accepterede altså »personlighedens rolle« i historien. (Om dette problem førtes der i 1800-tallet en langvarig debat blandt marxister. Plekhanovs indlæg af 1898 er måske den bedste orientering om problemstillingen). Poprovskijs »mekaniske materialisme« blev derefter i en centralkomité-resolution om den dialektiske materialisme i begyndelsen af 1931 forkastet. Sidenhen kom den »dialektiske materialisme« på bekostning af den »mekaniske« i forgrunden, men Poprovskijs teorier kunne alligevel holdes i live af hans elever til ca. 1935, altså 3 år efter hans død.

Tarle fik allerede i 1934 lov til at vende tilbage fra Sibirien, hvor Platonov i mellemtiden var død, og i 1935 blev de første historiebøger forfattet efter den nye stil, hvis særlige fremhævelse af store historiske personligheder som Aleksander Nevskij, Ivan d. IV, Peter d. Store, Suvorov, Kutosov og andre åbnede mulighed for en sammenligning af disse skikkelser med Lenin og Stalin.

Det sidste og mest sønderlemmende slag mod Poprovskijs skole kom i en artikel i »Pravda« for d. 27. marts 1937. I denne blev han posthumt erklæret for »forræder og fordærver«, og bladet, d. v. s. kommunistpartiet, advarede mod »Poprovskij-skolens antimarxistiske forvrængninger«. Det blev samtidig i retningslinierne for historikerne forbudt at gå let hen over personlighedens rolle i historien.. Historikerne blev endvidere advaret imod at fordømme krig i almindelighed og fik ordre til at skelne mellem retfærdig og uretfærdig krig. Historieforskningen fik lettere vilkår, men

samtidig advaredes forskerne imod at gå ud over de nøje udstukne grænser. Sovjetmagts interesser måtte ikke krænkes, og Ruslands storhed ikke reduceres eller undermineres i historiebøgerne, selvom dette gik ud over den historiske sandhed.

Denne praksis fremgår måske bedst af et yderst kraftigt angreb på professor i filosofi G. F. Aleksandrov. Han blev af Zjdanov anklaget for i sin bog om »Den vesteuropæiske filosofis historie« at have tilsidesat de marxistiske teorier, hvorved han er »blevet en slave af de borgerlige videnskabsmænds fremstilling af filosofiens historie«, hvilket vil føre til, »at sovjetmennesket uundgåeligt vil komme under indflydelse af objektiviteten, d. v. s. serviliteten over for de borgerlige filosofier . . . « (»Bolsjevik« nr. 16, af august 1947, s. 22.).

Lingvistik er en ellers neutral videnskabsgren, men der kom alligevel »politik« i den. Sovjetunionens ledende lingvist Nikolaj Jakovlevitj Marr (1864–1934) beherskede med sin marxistiske semantik (læren om ordenes betydning) den sovjetiske lingvistik langt efter sin død. Hans lære gik stort set ud på, at sproget er en ideologisk »overbygning« af den økonomiske basis. Med andre ord, at sproget under den førrevolutionære periode var klassepræget, d. v. s. værdiløst for det nye kommunistiske samfund. Denne teori forhindrede en marxistisk anerkendelse af de før-revolutionære sproglige frembringelser i Rusland og kunne ikke forenes med den nye opfattelse af »personlighedens rolle« i historien. Derfor gjorde Stalin selv (dog med ca. 15 års forsinkelse) en indsats for at ensrette historieskrivning og linguistik. I sine berømte »lingvistiske breve« til »Pravda« i maj 1950 fordømte han Marr's teorier og erklærede, at sproget ikke er »over

bygning«, men »basis«. Hermed fjernedes de sidste forhindringer for dyrkelse af russisk nationalisme og fremhævelse af personlighedens rolle – altså også Stalins – i historien.

Psykologi og psykiatri er et andet eksempel på partiets ustandselige indgriben og kontrol. Straks efter revolutionen blev der (jfr. P. P. Blonskij og K. N. Kornilov) gjort forsøg på at rense psykologien for dens »idealistiske bestræbelser« (idealistisk = objektiv = ikke marxistisk) og at føre den over i den »materialistiske psykologi«s baner. Den alrussiske kongres af psykologer og neurologer accepterede i 1923 den »dialektiske psykologi« som forskningens grundlag. Under NEP-perioden indtrådte der en kortere pause, og man anvendte endog – især i børnepsykologien – vestlige idéer, men allerede d. 4. juni 1936 fordømte central-komitéen i en resolution disse retninger som »pseudo-videnskabeligt borgerligt makværk«. Ifølge resolutionen har den vestlige psykologi ikke taget hensyn til den »dialektiske materialisme«, men i stedet baseret sin forskning på »vulgær mekanisme og antimarxistisk idealisme«. Resolutionens følge var, at psykologerne i deres teorier indførte begreberne »partiskhed« og »dialektisk psykologi«, hvilket dog ikke forhindrede dem i fortsat at anvende vestlige metoder i praksis. I anledning af 100-årsdagen for Pavlovs fødsel den 27. september 1949 erklærede Stalin selv, at Pavlovs forskning skal danne grundlag for den fremtidige psykologi i Sovjetunionen. Også denne bemærkning accepteredes af psykologerne, og de har siden ofte nævnt Pavlovs navn i deres afhandlinger og samtidig verbalt fordømt Freud, men i deres institutter anvender de alligevel de metoder, som er gængse i den vestlige verden. Mester i anvendelse af marxistisk terminologi på moderne

psykologiske behandlingsmetoder synes at være Sovjetunionens mest anerkendte psykolog, professor S. L. Rubinstein.

Biologien er måske den videnskabsgren, der i den vestlige verden er mest kendt for sin partiskhed. Derfor kan det være tilstrækkeligt blot at nævne et enkelt navn: Trofim Denisovitj Lysenko (1898-), der har forkastet alle vestlige arvelighedsteorier som stridende mod den marxistiske dialektik. Under zidanovtjinaen i 1947/48 nåede han højdepunktet af sin videnskabelige karriere. Efter Stalins død i 1953 mistede han en overgang sin indflydelse, men er i den senere tid igen kommet frem og nævnes ofte af Khrusjtjov.

Afslutningsvis skal det nævnes, at de økonomiske videnskaber og filosofien altid har været rene partianliggender og derfor underkastet de svingninger, partiet i øvrigt gennemgår. Om en objektiv økonomisk teori og filosofi kan der naturligvis ikke være tale i Sovjetunionen. Partijnost gør sig i disse grene af videnskaben yderst kraftigt gældende og forbliver også for fremtiden det ledende princip for partiets hoføkonomer og hoffilosoffer.

Kulturens administration.

Af den forudgående fremstilling af sovjetmagts politik angående de enkelte kulturgrene fremgår det, at kommunistpartiet lægger den allerstørste vægt på at have kulturen under streng kontrol. De mindste afvigelser fra partilinen besvares øjeblikkeligt med tilrettevisninger, og hvis dette ikke hjælper, sammenkaldes kulturbærerne til møder med magtbærerne for at modtage de nyeste retningslinier. Vises der igen tilbageholdenhed over for statsmagts ordrer, så vedtages centralkomité-beslutninger, som kan have til

følge, at de genstridige kulturbærere udsættes for presion. Denne proces, altså den tekniske side af partiets kulturpolitik, varetages af fire sideordnede organer: partiet, staten, videnskaberens akademi og kulturbærernes faglige organisationer. Hvorledes dette apparat virker skal kort skitseres i det følgende.

I partiets øverste ledelse, centralkomiteéns præsidium og sekretariatet, fandtes der indtil november 1962 mindst to organer, der var betroet varetagelsen af partiets interesser på kulturens område: 1) afdelingen for ideologi, og 2) afdelingen for agitation og propaganda (agitprop). Disse to afdelinger blev i forbindelse med partiorganisationens omformning i efteråret 1962 lagt sammen under navnet »ideologisk kommission«. Denne har formentlig beholdt hele agitprop-apparatet. Den nye kommissions opgave er at overvåge kulturlivets udvikling og skride ind, når der iagttages forhold, som ikke står i overensstemmelse med partiets interesser. Kommissionen har underafdelinger i alle partiets organisationer, hvorved der er sørget for, at dette partiets ideologiske »øre og øje« øjeblikkeligt rapporterer om afvigelser, hvorefter en art kulturpolitik kan træde i aktion. Desuden har partiet sine repræsentanter siddende i kulturbærernes fagorganisationer, således at der også her er sørget for kontrol. Taserne om partiets »ledende rolle« på alle kulturens områder er nedfældet i lærebogen om »Marxismens og Leninismens Grundlag« af 1959 (dansk udgave af 1961, s. 631 ff) og i partiprogrammet af oktober 1961 (anden del, kap. V, pkt. 3-4), hvori det fastslås, at det er partiets opgave og pligt at lede den videnskabelige forskning og hele kulturlivet.

Den med partiet parallelle statslige myndighed er kulturministeriet, som er organiseret på unions-repu-

blik-basis, hvilket muliggør, at den statslige side af kulturorganisationen, i modsætning til partiet, til en vis grad er decentraliseret, så republikkernes kulturminister lettere kan imødekomme de lokale interesser inden for det sovjetiske imperiums brogede kulturmønster. Men hovedlinjen, som ideologi-kommissionen fastsætter, kan trods den lokale kulturautonomi ikke overtrædes af kulturministerierne.

Videnskabernes akademi, som administrerer de fleste forskningsinstitutter, indtager en særstilling, idet det er direkte underordnet regeringens og partiets præsidium. Akademiet kan måske betragtes som et ministerium, der dog ved siden af de administrative opgaver også beskæftiger sig med forskning.

Endelig skal kulturbærernes »massorganisationer« omtales, d. v. s. de foreninger og forbund, hvor kulturbærerne kommer i direkte kontakt med partiets og statens magtbærende intelligens. Alle foreninger er bygget på næsten samme organisatoriske mønster, hvorfor det kan være tilstrækkeligt at give en generel omtale af deres opbygning.

Forbundenes eller foreningernes opgave og virkefelt er at videregive partiets direktiver angående den kulturelle produktions form og indhold. Desuden varetager organisationerne medlemmernes materielle interesser. Ledelsen består af en bestyrelse, organisationskomité, bureau eller lignende, og et sekretariat valgt af en kongres, som i reglen møder hvert fjerde år. I lighed med alle andre masseorganisationer er de fleste medlemmer af ledelsen samtidig medlemmer af partiet. Organisationerne administrerer forskellige kulturfonds, som dels finansieres gennem statstilskud og delvis gennem anseelige ydelser fra medlemmernes side. Disse er nemlig ikke alene forpligtet til at betale kontingen-

men også til at afstå en del af deres honorar til foreningen. De forskellige fonds kan til gengæld yde forskud til medlemmerne, medens de arbejder, og kan give rejsetilskud eller andre stipendier. Fonden lader også bygge villaer eller beboelsesejendomme for sine medlemmer og opretholder rekreative hjem m. m. Enhver, der beskæftiger sig med kulturelle opgaver, kan ansøge om optagelse i forbundet, hvis ledelse træffer den endelige beslutning herom. I hvert fald optages ansøgerne først på prøvetid som »kandidater«. Ledelsen træffer også beslutning om reprimande eller udelukkelse. Det sidste betyder, at den pågældende må standse sin kulturelle virksomhed, forlade fondens villa eller bolig og søge andet arbejde. Foreningens medlemmer er berettiget til at slutte sig sammen i mindre sektioner, repræsenterende deres specielle faggruppe inden for den store gruppe. Forbundets ledelse har dog også disse sektioner under sig. Alle organisationer er opbygget efter det føderalistiske system, d. v. s. der findes en øverste ledelse for hele unionen og lokale ledelser i republikker og større byer.

De fleste organisationer for kulturbærerne etableredes i begyndelsen af trediverne efter opløsning af de mange selvstændige foreninger, som i tyverne dukkede op som paddehatte. Der findes f. eks. følgende store kulturorganisationer: Forfatterforbund, komponistforbund, kunstnerforbund, arkitektforbund, teaterselskaber, foreninger og selskaber for videnskabelige arbejdere og andre akademikere som f. eks. lærere, jurister, læger o. lign.

De forfatningsmæssige bestemmelser er nedfældet i art. 125, hvori der »i overensstemmelse med den arbejdende befolknings interesser ... garanteres ... talefrihed. Disse borgernes rettigheder sikres ved, at tryk-

kerierne, papirforrådene . . . og andre materielle betingelser, som er nødvendige for at udøve dem, står til rådighed for den arbejdende befolkning og dens organisationer«.

Ifølge denne artikel er ytringsfriheden, som jo er kulturlivets grundlag, begrænset gennem klausulen: »den arbejdende befolknings interesser«, hvilket vil sige partiets, som jo ifølge art. 126 har pligt og ret til at tage sig af hele samfundet. Dette fremgår også af art. 125, hvori det fastslås, at de materielle muligheder for kulturaktivitet er forbeholdt »den arbejdende befolkning og dens organisationer«, altså igen partiet. Partiet har altså ret til censur. Denne udøves ikke med stempler, men i en mere diskret form, idet de af staten og partiet ejede og kontrollerede tekniske og finansielle midler, som er nødvendige til kulturelt arbejde, kun tildeles sådanne kulturbærere, der følger den officielle line. Andre værker kan ikke udkomme eller distribueres ad legal vej. Det forekommer imidlertid, at partiets ideologer efter offentliggørelsen af et kulturprodukt opdager, at det indeholder farlige afvigelser fra partilinen, hvilket kan medføre, at produkterne inddrages. Det sker undertiden også, at kulturbærerne er nødt til at revidere deres værker og give offentlig undskyldning for deres forseelser. Den indtil dato sidste indgriben i det kulturelle liv var centralkomitéplenumet i juni 1963.

Centralkomitémødet i juni 1963.

Som følge af den forholdsvis liberale bølge, den 22. partikongres i oktober 1961 var præget af, fik flere sovjetiske intellektuelle i 1962 lov til at foretage studierejser til det vestlige udland. Mange rejste til Amerika, Storbritannien, Frankrig og Italien, andre besøgte de

*Karikatur i det sovjetiske vittighedsblad »Krokodil«
over den abstrakte kunst.*

mange nye lande i Afrika og Asien, og atter andre drog til det halvkommunistiske Cuba. Nogle af dem kom hjem med typisk kommunistiske skildringer af »råddenskab« i den vestlige verden, men der var også relativt mange, som gav en positiv beskrivelse af »kapitalisternes« verden. Medens man således åbnede det sovjetiske publikums øjne for en ny verden, fremkom der samtidig mange litterære produkter, der rettede en skarp kritik imod det sovjetiske samfunds skyggesider. Disse litterære strømninger var ledsaget af en modernistisk bevægelse inden for kunsten. Man-

ge vest- orienterede abstrakte kunstværker blev vist i Leningrad og Moskva, og hvad værre var, den »nye klasse« betalte høje priser for dem.

Hele denne udvikling blev imidlertid af de kommunistiske kulturideologer betragtet som en farlig afvigelse fra den utilitaristiske linie. Partiet mente, at nedgangen i det enkelte menneskes produktivitet kunne være en mulig følge af mangel på opildnende kulturprodukter, og det hævdedes, at kulturens bærere fjernede sig fra »livet« o. s. v. Det blev derfor besluttet i slutningen af 1962 at indkalde centralkomitéen til møde i maj 1963; tidspunktet ændredes senere til juni s. å. Samtidigt igangsattes et stort apparat: overalt blev der afholdt møder og kongresser, der blev vedtaget resolutioner og afgivet løfter om, at man i fremtiden ville følge den rette vej, d. v. s. den socialistiske realisme kombineret med »partijnost«.

Under alt dette trak det op til et større opgør med kineserne, og partiets ledelse var derfor nødt til at udsætte centralkomitémødet med en måned og senere til næsten helt at opgive de oprindelige planer om en genoptagelse af »zjdanovtjiaen« fra 1946. Grunden hertil kan findes i det sovjetiske kommunistpartis historie, som det fremgår af den forudgående fremstilling; i situationer, der frembød faremomenter for regimet – NEP-perioden, den anden verdenskrig, magtkampen efter Stalins død –, har partiet altid indtaget en forsonende holdning overfor kulturbærerne for derved at opnå deres støtte til overvindelse af vanskelighederne. Det samme gjorde man på juni-centralkomitémødet, idet man ved denne lejlighed, der jo oprindeligt var beregnet på kulturopgøret, i hovedsagen beskæftigede sig med den ideologiske konflikt med kineserne og kun rent en passant drøftede kulturideologiske problemer.

Den »nye« kulturpolitik, som dog i realiteten er en

gentagelse af de gamle teser, blev af den nye kulturliktator Leonid Fjodorovitj Iljitjev karakteriseret således («Pravda», 19. juni 1963): »Vi skal styrke forbindelsen mellem kunsten og folkets liv, vi skal yderligere udvikle og berige den socialistiske realismes kulturarv og Lenins principper om partijnost. Partiet betragter kulturlivet ikke alene som et vigtigt middel til erkendelse af livet, men også som en faktor til dets omformning og et skarpt våben i kampen mod den fjendtlige borgerne ideologi. Derfor har partiet kritiseret ukorrekte tendenser og idologisk tøven i litteratur og kunst, og det agter ikke at tolerere de smalleste revner, gennem hvilke vore fjender kan få indpas«.

Han opfordrede til kamp mod »formalisterne« og imod dem, der vover at påstå, at den socialistiske realisme føre til forfladigelse af kulturlivet. Han understregede desuden flere gange, at sameksistens mellem den socialistiske og kapitalistiske kulturideologi ikke kan tolereres. Desuden taltes der under centralkomité-mødet meget om de økonomiske opgaver, sovjetfolket er stillet over for, og om den åndelige støtte, kulturens bærere skal yde folket. Der var også tale om »opdragelse« af en ny type mennesker, og man berørte emner som nationalisme, fædrelandskærlighed og religion og rettede opfordring til den sovjetiske befolkning om at holde sammen.

Denne genoptagelse af parolerne fra den anden verdenskrig kan betragtes som en dokumentation for, at centralkomité-mødet, der oprindeligt var sammenkaldt for at fastslå partiets sejr over de intellektuelle, endte med, at partiet påny var nødt til at bøje sig for de intellektuelles krav om større frihed. Mødet viste desuden, at Sovjetunionens ledelse i stigend grad er nødt at tage hensyn til strømninger i visse befolkningsgrupper.

Glimt fra søværnet.

Den svenske dykkerklub »Poseidon» har i juni i år hentet betydelige »fangster» fra det danske krigsskib SANCTA SOPHIA, der forliste i maj 1645 mellem Buskär og Böttö i nærheden af Vinga.

Allerede i sommeren 1961 bjergede den svenske dykkerklub to bronceanoner fra det danske krigsskib, hvor der oprindeligt var 54 bronceanoner som armering.

Direktøren for søfartsmuseet i Gøteborg, kommandørkaptajn Stig Notini står for de videre undersøgelser i forbindelse med havariet, og det er meningen, at de svenske amatørdykkere skal søge at bjerge samtlige kanoner fra det danske skib i løbet af denne sommer.

J. E. Wessel-Tolvig.

Eksamensopgaver i Søkrigslære ved eksamen i land for klasse A, maj 1962.

Der kunne vælges mellem én af følgende opgaver:

1) Definer begrebet »Maritim Strategi» i modsætning til »Continental Strategi» og redegør for, hvorledes maritim strategisk tankegang fik afgørende betydning for den allierede krigsførelse i Europa under den anden verdenskrig.

2) Redegør for, hvorledes Mahans tanker om betydningen af »Det afgørende søslag» påvirkede såvel den japanske flådeopbygning i 30'erne som den japanske søkrigsførelse i Stillehavskrigen 1941—1945.

3) Diskuter konvoyering eller »Search and Hunt» som foranstaltning til bekæmpelse af en »Querre de Course», idet der til belysning af Deres synspunkter kan anvendes eksempler fra såvel 1. som 2. verdenskrig.

Der kunne anvendes 8 timer til besvarelsen.

Af ialt 23 elever besvarede 7 opgave nr. 1, 6 opgave nr. 2 og de resterende 10 opgave nr. 3.

P. H. H. Wille-Jørgensen.

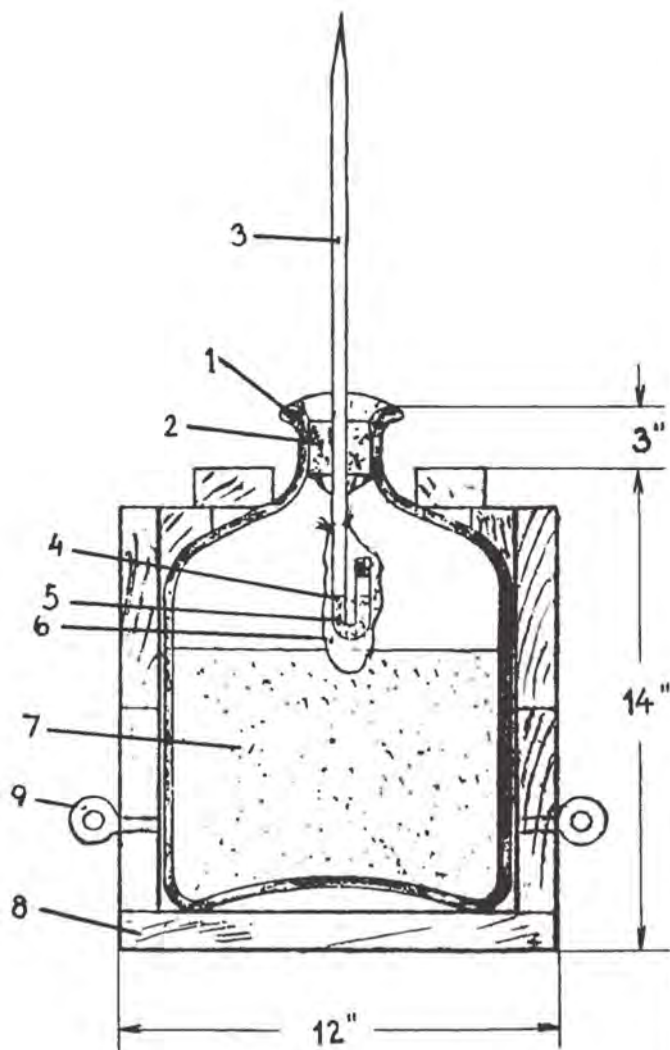
Den første danske sømine.

Af kommandørkaptajn J. Teisen.

I den på Søofficerssskolen nu benyttede søkrigslærebog er omtalen af de i 1864 ved Als udlagte søminer helt udeladt, hvorfor mange yngre søofficerer er uvidende om, at en sådan mineudlægning har fundet sted. Da minen desuden aldrig har været afbildet i vore lærebøger, er det naturligt, at tidsskriftet drager den gamle mine frem fra forglemmelsen.

Minen, der var opfundet af den finske oberst Ramstedt, var tænkt anvendt overfor mindre fartøjer, og således velegnet mod rofartøjer i Alssund. Et antal på ca. 70 var nået udlagt natten mellem 27. og 28. juni på en strækning af knapt en sømil, nærmere betegnet mellem Flankebatteriet og pynten udfor Fiskebækgård, uheldigvis med den nordligstliggende mine ca. 1 sømil syd for overgangsstedet. Yderligere 400 miner skulle have været udlagt nordover til Arnkilsøre nordpynt. Nogen erfaring for minernes effektivitet nåede man altså ikke at få.

Minen, en såkaldt kaliumsmine, bestod af en glasflaske (1) med prop (2), hvorigennem et glasrør (3) var anbragt. Røret var foroven tilsmeltet og forneden bøjet i U-form og lukket med en prop, i bøjningen var petroleum (4), hvori der flød kaliumkugler (5). Omkring røret var i en pose anbragt en tændladning (6), der tildels lå nede i sprængladningen (7) på ca. 10 kg. Glasflasken var anbragt i en trækasse (8) med øjer

(9), hvortil ankertovet var fastgjort; som anker anvendtes sten. Virkningen var følgende: Ved påsejling knækkede glastrøret, dette fyldtes med vand, der tændte kalium'et, hvorved petroleum'en begyndte at brænde. Ilden forplantede sig til tændsatsen, hvorefter denne tændte sprængladningen.

Et eksemplar af minen er opbevaret ved Søminervæsenet.

Det skal bemærkes, at også et antal landminer, opkaldt efter deres opfinder, den engelske oberst Shafner, skulle være lagt langs hele kysten. De blev gjort klar natten mellem 28. og 29. juni, men ingen af dem nåede at blive lagt, så de måtte destrueres, da overgangen blev en realitet.

Alt minevæsen, såvel sø- som landminer, sorterede dengang under ingeniørtropperne, og kort efter krigen gik man i gang med at udvikle minetyperne.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i juli 1963.

Historie.

Montross, Lynn, m. fl.: U. S. Marine operations in Korea 1950—53. Vol. IV. The East-Central front. Washington 1962. 342 s. ill. index 8°.

Telling, Søren: Med Søren Telling på Jyske Hærvæg, i Dannevirke og Hedeby og gennem Gottorp musæets sale, Holbæk u. å. [1962], 52 s. ill. 8°.

Wallisch, Friedrich: Die Flagge Rot—Weiss—Rot. Männer und Taten der österreichischen Marine in vier Jahrhunderte. Wien 1956. 334 s. ill. index 8°.

Weibull, Curt: Historiske problem och utvecklingslinjer. Stockholm 1962, 199 s. bibl. 8°. SKH.

2. verdenskrig.

Bulkley, Robert J.: At close quarters. PT-boats in the United States Navy. Washington 1962, 574 s. ill. index, bibl. 8°.

Engzell, Bo, m. fl.: Krigens sande ansigt. Bd. 1., 1939—41, København 1963. 354 s. ill. personreg. 4°.

Jacobsen, H.—A. och Jürgen Rohwer: De store vændpunktsslagen under andra världskriget. MARINLITTERATURFÖRENINGEN, nr. 54. Stockholm 1963. 546 s. kort. index. bibl. 8°.

Macintyre, Donald: Fighting ships and seamen. London 1963. 192 s. ill. 8°.

Sims, Edward H.: Greatest fighter missions of the top Navy and Marine Aces of World War II. New York 1962. 250 s. ill. index. 8°.

Turner, John Frazer: A girl called Johnnie. Three weeks in an open boat. London 1963. 186 s. ill. 8°.

Personalhistorie.

KOLCHAK, Fleming, Peter: The fate of admiral Kolchak. London 1963. 254 s. ill. index. bibl. 8°.

Jaarboek der officieren. Bruxelles 1960. 8°.

Politik.

Bille, Steen: Nogle ord om vort Søforsvarsvæsen. København 1866. 38 s. 8°.

Bullock, John: M.I.5. The origin and history of the british counterespionage service. London 1963. 206 s. ill. index. 8°.

Hutton, J. Bernhard: Spioner får ingen gravsten. (engl. titel: School for spies). København u. å. [1963]. 176 s. ill. 8°.

Sømandskab, navigation m.m., bjærgning, dykning.

Hollesen, Erik m. fl. Ulykker til søs. København 1962. 38 s. + bilag. bibl. 4°.

Skibe, skibbygning m. m.

Belidor, M.: Architecture hydraulique, ou l'art de conduire, d'élever et de ménager les eaux. Tome 1—4. Paris 1782, 82, 88, 90. 412+424+412+480 s. ill. 8°.

Clark and Standfield's depositing dock. London 1878. 16 s. ill. 8°.

Clark and Standfield's double power floating dock. London 1878. 7 s. ill. 8°.

Engelske patenter for beskyttelse af skibe og forter, 20 stk. London 1860—61. ill. 8°.

Juan, Don George: Examen Maritime. Theorique et pratique ou Traité de mécanique, appliqué a la construction et a la manoeuvre des vaisseaux & autres bâtiments. Tome I & II. Nantes 1788. 396+354 s. plancher, 5+9. 8°.

Liste officielle des Navires de Mer Belges et de la Flotte de la Force Navale. Bruxelles 1963. 38 s. 8°.

Mazaudier, M.: Atlas du guide pratique d'architecture navale. Paris 1835. 5 plancher. ill. 8°.

Monceau, Dumahel du: Traité de la Fabrique des manœuvres pour les vaisseaux, ou l'art de la Corderie perfectionné. Paris 1769. 574 s. + 6 plancher. ill. 4°.

Reynolds: Great Eastern. View section, plan and description of. London 1856. 1 s. plan. 8°.

Vickers, Sons & Maxim Limited: Ships, Barrow-in-Furness. u. å. [1908]. 25 planer. ill. fol.

Våbentekniske o.a. håndbøger.

Belidor: La Science des Ingénieurs dans la conduite de fortification et architecture civile. Paris 1813. 596 s. ill. 4°.

Definitive designs for naval shore facilities. Part 1, Vol. 1 & 2. [Washington]. 1962. ill. index. fol.

Engelske patenter vedr. skyts og ammunition. 14 stk, London 1855—60. ill. 8°.

Le Blond: L'artillerie. Paris 1761. 580 s. ill. 8°.

Hutton, Charles: Tracts on mathematical and philosophical subjects. Vol. I, II, III. (Indeholder bl. a. experiments on the force of gunpowder). London 1812. 486+384+384 s. ill. 8°.

Voorlopig reglement betreffende de Eerbewijzen en het Ceremonieel [Bruxelles] u. å. 4°.

Diverse.

Bibliotekarstand, den danske. København 1963. 330 s. 8°.

Encyclopédie Méthodiques. Tome 1—3. Paris 1784, 1785, 1789. 722, 784 og XXVIII+56+186 s. 8°.

Encyclopédie Méthodique. Dictionnaire des jeux mathématiques. 2 Bd. Paris 1792 og VII. (1799). 316+172 s. 8°.

Hollesen, Erik: Flugten fra søen. Afgang af officerer fra den danske handelsflåde. København 1962. 176 s. + bilag. bibl. 4°.

Sørensen, N. Chr.: Fransk—Dansk Ordbog. København 1963. 438 s. 8°.

Vlaggen, Merken en Wimpels in gebruik de Belgische Seemacht. [Bruxelles] u. å. 68 s. 4°.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Robert J. Bulkley: *At close quarters*.

Naval history division, Washington 1962.

De små PT-både spillede en meget stor rolle i Stillehavskrigen, ikke mindst under de mange landgangsoperationer, samt på andre krigsskuepladser, bl. a. i Kanalen på D-day. Bogen går ret stærkt i detaljer, men med mange interessante enkelt-heder og har et rigt udvalg af gode illustrationer. Fordord af president J. Kennedy.

John Bulloch: *M. I. 5*.

Arthur Barker, London 1963.

Om M. I. 5., det engelske militære efterretningsvæsen, har der selvsagt ikke været offentliggjort meget.

Uden at afsløre noget om dens nuværende opbygning etc. er her givet M. I. 5's historie til dato. En særlig plads gives til omtalen af generalmajor Sir Vernon Kell, der startede med et lille kontor i 1909 og var leder i 30 år.

En del af de mest interessante sager mod fremmed spionage er draget frem, såvel de heldigt gennemførte som tilfælde, hvor spionen slap ud gennem nettet.

Peter Fleming: The fate of admiral Kolchak.

Rupert Harper & Broths, New York 1962.

Admiral Kolchak var i 1917 chef for sortehavsflåden. Ved revolutionen gik han i engelsk tjeneste. Han skulle til Mesopotanien, men kom der aldrig. I stedet gik han i spidsen for de hvide tropper i kampene i Sibirien.

Ved forræderi fra czekiske tropper belv han udleveret til Bolsjevikkerne.

I. B. Hutton: Spioner får ingen gravsten.

Skrifola, København 1963.

Bogen udkom i 1961 med titlen »School for Spies«. Den danske lommeromanudgave har fået en titel, der vel gør den letsælgelig, men skjuler dens værdifulde indhold.

Forfatteren er tidligere medlem af centralkomiteen for det czekiske kommunistparti og har i fire år været i Moskva til speciel skoling på Lenin-skolen.

Hans kendskab til uddannelsen af russiske spioner, efterretningsvæsenets opbygning og til kendte og af almenheden ukendte, afslørede russiske mesterspioner er særdeles grundigt.

Bogen bør læses af enhver befalingsmand for ikke at sige enhver borger i NATO-landene.

Hans-Adolf Jacobsen og Jürgen Rohwer: De stora vändpunktslagen under andra världskriget.

Marinlitteraturföreningen nr. 54, Stockholm 1963.

Bogen er i originaludgaven anmeldt i tidsskriftet januar 1961. Den foreligger altså nu i svensk oversættelse.

Bogen skal stærkt anbefales — hvert enkelt kapitel indledes med en kort oversigt over de vigtigste krigs- og politiske begivenheder forud for det omhandlede slag, hvilket kæder kapitlerne sammen. De enkelte slag er behandlet kritisk og analyseret med henblik på at drage erfaringer til gavn for efterkrigstidens politikere, strateger og taktikere.

Donald Macintyre: Fighting ships and seamen.

Evans Brothers, London 1963.

En række søkrigsbegivenheder fra 1. og 2. verdenskrig, velegnet som propagandalæsning for ungdommen. Enkeltheder i de omtalte slag er trukket ud og viser, at den personlige indsats stadig har sin værdi. Ikke alene briter, men også amerikanere, tyskere og italienere får del i laurbærrene.

Edward H. Sims: Greatest fighter missions of the top Navy and Marine Aces of World War II.

Harper & Brothers, New York 1962.

Bogen omhandler amerikanske marinepiloter, begyndende

med Midway. Alle større søkrigsbegivenheder i Stillehavet fra dette tidspunkt til krigens slutning havde hangarskibenes fly som hovedvåben, og den er et godt supplement til øvrige beskrivelser af Stillehavskrigen, som her ses fra flyverens synsvinkel.

John Frayn Turner: A girl called Johnnie.

George G. Harrap & Co., London 1963.

Marie Elizabeth Ferguson, Johnnie, var i 1942 på vej fra Argentina til London med Blue Star lineren AVILA STAR for at melde sig til et af de frivillige kvindekorps. 5. juli blev skibet torpederet og besætningen fik tid til at gå bådene, før en ny torpedo sendte skibet til bunds. Uheldigvis var en af bådene, hvori Johnnie befandt sig, ikke kommet fri af skibssiden og fik slået bunden ud. De reddede fordeltes i 5 både, hvoraf 3 blev hjerget allerede den 8. De to sidste var stået SSE over mod Portugals kyst, og den ene, som Johnnie befandt sig i, blev observeret af et recognoscerende luftfartøj og blev reddet tre dage senere, 25. juli, af en portugisisk sloop PEDRO NUNES. Johnnie blev senere optaget i the WRENS. Den, som mange andre bøger fra efterkrigstiden, er med til at hylde handelsmarinens søfolk for deres indsats.

J. Teisen.

Redningsmidler.

Af orlogskaptajn J. E. Undén.

Tanken om at kunne redde menneskeliv på søen har gennem årene optaget mange mennesker både i land og på søen. Litteraturen fortæller om mange opfindelser og forslag til løsning af problemet, i særdeleshed umiddelbart efter større skibskatastrofer.

Gennemgår man »Tidsskrift for Søværnen«, vil man finde mange artikler om emnet, mange af dem konkluderer i, at de omtalte redningsmidler muligvis kan være til stor gavn, sikkert aldrig til nogen skade. Og jeg vil stadig anse det for at være rigtigt, som der står i et af tidsskrifterne fra 1876:

»Den institution, som ifølge hele sin opgave og sit hele væsen vel egentlig ville være nærmest til at tage initiativet til og gennemføre forsøg med nye redningsmidler til brug på søen, anser vi Orlogsmarinen for at være.«

Ved oprettelsen af Søværnets Havariskole (SHS), fik skolen den opgave at undervise i redningsmidler, dels redningsveste og dels gummiredningsflåder. I begyndelsen syntes der ikke at være store problemer for lærerne, idet der fandtes en del litteratur om emnet, men temmelig hurtigt meldte problemerne sig, i særdeleshed ved spørgsmål fra eleverne, spørgsmål, der ikke af lærerne kunne besvares på en saglig måde. Lærerne manglede simpelthen de nødvendige forudsætninger i form af personlige erfaringer, og på dette grundlag gennemførtes det første forsøg med gummi-

redningsflåder i tiden 27. april til 2. maj 1959. Forsøget blev ikke gennemført for at afprøve materiellet, men udelukkende for at give deltagerne et indtryk af problemer, der kunne opstå i forbindelse med at være »skibbruden«, for så vidt dette var muligt under de givne forhold i Køge Bugt. Det viste sig hurtigt, at de opstillede teorier og oplysninger ikke holdt stik.

Grunden til den beskedne målsætning, som det viste sig, var, at SHS anså flåden for at være udeksperimenteret og gennemtænkt i alle detaljer, ligesom man regnede med, at de oplysninger, man havde om flåden, var rigtige.

Ved forsøget indhøstede SHS langt flere erfaringer end på forhånd ventet.

I forsøget deltog fire fra SHS samt skibsinspektør P. Rothmann Johansen fra Statens Skibstilsyn. Forsøgsleder var OK P. Nordbrandt, SHS.

I store træk forløb forsøget således, at flåden søsattes fra BIRKHOLM i Køge Bugt på positionen 55° 10' N 12° 31' E. kl. 1435. Søsætningen var, set fra forsøgsdeltagernes side meget uheldig, idet flåden blev oppustet med bunden i vejret, således at den blev delvis vandfyldt. Flåden blev vendt af forsøgslederen ved normal procedure, en kold fornøjelse med en vandtemperatur på 3°. De øvrige deltagere kunne herefter springe om bord, ikke tørskoede, men dog uden at blive gennemblødte. Flåden blev lænsset, og allerede her viste det sig, at de midler, der var medgivet som standardudstyr til lænsning ikke var effektive, bedre var en kasket og forsøgslederens våde undertøj. Efter lænsningen blev flåden lukket efter forskrifterne, og man ventede forgæves på, at temperaturen skulle stige, således som oplysningerne om flåden lovede. Bunden blev pustet op for at give isolering mod den kolde sø,

men forventninger overgik virkeligheden; på intet tidspunkt opnåedes en temperatur i flåden på over 16° med en ydre lufttemperatur på 6° . Temperaturen i flådens bund var 10° med en vandtemperatur på $6-7^{\circ}$, der var ventet en temperatur på $20-25^{\circ}$.

Meget hurtigt var alle deltagerne søsyge, og selv om de 2 hurtigt ofrede til havguderne, lykkedes det ikke at formilde disse. Da det stadig viste sig umuligt at hæve temperaturen i flåden til et forsvarligt minimum (vel var deltagerne at betragte som en slags idealister, men dog med visse forbehold), blev 5 tæpper rekvireret fra BIRKHOLM, og med disse tæpper kunne deltagerne holde varmen i rimeligt omfang. En sådan foranstaltning kan vel nok siges at være urealistisk, men blev foranstaltet for, at ikke resten af forsøget skulle gå i stykker på grund af sygdom.

Det valgte forsøgsområde viste sig iøvrigt ikke særligt hensigtsmæssigt til en sådan øvelse, idet det blev nødvendigt, for at flåden ikke skulle drive på land, at bugsere flåden ud på dybt vand. Dette var iøvrigt meget ubehageligt for deltagerne, og ej heller særligt realistisk, men nødvendigt for at gennemføre forsøget.

Forsøgsdeltagerne og flåden blev bjerget af minelæggeren LAALAND den 2. maj kl. 0800, eller efter 4 døgn og 20 timer.

På mange måder var forsøget præget af urealisme, som dog på ingen måde lettede deltagerne, ud over at det psykiske pres, der må være ved at være skibbruden, ikke var til stede.

Men forsøget gav erfaringer, som absolut ikke var ventet, men særdeles værdifulde, de kan opdeles i erfaringer på det materielle område og erfaringer på det personelle område. Fra rapporten skal følgende udtrages:

Materiellet:

Flådens form gav ikke anledning til bemærkninger, den skønnedes at være den ideelle.

Det skønnedes ønskeligt at forøge bundens diameter med 20 cm, idet man herved får mulighed for at ligge udstrakt. Et sådant ønske kan vel synes temmelig overflødigt, men har man prøvet at være »skibbruden«, antager visse tilsyneladende ret ligegyldige ting store dimensioner, ikke mindst dette at kunne strække sig helt ud. Dette at kunne ligge ned betyder endvidere, at man kan dæmpe søsygen, der uvægerlig (i hvert fald i dette tilfælde) fremkaldes af flådens højst ubehagelige bevægelser, og deraf følgende uønskede hyp-pige åbninger af flåden, der betyder et temperatur-fald i flåden.

Disse forhold gav iøvrigt anledning til bemærkninger om flådens standardiserede personantal, der var sat til 10 mand, og selv om flåden let kan bære 10, synes det dog i overkanten af pladshensyn, i hvert fald hvis man skal regne et ophold af over et døgn's varighed. Et passagerantal på 8 anses for passende i indre farvande, i andre tilfælde skønnes et passagerantal på 5 at være ønskeligt. Hertil må dog føjes, at temperaturforholdene må tages med i overvejelserne. 5 mand var i stand til at hæve temperaturen til ca. 10° over den ydre lufttemperatur. Videre forsøg vil antagelig kunne vise, hvilket personantal, der er hensigtsmæssigt for så vidt angår temperaturen.

Det var ventet, at den oppustelige bund, når oppustet, ville skabe en god isolation, det viste sig imidlertid, at bundtemperaturen i flåden kun lå ca. 4° over vandets temperatur.

Flåden viste sig at være meget vanskelig at komme

op i fra søen ved egen hjælp, i særdeleshed når man har valne fingre efter ophold i det kolde vand.

Vejr- og farvandsforhold gav ingen erfaringer vedrørende flådens sødygtighed i høj sø, dette bør også gøres til genstand for nærmere forsøg.

Flådens lukketøj kan antagelig gøres mere effektiv, idet der er megen træk i flåden, ligeledes viste der sig svagheder i lukkesejlene, idet disse var for svage i syningen.

Et medgivet kompas er overflødigt, da flåden ikke kan manøvreres.

Lænsemidlerne bør forbedres, et øsekar bør kunne bruges til andre formål, det nuværende er for lille.

Det fandtes endvidere i høj grad ønskeligt at forsyne flåden med ruder, således at man kan holde ud-kig uden at åbne.

Den medgivne proviant, bolcher og vand blev sendt til analyse på KMH, vandet havde en ubehagelig bismag. Såfremt lægevæsenet finder det ønskeligt at supplere nødprovianten med fisk, foreslås fiskegrej at indgå som standardudstyr.

For at sikre hurtigt lokalisering af en flåde med skibbrudne foreslås en SARAH nødsender medgivet.

Personellet:

Som de mest generende faktorer kan nævnes: kulde, søsyge, snævre pladsforhold og trivialitet. Ved hjælp af tæpperne kunne kulden holdes på afstand, hvorimod de andre faktorer ikke kunne klares.

Ingen følte særlig tørst, det første 1½ døgn blev der ikke drukket vand, og af en ration på 14 dåser vand blev kun de 12 drukket. Sultfornemmelsen føltes egentlig først det sidste døgn, der blev udleveret 3 à 4 bolcher pr. mand daglig.

Det meste af tiden gik med at døse, dels på grund af søsyge, dels for at spare på kræfterne. Ingen følte trang til læsning eller kortspil. Det kammeratlige forhold var upåklageligt.

De psykiske forhold kan naturligvis vanskeligt bedømmes, fordi alle var frivillige, de vidste, de ville blive »reddet«, og de vidste hvornår, og ikke mindst var der en vilje til at gennemføre forsøget. Hertil kan naturligvis anføres, at de ikke var underkastet den selvopholdelsesdrift, der uden tvivl ville mobiliseres under virkelige forhold.

Til trods for, at deltagerne havde adskillige bemærkninger til flåderne, anser de alle disse for det bedste eksisterende redningsmiddel, dette indebærer dog ikke, at man skal godtage alle typer, og ikke godtage de oplysninger, der findes om de forskellige typer og regne med, at alt er udeksperimenteret og i orden.

Det gennemførte forsøg viste mangler og urigtige oplysninger, og de konklusioner, der kan udledes af forsøget, er, at enten må man påvirke producenterne til at producere noget bedre og give korrekte oplysninger, eller også må brugeren tage sådanne organisatoriske forholdsregler, som han finder er nødvendige for at afbøde fundne mangler.

Endvidere medførte forsøget, at der var behov for flere forsøg, dels af forhold, som ikke blev afprøvet, dels af forhold, der kan afhjælpes, for at gennemprøve eventuelle forbedringer, således at man gennem fortsatte forsøg kan finde frem til det bedst opnåelige materiel og udstyr.

Forsøget opnåede en betydelig større presseomtale, end det egentlig var berettiget til.

I fortsættelse af første forsøg gennemførtes et nyt d. 20. og 21. oktober 1959.

Formålet var denne gang:

1. At prøve hvor hurtigt flåden kan findes af et af Søværnets skibe ved hjælp af SARAH-udstyr.
2. At prøve hvor hurtigt flåden kan findes af et fly ved hjælp af SARAH-udstyr.
3. At afprøve radarreflektorer.
4. At afprøve forskellige typer af flåder, og for RDF-flådens vedkommende skal det undersøges, om de forbedringer, der er sket med flåden siden sidste forsøg, er tilstrækkelige.

Forsøget skulle vare mindst 2 døgn.

Antallet af forsøgsdeltagere var det samme som sidst med OK Nordbrandt som forsøgsleder. Som forsøgsområde valgtes Østersøen på en position ca. $55^{\circ} 00' N$ $14^{\circ} 00' E$.

Forsøget forløb i store træk som følger:

Flåden blev udkastet den 20. kl. 2400 på positionen $55^{\circ} 00' N$ $13^{\circ} 55' E$.

Iværksættelse af eftersøgning blev givet fra chefen for kystflåden til TRITON kl. 0114. En Catalina, som afgik fra flyvestation Karup kl. 0206, fandt flåden kl. 0430, altså på 2 timer og 24 min. TRITON havde vanskeligheder ved at finde flåden, idet SARAH's rækkevidde efter TRITONS observationer kun var 1-3 sm, og retningsbestemmelsen svigtede. Flåden blev fundet af TRITON kl. 0806.

AARØSUND, der fungerede som følge- og afviserfartøj, havde kontakt med flåden på Radar og SARAH ud til 5 sm samt god retningsbestemmelse på SARAH. Hertil må bemærkes, at AARØSUND i »forlisøjeblikket« lå ved flåden, og under sejlads bort fra flåden kunne afprøve sin SARAH modtager. Som radarreflektor anvendtes en af flyvevåbnet til SHS udlånt

reflektor tilrigget på en 6' teleskopstang, reflektoren havde form som en diamant med sider på ca. 4', og virkede under rolige vindforhold fortrinligt, men det viste sig senere, at med sø på 4 og derover var der ingen kontakt på Radar og SARAH.

Den 21. kl. 0100 meddeltes fra AARØSUND, at flåden drev med en hastighed på ca. 2 knob med retning mod Rønne, og at man var på vej ind mod lægt vand, hvor AARØSUND ikke kunne følge med. Det blev derfor nødvendigt at afbryde forsøget, idet vind og sø havde rejst sig til 5-6 og slæbning af flåden mod vind og sø skønnedes uforsvarligt.

Ihvorvel forsøget »gik i stykker« opnåedes dog også denne gang værdifulde erfaringer, som supplement til de tidligere indhøstede.

Af forsøget fremgik, som iøvrigt ventet, at en hurtig lokalisering af en flåde udstyret med SARAH-beacon er muligt fra et fly udstyret med SARAH-modtager, og at man ved at kombinere indsats af fly og skib hurtigt kan finde frem til de skibbrudne og derved hurtig redning. Det fremgik dog også, at ved en isoleret indsats af et skib er SARAH's værdi problematisk på grund af den korte rækkevidde i særdeleshed med blot nogen urolig sø. Endvidere må det skønnes nødvendigt, at såfremt skibe udstyres med SARAH-modtager, er det vigtigt at afholde øvelser til oplæring af betjeningsmandskab. Dette havde der ved forsøget ikke været mulighed for, idet SARAH-modtagerne var installeret dagen før forsøget blev påbegyndt.

Pladsforholdene i den forbedrede RFD-flåde med forøget diameter fra ca. 1,80 til 2,20 m, var en betydelig forbedring af pladsforholdene. Til gengæld havde man lavet en ny lukkeanordning, som var betydelig ringere end den i den sidst benyttede model. Den nye

type var forsynet med ruder, hvilket også var en væsentlig forbedring derved, at det var muligt i nogen udstrækning at kunne holde udkig uden at åbne, men endnu vigtigere må det anses at være rent psykisk, idet en flåde uden ruder er mørkere med et orange-farvet skær, der giver de »skibbrudne« et endnu mere sygeligt udseende end situationen egentlig berettiger til.

Temperaturforholdene under dette forsøg gav ikke anledning til bemærkninger, idet både luften og vandet lå på omkring 13°. Iøvrigt var der som ekstra udstyr medtaget 3 uldtæpper.

Flåden var i sø særdeles ubehagelig at opholde sig i, alle var søsyge. Dette medførte, at man blev sløv og nødigt udførte arbejde, som ikke forekom livsnødvendigt, idet det kun var muligt at undgå opkastninger ved at ligge ned. Søsygetabletter syntes ikke at have megen virkning ud over, at de virkede sløvende, hvilket dog måtte betragtes som en fordel i den givne situation.

På basis af de indhøstede erfaringer blev der ved SMI udarbejdet specifikationer til en flåde til brug i Søværnet. Flåden skulle være af den cirkelrunde type, fordi den giver de bedste pladsforhold for personellet, den bedste stabilitet, og fordi den må anses for at have den største stivhed med ophejsning. Dette sidste hensyn medtoges, fordi det var hensigten at anbringe en strop mellem buerne, således at den kan løftes op i et skib med 4-5 personer, idet det må forudses, at evt. skibbrudne kan være så afkræftede, evt. syge eller sårede, så de ikke selv kan entre ombord i rednings-skibet.

I samarbejde mellem ingeniører fra SMI og forsøgs-deltagerne fra SHS konstrueredes en flåde, som tog

hensyn til erfaringer, der var opnået ved forsøgene. Forsøg af mindre omfang gennemførtes på SHS, herunder forskellige lukkekonstruktioner og belastningsprøver med flåder ophængt i en strop mellem buerne, ligesom man fra fabrikanternes side eksperimenterede med mulighederne for at konstruere dobbelte teltsider, så de kunne pustes op, idet dobbelte teltsider, der alligevel berører hinanden, ikke har nogen værdi til isolering, i hvert fald ikke berettiger til betegnelsen: »Dobbelte teltsider, der isolerer det indre af flåden med et stillestående luftlag«.

En nærmere undersøgelse af flådens udstyr, bl. a. med hensyn til provianten og fyrværkerisagerne, blev foretaget, en del forsøg og demonstrationer blev foretaget i samarbejde med SAR og FLV. Resultatet af forsøgene og demonstrationerne er bragt i anvendelse i de flåder, der nu leveres til søværnet.

Tilbage stod kun at foretage et forsøg med det materiel, der forefindes i dag.

Grundlaget for et forsøg måtte være at afprøve dels teori og dels materiellet.

Forsøgets varighed skulle være 6 døgn, idet man på SHS i undervisningen docerer, at ved skibbrud er proceduren den:

Det første døgn indtages hverken vand eller fast føde for at vænne legemet til et mindre forbrug. Derefter udleveres rationer til at dække 5 døgn, rationens størrelse afpasset efter antal skibbrudne, hvilket skulle svare til ca. 280 g vand pr. dag, fast føde ca. 360 calorier pr. dag.

På baggrund af de søulykker med påfølgende redning i gummiflåder, der fandt sted i vinteren 1962–1963 trængte behovet for et nyt forsøg mere og mere på,

og samtidig syntes der at åbne sig en mulighed for samarbejde med civile myndigheder om problemerne.

Ved et orienterende møde i Karup 9/4-63, hvori deltog repræsentanter for Vestjydsk Fiskeriforening, Flyvevåbnet, Søværnet og SHS samt førerne af redningsskibene forelagde SHS et udkast til et forsøg i Nordsøen, og mødedeltagerne var enige i, at man skulle arbejde hen imod at gennemføre forsøget i samarbejde.

Forsøget måtte gennemføres inden 10. maj. For det første skulle redningsskibet »F. V. Mortensen« til eftersyn på dette tidspunkt, luftens og vandets temperatur måtte ikke blive for høj, og endelig måtte det ikke være for længe lyst, ligesom det måtte tages i betragtning, at vejrforholdene ville blive for stabile jo længere man nåede hen mod sommeren, på den anden side var det ikke muligt at starte før tidligst den 25. april.

Der var således ikke megen tid til rådighed, men SHS havde længe puslet med tanken, og det lykkedes på forskellig vis at få forsvarsministeriet til at beordre forsøget gennemført i tiden 27/4 til 3/5 1963. En noget utraditionel måde at få sagerne igennem på, der var imidlertid ingen tid at spille, hvis forsøget skulle gennemføres, da det ellers ville være nødvendigt at udsætte det 6-8 måneder, for at det kunne få et realistisk præg, ingen var interesseret i at få det gennemført midt om sommeren set fra et sagligt synspunkt.

Forsøget skulle således ikke alene være Søværnets, men i realiteten et samarbejde mellem Søværnet og Redningsrådet, dels for at afprøve de allerede opnåede forbedringer, dels for nærmere at undersøge de skavanker, der var konstateret af skibbrudne fiskere i den foregående efterårs- og vinterperiode. Det indhøstede materiale skulle stilles til rådighed for alle

interesserede parter, ikke mindst for Redningsrådet og Statens Skibstilsyn, og sidst men ikke mindst skulle forsøget være medvirkende til at skabe kendskab til moderne redningsmateriel; det findes efterhånden mange steder, men rapporterne fra reddede efter forlis viser, at brugerne af flåderne har for lidt kendskab til dem.

Det mål, man havde sat sig for forsøget, var:

Gennem ophold i flåden i ca. 6 døgn at bedømme pladsforhold og udstyr.

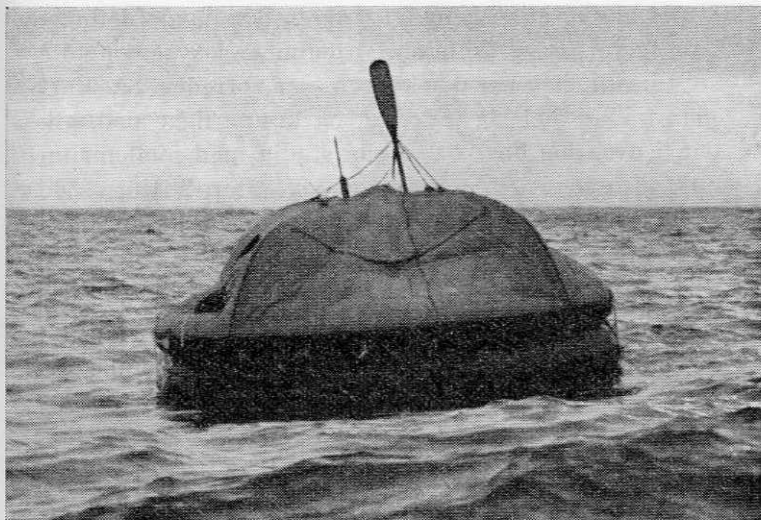
At afprøve radar- og lysreflekterende materiale. At give Redningsskibet »F. V. Mortensen« og andre skibe lejlighed til at foretage eftersøgning, herigennem ved at bedømme muligheden for observationer om dagen og om natten.

At afprøve lokalisering ved SARAH udstyret som en naturlig fortsættelse af de tidligere forsøg.

Forsøgsflåden blev påmonteret lysreflekterende materiale anbragt på teltbuerne, hver ca. 20×30 cm, den ene pagaj blev påslået aluminiumsfolie som radar-refleks. Tidligere forsøg havde vist, at særlige radar-reflekser til oprigning ikke skønnedes at retfærdiggøre dem som udstyr, men da pagajer hører til udstyret, spiller det ingen rolle for at omvikle bladet med aluminiumsfolie.

Ved pakning af flåden indgik endvidere 2 stk. uldtæpper som udstyr samt 1 stk. SARAH sender. Der var ingen vanskeligheder med at få plads til dette ekstra udstyr, den sammenpakkede flåde kunne let indeholdes i containeren. Deltagende personel var 2 fra SHS, 1 fra SMI, 1 repræsentant for Vestjydsk Fiskeriforening samt 1 journalist fra Ritzau's Bureau. Forsøgsleder var OK Undén, SHS.

SHS havde forespurgt Statens Skibstilsyn, om de ønskede at have en repræsentant med, men på grund af

Fra forsøget 1963. Flåden lukket, SARAH-senderen tilrigget, pagaj rigget til radarrefleks.

personalemangel var dette ikke muligt. Iøvrigt følte Skibstilsynet sig dækket af SHS, hvilket SHS med glæde tog til indtægt.

Lørdag den 27. april afsejlede forsøgsdeltagerne fra Esbjerg med R/S »F. V. Mortensen« til en position 50 sm SW af E. R. fyrskib. (Fyrskib E. R. ligger ca. 20 sm vest for Vyl fyrskib).

Kl. 1945 udsattes flåden på den anførte position, forsøgsdeltagerne gik straks om bord. Vindforholdene var rolige SW t W 3-4 sø 3-4.

Som følge- og afviserfartøj benyttedes Y 359.

Flåden blev straks tilrigget med SARAH-sender, pagaj til radarrefleks, vand, proviant og andet udstyr blev anbragt i de dertil opsatte net mellem teltbuerne, og det ene uldtæppe blev udbredt over bunden, efter at denne var pustet op.

Det varede ikke længe, før de 2, der havde deltaget i tidligere forsøg, følte sig »hjemme«, søsygen meldte sig for alle, dog var der kun en, der »ofrede«. Så snart man havde fået sig indrettet og kunne ligge ned, gik det bedre, dog havde den ene stadig med mellemrum opkastninger, der dog fortog sig efter 2 timer, de øvrige følte sig nogenlunde tilpas, blot de kunne ligge ned. Ingen indtog søsygepiller.

Det kan iøvrigt oplyses, at efter de rapporter, der foreligger fra fiskere, der har været skibbrudne i gummiflåder, har disse ikke været søsyge, hvilket jo sikkert skyldes erhvervet, den deltagende repræsentant i forsøget fra fiskeriforeningen var ikke professionel fisker.

Da flådens indgang blev lukket, var temperaturen 4° , i løbet af ca. 1 time steg temperaturen til $8-9^{\circ}$, under hele forsøget var temperaturen inde i flåden mellem 8° og 14° , eller ca. $4-8^{\circ}$ højere end temperaturen i fri luft. Dette var $8-10^{\circ}$ lavere end ventet, årsagen hertil tilskrives en meget kraftig pumpevirkning i flåden på grund af søens indvirkning, så vidt det kunne skønnes, udskiftedes luften i flåden i løbet af ca. 5 minutter (efter at der var røget, var der ingen tobakslugt at spore efter ca. 5 min.).

Ved de tidligere forsøg mærkedes ikke så kraftig en pumpevirkning, og den var heller ikke ventet under dette forsøg, men forventningerne oversteg som tidligere virkeligheden, og forklaringen er ligetil, i den større og uroligere sø i Nordsøen.

På intet tidspunkt forekom kondensvand, ud over lidt på de isatte ruders, dette har antagelig 2 årsager:

1. Den anvendte flåde er konstrueret således, at telt-siderne kan pustes op, således at de skibbrudne på

Fra forsøget 1963. Fiskeredskaberne prøves.

alle sider er omgivet af et effektivt, stillestående luftlag.

2. Pumpevirkningen medfører en kraftig udluftning. (Heller ikke i tæt tåge forekom kondensvand).

Som ventet var bunden kold, på intet tidspunkt over 8° , det udbredte uldtæppe hjalp dog betydeligt på situationen, det andet uldtæppe brugtes til at lægge over deltagerne.

Ved at ligge tæt sammen opnåedes ikke en behagelig, men dog en acceptabel varme, dog kneb det for de yderstliggende at holde varmen.

Det første døgn udleveredes hverken vand eller fast føde.

Det første måltid blev indtaget den 28. kl. 1800 bestående af ca. 100 g vand, 1 stk. Verkade (koncen-

treret fast føde af ca. 100 kalorier), denne ration udliveredes herefter kl. 6, 12 og 18, deltagerne følte de første 4 dage sult, men ikke tørst, sultfølelsen fortog sig efter det 4. døgn, og kun een følte trang til at spise Verkaden. De øvrige spiste intet de sidste 2 døgn, de væmmedes simpelthen ved Verkaden, alle drak lidt vand, ca. 50 g 3 gange daglig i det 5. og 6. døgn.

Dette var for så vidt en overraskelse, idet deltagerne under det første forsøg først i løbet af det 4. og 5. døgn følte sult. Dette forhold må hænge sammen med ændringer af den medgivne proviant, i første forsøg var kun medgivet druesukker (i form af bolcher), men ingen fast føde, i sidste forsøg var medgivet fast føde i form af Verkade. Yderligere var i dette forsøg medgivet ren druesukker i form af Dextro Energi, dette var på intet tidspunkt populært, og deltagerne var enige om, at dette er overflødigt, eller bør erstattes af kandis.

Den ene deltager opgav efter 49 timers ophold i flåden. Tilsyneladende var han chokeret og iøvrigt stærkt angrebet af søsyge. Det viste sig senere, at han 2 døgn efter blev opereret for blindtarmsbetændelse.

Ved flådens udsætning blev drivposen straks udsat. Ved daggry næste morgen viste det sig, at linen havde kinket sig sammen, således at drivposen sad helt inde ved flåden, ikke nogen overaskelse, da man på forhånd var kendt med dette problem fra tidligere indberetning fra fiskere, der havde været ude for det samme, bl. a. de reddede fra fiskekutteren »Dagmar Larsen«. Drivposen blev klargjort igen, men allerede ca. 4 timer efter gentog det samme sig, det var tydeligt at konstatere, at drivposen roterede. Fra Y 359 rekvireredes en svirvel, der blev isat, det viste sig dog snart, at det var nødvendigt at isætte 2 svirvler, een ved drivposen

og een ved flåden. Efter at de 2 svirvler var isat virkede drivposen normalt.

Ved de tidligere forsøg benyttedes et drivanker, der er udformet som en faldskærm, denne virkede tilfredsstillende, og ved forsøg udført af R/S »F. V. Mortensen« bekræftedes dette.

Mandag den 29. kl. 1200 udskiftedes drivposen med et flydenet af nylon 0,85 m×50 m, dette viste sig at være et fortrinligt drivanker, under resten af forsøget holdt nettet sig flydende udspreddt, og virkningen var navnlig under de noget hårdere vejrforhold, der senere opstod med sø og vind op til 6-7, god.

Ved benyttelse af et drivnet opnåedes i brodsø den fordel, at søen ikke slog hårdt mod flåden, idet nettet delvis førtes med broddet, samtidigt virkede nettet mindst lige så hæmmende på flådens drift som drivposen.

Nettet havde samme farve som flåden, og det var ventet, at det ville være synligt fra luften, dette håb blev ikke opfyldt, idet farven formørkedes noget i vandet, der skulle antagelig have været anvendt en lysere farve.

Nettets fordele skønnes at være:

Altid klart til brug, filtrer ikke sammen. Kan farves, så det er synligt fra luften. Virker meget hæmmende på flådens drift, samtidig med at det delvis føres med broddet, hvorved det hindrer at søen brækker over flåden.

Ulemperne skønnes at være:

I den anvendte kvalitet fylder det for meget. Det må forudses, at såfremt flåden kastes op på en kyst i brænding, vil dette næppe kunne hindre flåden i at rulle rundt med søen så effektivt som en drivpose,

idet nettet antagelig vil føres med af brændingen. Dette kan dog muligvis klares med et længere, men smallere net.

Under forsøgets sidste døgn var vejret ret hårdt, flåden tog flere gange vand over, men på intet tidspunkt kom der vand indenbords.

Efter aftale med R/S »F. V. Mortensen« affyredes grønne lyskugler med signalpistol til bedømmelse af observationsmulighederne, dette blev observeret i 8–10 sømils afstand. Det må her bemærkes, at lyskuglerne havde mindre lysstyrke end nødraketter.

Yderligere foretog R/S »F. V. Mortensen« forsøg med Radar og fik observationer på 1,5–2 sm afstand, samme resultat som ved tidligere forsøg. Det lysreflekterende materiale (Scotshlite) virkede godt efter hensigten, gode observationsnoter opnåedes på ca. 1000 m eller så langt projektørerne rakte.

Både fra R/S »F. V. Mortensen« og Y 359 ankedes over, at det røde lys på toppen af flåden ikke kunne observeres udover ca. 0,5 sm. Dette var på forhånd kendt, dette lys er ikke beregnet til observation fra andre skibe, men blot en vejledning for de skibbrudne, så de ved forlis kan se flåden.

Forsøget viste imidlertid det ønskelige i et kraftigt blinklys for at lette eftersøgningen i de mørke timer. Føreren af »F. V. Mortensen« fremskaffede en norsk type blinklys med en brændetid på 125 timer, den fyldte ikke meget og var synlig i en afstand af 3,2 sm. Hertil kan yderligere anføres, at der netop er fremkommet en ny engelsk type med en lysstyrke på 1.000.000 lumens med 1 blink hvert 10 sek. eller 500.000 lumens med 1 blink hvert 3. sek. Den skulle være synlig i en afstand af 6–8 sømil fra skib og 8–10

sømil fra fly. Denne type er stillet til rådighed for fortsatte forsøg. Det kraftige lys opnås på bekostning af batteriets levetid (12-24 timer). Der arbejdes med systemet stadigvæk.

Efter det første døgn følte een af deltagerne nogen smerte over lænden, smerterne tiltog, som følge heraf åbnedes for førstehjælpsspakken for at finde smertestillende tabletter. Det viste sig, at der ikke fandtes nogen brugsanvisning, kun en checkliste på latin, ligesom indholdet i flaskerne med piller var angivet på latin. Da deltagerne ikke havde tilstrækkeligt kendskab til de latinske betegnelser, rekvireredes smertestillende tabletter fra Y 359, samtidig rekvireredes yderligere to uldtæpper for ikke at løbe nogen unødigt risiko. Efter at have indtaget tabletterne og forbedret mulighederne for at holde varmen, forsvandt smerterne. Under resten af forsøget var der ingen problemer med at holde varmen, blot man lå tæt sammen.

Ved eftersøgning fra fly (Catalina) viste SARAH-senderen sig, som ventet, at være et fortrinligt middel til hurtig lokalisering. I første omgang opnåedes radiokontakt på 28-30 sm i 1200' flyvehøjde, og ved andet forsøg opnåedes kontakt på 30 sm i 5000' højde, og der var ingen vanskeligheder med at finde flåden, som iøvrigt observeredes visuelt i 7 sm afstand fra fly.

Catalinaen foretog flere »homing« fra flyvehøjden mellem 500 og 2000' og fik en nogenlunde god kontakt til trods for ret urolig sø. Det kneb dog med at opnå en god »overhead« indikation, formodentlig på grund af urolig sø. Piloten kunne iøvrigt bemærke:

Flådens farve rød/orange synes at være god, og gør den let at observere og at fastholde, når først observeret.

Det anvendte drivnet havde ingen særlig værdi set fra et observationssynspunkt, idet man skulle ret tæt på, for at det kunne ses. Heliograf blev observeret en enkelt gang, men kunne ikke bedømmes ordentligt, antageligt på grund af det næsten overskyede vejr.

Farvestoffet (Dyemarker) blev udkastet fra flåden, da et fly observeredes, det viste sig dog at være ca. 1 time for tidligt, idet det observerede fly ikke deltog i eftersøgningen. Da en Catalina overføj stedet, var det ikke muligt for flyet at observere farvestoffet. Set fra flåden holdt farven sig meget kraftigt i vandet i ca. 1 time, men åbenbart ikke længe nok til at kunne observeres fra luften efter en times forløb.

Flådens farve, som anvendt i Søværnet, har som ved tidligere forsøg vist sig at være den bedst egnede, den gule farve, der ofte anvendes af de civile skibes flåder, synes ikke at være hensigtsmæssig.

Forsøget gav anledning til følgende bemærkninger:

I sammenligning med tidligere forsøg er søsygeproblemet det samme, de eksisterende søsygetabletter har tilsyneladende ikke den ønskede virkning.

Hvad angår »pumpevirksomheden« i flåden, syntes dette ikke at have været noget større problem, dog må flåden ikke blive helt lufttæt, idet der jo må tages hensyn til den nødvendige luftfornyelse.

Om problemet den kolde bund vides det, at fra nogle fabrikanter side arbejder man med dette. Udstyret må i den udstrækning det er muligt indrettes herefter, evt. ved organisatoriske foranstaltninger. Under alle omstændigheder må man opfordre alle til at møde med et uldtæppe ved ordren »forlad skibet«.

Om den medgivne proviant er den rette, er vanskeligt at sige. Den bør gøres til genstand for nærmere overvejelser.

Drivankeret bør enten være udformet som en faldskærm, der udfolder sig uden brug af stivere eller fjedre og ikke kinker på grund af rotation, evt. være et net, nettets muligheder bør nærmere undersøges.

Fyrværkeri giver ikke anledning til bemærkninger.

Lys- og radar-refleks kan være af stor betydning og bør forefindes, selv om rækkevidden er ringe, det kan have betydning, når skibe ledes til flåden af fly.

Lys- og radio beacon bør være fast udstyr.

Nødhjælpsspakken skal indeholde bruganvisning med dansk tekst.

Under forsøget var deltagerne fra SHS iført kampdragt (Stormstål), denne dragt var fortrinlig og kan kraftigt anbefales.

Opholdet i flåden var særdeles ubehageligt, men der er ingen tvivl om, at gummiredningsflåderne er det bedste redningsmiddel, der findes i dag. Det er sikkert ikke det helt ideelle, en dansk ingeniør har konstrueret en oppustelig flåde, der ser meget lovende ud, men den bliver antagelig noget dyrere end de nu kendte og bliver som følge heraf nok ikke så populære.

SARAH-senderen har ligesom ved tidligere lejligheder vist sig som et særdeles fortrinligt middel til hurtig lokalisering. Dette at man i en flyvehøjde på 10.000' kan få kontakt på min. 60 sm, er noget, der øger mulighederne betydeligt, men forudsætter, at der foretages eftersøgning fra luften, hvilket jo iøvrigt i dag er det normale, en radiosender fra en flåde til et skib høres ikke langt, højst ca. 5 sm ned til ca. 1 sm, men såfremt der finder et samarbejde sted mellem fly og skibe, er det tilstrækkelig. Har man samtidig radar-kontakt på 1 sm og evt. lys-kontakt, er alle gode muligheder for hurtig lokalisering og dermed hurtig redning til stede.

Det forekommer naturligt at forsyne flåderne med udstyr til hurtig lokalisering på bekostning af proviant og vand, både set ud fra et menneskeligt og et økonomisk synspunkt.

De moderne redningsmidler, der altid er klar til brug, er et særdeles godt supplement til en gennemført og effektiv havaritjeneste, idet man ikke skal bruge tid og personel til klargøring af redningsmidler.

En skibschefs fornemste opgave er at holde sit skib i et sådant havarimæssigt beredskab, at det altid kan sejle, manøvrere og kæmpe; for så vidt denne opgave ikke længere kan løses, er redningsmidlerne klar til øjeblikkelig brug.

Den største og vigtigste opgave bliver dog altid, at der ikke bliver brug for at forlade skibet.

Fyrvæsenets virksomhed i 1962.

(Uddrag af Fyrdirektoratets beretning.)

Vinteren 1961/62 fik som tidligere år et meget mildt forløb, og inddragning af Fyrvæsenets søafmærkning kunne indskrænkes til lystønden »Løgstør« og klokketønden »Løgstør Grunde N.«, som blev inddraget kort før nytår 1962 og genudlagt i slutningen af marts måned s. år.

I vinteren 1962/63 satte frosten kraftigt ind allerede i december måned, og den 23. december måtte inddragning af søafmærkningen i Grådyb påbegyndes som følge af isdrift fra Vadehavet S. for Esbjerg, og den 27. i samme måned påbegyndtes inddragning af afmærkningen inden for Skagen.

Søafmærkningen:

Af de i årets løb foretagne ændringer af afmærkningen kan nævnes, at sømærket »Broens Rev« blev ombyttet med en spirtønde, forsynet med radarreflektor. Ved etablering af en ny rute (28 r) fra rute 28 ved Sejerø til rute 28 N. for Røsnæs mellem »Hatter Barn« og »Hatter Rev« blev der udlagt 5 lys- og fløjtetønder og 2 lystønder, hvoraf 2 udlagdes i tilslutningspunkterne til rute 28. Samtidig blev 2 lysspirtønder i rute 28, punkterne 20 og 21 samt sømærket »Hatter Rev E.« inddraget. Endvidere er lysspirtønden i rute 32, pkt. 3 inddraget.

Efter etableringen af Jerg Fyrbåke er lys- og fløjte-tønden »Jerg« inddraget, idet der samtidig er udlagt en rød spirtønde, mærket VII, SW. t. W. for fyrbåken. Endvidere er en lystønde, mærket »Skallingen S.« udlagt, efter at Skallingen Fyr er slukket permanent.

I lighed med tidligere år har Fyrvæsenet afmærket et antal kapsejlsbaner og herudover i 1962 etableret en ny bane ved Tårbæk, som afmærkedes med 9 sømærker.

Af ændringer i den private afmærkning kan nævnes, at afmærkningen ved den nye vej- og jernbanebro over Guldborgsund er ændret i overensstemmelse med broens gennemsejlingsåbning. Endvidere er afmærkningen i det midlertidigt etablerede løb til Rudkøbing inddraget.

I Vejle Fjord blev sømærket »Rosenvold Hage« ombyttet med en lystønde; samtidig blev en lystønde og 7 sømærker i den gravede rende inddraget.

Fyrkarakteren er på en del lystønder blevet ændret på grund af overgang fra blaugas til AGA-gas.

Fyrvæsenets forsøg med sømærker, dels af aluminium og dels af plastic er fortsat i 1962. Det har herunder vist sig, at aluminium må betragtes som et mindre egnet materiale til fremstilling af sømærker. Forsøg med plastic-sømærker fortsættes, især med henblik på at konstatere disse sømærkers modstandsevne under isforhold.

Ved årets udgang har Fyrvæsenet følgende udlagte afmærkningsmateriel:

12 fyrskibe,

180 lystønder af forskellig art, heraf 91 i de minestrøgne ruter,

5 klokketønder,

2 vraglystønder,

2 lystønder udlagt i sommermånederne ved bundgarnsstader.

1700 vagere, heraf 72 i tvangsruterne.

Derudover var der i årets løb udlånt:

2 lystønder til udlægning i Rudkøbing Løb,

3 lystønder til udlægning under kloakarbejder i Kongedybet.

Af den ovennævnte ordinære afmærkning er 59 lystønder og 293 sømærker forsynet med radarreflektorer eller lysreflekterende materialer.

Yderligere findes der i og ved de danske farvande nedennævnte afmærkning, der ejes og vedligeholdes af kommunale eller private havne og rederier:

1809 vagere og prikker,

93 lystønder,

197 båker,

8 klokketønder.

I ruteafmærkningen er alle spirtønder forsynet med lysreflekterende materiale og 39 lystønder eller sømærker forsynet med radarreflektorer.

Af den private afmærkning er 42 lystønder eller sømærker forsynet med radarreflektorer, og 316 sømærker forsynet med lysreflekterende materiale.

Den i Fyrvæsenets beretning for året 1961 nævnte og planlagte ændring af afmærkningen i de danske farvande i foråret 1963 er blevet udsat indtil foråret 1965 på grund af Søkort-Arkivets store arbejde med udgivelsen af nye søkort og af ønskeligheden af at koordinere dette arbejde med ændringen af afmærkningen i de svenske farvande.

Vragarbejder:

Østersøen:

Den 5. december 1962 forliste engelsk m/s »Link One« efter kollision ved Gedser Rev Fyrskib. Inspektionsskibet »Løvenørn« lokaliserede vraget, men da oplodningen gav en mindste dybde over vraget på 15 m, blev dette ikke afmærket.

Vraget af m/s »Teddy«, der ligger sunket på »Kriegers Flak«, blev på grund af forskellige undersøgelser i forbindelse med forliset ikke som påregnet nedsprængt i løbet af 1962.

Sundet:

Under storm den 17. april 1962 forliste sandpumper »Stenbjørn« ud for Skovshoved. Inspektionsskibet »Argus« lokaliserede og afmærkede vraget, der imidlertid hurtigt blev fjernet, således at vragafmærkningen igen kunne inddrages i begyndelsen af juni måned.

Lille-Bælt:

Vraget af tysk m/s »Delphin IV«, der lå sunket S. for Bågå, blev fjernet, og vragafmærkningen inddraget i begyndelsen af maj måned.

Kattegat:

Som følge af klager fra fiskerne over tilstedeværelsen af et for fiskeriet generende vrag S. for Endelave foretog inspektionsskibene »Løvenørn« og »Faros« en eftersøgning og dykkerundersøgelse af pladsen. Herunder fandtes et gammelt, stærkt begroet vrag af et mindre træskib, som afmærkedes.

Vraget af uddybningsfartøjet »Fjorden«, der forliste W. for »Bolsaks«, S. for Samsø, blev lokaliseret, pladsbestemt, dykkerundersøgt og afmærket.

Vraget af m/s »Regnbuen«, der sank efter kollision ved Kattegat SW. Fyrskib, blev lokaliseret og pladsbestemt. Da der imidlertid konstateredes en mindste dybde på 22 m over vraget, blev dette ikke afmærket.

Ligeledes forårsaget af klager fra fiskerne over tilstedeværelsen af generende vrag S. for Anholt foretog inspektionskutteren »Henny Lilian« en undersøgelse på pladsen. Ved denne fandtes vraget af et ældre, stærkt overgroet 3-luget dampskib, som det ikke lykkedes at identificere. En forespørgsel til de svenske myndigheder som følge af fundet af en tallerken, hvorpå der formentlig har stået »Lidköping«, gav intet resultat.

Arbejdet med nedsprængning og fjernelse af vraget af s/s »Joachim Schulte« samt det underliggende vrag, der lå sunket S. for Læsø, afsluttedes først på sommeren, og efter at en dykkerundersøgelse havde vist, at mindste dybde på stedet nu var 14,1 m, inddrog afmærkningen.

Vraget af m/s »Asgerd«, der forliste på »Tangen« N. for Djursland, blev lokaliseret, pladsbestemt og afmærket.

Skagerrak:

Fjernelsen af vraget af f/f »Anne Horne«, der lå sunket N. for Pirups Hvarre, blev tilendebragt i løbet af året.

Nordsøen:

Fjernelsen af farlige vragrester af s/s »Ketty«, der sank S. for Thorsminde, blev ikke som planlagt fjernet i løbet af året som følge af de ugunstige vejrforhold i sommeren 1962.

Undervandshindringer:

Et skib med 24' 10" dybgang og et skib med 19' dybgang rapporterede at have rørt en undervandshindring henholdsvis i Drogden E. for rute 32, pkt. 12 A og i rute 28 l S. for Moselgrund. I begge tilfælde var – trods en meget nøje undersøgelse af et større område med den opgivne position som centrum – eftersøgningen forgæves.

Påsejlinger:

Den 14. december 1962 blev Lappegrund Fyrskib påsejlet af russisk m/s »Bobrujskles«. Påsejlingen var ret voldsom, og selv om fyrskibet ikke blev læk, var skaderne dog så omfattende, at fyrskibet måtte indtages for reparation og erstattes af et reservefyrskib.

I ikke mindre end 96 tilfælde er der konstateret beskadigelser af den øvrige søafmærkning ved påsejlinger, der fordeler sig som følger:

- 8 lys- og fløjtetønder,
- 1 lys- og klokketønde,
- 32 lystønder,
- 11 lysspirtønder,
- 44 vagere og dagsømærker.

Derudover er 2 lystønder, rute 32, punkt 5 og lystønden »Klæpen«, samt 2 båker og et ikke nærmere angivet antal vagere på Limfjorden beskadiget ved beskydning.

Af de 5 ovennævnte påsejlinger og beskadigelser er der kun i 5 tilfælde sket anmeldelse om uheldet, som foreskrevet i lodslovens 5. kapitel, § 46.

Udover den skade, der forvoldes afmærkningen ved de ovennævnte påsejlinger og beskadigelser, og som andrager et anseligt beløb, udsættes skibsfarten for unødigt risiko ved uorden i afmærkningen.

Beskydning af sømærkerne kan næppe henregnes til uheld under sejlads i farvandene, men må formodes at være forårsaget af ikke-søfarende.

Inspektionsskibene:

Den 1. juli afgik inspektionsskibet »Faros« til Grønland med forsyninger og personel til loranstationerne. Efter at have udført det planlagte arbejde og forsyningsture på såvel Vest- som Østkysten var inspektionsskibet atter tilbage den 23. august.

Under varetagelse af de pålagte opgaver har inspektionsskibene i 1962 udsejlet følgende distancer:

Inspektionsskibet »Argus«

(motorskib br.reg.tons 608,98) 7.949 sml.

Inspektionsskibet »Løvenørn«

(motorskib br.reg.tons 387,46) 10.052 –

Inspektionsskibet »Faros«

(motorskib br.reg.tons 489,68) 14.958 –

Inspektionsskibet »J. S. Fleischer«

(motorskib br.reg.tons 300,27) 13.698 –

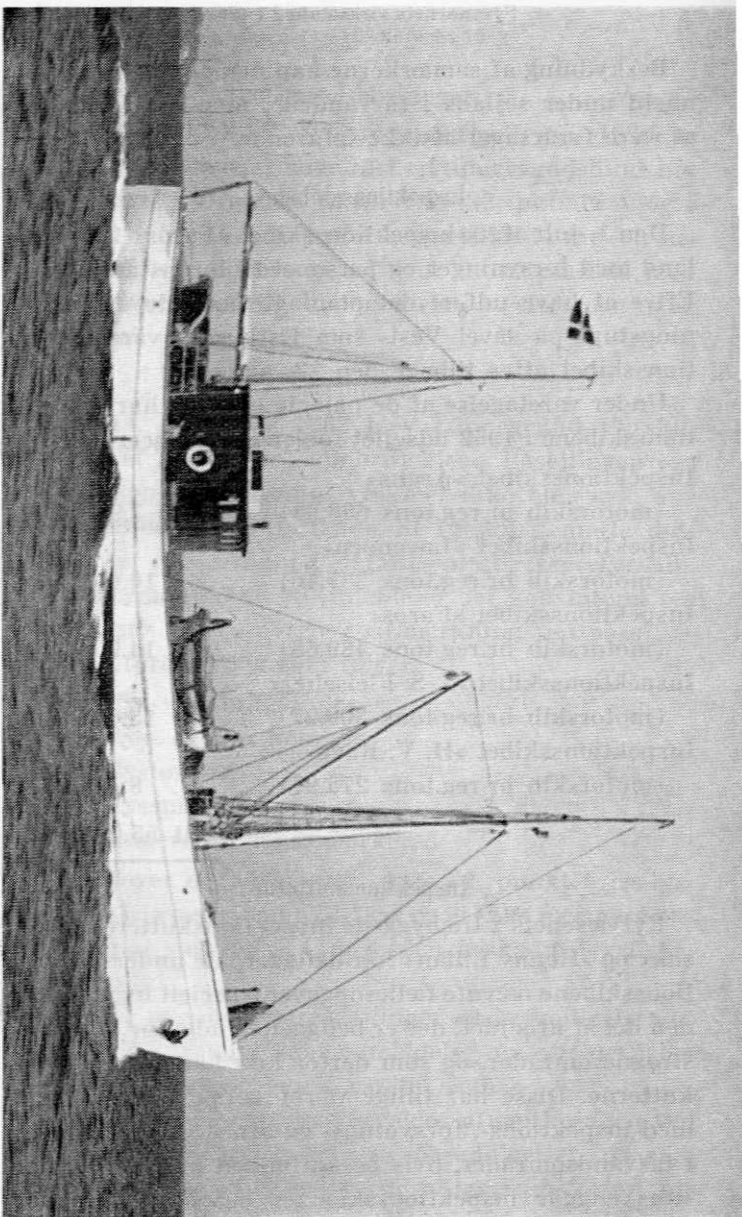
Inspektionsskibet »H. V. Ravn«

(motorskib br.reg.tons 278,97) 8.425 –

Ialt 55.082 sml.

Inspektionskutterne:

Fyrvæsenets 2 træbyggede inspektionskuttere »Narsak« og »Henny Lilian« har deltaget i de under inspektionsskibene nævnte fællesopgaver, specielt hvad angår den del af arbejdet, der er beliggende udenfor de minestrøgne områder, og som derfor kun kan varetages af kutterne. Disse har tillige været særskilt beskæftiget med inspektions-, forsynings- og afmærkningsopgaver i farvandsområder, hvis beskaffenhed udelukker eller vanskeliggør inspektionsskibenes besejling. Der har

Inspektionskulleren »Narssalik«.

desuden 2 gange om måneden været udført sejlads med kutter til Kattegat S. Fyrskib med forsyninger, post og afløsningspersonel. Desuden har »Narssak« i lighed med tidligere år besejlet W.-Grønland i perioden fra 17. maj til hjemkomst den 15. august 1962.

Den 22. november blev »Narssak« sendt til »Røsnæs Puller« for at reparere et opstået brud på kablet mellem land og fyret. På grund af urolige og dårlige vejrforhold var dette arbejde, der foregik klods op af det stenfyldte rev, først tilendebragt den 17. december.

I 1962 har inspektionskutterne udsejlet følgende distancer:

Inspektionskutter »Narssak«	
(motorkutter br.reg.tons 70,42)	10.147 sml.
Inspektionskutter »Henny Lilian«	
(motorkutter br.reg.tons 46,72)	8.465 —
	Ialt 18.612 sml.

Fyrvæsenet råder endvidere over 3 mindre motor-kuttere, »Gerda III«, »Hals Barre« og »Gedser Rev«, som er stationeret i henholdsvis Dragør, Hals og Gedser for varetagelse af mere lokalt prægede opgaver. Således kan nævnes: Regelmæssig sejlads til bådedyrene Drogden, Hals Barre og Gedser Rev Fyrskib med forsyninger, post og afløsningspersonel, tilsyn med og i et vist omfang pasning af lystønder og anden søafmærkning i Drogden, Kalveboderne, Hals Barre og ved Rødsand Rende — Gedser Rev.

Under beddingseftersynet i Hundested fik m/k »Gerda III«, der er bygget 1926 og forsynet med en 35 HK glødehovedmotor fra dette år, denne udskiftet med en 60 HK Hundested motor forsynet med en 3-bladet skrue.

Fyrskibene:

Fordeling uændret.

Kædesprængning og fyrskib i drift:

Natten mellem 3. og 3. februar drev Læsø Rende Fyrskib under en storm N.-efter, hvorved fortøjningen fiskede i vraget af m/s »Østerby«, der ligger sunket ca. 175 m N. for fyrskibets ankerplads. Da inspektionsskibet »J. S. Fleischer« kom til stede, blev det nødvendigt at stikke kæden ud, slæbe fyrskibet væk fra vraget og opankre det for reservefortøjning. Inspektionsskibet »Løvenørn« afgik derefter fra Holmen med ny fortøjning til fyrskibet. Den 6. februar blev fyrskibet opankret 240 m 161° fra sin oprindelige plads og den forliste fortøjning opfisket.

Under en storm i Nordsøen den 16. februar med vindstyrke 10 og i bygerne 11 og 12 fra WNW. og med en volsom sø sprængte E. R. Fyrskib sin fortøjning. Om de nærmere omstændigheder beretter føreren følgende:

»Kl. 18,30 var en meget voldsom byge over skibet. En usædvanlig høj og stejl sø rejste sig foran skibet, og da dette var på toppen af søen, sprængtes kæden. Da skibet ikke faldt nævneværdigt af, skønnede føreren, at skibet drev med en del kæde. Der blev nu stukket kæde ud af reservebeholdningen, indtil det skønnedes, at der måtte være ca. 213 m ude, og med denne fortøjning drev skibet for særlig kraftige søer. Kl. 19,50 sprængtes kæden for anden gang. Skibet faldt hurtigt af og lagde sig med vinden 1 streg agter for tværs om styrbord. Kæden blev nu sjækket ud af reserveankret og sjækket i tampen på reservekæden om styrbord, hvorefter den blev stukket ud til ca. 150 m. Skibet drev stadig ret

hurtig SE.-efter indtil den 17. om morgenen, da vind og sø var i aftagende.

Under arbejdet med kæden tog skibet flere voldsomme søer over, og herunder var en matros meget nær skyllet overbord. Det lykkedes dog for ham at få hold i et gelænder og slippe med et brækket ribben. Under den voldsomme sø, der gentagne gange brød over skibet, blev bl. a. dækket slået læk agter, en del opstående beskadiget, herunder blev redningsbåden flere gange fyldt med vand og beskadiget. Den 18. februar kl. 0500 var vinden flovet til vindstyrke 5, og skibet var da drevet ca. 23 sømil SE.-efter fra sin station. Ved de 2 kædesprængninger mistedes ca. 341 m kæde.«

Båker:

Fyrvæsenets båker i det egentlige Danmark har været tilset og passet dels af inspektionsskibene, Fyrvæsenets tekniske tjeneste og kontraktansatte tilsynsførende.

På Grønland blev båkerne under inspektionsskutter »Narssak« og inspektionsskibet »Faros«' togter til Grønland tilset, reparerede og malede samt genrejst i de tilfælde, hvor båkerne var væltet.

Herudover har der været ført tilsyn fra Grønlands Kommando, Kolonierne, slædepatruljer m. fl. i den udstrækning dette har været foreneligt med den øvrige tjenestes udførelse.

Fyrene:

Udover bygningsmæssige istandsættelser m. v. er ved fyrene foretaget følgende ændringer:

Bratten E. ledelyr:

Nye fyr opført på nye fundamenter.

Dueodde Fyr:

Et 47 m højt fyrtårn i jernbeton er opført og etableret til erstatning for de tidligere Dueodde N.- og S.-Fyr. Den E.-lige tågesignalstation er flyttet til det nye tårn og ændret til tyfon. El-dreven kompressor samt nødstrømsforsyningsanlæg er opstillet. E.-lige tågesignal ændret til blandingstone.

Flakfort Fyr:

Tågesignalet permanent nedlagt.

Fornæs Fyr:

El-dreven kompressor og nødstrømsforsyningsanlæg opstillet. Tågesirene ændret til tyfon, som er anbragt i nyopført 10 m højt gitterjerntårn.

Fæno Fyr:

Fyret ændret fra blaugas til AGA og fyrkarakteren er ændret.

Jerg Fyrbåke:

Båken genopført, fyr og nautofon etableret med fjernstyring fra Sædenstrand Fyr.

Kronborg Fyr:

Tågesignal ændret til blandingstone.

Nordre-Røse Fyr:

Nyt tågesignal sat i drift.

Prøvesten Fyr:

Fyret flyttet og oprettet i ny fyrbygning.

Skallingen Fyr:

Fyret permanent nedlagt efter etablering af Jerg Fyrbåke.

Jerg fyrbåke.

Svaneke Fyr:

Supplerende tyfon etableret med tone lydende kraftigst i N.-lig retning.

Sædenstrand Ledefyr:

Forfyret flyttet. Vagthus opført ved forfyret og indrettet til fjernbetjening af Jerg Fyrbåke. Fyrene over-

gået til bevogtet drift tillige med Sædenstrand N. Ledefyr.

Tankefuld Ledefyr:

Fyrene fornyet og flyttet til nye fundamenter.

Tat Fyr:

Nyt fyr opført og etableret.

Trekroner Fyr:

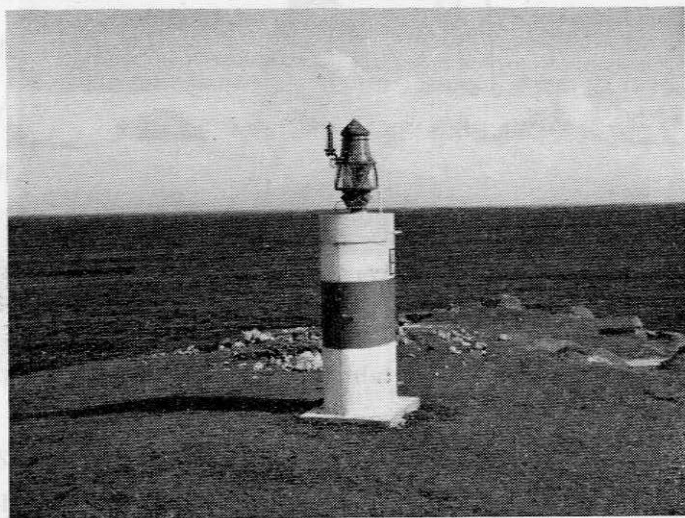
Fyrets vinkler forandret.

Vindebyøre Ledefyr:

Fyrene fornyet og flyttet til nye fundamenter.

Færøerne:

Fundamenter til 4 nye fyr er opført, fyrene etableres i 1963.

Porkerenæs fyr på Færøerne. Samme type som det nye Leinum fyr.

Grønland:

Ved Nanortalik er 5 nye fyr under etablering. Fyrstativerne er opstillet.

Arbejder under udførelse ved årets udgang:

Christiansø Fyr:

Tyfon-installation i »Lille tårn« på Frederikso ly-dende mod W.

Hirtshals Fyr:

Oprettelse af radiofyr under udførelse.

Desuden er udført tekniske forbedringer ved et antal fyr.

*Loranstationerne:**Ejde:*

Sendermast (200 m) er genopført, efter at den tidligere væltede på grund af storm og isslag.

Angissoq:

Deltagelse i rekognoscering for anlæg af ny loranstation. Ny loranstation under opførelse, forventes taget i brug i 1963.

Ved årets udgang råder Fyrvæsenet over følgende afmærkningsmateriel, fyr m.v.:

198 fyr i det egentlige Danmark,

20 fyr på Færøerne,

48 fyr i Grønland,

14. fyrskibe,

234 lystønder af forskellig art,

45 tågesignaler,

28 radiofyr,

88 båker i det egentlige Danmark,

ca. 500 båker i Grønland,

2 loranstationer på Færøerne,

3 loranstationer i Grønland.

Beretningen indeholder endvidere oversigt over personel, diverse materiel, tjenesteboliger m. v.

Opgørelserne over Fyrvæsenets udgifter i finansåret 1961-62 udviser godt 16,2 mill. kroner, hvortil kommer udgifter på statens anlægskonto til et beløb af knap 204.000 kr.

Beretningen slutter således:

Nærværende årsberetning, der i første række er tænkt som oplysningsmateriale for alle, som på nogen måde er interesseret i trafiksikkerheden i vore farvande, har naturligvis også intern interesse, og jeg finder det derfor rimeligt her at give udtryk for anerkendelse af den gode indsats, der er ydet af alle personelkategorier. Vinteren 1962 blev ingen isvinter og stillede derfor ikke de store krav, som en streng isvinter altid gør (og som vinteren 1963 i allerhøjeste grad gjorde), men der er ved landfyr, i fyrskibe, inspektionsskibe og kuttere og på de færøske og grønlandske loranstationer udført et godt og solidt arbejde – på de fjerne stationer ofte under de vanskeligste forhold – som er stor anerkendelse værd.

Fyrvæsenet ønsker som tidligere år især at takke Søværnets Operative Kommando, Søværnets Meldecentral samt Søkort-Arkivet og Lodsvæsenet for uvurderlig støtte og hjælp, ligesom man har været taknemlig for enhver henvendelse, som har bidraget til at effektivisere afmærkning og fyrbelysning.

Fyrvæsenet ønsker også at gentage en appel til alle søfarende, om at undgå kollisioner med afmærkningen, og – såfremt kollision sker – da at indberette derom.

De danske skibes skæbne efter 1807.

Tilføjelse.

Det viser sig så godt som altid, at har man kastet sig ud i en historisk undersøgelse og sat den på prent, så dukker der kort efter oplysninger frem, der burde være taget med.

Således også med ovenanførte artikel.

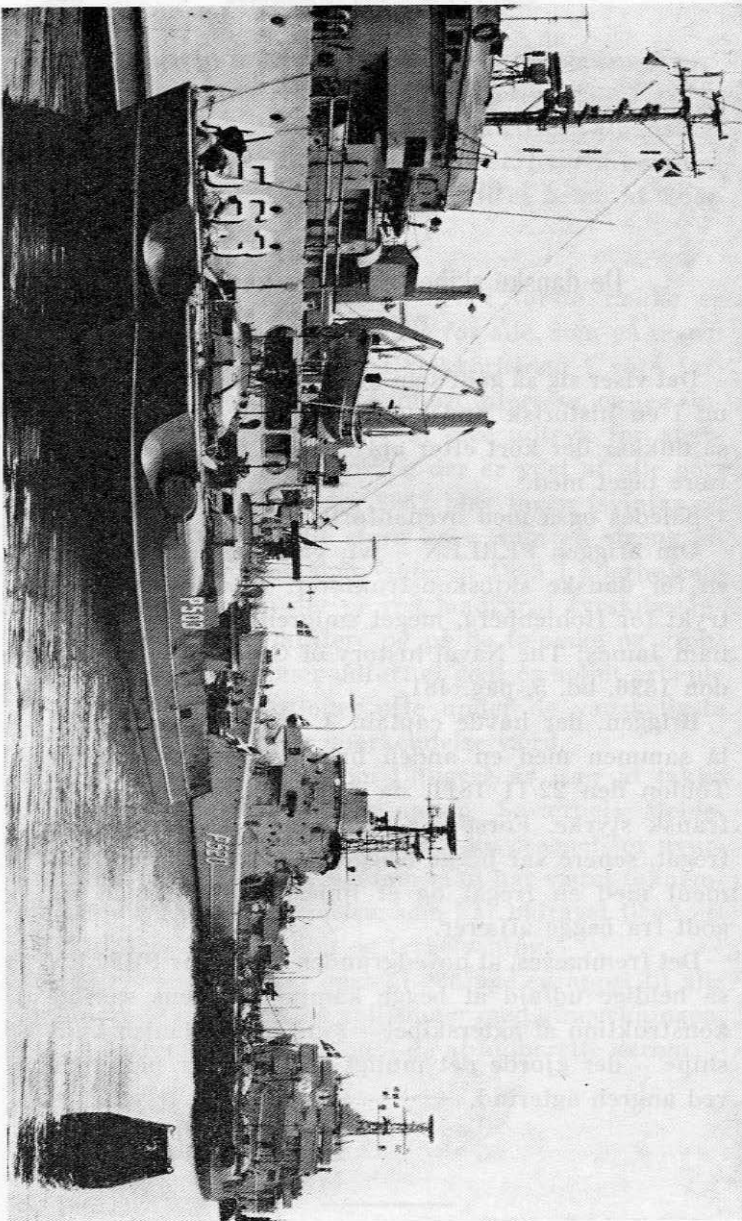
Om briggen PERLEN – jvf. pag. 19, d. a. – findes en for danske skibskonstruktører, mere præcist udtrykt for Hohlenberg, meget smigrende omtale i William James: The Naval history of Great Britain, London 1826, bd. 5, pag. 481.

Briggen, der havde captain J. S. Tetley som chef, lå sammen med en anden brig på patrouille udfor Toulon den 22/11 1811, da den blev angrebet af en fransk styrke. Først var den alene i kamp med en fregat, senere var begge brigger indviklet i et engagement med en fregat og et linieskib og klarede sig godt fra begge affærer.

Det fremhæves, at hovedgrunden til det for PERLEN så heldige udfald af begge kampe var dens særlige konstruktion af agterskibet – »she was a danish built ship» – der gjorde det muligt at give svar på tiltale ved angreb agterind.

J. Teisen.

Danske enheder i Kiel under Kielerungen 1963. Ialt ca. 100 enheder fra 10 nationer var samlet.

Glimt fra søværnet.

Ved orlogskaptajn I. Wessel-Tolvig.

Kieler-Ugen 1963.

Nedenstående referat er lånt fra »Sejl og Motor«.

Kieler-Ugen, der er Europas største sejlerstævne, startede den 22. juni med regattaen Kiel—Eckernförde Olympiadehafen. Søndag formiddag den 23. juni begyndte Kieler-Woche-Segelregatta, der varede ugen ud.

Danmark var repræsenteret med 39 fartøjer: 22 folkebåde, 8 piratjoller, 6 finn-joller og 3 Flying Dutchman. Endvidere deltog Søværnets havkrydsere THYRA, kaptajnløjtnant W. Grenzmann, og SVANEN, søløjtnant J. U. Andersen, i flere løb: Skovshoved—Kiel, sammen med den svenske havkrydser LITA. THYRA gennemførte sejladsen på 42½ time som første fartøj. I »Fehmern rundt« deltog 32 havkrydsere. THYRA kom først i start og først til Fehmern Bælt fyrskib, hvor 15-m FORTUNA II og 14-m ATHENE kom på siden af den. Ved Kiel fyrskib løb nogle 12- og 16-metere forbi. Men da de skulle give respit, sejrede THYRA i sin klasse.

I »Senatspreis-sejladsen« startede 28 store fartøjer på en 34 sømil trekantbane. Man havde indført en ny måleregulering — KR — og måtte lave en ny klasse til THYRA og SVANEN. THYRA, der førte i starten, blev snart overhalet af tyske deltagere. Ved tredje mærke havde THYRA sejlet sig op på 3. pladsen, men så viste det sig, at danskerne slet ikke var i klasse med disse konkurrenter. Så det blev også en 1. plads. I sejladsen Kiel—Skovshoved, rundt Aalborg fyrskib, udgik THYRA, fordi man ikke kunne nå hjem i den lette vind til omskiftning af nyt mandskab.

Under alle sejlads, hvor THYRA sejrede, blev den fulgt op af SVANEN. Præmien i en af sejladserne var Østersøpokalen: En sølvmodel af PASSAT.

Søværnet deltog endvidere med 3 folkebåde, hvis endelige placering blev:

SAGA (O. Westergaard) nr. 11

CASTOR (I. A. R. Westergaard) nr. 14

POLLUX (H. Chirholm) nr. 21

af 43 deltagende både.

Boganmeldelse.

Erling Bjøl: Atomvåbene og fremtiden.

Det udenrigspolitiske Selskab og Det danske Forlag, Kbh. 1963.

Har ikke mange herhjemme lullet sig ind i den tanke, at NATO var en behagelig hovedpude, hvorpå vi trygt kunne lægge os tilrette, og at USA og England med deres atomvåben truer den slemme røver væk, der kunne forstyrre vor blide søvn?

I de to verdenskrige var det lokale krige, der tændte gnisten, og begge disse krige var i deres start et indre europæisk opgør. I dag vil USA ikke tøve med at gå ind i det *store* opgør straks – men vil det tøve ved en lokal konflikt, ført med konventionelle våben?

Er vi sikre på, at et lokal angreb på Bornholm vil sætte de nye ødelæggelsesvåben i gang, der med 100 % sikkerhed udløser tilsvarende våben over USA? – Kan vore styrker anses for at have nogen slagkraft, når en stor procentdel af personellet er værnepligtige med en i forhold til modstanderen meget kort uddannelsestid? Har vi ikke til en vis grad sat os udenfor fællesskabet ved at nægte allierede tropper permanente baser og ved at erklære, at taktiske atomvåben ikke ønskes i dansk forsvar?

Mange modstandere af at indføre taktiske atomvåben herhjemme påregner formentlig, at vi derved er ret sikre på, at et angreb på Danmark da kun vil blive ført med konventionelle våben. Er det sandsynligt?

Vil det gå med de taktiske atomvåben, som det gik med gasvåbnet? Går en fremtidig angriber ud fra, at den angrebne vil holde igen af frygt for videre konsekvenser? Korea-krigen og de mange andre krigshandlinger siden 1945 har i alt fald kun været ført med konventionelle våben. Og selv om taktiske atomvåben kommer i anvendelse, vil de da automatisk medføre, at næste trin på »rangstigen«¹ nås?

Har NATO i det hele taget nogen slagkraft, når enhver beslutning kræver vedtagelse af samtlige regeringsorganer i medlemslandene? Vil NATO ikke stå stærkere, hvis det bestod af et forenet Europa og et forenet Amerika med USA som giganten og med et Vesteuropa, som stod samlet og stærkt og ville betyde en alvorlig fare for en angriber?

Disse og mange andre spørgsmål er fremsat på saglig basis og med et indgående kendskab til militærhistorien. Blandt andet skydes der en breche i den gamle floskel »historien gentager sig«. Bjøl påpeger, hvorledes strateger har taget denne sætning for bogstaveligt og gang på gang har planlagt deres forsvarspolitik på erfaringer fra den sidste krig, uden at lytte til advarende røster – jvf. de Gaulles advarsles før 2. Verdenskrig, kun taget til indtægt af tyskerne.

Erling Bjøl belyser alle disse spørgsmål uden at give en patentløsning – hvem kan det? Der er vel ingen tvivl om, at verdens nulevende statsmænd har tilsvarende overvejelser og er klare over, at nutidens krigsvåben har indført en usikkerhed overfor, hvad konsekvensen vil blive og hvilke kræfter, den vil udløse. Som D. G. Monrad skrev i »Politiske Drømmerier«² 1870: Har du fundet sandheden i denne sag? Nej, jeg har ikke fundet den; jeg har søgt den vågen og drømmende, jeg har arbejdet med fantasien og forstanden,

med alle sjælens kræfter, men jeg fandt den ikke, jeg fandt tvivlen. (Anført i bogens slutreplikker.)

Bogen er særdeles velegnet til at ruske op i eens tankevirksomhed.

J. Teisen.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i august 1963.

Historie.

Askgaard, Finn: Hedeby. Foredrag. Duplikeret. København 1963. 7 s. 4°.

Bennike, V.: Spredte bemærkninger om den danske modstandsbevægelse under den sidste verdenskrig. Duplikeret. København 1963. 16+8 s. ill. + Oversigt over hærens virke under 2. verdenskrig. 4°.

Bjørke, S. F. H. J.: Ældre Danevirke-anlæg. Duplikeret. København 1963. 3 s. kort. 4°.

Bjørke, S. F. H. J.: Hovedtræk af Slesvigs historie indtil 1851. Duplikeret, København 1963. 33 s. kort. 4°.

Müllern, C. H.: Svenska frivilliga i dansk-tyska kriget 1864. Duplikeret. Stockholm 1963. 9. s. + 15 bilag. 4°.

Skov, P. E. P.: Udfaldet fra Fredericia den 6. juli 1849. Duplikeret, København 1963. 19 s. kort. 4°.

2. verdenskrig.

Newcomb, Richard F.: Savo. The incredible naval débâcle off Guadalcanal. London 1963. 238 s. ill. bibl. 8°.

Prises maritimes. Jurisprudence française de la guerre 1939—1945. Tome I. Paris 1947. 518 s. index. 8°.

Vulliez, Albert: Les vingt dernières jours de la flotte. Frankrig (Paris) 1963. 286 s. ill. 8°.

Personalhistorie.

EGEDE, Lyng, Fr.: Hans Egedes inûneranik. København 1915. 288 s. ill. 8°.

EGEDE, Sundt, Eilert: Egedes Dagbog i Udtog. Christiania 1860. 206 s. ill. kort. 8°.

Politik.

Bjøl, Erling: Atomvåbnene og fremtiden. København 1963. 166 s. bibl. 8°.

Butler, Evan: Amateur agent. London 1963. 240 s. ill. index. 8°.

Hinchley, Vernon: Spy mysteries unveiled. London 1963. 254 s. 8°.

Lovell, Stanley P.: Of spies and strategems. Englewood Cliffs N. J. 1963. 192 s. 8°.

Orlov, Alexander: Handbook of intelligence and Guerrilla warfare. Toronto 1963. 188 s. 8°.

Sømandskab, navigation m.m.

Leiðsögubók fyrir sjómenn við Island. I, II, III. Reykjavík 1949. 50, 51. 88, 72, 74 s. ill. index. 8°.

The Marine observer's handbook. 8' Ed. London 1963. 148 s. ill. tabeller. index. 8°.

Rosenwinge, S. U.: Vejledning til Takkeladsens, Original-tegninger til, ikke udgivet, ikke fuldendt. 1821.

Våbentekniske o.a. håndbøger.

Bestimmungen für die Ergänzung der Offiziere des Beurlaubtenstandes der Kriegsmarine während des Krieges. Berlin 1943. 96 s. 8°.

Våbenhistorisk Årbog VII b. København 1953. 164 s. ill. 8°. SKH.

Arktisk og antarktisk litteratur (Grønland).

Balchen, Bernt, m. fl.: Kampen om Grønland. København 1917. 138 s. ill. 8°.

Bertelsen, Alf.: Historien om Jakobs Familie. En lille lærebog i Sundhedspleje for Grønlændere. København 1908. 52 s. ill. 8°.

Christiansen, Reidar Th.: Ekstase og Religion hos arktiske Folk. Oslo 1947. 48 s. 8°.

Geological map of the Arctic. Alberta 1960. 1 s. kort fol.

Löffler, E.: The Vineland-excursions of the ancient Scandinavians. Artikel i Congrès international des Américanistes. København 1883. pag. 64. ill. 8°.

Spindler: Kajarnak. Ein grönländisches Gedicht. u. st. 1891. 36 s. 8°.

Thuren, Hjalmar: La Musique chez les Eskimos. Paris 1912. 24 s. ill. 8°.

Tidsskrifter.

Mémorial du génie maritime. Årgang 1881—99 (Rapporter vedr. nybygninger). Paris 1881—99. ill. 4°.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Ewan Butler: Amateur agent.

Harrap, London 1963.

Butler var korrespondent for »Times« i Berlin 1939 og slap væk lige før Englands krigserklæring efter i kort tid at have været frivillig i den polske hær. Han var derefter i nogen tid efterretningsofficer ved den britiske hær i Frankrig og kom så ind i S. O. E., den britiske sabotage- og spionageorganisation. Her endte han i Stockholm i organisationens »tyske« afdeling. En dansk officer, kaptajn Bøge, der var utilfreds med den passive indsats i den danske brigade, gik med syv kolleger aktivt ind. De blev sendt til Tyskland, hvor de efter at have udført efterretningsopgaver kunne kontakte de allierede hære, da de nåede frem, og nu kunne assistere tropperne med positive vejledninger.*

Vernon Hinschley: Spy mysteries unveiled.

Harrap, London 1963.

En række eksempler på afsløringer af spioner, let skrevet uden at gå i detaljer. Som eksempel kan nævnes, at der den 11/2 1942 fra en ellers troværdig kvindelig fransk spion »The cat« kom en meddelelse om, at »Scharnhorst« og »Gneisenau« lå stærkt beskadiget i Brest. Den meddelte samtidig, at tidligere oplysninger om, at de var ubeskadiget, var givet af spioner, der var taget af Gestapo, og sendt under tvang. Da de to skibe umiddelbart efter forcerede Kanalen, fik man mistanke om, at de faktiske forhold havde modsat fortegn. En pr. faldskærm nedkastet efterretningsmand afslørede sandheden, at hun var gået i tysk sold.

Hun blev iøvrigt senere udleveret til England af sin tyske forbindelse, dømt til døden ved fransk ret efter besættelsen, benådet med livsstraf og frigivet i 1955.

Stanley P. Lowell: Of spies and stratagems.

Prentice-Hall, Englewood Cliffs 1963.

Lowell kom i 1942 ind i O. S. S., Washington som afdelingsleder. Han havde specielt med udrustning af spioner og kontakt med disse at gøre. Han gav løfte om ikke at skrive om sit arbejde før 20 år senere — bogen kunne såmænd godt være udgivet længe før, da den ikke indeholder materiale af særlig afslørende karakter.

Underholdende skrevet med enkeltheder vedrørende spionvåben, om hvorledes man fik nys om, at Peenemünde var basis for fabrikation af V. 1 og V. 2-våben etc.

Alexander Orlov: Handbook of intelligence and guerilla warfare.

University of Michigan Press, Toronto 1963.

Forfatteren har haft en høj stilling i Sovjetruslands spionageorganisation og var samtidig lærer i taktik og strategi på

militærskolen i Moskva og har ledet styrker i guerillakrig. Til brug for officerer i NKVD udarbejdede han originalen til denne håndbog.

Selv om den ikke er den eneste bog, skrevet om spionuddannelse af eksperter, der har forladt det kommunistiske Paradis, er den i høj grad værd at læse og fyldt med værdifulde erfaringer. Til dato er han den officer med højest rang indenfor spionageorganisationen, som har søgt asyl i Vest.

Richard F. Newcomb: Savo. The incredible naval débâcle off Guadalcanal.

Constable, London 1963.

Baseret på studie af officielle rapporter, de implicerede skibes logbøger og udkommen litteratur om emnet behandles denne interessante episode fra august 1942.

En amerikansk transportflåde med forsyninger til de ved angrebet på Guadalcanal landsatte styrker lå beskyttet af amerikanske og australske enheder. Fire tunge krydsere, der lå opankret ved øen Savo, blev overrumplet af en uobserveret japansk styrke og sænket, hvorefter japanerne forsvandt uden at gennemføre det naturligste formål, angrebet på transportflåden.

Albert Vulliez: Les vingt derniers jours de la flotte.

Presses de la Cité, Paris 1963.

Vulliez, der bl. a. var souschef i staben i Lorient, har et førstehåndskendskab til sit emne, hvori bl. a. indgår operation TORCH og flådens sænkning i Toulon.

J. Teisen.

Gasturbinebåde.

Af orlogskaptajn I. E. Wessel-Tolvig.

I anledning af den igangværende bygning af 6 gasturbinebåde til Søværnet gives her en nærmere orientering om denne skibstype. Oplysningerne og billedmaterialet er fortrinsvis hentet fra firmaet VOSPERS brochurer.

1. *Forudsætninger for konstruktionen.*

Hovedmaskineriet.

I de motortorpedobåde, der konstrueredes under 2. verdenskrig, anvendtes i stor udstrækning benzinmotorer for at opnå den ønskede høje motorkraft; risikoen for brand eller eksplosion som følge af anvendelsen af dette brændstof i krigsskibe måtte nødvendigvis accepteres, da ingen anden anvendelig motor oprindeligt fandtes. Fremkomsten af højtydende dieselmotorer og senere gasturbiner gør nu anvendelse af benzin unødvendig.

Dieselmotoren.

Dieselmaskineri er normalt det rigtige valg til en båd, hvor anskaffelsesudgift og driftsudgifter skal være så små som muligt, og hvor man ønsker lang aktionsradius ved mellemhøj fart, men hvor konstant fart under alle forhold, og eftersynsperioder og -udgifter spiller mindre rolle. Med dieselmaskineri opnås i dag farter over 40 knob; men nu er grænsen nået – farten kan ikke presses højere op.

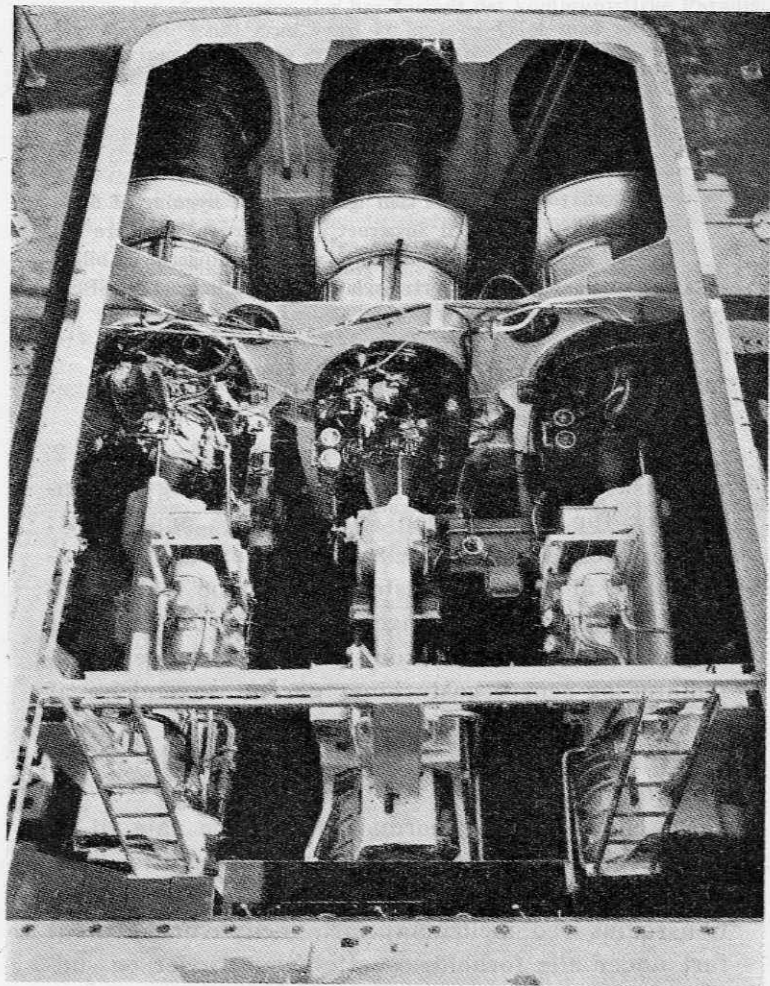

Fig. 1. H. M. S. »Brave Borderer» — maskinrummet.

Gasturbinen.

Selv om nedenstående i høj grad taler til gasturbiniens fordel, har dieselmotoren stadig mange tilhængere. Gasturbinen er dyrere i anskaffelse end dieselmotoren, og dens brændstofforbrug er relativt højere. Men gasturbinen har også tungtvejende fordele, af hvilke den høje hestekraft i forhold til vægten er den mest iøjnefaldende.

Alene af den grund er gasturbinen nødvendig i både, hvor man ønsker den højest opnåelige maksimumsfart af størrelsesordenen 50 knob – eller i hvert fald hvor farter væsentligt højere end 40 knob ønskes.

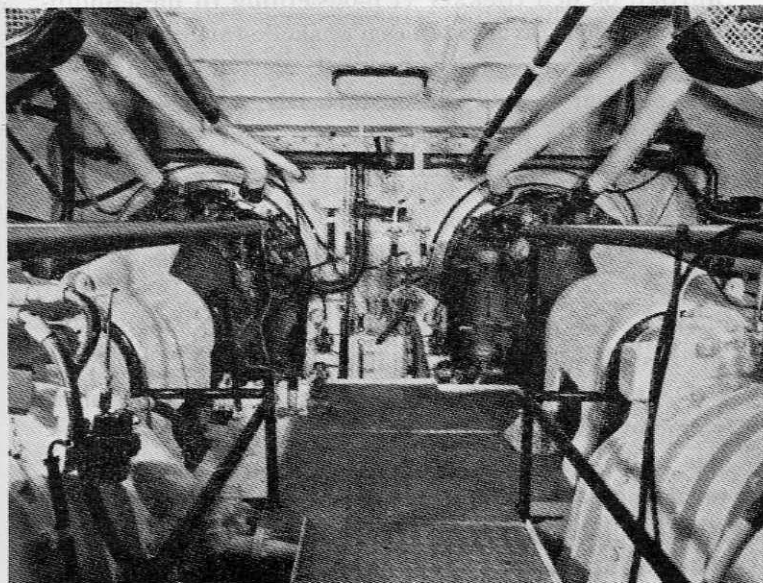

Fig. 2. F P B »Pfeil« — maskinrummet.

Vedligeholdelse.

Gasturbinen kræver kun lille vedligeholdelse. Den gasturbine, der vil blive anvendt i de danske både, Bristol Siddeley's PROTEUS, angives at have en gangtid på 2000 timer mellem hovedeftersynene – svarende til 2–3 års operationstid.

Maskinbesætningen i en gasturbinebåd bliver 1 maskinofficer og 2–3 maskinister, medens den i dieselbåde er på 9–12 mand.

Gasturbinebådernes afhængighed af værkstedsassistance fra land er også betydelig mindre.

Fleksibilitet.

En mindre iøjnefaldende fordel har gasturbinen i sin fleksibilitet. Den accelererer og decelererer meget hurtigt, og den trækker (i modsætning til dieselmotoren) lige godt, hvadenten den ønskede fart er 5 eller 50 knob. Den yder maksimumskraft næsten øjeblikkelig, selv om den er kold ved opstart. Disse egenskaber gør den velegnet i både af FPB-typen, som skal foretage mange og drastiske ændringer i fart.

*Skruernes konstruktion og ydeevne.**Generelt.*

Dette komplicerede område ofres ikke megen opmærksomhed og er heller ikke let at sætte sig ind i.

I en FPB er det ønskeligt, at sammensætningen af våbnene kan ændres, så båden kan optræde i forskellige roller med deraf følgende ændring af displacementet. Brændstofbeholdningen, som kan udgøre indtil 25 % af displacementet, forbruges forholdsvis hurtigt. Af disse to årsager varierer bådens displacement og dermed den nødvendige fremdrivningskraft fra dag til dag,

ja, fra time til time. Skruerne må have bedst ydeevne ved det displacement, båden har i kampklar stand, hvilket som regel er det maksimale displacement. I en dieselbåd kan sådanne skruer ved lavere displacementer ikke absorbere motorenes fulde ydelse uden at overskride det tilladte omdrejningstal. Man får derfor kun en forholdsvis lille fartforøgelse ved de mindre displacementer (medmindre skruerne har stilbare blade).

I en båd med frie gasturbiner kan skruerne derimod konstrueres til at give højest fart ved det laveste displacement, med kun ringe farttab og tab af motor-kraft ved de større displacementer til følge. Dette skyldes gasturbinernes særlige konstruktion. I dieselbåden ville skruerne, hvis de var udformet til det lave displacement, naturligvis yde mest ved denne tilstand, men ved større displacementer ville motorerne blive overbelastede, og en betydelig fartreduktion ville blive følgen. Det er karakteristisk for den hurtiggående dieselmotor, at den er meget følsom over for overbelastning, især hvis den er forsynet med turbolader. I en fri gasturbine er (i fartområdet 40–50 knob) den eneste følge af forøget belastning, at den automatisk øger sit drejningsmoment og nedsætter omdrejningstallet. Derfor kan man konstruere skruerne til maksimum fart ved det laveste displacement under anvendelse af turbinernes højest tilladelige omdrejningstal, idet den eneste følge af forøget displacement bliver en mindre reduktion af farten. Overbelastning vil ikke forekomme.

Gasturbinebåden kan altså udnytte den fulde forhåndenværende kraft under alle displacementsforhold med betydelig forøgelse af farten i de lette tilstande, medens dieselbåden kun kan udnytte den fulde for-

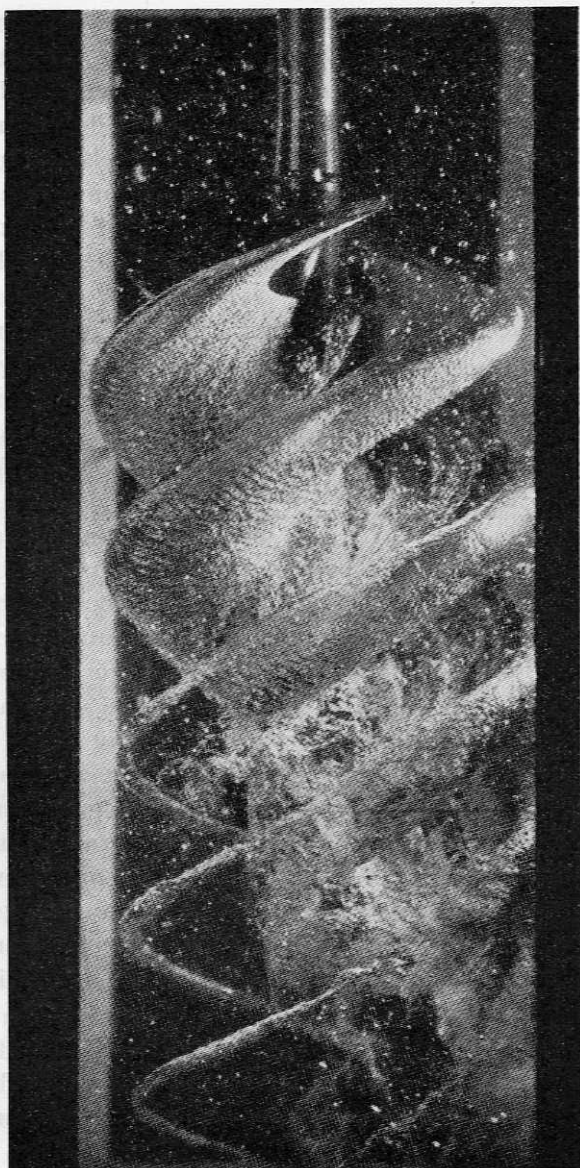

Fig. 3. Afprooving af hurtiggående slæde.

håndenværende kraft ved det specielle displacement (som regel det største), til hvilket skuerne er konstrueret.

Dette forhold kan let medføre en fartforøgelse for gasturbinebåden på 4-5 knob.

BRAVE-klassens skruer.

BRAVE-klassen er forsynet med super-kaviterende skruer, der går med forholdsvis høj fart. Deres lille størrelse medfører små aksler, akselbærere og ror. Akseldimensionerne er yderligere formindsket ved påkrympning af skruerne uden anvendelse af noter. Denne teknik medfører også, at vægt og modstand af skærme undgås.

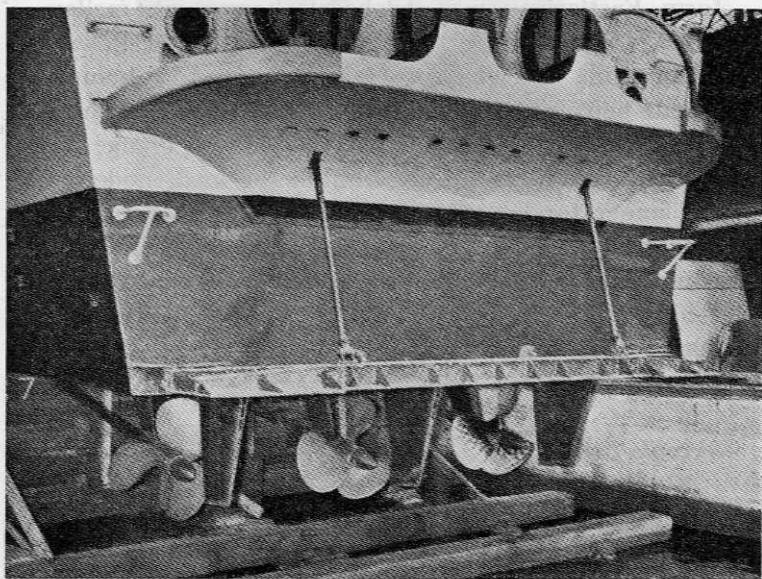

Fig. 4. F P B »Strahl« — Skruer og trimklap.

Korrosion af hurtiggående skruer forekommer hovedsagelig på skru bladens bagside, hvor boblerne frigøres. Ved super-kaviterende skruer opstår der et lag vanddamp på bagsiden, der derved i nogen grad beskyttes mod korrosion.

Skrogformen.

Hvis man vil opnå farter i 50-knobs området, må man anvende glidebådsskrog med »hard chine« (hvilket dækker de karakteristiske spanteknæk i vandlinien).

De vanskeligheder, som konstruktøren stilles overfor, ligger i det faktum, at den skrogform, der giver den højeste fart på en blank havoverflade ved en given maskinkraft og vægt, på ingen måde giver de bedste søegenskaber i hård sø, specielt ikke som våbenplatform. Fastlæggelsen af det bedste kompromis mellem disse yderpunkter forhindrer en præcis videnskabelig udformning af skroget, især da mange andre komplicerede hensyn må tages. Den bedst mulige skrogform kan kun opnås empirisk på grundlag af mange års studier og undersøgelser, kombineret med modelforsøg under forskellige vejrforhold. Selv ikke de mest omhyggelige modelforsøg i tank kan på tilfredsstillende måde give oplysning om sødygtighed og manøvre-evne, og visse konstruktører, f. eks. VOSPER, udfører derfor også forsøg med bemandede modeller i kvart størrelse i åben sø.

Skrogkonstruktionen.

BRAVE-klassen er opbygget af et svejst system af stringere og spanter af aluminium. Hertil er med for-sænkede, rustfri bolte fæstnet en dobbelt, diagonal mahogniklædning. Der er imidlertid visse mangler ved

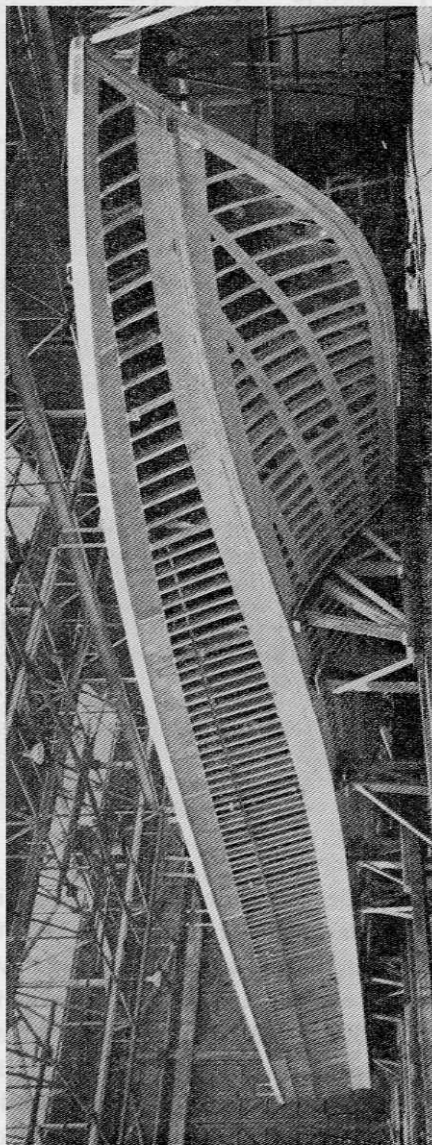

Fig. 5. Glidebådskrog (©Hard Chine»). Aluminiumspanter (Brave-kl.).

en sådan konstruktion, der består af 2 materialer med helt forskelligt elasticitetsmodul. Aluminium kan, i hvert fald teoretisk, få så stor en påvirkning, at det får en blivende formforandring, medens træet ikke undergår en sådan ændring. Aluminium forvitrer også i nogen grad i tidens løb, hvorved dets volumen forøges. Søværnet har mange tilfælde af sådanne skrog, hvor forvitret (iltet) aluminium ligefrem har presset klædning eller dæk fra hinanden. Det er derfor med held blevet forsøgt at fremstille et skrog helt af træ. VOSPER's FEROCITY har en sådan konstruktion, og efter dansk ønske bliver også SØLØVEN-klassen, der jo er udviklet af BRAVE-klassen, for skrogets vedkommende bygget helt af træ.

Der anvendes mahogni og canadisk bjergelm og vandfast krydsfiner, der lamineres til den ønskede form og limes sammen med moderne Resorcinol- eller Phenollim (kunstharpikslim), hvorved samling ved bolte o. lign. helt kan undgås. Også klædning og dæk limes på. Træet beskyttes mod råd og pæleorme ved et overtræk af f. eks. glasfiber.

Der findes også konstruktioner i helsvejst stål eller aluminium.

Letsvægtsudstyr.

Der lægges stor vægt på elimination af alle unødvendige vægte; der anvendes en særlig teknik til fremstilling af brændolie- og andre tanke af helsvejst aluminium med tilstrækkelig styrke og lav vægt. Betydelige besparelser er opnået ved de elektriske installationer ved anvendelse af særlige letsvægtsfatninger og ved at samle de forskellige elektriske instrumenter i særlige vandtætte letsvægtskonsoller i stedet for at forsyne dem med individuelle dæksler.

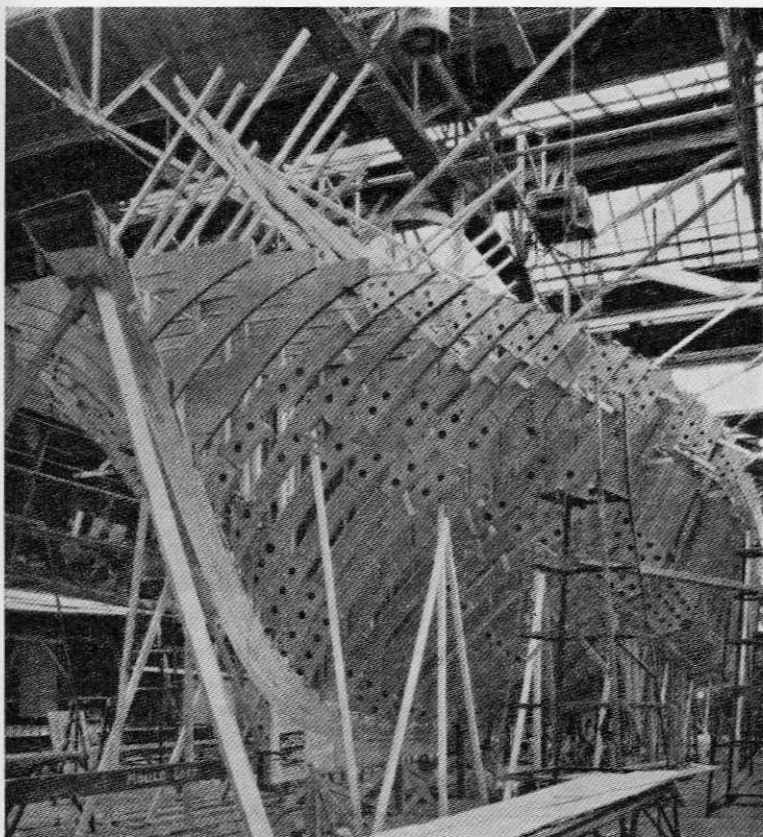

Fig. 6. Skrog helt af træ. (»Søløven«)

2. BRAVE-klassen.

Konstruktionen af en marineversion af Bristol Siddeley's PROTEUS gasturbine gjorde det i 1954-59 muligt for firmaet VOSPER Ltd., Portsmouth, i samarbejde med Admiralty at tegne og bygge Fast Patrol Boats af BRAVE-klassen.

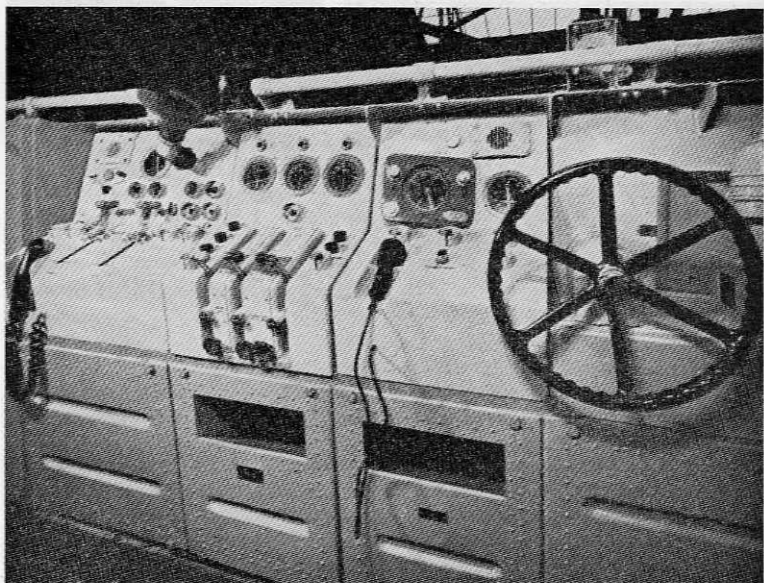

Fig. 7. Brave-kl. Broen

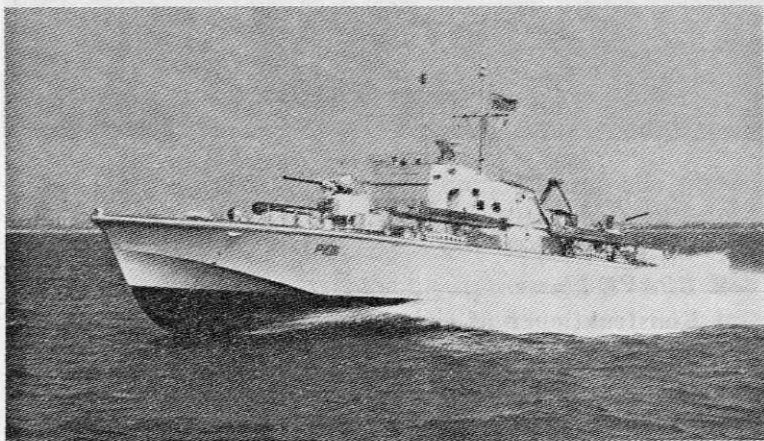

Fig. 8. H. M. S. »Brave Borderer« som kanonbåd/torpedobåd.

De var de første krigsskibe i verden forsynet med denne type maskineri. De har »Hard Chine« glide-skrog, er 96 fod lange og er forsynet med en indstillelig trimklap agter for ændring af bådens trim, når armeringens vægtfordeling ændres og for at reducere den tendens, alle glidebåde har til at hugge i søen (se fig. 4). De bærende elementer i skroget er af svejst aluminium, med dobbelt klædning af mahogni-planker. Det opstående er af svejst og nittet aluminium og glasfiber.

Maskineriet består af 3 PROTEUS gasturbiner, der trækker gennem ALLEN STOEKICHT revers/reduktionsgear, der er V-formede, og bådene har superkaviterende skruer. De har en max. fart på over 50 knob og en marchfart på 47–48 knob.

Strømforsyning sker ved 2 stk. 60 HK ROVER gasturbiner, der driver 40 kW 220 volt jævnstrømsgeneratorer. Der findes således overhovedet ikke stempelmotorer om bord.

I operationsrummet findes et maskinmanøvrepanel, hvorfra al kontrol af motorerne foretages. Således foretages start, kørsel og stop af hovedmotorer og kontrol af alle maskiner af en enkelt mand, som er anbragt uden for maskinrummet, der normalt ikke er bemanded under sejlads.

Bådene er armeret med 2 British Admiralty elektriske 40 mm L/60 BOFORS kanoner og indtil 4 stk. 53 cm torpedoer i sideudlægningsapparater. For at disse bådes høje ydelse ikke skal blive reduceret på grund af vægten af unødvendige våben, er de konstrueret sådan, at de optræder enten som kanonbåde, som torpedobåde eller som en kombination af begge

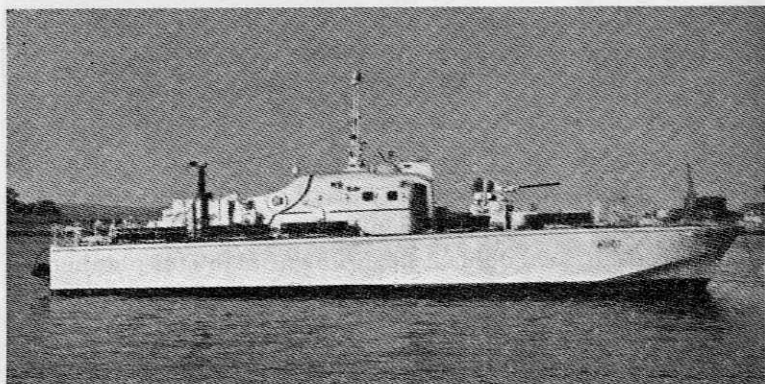

Fig. 9. H. M. S. »Brave Borderer« som minelægger.

dele. De kan også udrustes som minelæggere eller som »raiding craft«. Småkalibrede våben og lysraketter føres i alle modifikationer.

Fig. 10. H. M. S. »Brave Borderer« med dækstanke som raiding craft.

Fig. 11. »Mercury«.

BRAVE-kl. findes i 2 eksemplarer: BRAVE BORDERER og BRAVE SWORDSMAN. Desuden har VOSPER for den græske skibsreder Mr. Stavros Niarchos bygget en lystyacht, MERCURY, i et BRAVE-kl. skrog med 3 PROTEUS gasturbiner. Denne båd er for nylig udbudt til salg, bl. a. til det danske søværn.

3. FEROCITY.

I 1959 konstruerede VOSPER for egen regning FEROCITY. Den har samme bevæbning som BRAVE, men er mindre (88 fod), og den har kun 2 PROTEUS gasturbiner. Skroget er bygget helt af træ, der overalt er limet sammen.

For at kunne gå med tilstrækkelig lav patruljefart er den forsynet med 2 stk. MATHWAY/DAIMLER 150 HK dieselmotorer. VOSPER konstruerede selv nye V-formede reduktionsgear, der drives af enten gasturbiner eller dieselmotorer. Disse gear er simple og derfor billigere end ALLEN-gearene, idet de ikke indeholder omstyringsdelen; alle manøvrer foregår ude-

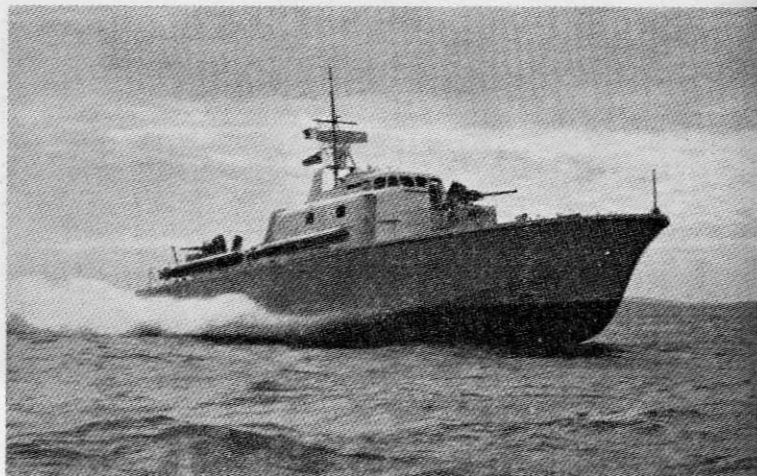

Fig. 12. F P B »Ferocity«.

lukkende med dieselmotorerne, der har eget omstyringsgear.

FEROCITY har foruden den normale åbne bro en lukket bro, hvorfra al manøvrering kan foretages. Denne bro er gastæt, og alle bemandede rum kan lukkes gastæt og ventileres gennem filtre. Dækket og den åbne bro er forsynet med overrisling.

For at opfylde NATO-krav er FEROCITY forsynet med 2 ROVER gasturbiner, der driver hver sin 50 k. v. a. generator, der giver 440 volt vekselstrøm, 3 faser, 60 perioder.

4. STRAHL og PFEIL.

I 1960 afgav Den tyske Forbundsmarine ordre på 2 gasturbine-torpedobåde. Den ene er en modificeret udgave af BRAVE-klassen, forsynet med lukket bro og gascitadel. Den anden er en 92 fods version af FE-

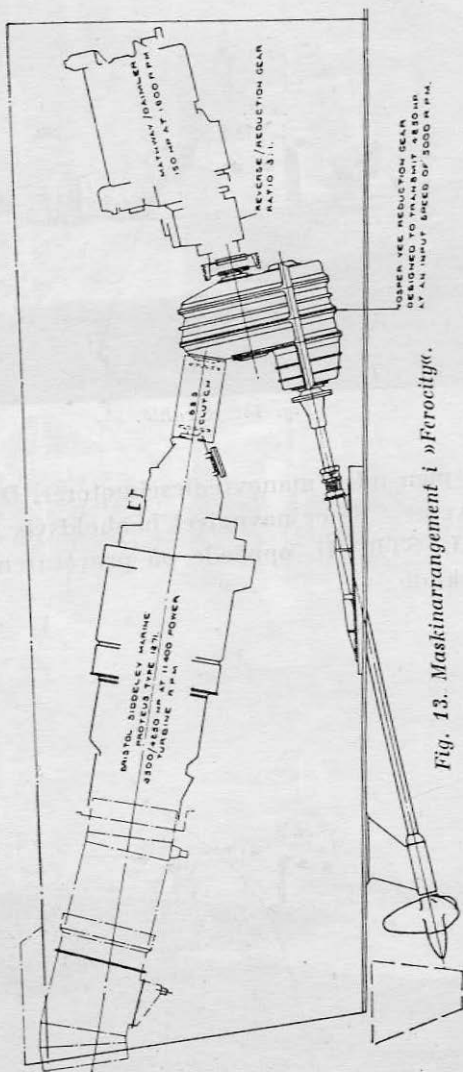

Fig. 13. Maskinarrangement i »Ferocity«.

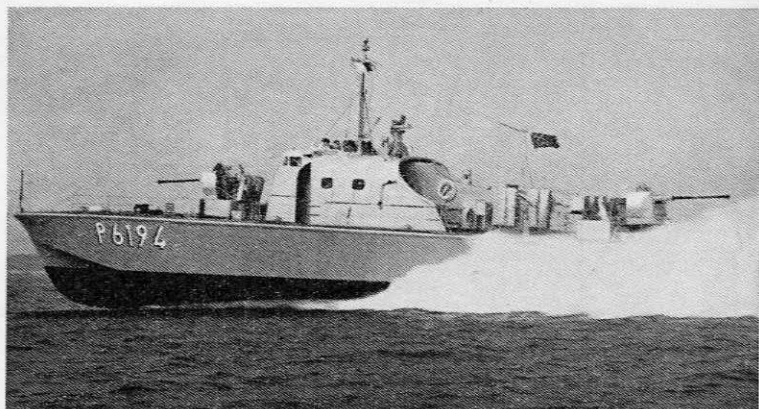

Fig. 14. »Strahl«.

ROCITY men uden manøvrerdieselmotorer. Disse både er nu leveret – de er navngivet henholdsvis STRAHL og PFEIL. STRAHL opnåede på prøveturen en fart på $55\frac{1}{2}$ knob.

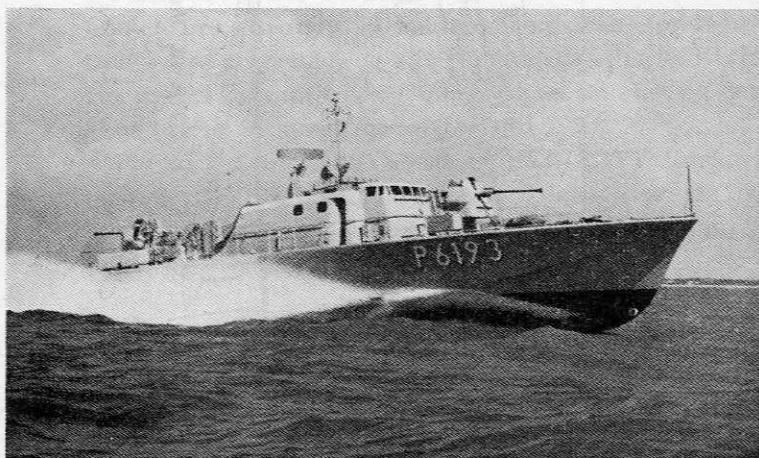

Fig. 15. »Pfeil«.

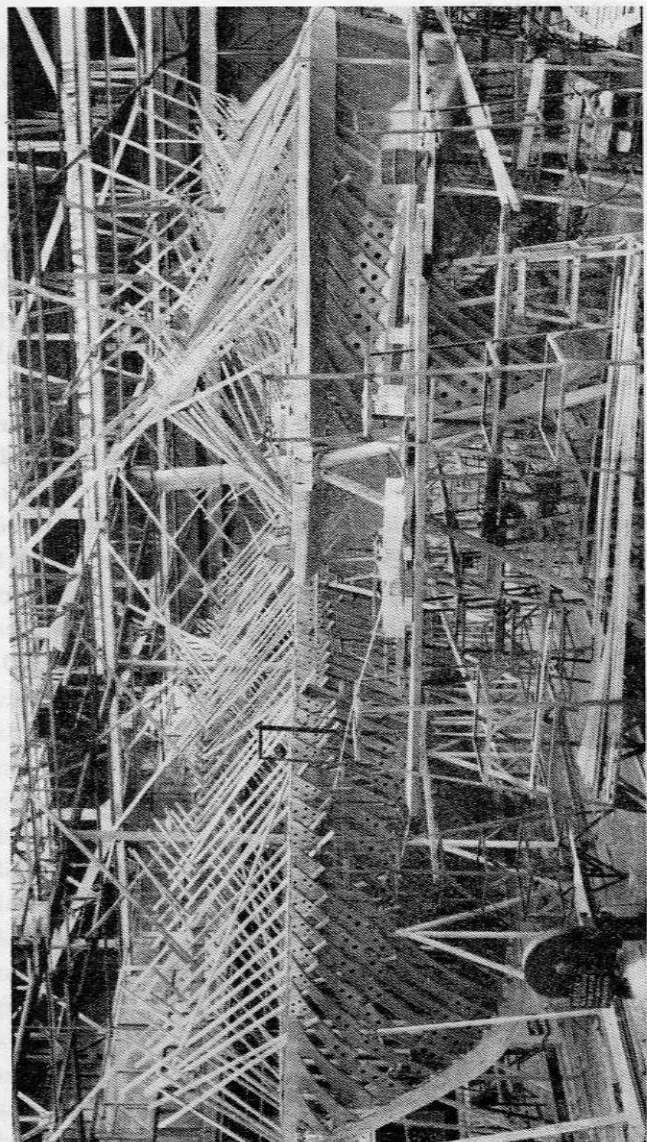

Fig. 16. »Søløven« og »Søridderen« under bygning ved Vosper Ltd.

5. SØLØVEN-klassen.

I 1962 afgav Søværnet ordre på bygning hos VOSPER af 2 modificerede BRAVE-klasse både, og i 1963 ordre på yderligere 4 både af samme klasse, der bygges af Orlogsværftet på licens. Bådene får samme skrog som BRAVE-klassen, men de bygges helt af træ, limet sammen. De får hver 3 PROTEUS gasturbiner, der hver udvikler max. 4250 AHK i $\frac{1}{2}$ time, 3400 AHK kontinuerligt. De forsynes på de 2 yderaksler med GM dieselmotorer på hver 230 HK med omstyring. Hovedgearene er VOSPER VEE/REDUCTION-gear, altså uden omstyring. 2 generatorer yder hver 50 k. v. a., 440 volt, 60 perioder, trukket af ROVER gasturbiner.

Broen bliver gastæt, operationsrummet noget udvidet.

De armeres med enten 2 stk. 40 mm M/48 eller med 4 stk. 53 cm torpedoer i torpedoudskydningsrør og 1 stk. 40 mm M/48. De kan udlægge miner. I alle versioner medføres 2 lysraketpjecer.

SØLØVEN blev søsat den 19. marts 1963, SØRIDDEREN den 22. august 1963.

Fig. 17. »Søløven« efter søsætningen.

Gasturbinerne i flådens nye skibe.

Af civilingeniør E. Bauch, Orlogsværftet.

Foredrag holdt i Søe-Lieutenant-Selskabet den 5. marts 1963.

1. Indledning.

Gasturbinen er en ny type kraftmaskine, som er blevet udviklet i de senere år til en driftsikker og økonomisk kraftkilde. Den har som de øvrige kraftmaskiner sine fordele og ulemper, men til dens væsentligste fordele regnes dens ringe vægt i forhold til ydelsen samt, at den i form af et jetaggregat kan udvikle et tryk, hvilket har skaffet den en dominerende stilling som fremdrivningsmiddel for flyvemaskiner.

Princippet for gasturbinen er ikke af ny dato, det var kendt allerede i dampmaskinens barndom, d.v.s. i slutningen af 1700-tallet, men det er et princip, som har været vanskeligt at omsætte til en praktisk løsning. Problemerne har i det væsentlige været af materiale-mæssig og aerodynamisk art, idet man har måttet udvikle materialer, som kunne tåle meget høje temperaturer igennem længere tid uden at gå i stykker, samt finde frem til en sådan udformning af kanaler og skovle, som tillader de store luftmængder at passere ved store hastigheder, uden at der sker store strømningstab. Løsningen af disse problemer har forudsat eksistensen af en højt udviklet teknisk viden-skab og et stort forskningsapparat samt de til drift heraf nødvendige økonomiske midler.

Udviklingens begyndelse var nogle patenter, som blev udtaget i slutningen af 1800-tallet, samt en forsøgsturbine, der blev fremstillet i Paris i 1907. Denne turbine kunne køre, men kunne ikke afgive megen effekt på grund af en dårlig virkningsgrad. I trediverne begyndte Brown Boveri i Schweiz at bygge gasturbiner til kraftværker som spidsbelastningsanlæg samt til olieindustrien, hvor gasturbinen kunne indgå som et naturligt led i raffinaderiernes kemiske anlæg. Udviklingen tog imidlertid først fart, da flyvemaskinindustrien under den sidste krig var nået dertil, at hastigheden for fly med benzinmotorer og propeller ikke kunne øges mere. Man var da tvunget til at søge nye veje og finde kraftigere og lettere drivmidler, som ikke forudsatte anvendelsen af propeller.

I dag er der skabt et stort antal gasturbinetyper for fly, som udmærker sig ved stor driftsikkerhed og god økonomi samt ringe vægt. Flere af disse typer kan anvendes til drift af roterende maskineri og har allerede fundet indpas på forskellige områder for eksempel til elektriske spidsbelastningsanlæg og til fremdrivning af både. Til egentlige industriformål med lange driftstider egner de sig ikke, fordi de er for spinkelt dimensionerede og for komplicerede. Til dette formål foretrækker man en industri-type, der er mere solidt udformet, og hvor delene ikke udsættes for så høje temperaturer som i fly-typerne. Af udseende minder de om almindelige dampturbiner.

Nogen stor succes i konkurrencen med dampturbiner og dieselmotorer har industri-typen ikke fået på grund af gasturbinernes ringere brændstoføkonomi. Til civile formål anvendes de fortsat mest på områder, hvortil de allerede havde fundet indpas før den anden verdenskrig. Som forsøg har man installeret gastur-

biner af industri-typen i to handelsskibe ved navn »Auris« og »John Sergeant«.

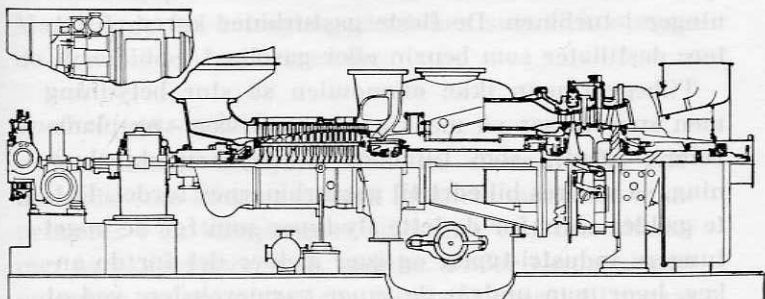

Fig. 1.

Tværsnit af gasturbinen i »John Sergeant«.

Den første var en Shell tanker, som nu hugges op, og den anden var en liberty båd, som i 1956 blev forsynet med en General Electric gasturbine på 6000 HK. Den er imidlertid taget ud af drift nu og lagt op. Forsøgene med disse skibe må således betragtes som afsluttede. De har vist, at gasturbinen kan anvendes til fremdrivning af skibe, og at den er tilstrækkelig driftsikker, men også at den uden særlige forholdsregler, der komplicerer anlægget betydeligt, står tilbage for de hidtil anvendte maskinerier i brændstof-økonomisk henseende.

Virkningsgraden for de større gasturbiner ligger mellem 25 og 30 % og svarer til virkningsgraden for et dampturbineanlæg, men er meget lavere end dieselmotorens virkningsgrad, der ligger mellem 35 og 42 %.

Hertil kommer, at forskellen i anvendelige brændstoftyper spiller en væsentlig rolle for økonomien målt i kroner og øre. De tunge olier, som anvendes i dampkedler og til store langsomtgående dieselmotorer, er

billigst, men de egner sig ikke for gasturbiner med mindre, man indfører et stort olierensningsanlæg i systemet. Uden dette vil man få korrosion og afsætninger i turbinen. De fleste gasturbiner kører på lettere destillater som benzin eller gasolie.

Tillægger man ikke økonomien så stor betydning men snarere ser på maskinanlæggets vægt- og pladsbehov, således som tilfældet er ved krigsskibsbygning, så ændres billedet til gasturbinernes fordel. Dette gælder såvel for de lette fly-typer som for de noget tungere industri-typer, og især gælder det for de anlæg, hvor man undgår de tunge varmevekslere ved at drive trykket og temperaturen i vejret.

Afhængig af skibstypen og den måde man vil anvende et skib på, viser det sig fordelagtigt at basere maskinanlægget enten på gasturbiner alene eller på en kombination af gasturbiner og dieselmotorer eller dampтурbiner.

Den vægtmæssige fordel, som anvendelsen af gasturbiner indebærer, kan illustreres ved at betragte nogle tal for maskinvægte i søværnets ældre- og nye skibstyper.

Hver af de tre dieselmotorer (Mercedes-Benz), som findes i motortorpedobådene, vejer 4,8 t og yder maksimalt 3000 HK. I de nye gasturbinebåde (GTB) installeres 3 stk. Bristol Siddeley Proteus gasturbiner hver forsynet med et reduktionsgear. En gasturbine yder maksimalt 4250 HK og vejer 1,4 t. Gearet dertil vejer 1,3 t; d.v.s., at det samlede aggregat vejer 2,7 t.

I de nye patruljejegere, som bliver 2-skruede, installeres til hver skrueaksel en gasturbine og en dieselmotor, der trækker på samme gear. Gasturbinen yder 22.000 HK og vejer 6,5 t. Dieselmotoren yder 2400 HK og vejer 17 t. Det fælles gear vejer 31,5 t.

Det ses af disse tal, at vægtmæssigt har gasturbinen store fortrin i sammenligning med dieselmotoren, og det samme gælder i sammenligning med dampanlæg. Man må derfor betragte gasturbinen som et kommende drivmiddel for krigsskibe.

Gasturbinens princip.

Gasturbinen arbejder med en strømmende luftmængde, som under passagen igennem maskinen komprimeres i en kompressor, opvarmes i et brændkammer og ekspanderer i en turbine. Under ekspansionen omsættes en del af luftens termiske energi til mekanisk arbejde, der dels anvendes til drift af kompressoren (ca. 70 %) og dels føres bort som nyttigt arbejde (ca. 30 %). Luften kan enten tages fra atmosfæren og sendes tilbage hertil efter endt gennemløb, eller den kan cirkulere, d.v.s. anvendes igen og igen på samme måde som vandet i et dampanlæg. Afhængig af om luften strømmer på den ene eller den anden måde, taler man om det åbne eller det lukkede system. Det første er langt det almindeligste, fordi det er simplere og giver mindre vægt, og fordi det anvendes til flyvemaskinernes jetmotorer. Det lukkede system har ikke fundet så stor udbredelse, men det er anvendt i ét tilfælde til et japansk krigsskib, hvor man har installeret en 10.000 HK ESCHER WYSS turbine. Fordelene ved det lukkede system er blandt andet, at trykket på begge sider af kompressoren kan være højere, hvilket giver mindre dimensioner af de roterende dele samt mulighed for en bedre regulering og en bedre virkningsgrad ved mindre belastninger. Den vægt- og pladmæssige fordel mistes imidlertid igen, fordi varmen i brændkammeret skal overføres til systemluften gennem metalliske flader på samme

måde som i en dampkedel, hvorved denne komponent bliver stor og tung. Ved det åbne system har man ikke denne vanskelighed, idet systemluften selv deltager i forbrændingen, hvorved brændkammerets dimensioner reduceres betydeligt, men til gengæld får man forbrændingsprodukterne ind i turbinen og dermed muligheden for korrosion og afsætning på skovlene. Fig. 2 viser en simpel udformning af en gasturbine, der arbejder efter det åbne system. Turbinen driver kompressoren og har samtidig en udgående aksel for drift af et roterende maskineri, i dette tilfælde en generator. Ofte har man to af hinanden uafhængige turbiner, en højtryks- og en lavtryksturbine. Den ene er koblet til kompressoren, medens den anden virker som kraftturbine. Herved opnår man en større fleksibilitet ved reguleringen og en større forceringsevne.

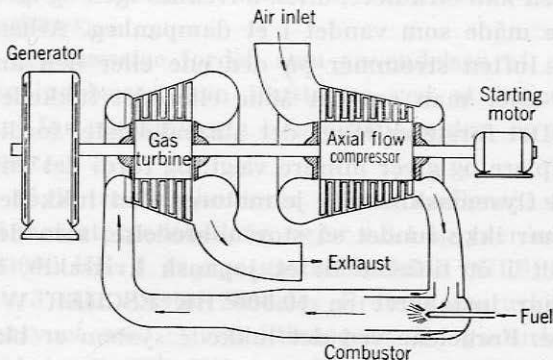

Fig. 2.

Gasturbine efter det åbne system uden varmevekslere.

Kompressoren er almindeligvis en aksial- eller en radialkompressor, der komprimerer luften til et tryk mellem 4 og 16 atm.

Brændkammeret kan være opdelt i flere kamre el-

ler kun bestå af ét kammer. Luften omdannes heri til en varm røg, der strømmer til turbinen med en temperatur af 600° til 850° C.

For at opnå en bedre virkningsgrad kan det undertiden betale sig at indføre en forvarmer og eventuelt også en køler til mellemkøling under kompressionen,

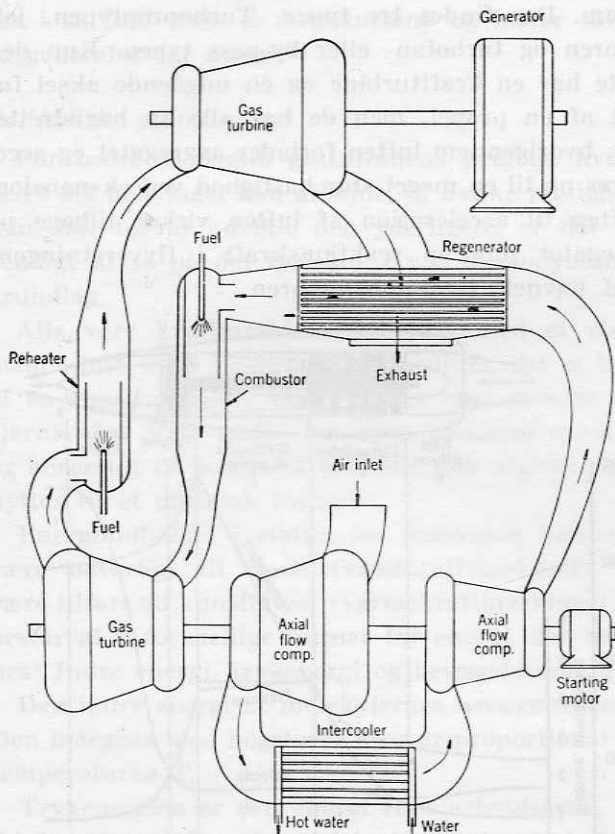

Fig. 3.

Gasturbine efter det åbne system med varmevekslere og efterbrændere.

som vist på fig. 3, hvor der endvidere er indført en efterbrænder for at opnå større effekt. Varmevekslerer (forvarmere og kølere) betyder imidlertid en anseelig vægt- og pladsforøgelse, hvorfor man altid søger at undgå disse, især i krigsskibe.

Gasturbinerne, som anvendes til fremdrivning af flyvemaskiner, bygges som nævnt alle efter det åbne system. Der findes tre typer: Turbopropotypen, jetmotoren og turbofan- eller by-pass typen. Kun den første har en kraftturbine og en udgående aksel for drift af en propel, men de har alle en bagudrettet dyse, hvorigennem luften forlader aggregatet og accelereres op til en meget stor hastighed ved ekspansion. Kraften til acceleration af luften virker tilbage på aggregatet som en reaktionskraft i flyveretningen; heraf navnet: Reaktionsmotoren.

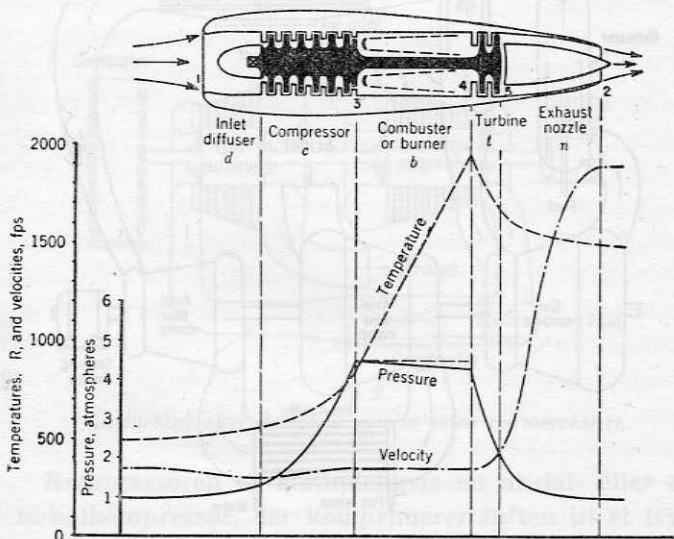

Fig. 4.
Jetmotor.

Turboproptypen er en overgangstype, der kun egner sig for mindre flyvehastigheder, medens jetmotoren egner sig for store under- og overlydshastigheder. Turbofan- eller by-pass typen er en særlig lydsvag og økonomisk jetmotor, der egner sig for passagermaskiner. Turboproptypen og jetmotoren kan anvendes til drift af roterende maskineri. Jetmotoren sammenbygges i så fald med en kraftturbine og bliver således gasgenerator for denne.

Det fysiske grundlag.

For bedre at forstå gasturbinens princip, hvorfor den i det hele taget kan arbejde, og hvilke muligheder man har for at udvikle den yderligere, er det nødvendigt at se på det fysiske-, d.v.s. termodynamiske grundlag.

Alle vore kraftmaskiner arbejder med et strømmende luft- eller væskeformigt medium, der er bærer af en energimængde, som i større eller mindre grad fjernes fra dette under passagen igennem maskinen og omsættes til mekanisk arbejde, som afgives og udnyttes til et praktisk formål.

Energiindholdet i stoffet før maskinen kan enten være naturligt til stede (vandkraftmaskiner) eller være tilført ad kunstig vej (varmekraftmaskiner). Det består af 3 forskellige former for energi, der benævnes: Indre energi, trykenergi og bevægelsesenergi.

Den indre energi er molekylernes bevægelsesenergi. Den betegnes med bogstavet u og er proportional med temperaturen T .

Trykenergien er den energi eller arbejdsevne, stoffet har som følge af, at det står under tryk fra et reservoir, der opretholder dette tryk. Den beregnes som tryk gange rumfang ($P \cdot v$).

• Summen af stoffets indre energi og trykenergi kaldes dets entalpi og betegnes med bogstavet h (eller i).

$$h = u + P \cdot v$$

Ser man bort fra den energimængde, stoffet har som følge af dets strømningshastighed (bevægelsesenergi), vil energiligningen for 1 kg strømmende stof se således ud:

$$h_2 - h_1 = Q \div L$$

hvor $h_2 - h_1$ er forskellen i entalpi før og efter maskinen. Q er varmemængden, som er tilført stoffet i maskinen (pr. kg stof), og L er arbejdet, som maskinen har udført (pr. kg stof).

Denne ligning kan anvendes såvel til beregning af hele processen i en kraftmaskine som til beregning og undersøgelse af de processer, der foregår i maskinens enkelte komponenter (kompressor, brændkammer, turbine osv.), hvor ligningen ofte får et simplere udseende, idet enten Q eller L er lig med nul.

I et diagram sammenholdes h ofte med en anden fysisk størrelse, der kaldes entropien og betegnes med bogstavet s . Denne er ligesom P , v , T og h en tilstandsstørrelse, d.v.s., at der til ethvert værdisæt af to størrelser som f. eks. P og v hører en bestemt værdi af s .

Entropien defineres ved udtrykket:

$$s = \int \frac{dq}{T}$$

hvor q er den tilførte varmemængde, og T er den absolutte temperatur.

h - s diagrammer er overordentlig nyttige til bedømmelse af kraftmaskinprocesser. Fig. 5 viser et h - s diagram for en gasturbine.

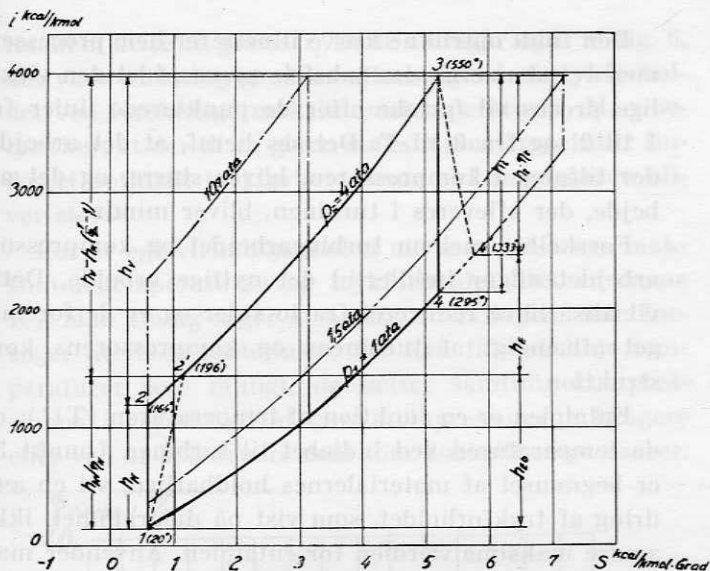

Fig. 5.

h - s diagram for en gasturbine.

$$h_2 - h_1 = h_k, \quad h_3 - h_2 = h_v, \quad h_3 - h_4 = h_t$$

Følger man den fuldt optrukne kurve begyndende med punkt 1 og sluttende med punkt 4 og samtidig tænker på energiligningen, kan man se forløbet af processerne i maskinen. Fra 1 til 2 foregår kompressionen, fra 2 til 3 opvarmes luften i forbrændingskammeret og fra 3 til 4 ekspanderer den i turbinen. Kurverne 2-3 og 1-4 er isobarer. Højdeforskellen $h_2 - h_1$ angiver entalpistigningen eller det arbejde (L_{1-2}), der tilføres stoffet under kompressionen. Højdeforskellen $h_3 - h_2$ angiver entalpistigningen i brændkammeret eller den varmemængde, som tilføres ved forbrændingen (Q_{2-3}). Højdeforskellen $h_3 - h_4$ angiver entalpifaldet i turbinen eller det arbejde (L_{3-4}), som stoffet afgiver under ekspansionen.

Den fuldt optrukne kurve illustrerer hele processen, men vel at mærke den tabsfrie proces, idet den virkelige proces vil forløbe efter de punkterede linier fra 1 til 2' og fra 3 til 4'. Det ses heraf, at det arbejde, der tilføres i kompressoren, bliver større, og det arbejde, der afleveres i turbinen, bliver mindre.

Forskellen mellem turbinearbejdet og kompressorarbejdet udgør imidlertid det nyttige arbejde. Dette vil altså blive reduceret fra to sider og er derfor meget afhængigt af turbinens og kompressorens konstruktion.

Entalpien er en funktion af temperaturen (T)*), og da temperaturen ved indløbet til turbinen (punkt 3) er begrænset af materialernes holdbarhed, vil en ændring af trykforholdet, som vist på diagrammet, ikke ændre maksimalværdien for entalpien. Anvender man en proces med trykforholdet 1,5, ser man af diagrammet, at entalpien (og dermed temperaturen) af røgen er meget høj, når den forlader turbinen. Det betyder, at man får et energitab, som imidlertid kan reduceres ved at indføre en varmeveksler (regenerator), der overfører noget af varmen til luften før brændkamret. Uden en sådan varmeveksler vil virkningsgraden blive lav.

Forsøger man i stedet at anvende et stort trykforhold f. eks. 10, bliver der ikke stor forskel på turbinearbejdet og kompressionsarbejdet pr. kg. luft, når maksimalentalpien stadig er den samme. Det vil for det første medføre, at den nyttige arbejdsmængde pr. kg. luft bliver lille og endvidere, at virkningsgraden på grund af strømningstabenes relativt større betydning bliver lille. Det gunstigste trykforhold vil ligge et sted

*) I udtrykket for h er u som nævnt en funktion af T og P , v er i henhold til luftarternes tilstandsligning lig med $R.T$, hvor R er gaskonstanten.

imellem disse to grænser. Dette fremgår også af fig. 6, der viser virkningsgradens afhængighed af trykforholdet ved forskellige maksimumstemperaturer. Man bemærker, at der til en given maksimumstemperatur findes et optimalt trykforhold, hvor virkningsgraden bliver størst.

For at øge virkningsgraden må man altså øge maksimumstemperaturen og trykforholdet. Det er denne vej, man stadig søger at presse udviklingen. Man forsøger at finde materialer, der kan tåle så høje temperaturer som muligt, og sætter samtidig kompressionen i vejret ved at gøre kompressorerne længere eller ved at konstruere dem som dobbeltkompressorer.

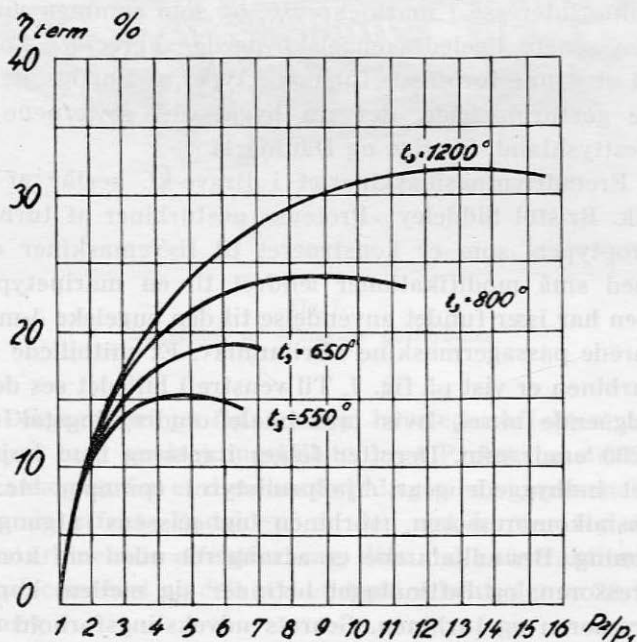

Fig. 6.

Afhængigheden mellem virkningsgraden og trykforholdet.

Gasturbinens anvendelse til krigsskibe.

Indførelsen af gasturbiner i krigsskibenes maskin-anlæg er sket i et forholdsvis langsomt tempo. Det første krigsskib med gasturbinemaskineri var den engelske kanonbåd MGB 2009, som blev bygget i 1947. Denne fulgtes af andre typer mindre forsøgsbåde, hvormed der efterhånden er blevet indhøstet så mange erfaringer, at man nu er i stand til at bygge såvel større som mindre krigsskibe med gasturbiner, som opfylder kravene om blandt andet driftssikkerhed og driftstid i så høj grad, at skibene nu er fuldt ud anvendelige til aktiv tjeneste.

I 1957 byggedes den engelske Brave Borderer, der vakte interesse i marinekredse, og som sammen med den senere ligeledes engelskbyggede »Ferocity« kom til at danne forbillede for nogle typer af hurtigsejlende gasturbinebåde, der nu bygges til søværnene i Vesttyskland, Sverige og Danmark.

Fremdrivningsmaskineriet i Brave-kl. består af 3 stk. Bristol Siddeley »Proteus« gasturbiner af turbo-proptypen, som er konstrueret til flyvemaskiner og med små modifikationer ændret til en marintype. Den har især fundet anvendelse til den engelske 4-motorede passagermaskine »Britannia«. Et snitbillede af turbinen er vist på fig. 7. Til venstre i billedet ses den udgående aksel, hvis maksimale omdrejningstal er 5260 omdr./min. Derefter følger i retning mod højre det indbyggede gear, hjælpeudstyret (pumper etc.), aksialkompressoren, turbinen og gassens afgangsbåbning. Brændkamrene er arrangeret uden om kompressoren, og luftindtaget befinder sig mellem kompressoren og turbinen. Gearets udvekslingsforhold er 0,454:1. Den maksimale effekt, som turbinen må yde, er 4250 HP, men kun i 10 % af tiden mellem hvert

hovedeftersyn, d.v.s. i ca. 200 timer, og i den øvrige tid (ca. 1800 timer) er maksimaleffekten 3400 HP. Maksimaltemperaturen er 850°C , og trykforholdet er 7,3:1.

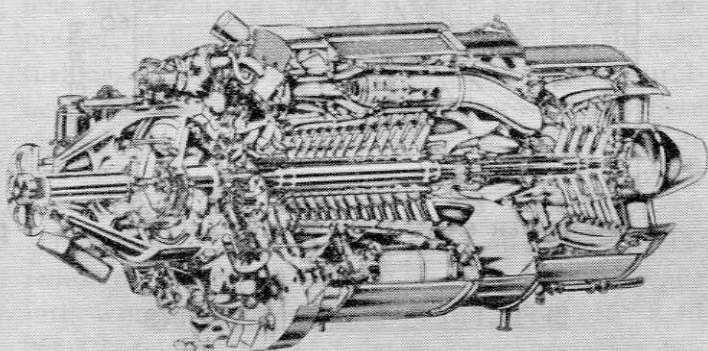

Fig. 7.

Snitbillede af »Proteus« gasturbinen.

Diagrammet på fig. 8 viser, hvorledes effekten varierer med omdrejningstallet for et Proteus gasturbinanlæg og for et dieselmotoranlæg med samme maksimale effekt. Endvidere er der vist kurver for en gasturbinebåds effektforbrug, dels ved konstruktionsdeplacementet og dels ved et deplacement, der er 20 % større.

Kurven for dieselmotoranlægget er indtegnet for sammenligningens skyld, og man kan se, at karakteri-

EFFECT OF INCREASED BOAT RESISTANCE

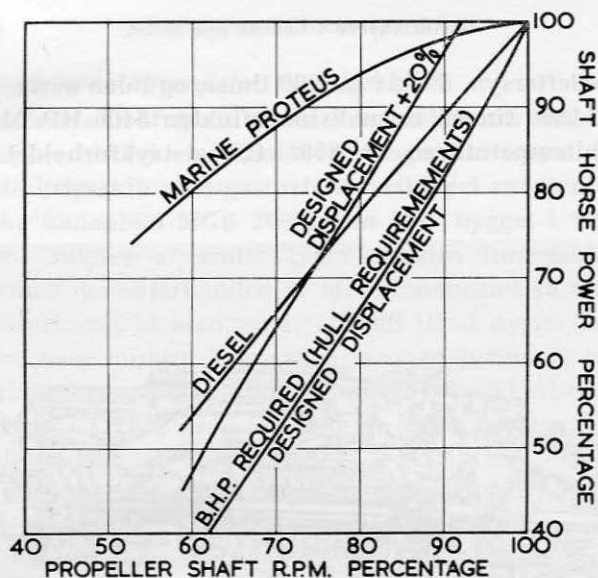

Fig. 8.

EFFECT OF ENGINE DERATING

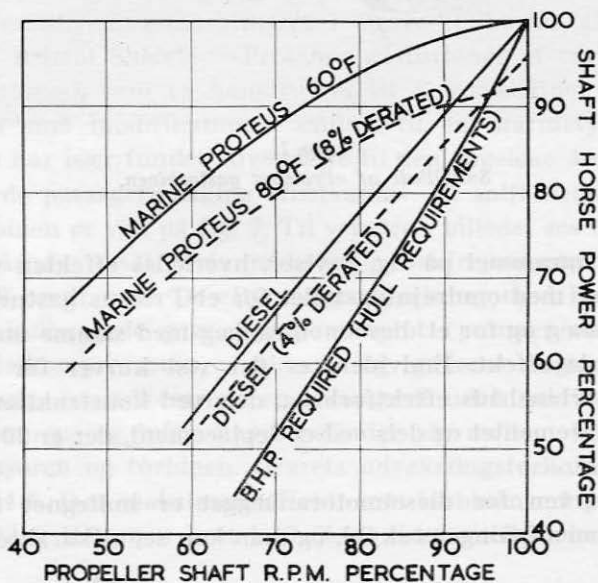

Fig. 9.

Sammenligning mellem gasturbiners og dieselmotorers effektkurver.

stikken for en gasturbine er betydelig gunstigere end for en dieselmotor. Med de tal, der kan læses af diagrammet, ser man således, at en forøgelse af deplacementet på 20 % kun resulterer i en fartreduktion på 9 %, når der anvendes gasturbiner, medens den tilsvarende reduktion for dieselmaskineri bliver ca. 25 %.

Den opad-krumme karakteristik for gasturbinen vil man imidlertid kun få, når denne har en »fri« kompressor, hvilket vil sige, at kompressoren har sin egen turbine, som er frit løbende i forhold til kraftturbinen. En sådan kompressor kan forceres til et højere omdrejningstal og dermed til en større luftmængde ved lave omdrejningstal for kraftturbinen, hvorved dennes moment øges.

Fig. 9 er et tilsvarende diagram, der viser effekt-reduktionen, som vil forekomme, når den omgivende lufts temperatur øges fra 60° F til 80° F (16° C til 27° C). Gasturbiner er i denne henseende mere føl-

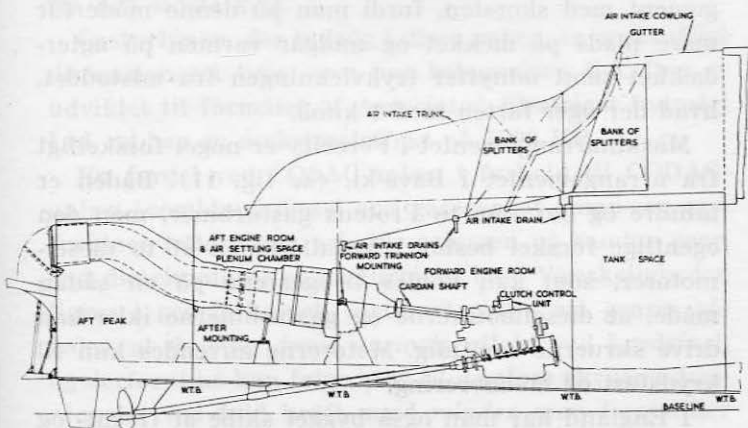

Fig. 10.

Maskinarrangementet i Brave-kl.

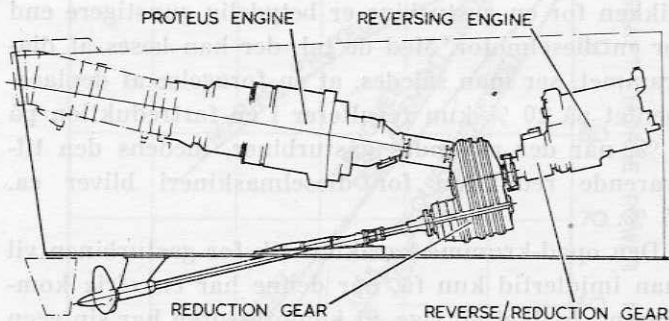

Fig. 11.

Maskinarrangementet i Ferocity.

somme end dieselmotorer, men på grund af kurvernes form behøver dette ikke at resultere i større forskel i fartreduktionen.

Maskinarrangementet i Brave-kl. er vist på fig. 10. De tre gasturbiner er anbragt ved siden af hinanden, og udstøddet er ført ud gennem agterspejlet. Dette arrangement er blevet foretrukket fremfor et arrangement med skorsten, fordi man på denne måde får mere plads på dækket og undgår varmen på agterdækket samt udnytter trykvirkningen fra udstøddet, hvad der øger farten med 1 knob.

Maskinarrangementet i Ferocity er noget forskelligt fra arrangementet i Bave-kl. (se fig. 11). Båden er mindre og har kun to Proteus gasturbiner, men den egentlige forskel består i installationen af to dieselmotorer, som kan kobles til gearene på en sådan måde, at dieselmotorerne og gasturbinerne ikke kan drive skruerne samtidig. Motorerne anvendes kun til krydsfart og manøvrering.

I England har man også bygget skibe af fregat- og destroyertypen med gasturbiner. Man er her gået ind for et såkaldt COSAG-maskinanlæg (combined steam

and gas), hvor man kobler damp- og gasturbiner til samme gear. Installationen er udført således, at man opnår følgende muligheder:

- 1) Krydsfart ved anvendelse af dampturbinerne.
- 2) Fuldkraft ved samtidig anvendelse af damp- og gasturbinerne.
- 3) Hurtig afsejling fra havn eller ankerplads ved at anvende gasturbinerne alene. Disse kan startes hurtigt og belastes til fuld ydelse i løbet af 1 minut.
- 4) Gasturbinerne er reserve for dampturbinerne og omvendt.

Ved udviklingen af dette anlæg har det været hensigten at bøde på dampturbineanlæggets mangler ved at kombinere det med en eller flere gasturbiner.

Det primære i anlægget har imidlertid været dampturbinen, som man har ønsket at bibeholde på grund af de gode erfaringer, man har med denne ikke mindst fra den sidste krig.

Gasturbinen, der indgår i disse anlæg, er en kraftigt dimensioneret type, som har betegnelsen G 6. Den er udviklet til formålet af Associated Electrical Industri Ltd. og har en maksimaleffekt på 7500 HP.

En fordel ved COSAG-anlæg i forhold til CODAG-anlæg (combined diesel and gas) er, at damp- og gasturbiner lettere kan arbejde sammen på samme gear, end dieselmotorer og gasturbiner kan. Vanskeligheden ligger i gearforholdet, idet motorerne må geares således, at de yder deres normale effekt ved krydsfart, og derfor ikke kan følge med til de store skrueomdrejningstal ved fuld kraft, med mindre man fremstiller gearret med to udvekslingsforhold, et til krydsfart og et til fuld fart. Man kan dog også nøjes med det første

udvekslingsforhold og undlade at anvende motorerne ved fuld kraft. Den sidste løsning foretrækkes, når motoreffekten er meget lille i forhold til gasturbineeffekten.

I Vesttyskland og Danmark er man gået ind for det kombinerede diesel- og gasturbineanlæg til større skibe. Tyskerne har i deres Köln-klasse valgt at forsyne gearet med to udvekslingsforhold, medens vi til patruljefugerne har valgt den anden løsning og undlader at anvende dieselmotorerne ved større farter.

De 6 danske gasturbinebåde (GTB).

Der bygges for tiden 6 gasturbinebåde til det danske søværn. De konstrueres af Vosper i England, som også bygger 2 af dem (*Søløven* og *Søridderen*), medens de resterende 4 både bygges af OLV på licens.

Bådene vil komme til at ligne BRAVE-kl. i størrelse og udseende. De får samme linier og samme hoveddimensioner som denne, men maskinanlægget bliver noget anderledes, idet der udover de tre Proteus gasturbiner vil blive installeret 2 stk. 230 HK GM-dieselmotorer på samme måde som i Ferocity. Motorerne, der skal anvendes til manøvrering og krydsfart, vil blive anbragt foran de to yderste gasturbiner og tilsluttes samme V-gear som disse, men alle koblinger mellem gearene og henholdsvis motorerne og turbinerne indrettes således, at de sikrer mod havarier ved manøvrering med maskineriet. Koblingerne skal forhindre, at to drivmidler trækker samtidig på samme V-gear samt foretage en automatisk indkobling af gasturbinerne, når omdrejningstallet og omdrejningsretningen er ens på begge sider, hvorefter gasturbinerne overtager belastningen ved yderligere forcering.

Brændstoffet, som anvendes til gasturbinerne, er

gasolie, hvilket er det samme, som anvendes til dieselmotorerne. Ved fuld kraft forbruger hver turbine ca. 1 ton i timen.

Hjælpeaggregaterne, hvoraf der findes to, et i hver side, kommer til at bestå af en 60 HK Rover gasturbine og en 40 kw vekselstrømsgenerator. De skal virke som strømforsyningsanlæg for båden og som startanlæg for hovedturbinerne, idet Rover-turbinernes kompressorer forsynes med et særligt udtagningsarrangement, hvorved de bliver i stand til at levere luft til hovedturbinerne, der har luftmotorer som starteanordning.

De to danske patruljefagere.

De to nye patruljefagere, som skal bygges til søværnet, er på 2200 t. De er projekteret af OLV/MPO og skal bygges af Helsingør Skibsværft og Maskinbyggeri A/S.

Maskinanlægget vil komme til at bestå af 2 stk. 2400 HK GM-dieselmotorer og 2 stk. 22.000 HK Pratt & Whitney gasturbiner, som gennem 2 gear skal drive 2 vendbare drivskruer.

Hvert gear sættes i forbindelse med en gasturbine og en dieselmotor. Forbindelsen etableres med friløbskoblinger, der får samme mission om koblingerne i GTB, d.v.s. at de skal sikre mod havarier under manøvreringen med maskineriet.

Dieselmotorerne anvendes, som tidligere nævnt, kun til de mindre farter, hvilket vil sige indtil 18 knob, der bliver den største krydsfartshastighed, medens gasturbinerne anvendes ved større farter op til maksimalhastigheden, som bliver over 30 knob.

Ved udarbejdelsen af maskinanlægget har man lagt vægt på følgende forhold:

- 1) Minimalt plads- og vægtbehov.
- 2) Økonomisk krydsfartssejlad med et robust maskineri.
- 3) Stor sikkerhed ved opdeling i flere af hinanden uafhængige maskinelle enheder.

For at opfylde det første krav i tilstrækkelig høj grad har det været nødvendigt at basere gasturbineeffekten på en af de kraftigste jetmotortyper, som findes: Pratt & Whitney type FT 4 (militær betegnelse: J 75). Denne type anvendes til et stort antal civile og militære flyvemaskiner hvoraf eksempelvis kan nævnes: BOING 707 og DC 8.

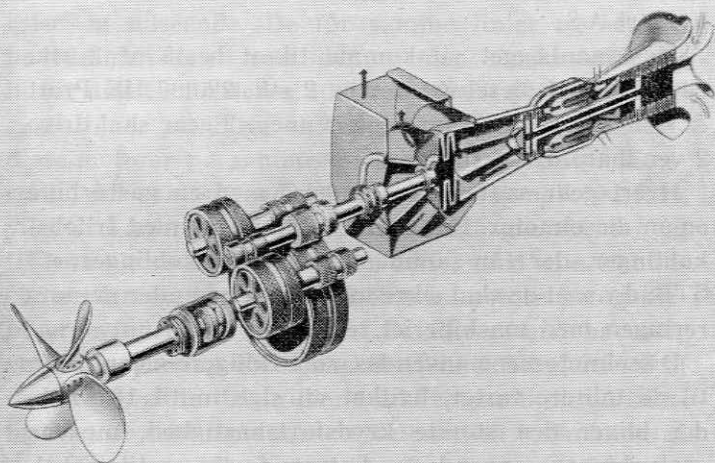

Fig. 12.

Maskinanlægget for én skrueaksel eksklusive dieselmotoren.

Her vil den blive anvendt som gasgenerator for en kraftturbine, der anbringes i gasstrømmen efter kompressorturbinerne, som vist på fig. 12, hvorved hele aggregatet kommer til at danne en enhed.

Kraftturbinen fremstilles af det svenske firma: STAL-LAVAL, som også foretager sammenbygningen og i øvrigt leverer hele gasturbineanlægget med PRATT & WHITNEY som underleverandør. Samme svenske firma leverer også det fælles gear. Fig. 12 viser maskinanlægget for én skrueaksel eksklusive dieselmotoren. Figuren, der er ret skematisk, viser i øvrigt den dobbelte kompressor, om denne gasturbine er forsynet med.

Nekrologer.

Kommandør Erik Groth

blev født 19. august 1905 i Århus som søn af stationsforstander Johan Marius Groth.

1923 blev Erik Groth optaget på Kadetskolen; den 1/9 1927 fulgte udnævnelsen til søløjtnant II., den 1/9 1928 til søløjtnant I., og den 1/4 1936 til kaptajnløjtnant.

Under Danmarks besættelse af tyskerne i den anden Verdenskrig, modtog han den 1/1 1941 sin bestalling som orlogskaptajn, og henholdsvis den 13/6 1951 og den 1/4 1957 fulgte udnævnelserne til kommandørkaptajn og kommandør.

Som søløjtnant sejlede han det første årstid med Vagervæsenets LØVENØRN, det følgende år på togt med FYLLA under Island og gennemgik derefter U-bådsskolen (1927-28) for påny at forrette tjeneste under varierende togter, bl. a. med ISLAND FALK (1933), DIANA og LOSSEN (1934) samt torpedobåde, foruden at han i 1931 havde afsluttet Officersskolen samtidig med tjeneste på Søværnets Kaserne.

1936 blev Groth U-bådschef og fortsatte som chef for U-både indtil den anden Verdenskrigs udbrud, hvorunder han de første to år gjorde tjeneste henholdsvis som næstkommanderende i HEJMDAL og HEKLA samt som chef for minestrygere, hvilken kommando han fortsatte indtil 1943, fra 3/6 1941 tillige som chef for 4. M-gruppe.

Sammen med andre officerer interneredes Groth af tyskerne efter overfaldet på gruppen i Korsør, den 29. august 1943. Efter besættelsen forrettede han tjeneste som næstkommanderende ved Søtransportvæsenet; i 1946 bestred han chefsposten for LYNETTEN og MIDDELGRUNDSFORT, samt fra oktober 1946 til marts 1947 chef for Holmens vagtkompagni.

I april 1947 tiltrådtes posten som chef for Østjydske, Vestjydske og Fynske marinedistrikt i forbindelse med stabschefstjeneste ved Jydske Marinekommando samt kasernechef, Aarhus Marinekaserne, fra december 1948 til 23. april 1949 som chef for Mineskibsdivisionen; fra 2/5 1949 til 8/3 1950 sejlede han som chef for opmålingsskibet HEJMDAL i forbindelse med ansættelsen som chef for fiskeriinspektionen i Nordsøen, Færøerne og danske farvande.

Fra 1951–53 var Groth chef for Søværnsstabens Materielsektion og tiltrådte den 15. februar 1954 som chef for U-bådsafdelingen indtil 1. februar 1957, hvor han tilkommanderedes Kystflådens stab, for den 1/2 1958 at tiltræde stabschefsposten ved Kystflåden. Han havde i 1952 gennemgået Naval Supply Installation-kursus i U.S.A.

Den 1/11 1958 blev han chef for Flådestationen, København, for den 1. juni 1961 at overtage sin sidste kommando som chef for Sundets marinedistrikt, hårdt ramt af den sygdom, han de sidste tre år så beundringsværdigt kæmpede imod, og som den 11. september 1962 sluttede hans liv.

Gennem sin mangeårige tjeneste var Erik Groth medlem af flere kommissioner, bl. a. som formand for Kantinefondens bestyrelse samt for udvalget vedr. nyt rullereglement til flåden. Fra 1952 var han Søværnskommandoens repræsentant i dansk-amerikanske ko-

miteer til behandling af produktionsspørgsmål og lign.

Erik Groth var i sin optræden og færden præget af den jyske natur, hvori han var opvokset som dreng, ligevægtig i sin tjeneste, sej, fastholdende sine principper og aldrig vigende tilbage i sin argumentation ligegyldigt med hvem, han vekslede ord. Hans lune kunne afspejle en vis sarkasme, som måske ikke alle kunne forstå, men var typisk for hans måde til i samtaler at vække folks eftertanke.

Vi, der havde kendt ham fra kadetårene, holdt af ham, »gamle Gråt«, som han da nævntes af kammeraterne, når hans filosofi blev os for tung. Ja, mange hverv og opgaver var gennem årene pålagt ham af Marinen, der i Erik Groth fandt en respekteret og agtet personlighed, der tjente sin stand og sit flag på aller bedste måde.

Den 11. maj 1934 giftede Erik Groth sig med Gerda Louise Vendelbo, f. den 11/5 1905 i Horsens. I 1948 blev Groth Ridder af Dannebrog og i 1954 Ridder af 1. grad af Dannebrog.

Den 15. september 1962 fandt jordfæstelsen sted fra Holmens Kirke til Holmens Kirkegård.

Th. Bj.

Kommandør Philip Carl Weilbach.

Født d. 6. oktober 1900 (søn af oberst P. B. Weilbach).
Student 1918.

Sekondløjtnant 1922.

Søløjtnant I., 1923.

Kaptajnløjtnant 1932.

Orlogskaptajn 1939.

Kommandørkaptajn 1947.

Kommandør 1951.

Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd p.p.

Specialuddannet ved undervandsbåde.

1938–1945 Adjudant hos H. K. H. Kronprinsen.

1945–1947 Chef for marinedistrikt Bornholm.

1947 Chef for fregatten NIELS EBBESEN.

1947–1950 Marinestaben, chef for Forbindelses-sekt.

1950 Chef for kongeskibet DANNEBROG.

1950–1962 Forsvarsstaben, chef for Signalafdelingen.

31/10 1962 Afsked.

Død den 3. januar 1963.

Ovenstående tørre oplysninger dækker over et levnedsløb af et levende og varmhjertet menneske, der hele livet igennem var omgivet af venner, fordi det var så vanskeligt at have noget imod hans venlige og retskafne karakter.

Disse specielle egenskaber kom meget til sin ret ved Weilbachs virke under og efter krigen.

En forbindelse fra kadettiden med den daværende kronprins uddybedes gennem en lang adjutanttid før og under den anden verdenskrig til et nært venskab med kongefamilien, et venskab, der varede ud over den egentlige tjenestetid, idet han tilbragte sin sidste jul sammen med kongefamilien i Trend.

Efter sin tjeneste som adjutant blev orlogskaptajn Weilbach distriktschef på Bornholm i den periode, øen var besat af russerne, en opgave han løste med megen takt, også en egenskab, der var ham medfødt, og som igen kom ham til gode under den lange stabstjeneste, der fulgte efter.

Han var med til at skabe det nyoprettede organ for Forsvarsstaben. Nu skulle tre værnsofficerer for første gang i Danmarks historie arbejde i tæt forbindelse med hinanden. Som afdelingschef havde han en stor andel i den pæne tone og det gode samarbejde, der udvikledes.

Som Danmarks repræsentant i NATO på signalområdet blev han efterhånden en »Grand Old Man«, der kunne bringe alle uenige parter til at snakke om tingene og ende med at blive enige.

Ved sådanne lejligheder udviste han en enestående tålmodighed, som ofte var langt større end de øvrige mødedeltageres.

Kommandør Weilbach var ugift og blev med tiden mere og mere »gift« med sin tjeneste, således at man måske kan sige, at hans alt for tidlige død delvis skyldtes hans afgang fra tjenesten.

F. H.

Kommandørkaptajn Hans Christian Søren Ørsted

blev født i København den 8. november 1890, søn af skibsfører Harald Valdemar Baldur Ørsted og hustru Camilla f. Jensen; gift i 1950 m. Constance f. Holm. Kadet 1908, sekondløjtnant 1912, premierløjtnant 1913, kaptajn 1921, orlogskoptajn 1930, afsked af linien 1937 og derefter kommandørkaptajn i reserven, lodsinspektør 1937, lodsdirektør 1949 til 1960. Kommandør af Dannebrog i 1950.

Ørsted var som ung officer med skonnerten Ingolf i Vestindien, og gjorde i sikringsstyrken under den første verdenskrig bl. a. lang tjeneste i torpedobåde; af senere tjenester skal særlig nævnes skoleofficer ved kadetskolen i 1920 til 1923 med deraf følgende tjeneste i kadetskibet, adjutant hos viceadmiralen 1925 til 1926 og et stabsofficerskursus i 1926–27 på Ecole de guerre navale i Paris. I årene 1930 til 1936 gjorde Ørsted overvejende tjeneste som vagerinspektør og fører af Løvenørn eller som fyrinspektør og fører af Argus, og viste sig begge steder som en dygtig og praktisk sømand.

Det samme gjaldt, da han under sin sidste militære kommando som chef for inspektionsskibet Hvidbjørnen i 1936 havde kontakt med det franske polarekspeditionsskib »Pourquoi – pas?« – dels da det efter maskinhavari i Danmarksstrædet blev bugseret til Reykjavik af »Hvidbjørnen« og sidst da »Pourquoi – pas?« nogle uger senere var forlist på Islands kyst under uvejr, og »Hvidbjørnen« gik til hjælp – en hjælp, som dog ikke kunne blive til andet end at bjærge ligene af de omkomne. Fra 1937 til 1949 var Ørsted lodsinspektør og derefter lodsdirektør indtil aldersgrænsen på 70 år i 1960.

Med sine rige evner og store forhandlingsvilje og ikke mindst i kraft af sin store elskværdighed havde Ørsted megen indflydelse på tjenestens rolige gang og udvikling. Han afgik ved døden den 27. februar 1963.

M. S.

Bog anmeldelse.

Otto Hansen: »Grønland i den 11. time«.

Hans Reitzel - København. 1963. 159 sider.

Med en sagkundskab uden lige rejser forfatteren hjem efter ca. 4 måneders ophold i Scoresbysund fra den 26. november 1962 til 31. marts 1963, og som han anfører i indledningen »med et trykbart manuskript«. Videre fortsætter han: »At nogle vil mene, en mildning kunne have været ønskelig, nærer jeg ingen tvivl om, for *Grønland i den 11. time* er en hård, en kritisk bog. Der er romantik mere end nok i og om Grønland.« Videre fremhæver forfatteren, »at der er det ganske interessante ved at befinde sig i Nordøstgrønland på den årstid, hvad observatører udefra ikke plejer at gøre, - jeg kom da mørketiden begyndte.«

Ak ja, det bærer bogen desværre også præg af!

Forfatteren tog ophold på Kap Tobin, hvor radio- og vejrstationen ligger ca. 8 kilometer fra selve kolonien, som han betegner som en parodi, en næsten ond karrikatur. Tilsyneladende har han ikke befundet sig særlig godt i det milieu, hvor fem af stationens danske er grønlandsk gift, og hvor kontakten mellem disse og de øvrige danske familier var meget ringe. Der kan måske her være undskyldende momenter midt i en mørketid.

Efter at have kritiseret grønlændernes huse, drikkeri, behandling af hundene samt slædekørslen, ja selv administrationen, skriver han:

»Jeg har sikkert længst vovet mig så langt ud, at jeg blandt bestyrerne af det danske folks ansvar for

vor arktiske besiddelse kun kan håbe på forståelse hos dem der ser, at min bestandige kritik har et hjerte: Et lidenskabeligt ønske om, at Danmark i den 11. time må evne at tilsvare sin historiske og moralske forpligtelse i Grønland. Jeg ser derfor ingen grund til at vige tilbage for den dækkende formulering: Scoresbysund distrikt er det rystende fallitbo efter vor kortsynede udflytning af grønlænderne dertil fra Angmagssalik i 1925.«

Den sidste sætning er stærke ord!

Da Scoresbysundkoloniens tilblivelse i 1924-25 på kaptajn Ejnar Mikkelsens tilskyndelse var påbegyndt, opholdt anmelderen sig et år i Angmagssalik, hvor kolonibestyreren fik til opgave at udvælge 10 grønlænderfamilier af eliten af den derværende befolkning ude fra bopladserne, og de udpegede var lykkelige over at skulle op til nye fangstområder, der ville give dem større og bedre levevilkår. Det viste sig også hurtigt, at det ny distrikt bragte en efter grønlandske forhold øget velstand.

I 1926 opholdt jeg mig 8 dage i den nye koloni, og grønlænderne udtalte fortsat deres tilfredshed og største glæde over de rige fangster, de allerede havde gjort – alt lyste af velstand i det lille samfund. Dette fik jeg yderligere bekræftet ved selvsyn, da jeg i 1927-28 opholdt mig et år ved kolonien.

I sommeren 1958 var jeg 2 måneder i Scoresbysund. Vel kunne jeg spore, at nogle af civilisationens såkaldte mindre gode sider også havde holdt deres indtog her, men forhåbentlig er det en overgangsperiode, man ikke kan komme udenom. Der skal tid til alt.

Østgrønlændernes fribårenhed og menneskelige egenskaber er dog stadig de samme – vi andre skal blot fortsat støtte og hjælpe dem fremover, for det må erin-

dres, at de kun har været under civilisationens påvirkning gennem ca. 2 generationer.

Midt i en mørketid burde hr. Otto Hansen have tænkt over dette, da han skrev sin bog, som er så kritisk, at man undres over, at han, der fører en god pen, ikke har skildret flere lyspunkter, som et 4 måneders ophold i det skønne og storslåede Nordøstgrønland kunne give anledning til.

Janus Sørensen.

Glimt fra søværnet.

Ved kaptajnløjtnant F. Volke.

Faldskærmsuddannelse i søværnet.

For at udvide frømandskorpsets muligheder for operativ indsættelse har Søværnskommandoen bestemt, at Søværnets Frømandskorps skal faldskærmspringeruddannes. Uddannelsen, der foregår ved den tyske Luftlande- und Lufttransportschule er påbegyndt, og 4 frømænd har allerede gennemgået skolen. I oktober vil yderligere 3 frømænd blive sendt på kursus. Frømandskorpset regner med, at have alt personel springuddannet inden sommeren 1964, og herefter indgå i forsvaret som en faldskærmspringerenhed.

Frømænd på Rangerkursus.

To af Søværnets frømænd, en overfenrik og en fenrik er netop vendt hjem efter 4 måneders kursus i Tyskland. Efter at have gennemgået henholdsvis et springlederkursus og et faldskærmspringerkursus fortsatte de to frømænd, der til daglig virker som instruktører ved frømandsskolen, på et Einzelkämpfer-kursus, et såkaldt Rangerkursus, hvor de lærte de sidste nye principper i guerrillakrig og langtrækkende kamppatruljetjeneste.

På kurset, hvori deltog officerer fra specialkampenheder fra USA, Frankrig og Tyskland, blev overfenriken nr. 1, medens fenriken placerede sig i den bedste halvdel.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i september 1963.

Historie.

- Admiral's house and its occupants. Washington 1963. 34 s. ill. 8°.
- Danmarks historie. Bd. 5. De første Oldenborgere 1448—1533. København 1963. 544 s. ill. bibl. 8°.
- Göteborgs försvar. Göteborg 1937. 164 s. ill. 8°.
- Hurd, A.: The german fleet. London 1915. 190 s. 8°.
- Lind, H. D.: Om Kong Christian den Fjerdes Orlogsflåde. (T. f. S. 1890) (Bremerholm og Flaadelister.) København 1890. pag. 315—343 + 409—452. ill. 8°.
- Lind, H. D.: Om nogle danske Orlogsskibe på Kong Christian den Femtes Tid. (T. f. S. 1917.) København 1917. pag. 343—390. 8°.
- Macintyre, Donald: Wings of Neptun. The story of naval aviation. London 1963. 270 s. ill. index. bibl. 8°.
- Mogensen, Aage: Soldaten og den tabte krig. København 1963. 176 s. ill. 8°.
- U. S. Coast Guard, a study of its origin, responsibilities, relationships and direction. u. st. (U. S. A.) 1963. 42 s. ill. 8°.

1. verdenskrig.

- Agar, Augustus: Baltic episode. A classic of secret service in Russian waters. London 1963. 256 s. ill. 8°.

Politik.

- Lederer, William J. m. fl.: The ugly american. New York 1963. 240 s. 8°. SOK
- Osgood, Robert Endicott: Nato. The entangling alliance. Chicago 1962. index. bibl. 8°.

Sømandskab, navigation m.m. Bjærgning, dykning.

- Bauss, W.: Radio navigation systems for aviation and maritime use. London 1963. 196 s. ill. plancher. kort. 8°. NAV
- Den danske lods III. København 1963. 288 s. ill. index 8°.

Skibe, skibsbygning m. m.

A profile of maritime progress 1913—1963. New York 1963. 64 s. ill. 8°.

Béan, Pierre: Jean-Pierre et la navigation. Paris 1945. 392 s. ill. 8°.

Destroyers in the United States Navy. Washington 1962. 40 s. ill. 8°.

Våbentekniske o. a. håndbøger m.m.

Gasskyddinstruktion för Flottan. Stockholm 1941. 176 s. ill. 8°.

Gasskyddstjänsten vid Kustartilleriet. Duplikeret Stockholm 1936. 150 s. ill. 8°.

Håndvåbenskydning, Reglement for. København 1914. 36 s. 8°.

Verwaltungsvorschrift für Schiffsbetrieb. Berlin 1943. 204 s. 8°.

Vorschriften für die Pflege der Maschinenanlagen auf den Schiffen der Kriegsmarine. 13 hefter. Berlin 1943. 8°.

Wertdienstordnung. Theil I. Organisation der Werft. Abschnitt 2: Werftpersonal. Theil II. Werftbetrieb. Abschnitt 3: Werftsicherheits- und Ordnungsdienst. Abschnitt 4: Die Kriegsschiffe. Abschnitt 6: Land- und Wasserbaubetrieb. Abschnitt 7: Geldwirthschaft. Abschnitt 8: Beschaffungsbetrieb. Abschnitt 9: Kassenbetrieb. Abschnitt 10: Magazinbetrieb. Berlin 1894—99. 8°.

Arktisk og antarktisk litteratur (Grønland).

Hansen, Otto: Grønland i den 11. time. København 1963. 160 s. ill. bibl. 8°.

Diverse.

Fugleflugtslinien. Darmstadt. u. å. [1963]. 162 s. ill. 4°.

Perspectives in materials research. Washington 1963. 8°.

Smøringens grundprincipper. København 1962. (Dansk Esso). 56 s. ill. 4°.

Thommen, T. Kochu. Legal status of government merchant ships in international law. Haag 1962. 178 s. index. bibl. 8°.

Whitaker, Joseph: An almanac for the year of our Lord 1963. London 1963. 1204 + XXXVI s. ill. index. SVK.

Tidsskrifter.

Atlantische Welt. 3' årgang, nr. 7. (Juli 1963). München 1963. f. f.

Kommentarer til nyanskaffelser.

Augustus Agar: Baltic Episode.

Hodder and Stughton, London 1963.

Bogen er skrevet midt i 30'erne, men først nu tilladt udgivelse af de britiske myndigheder.

Daværende løjtnant Agar fik i 1919 som opgave at kontakte og udsmugle en britisk spion »S. T. 25« (det var Paul Dukes, der blev adlet i 1920) fra Kronstadtområdet. »S. T. 25« havde i længere tid opereret i Rusland og var i besiddelse af efterretninger af vital betydning for Storbritannien.

To MTB'er blev stillet til rådighed for opgavens løsning, og de blev af hemmelighedsgrunde camoufleret som lystfartøjer og stationeret i Finland — i Terrioki.

Bådene foretog et antal »visitter« på den af Bolsjeviker besatte kyst og havde kontakt med såvel »S. T. 25« som andre spioner, men da »S. T. 25« til slut skulle tages med, gik det galt. MTB'eren blev ramt fra et af forterne og kom kun tilbage til finsk territorium takket være dels strømmen, dels at den mødte et par russiske fiskerbåde, hvorfra man »lænte« nogle sejl.

Agar var for virksom til kun at smugle spioner, og da krydseren OLEG i flere dage havde bombarderet et hviderussisk fort, besluttede han at gå i angreb. To torpedoer blev affyret, og krydseren sank. Dette gav stødet til, at en flotille på syv MTB'er blev sat ind i et angreb på Kronstadt, der satte hele den der liggende russiske flåde ud af spillet.

Archibald Hurt: The German Fleet.

Hodder and Stoughton, London 1915.

Den tyske flådes rolle før 1' Verdenskrig var ikke stor, derfor går bogen let hen over søkrigshandlingerne og helliger sig mere flådepolitikken, hvor specielt spørgsmålet Kielerkanalen og opbygningen i årene før 1914 har interesse. I omtalen af de konferencer, der førtes, behandles strategiske og taktiske spørgsmål der, selv om de er forældede for vor tids flåder, dog er interessante for historikeren.

Donald Macintyre: Wings of Neptun.

Peter Davies, London 1963.

I 1911 begyndte 3 søofficerer og en løjtnant fra Royal Mariners uddannelsen til marineflyvere.

Senere kom andre til, bl. a. forfatteren, der gjorde tjeneste såvel i 1' Verdenskrig som fra slutningen af 2' Verdenskrig til 1953.

Hans egne oplevelser er gengivet, desuden en kritisk vurdering af udviklingen af flådernes luftvåben mellem de to krige. Her havde kun U. S. A. og Japan forståelsen af de muligheder, luftvåbnet til søs indebar, medens englænderne som sædvan-

lig var konservative i deres syn på flådekamp, heldigvis fulgt i samme ånd af Tyskland og Italien.

Stillehavskrigen får en ret omfattende behandling, og sol og vind deles lige mellem amerikanske og japanske piloter.

Aage Mogensen: Soldaten og den tabte krig.

Fremad, København 1963.

Den første af et forventet større antal bøger om 1864 er nu dukket op.

En let gennemgang af krigsbegivenhederne med vægt på modig optræden hos befalingsmænd og menige og den uundgåelige afsløring af overledelsens svigten — den håbløst forsømte udbygning af Dybbøl, de dårligt udgivne beløb til en ikke gennemført udbygning af Dannevirke og den ulogiske besættelse af Als med for fåtallige styrker.

Et kapitel omhandler flåden og lægger mest vægt på beskrivelse af Helgolandsslaget — ikke helt fejlfrit iøvrigt. Hammers flotille ved Vesterhavssøerne er affærdiget med nogle få sætninger, til trods for, at netop dette afsnit af søkrigen ville yde stof til bogens hovedformål: Fremhævelsen af den enkeltes mod og offervilje.

A profile of maritime progress 1913—1963.

Moone-McCormacks Linies Inc. New York 1963.

Fra en beskeden begyndelse med time-chartrede skibe er Moore-McCormack Linies Inc. nu et af U. S. A.'s største rederier. Under 2' Verdenskrig havde rederiet ansvaret for 707 skibe på de for krigen så vigtige forsyningslinier, og efter krigen overtoges et antal libertyskibe, som bl. a. deltog i transporter i forbindelse med Herbert Hoovers hjælpeprogram.

J. Teisen.

Fra Mast til Køl. Maritim håndbog.

Ovennævnte bog udkommer om kort tid på Nyt Nordisk Forlag. Bogen udsendes på flere sprog, og den engelske udgave foreligger allerede. Det er en meget smukt udført bog med et stort antal særdeles instruktive farveplancher. Skrevet af danske og udenlandske specialister og indeholdende otte kapitler: Skrog, rigning, sejl, maskineri, fiskeri, yachting, armering, navigation og manøvrer, er den en særdeles værdifuld håndbog.

Specielt sejl og rigning trænger vore dages dampskibsmatroses til at vide mere om — de helt fyldestgørende bøger er dels forældede idag, dels ikke til at skaffe. Bogen skal stærkt anbefales og kan indtil 20/11 d. å. bestilles hos boghandler til favørprisen 165.— kr. imod den ordinære pris 197.—. Af hensyn til det sejlede personel har redaktionen sikret sig et mindre antal eksemplarer; men man skal være meget hurtig for at sikre sig et.

Krigsskibenes elektroniske udstyr får stadig større betydning.

Af civilingeniør Poul Hedegaard Jensen

forbindelse med The Society of Naval Architects Marine Engineers årlige møde i november 1962 deltog Capt. S. A. Sherwin Jr. og Capt. R. T. Miller i en afhandling om den indflydelse, elektronikkens udvikling har haft og i fremtiden vil kunne få for krigsskibsbygningen*. Selv om det i første række er amerikanske forhold, der omtales, vil en del af de fremsatte oplysninger sikkert have interesse også i landet. I det følgende gengives afhandlingens indhold i forkortet referat og med enkelte supplerende oplysninger.

Anvendelse af elektronisk udstyr er blevet mere og mere almindelig, og det bruges nu inden for en meget vidt forskellige områder. Det findes i større og mindre mængde i praktisk taget alle skibe, men især i krigsskibene har de elektroniske anlæg i højere grad virket ind på og i visse tilfælde endda været bestemmende for skibenes udformning.

spagfærdig begyndelse.

Det elektroniske udstyr holdt sit indtog i orlogsskibenes omkring århundredskiftet i form af en simuleret morsesender og -modtager, og ved såvel sender som modtager anvendtes som antenne en lang tråd

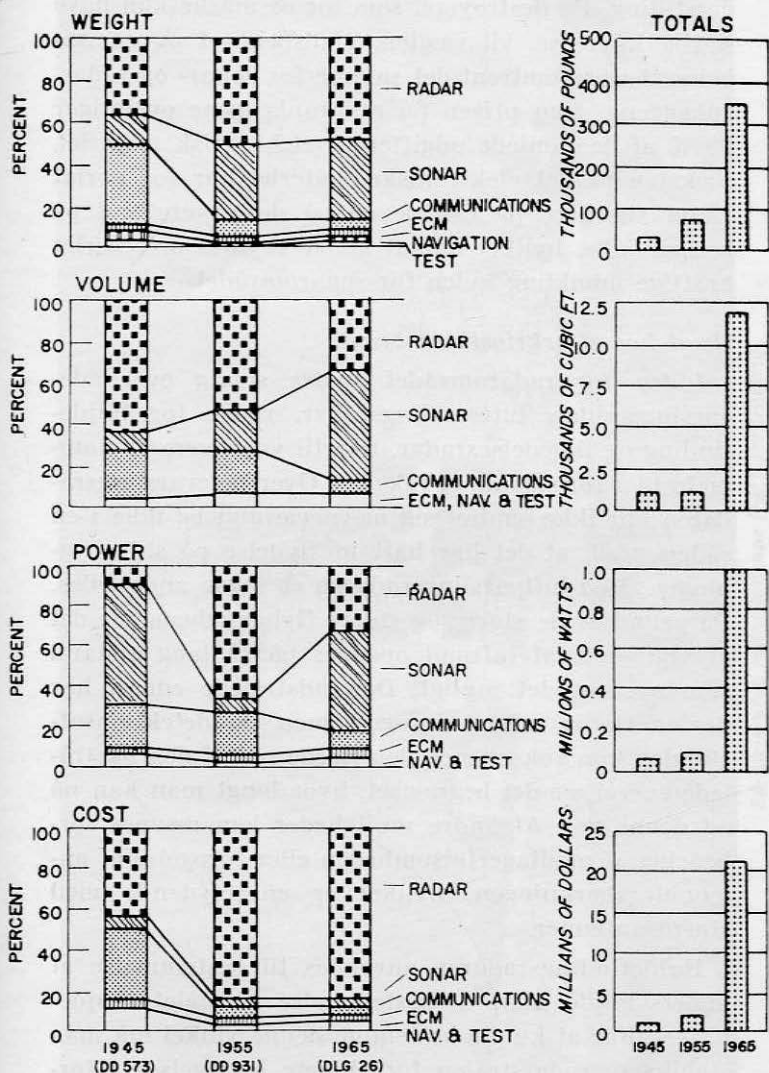
The Impact of Electronics on Warships Design», Volume 70-1962 Transactions, p. 597-628, hvorfra illustrationerne ligeledes er hentet.

udspændt mellem masterne. Senere kom flere ting til: radiopejleren i 1920'erne og den akustiske dybdemåler (ekkoloddet) i løbet af 1930'erne. Alt i alt var udviklingen dog langsom og ikke særlig iøjnefaldende i denne periode.

Sidst i 1930'erne begyndte radar (*Radio Detection And Ranging*) og sonar (*Sound Navigation And Ranging*) at vinde indpas, og derefter gik det hurtigt. Inden den anden verdenskrig sluttede, fandtes på de fleste amerikanske orlogsfartøjer i almindelighed både navigationsradar, ildledelsesradar, sonar, navigationsudstyr svarende til det, der anvendes til Decca-systemet samt udstyr til registrering, analysering og eventuelt forstyrrelse af elektromagnetisk energi, der udsendes fra fjenden. Desuden var morsesystemet blevet suppleret med stemmemodulerede overførings-systemer.

Ved krigens slutning var orlogsfartøjerne allerede næsten fyldt med en mængde elektronisk udstyr, men mere skulle komme. De tekniske fremskridt i forbindelse med stigende krav til operationsduelighed har givet anledning til en uafbrudt vækst lige siden 1945, og det nye udstyr, der dukkede op, var næsten altid mere kompliceret end det materiel, det erstattede. Resultatet af denne ekspansion var en kraftig forøgelse af udstyrets vægt, større krav til plads og energi samt stigende omkostninger, ikke mindst for installationsarbejder.

Hvor stor en betydning, der tillægges en bestemt art af elektronisk materiel om bord på et skib, afhænger naturligvis af hvilken skibstype, det drejer sig om. Er det f. eks. U-både, der er tale om, vil langt den overvejende del af udstyret være sonar. Er der tale om hangarskibe, vil radar indtage en domineren-

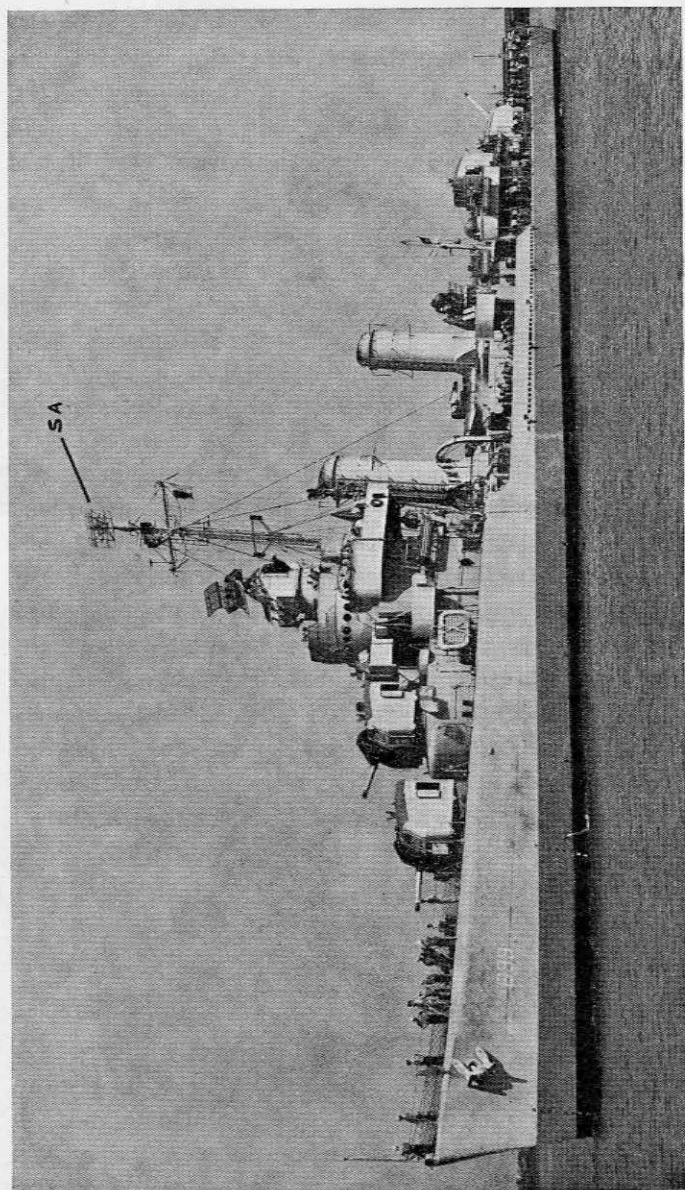
Elektronisk udstyrs ekspandering i jagere, 1945-1965.

de stilling. På destroyere, som for os måske kan have særlig interesse, vil vægten, pladsbehovet og energibehovet være omtrent det samme for sonar- og radaranlæggene, men prisen på radaranlæggene overstiger 70 % af de samlede udgifter til elektronisk materiel. Væksten af det elektroniske materiel har for øvrigt været stærkere på U-både og på destroyere end på hangarskibe, hvilket blandt andet skyldes den særlig kraftige udvikling inden for sonarområdet.

Hvad har efterkrigstiden bragt?

Inden for radarområdet findes stadig overfladevarslingsradar, luftvarslingsradar, radar for højdefinding og ildledelsesradar, hvortil yderligere er kommet radar for styring af raketter. Overfladevarslingsradaren har ikke ændret sig nævneværdigt og ikke i en sådan grad, at det har haft indflydelse på skibsbygningen. Med luftvarslingsradaren er sagen anderledes. På grund af de større og større flyhastigheder er det af vigtighed, at luftmål opdages på så lang afstand som overhovedet muligt. Den udstrålede energi har derfor stadig måttet forøges, men da detektionsafstanden kun vokser med den fjerde rod af den udstrålede energi, er det begrænset, hvor langt man kan nå ad denne vej. Af andre muligheder kan nævnes forbedring af modtagerfølsomheden eller forøgelse af antenneforstærkningen, hvilket er ensbetydende med større antenner.

Højdefindingsradaren anvendes til bestemmelse af målets højde samt til bestemmelse af målets højdevinkel. For at kunne bestemme denne vinkel må man stabilisere radarstrålen for skibets bevægelser i forhold til horisontalplanet. Oprindeligt foretoges denne stabilisering ved hjælp af kardansk ophængning og

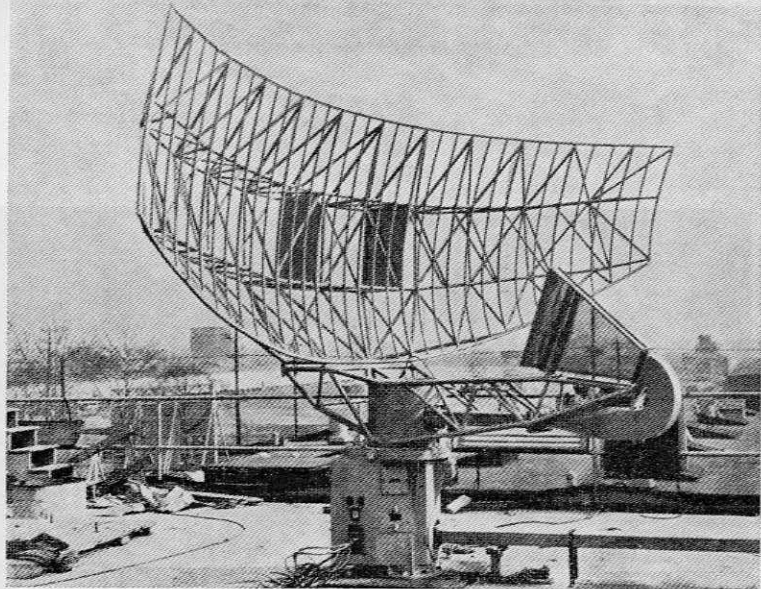
SA air-search radar antenne fra 2. verdenskrig.

stabiliseringsselementer. Dette system vil imidlertid på grund af drivmaskineriet føre til tunge antenneanlæg. Så tidligt som i 1952 fandtes antenner med en vægt på 26 t anbragt på mastetoppe, og at dette må få indflydelse på skibenes bygning og deres stabilitet er en selvfølge.

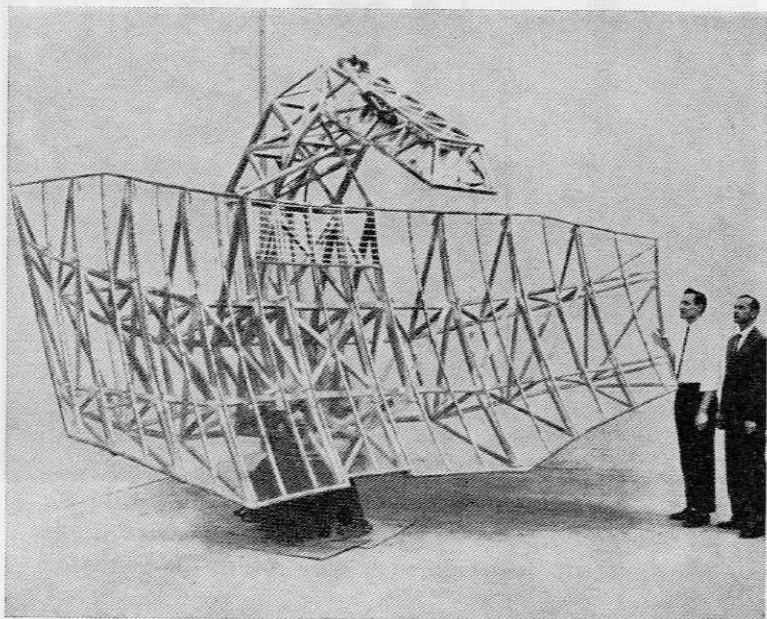
Andre metoder til stabilisering er mulige. F. eks. kan bølgelederfødehornet bevæges i forhold til reflektoren, hvilket vil kræve langt mindre drivmaskineri end stabilisering af hele reflektoren. Til gengæld bliver stabiliseringen ikke fuldstændig, og metoden kan kun anvendes til særlige formål. Ved den såkaldte frekvens-scanner radar er det muligt at foretage en ren elektronisk stabilisering. Ved dette system er radarstrålens retning frekvensafhængig, og små variationer i frekvensen vil kunne ændre stråleretningen. Signalerne fra stabiliseringsselementerne styrer frekvensændringen, og man undgår på denne måde helt det tunge drivmaskineri, der må anvendes til de mekaniske stabiliseringssystemer. Fra frekvens-scanner radaren er der ikke langt til et helt fast antennesystem, hvor radarstrålen både i side og højde bevæges rent elektronisk. Sådanne helt elektroniske antenneanlæg, der har adskillige taktiske fordele, bliver imidlertid også meget tunge og omfangsrige. Et anlæg af den nævnte type på USS Enterprise vejer 200 t, og denne vægt anbringes tilmed højt oppe i skibet!

Antenner placeres efter modelforsøg

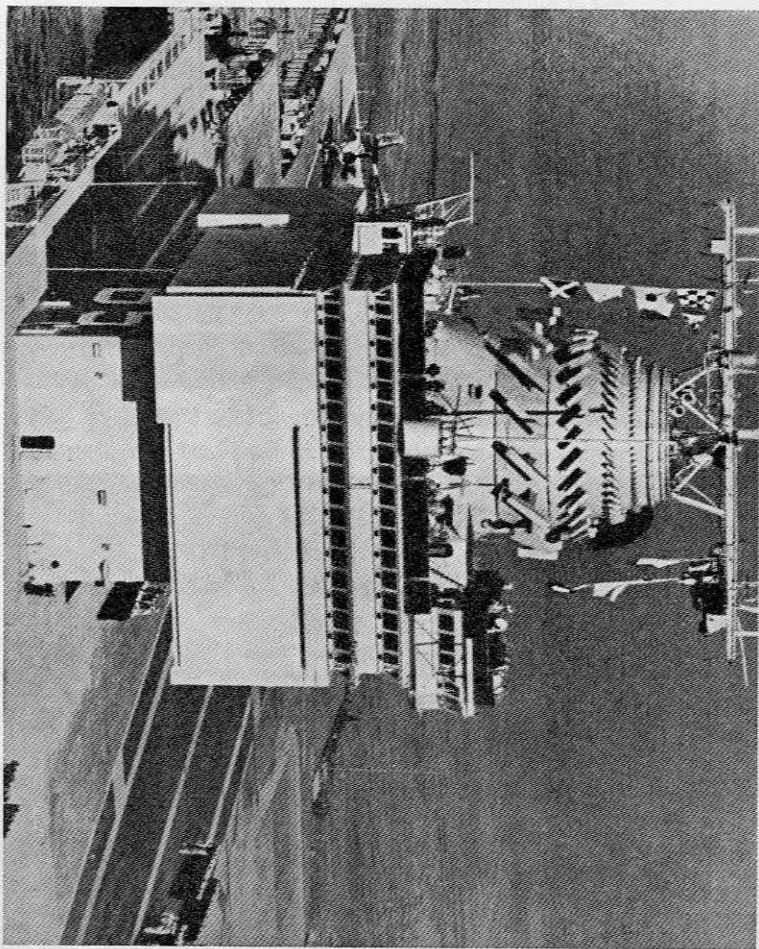
Også ildledelsesradar har vist en sikker tendens, dels til at »formere« sig dels til at blive tungere. Desuden har det tilhørende udstyr under dæk vist en imponerende ekspansionstendens, samtidigt med at det er blevet mere og mere kompliceret. Det er dog

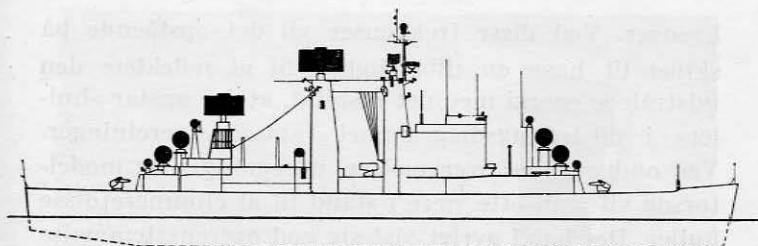
SPS-12 air-search radar antenna 1950-1960.

SPS-40 air-search radar antenna 1962.

Fast radar antennae, USS ENTERPRISE.

Eks. på den komplicerede antenneinstallation på et overfladeskib.

muligt, at en stor del af de mange radarantenner, der i dag findes om bord, i fremtiden vil blive erstattet med en enkelt fællesantenne, som kan anvendes til kontrol både af fly, raketter og artilleri.

Nødvendigheden af interne og eksterne kommunikationsmuligheder er heller ikke blevet mindre ved den udvikling, der er sket, og inden for kommunikationsområdet har der ligeledes vist sig et stærkt stigende behov. Her skal blot nævnes, at en destroyer under krigen var forsynet med to eller tre HF-sendere, mens det tilsvarende skib med de samme opgaver i dag må være forsynet med syv sådanne sendere. Det er begrænset, hvor mange sendere eller modtagere man kan koble til samme antenne, uden at de forstyrrer hinanden, og det er blandt andet årsagen til, at piskeantenner skyder frem på orlogsfartøjer omtrent som »vilde løg om foråret«, og disse talrige antenner vil ofte betyde enten en væsentlig indskrænkning i artilleriets skydefrihed, eller også må man løbe risikoen for at få antennen ødelagt under skydninger.

Anbringelsen af de mange antenner kan være ganske besværlig, og ikke mindst når det drejer sig om antenner til anlæg, som arbejder med ultrahøje fre-

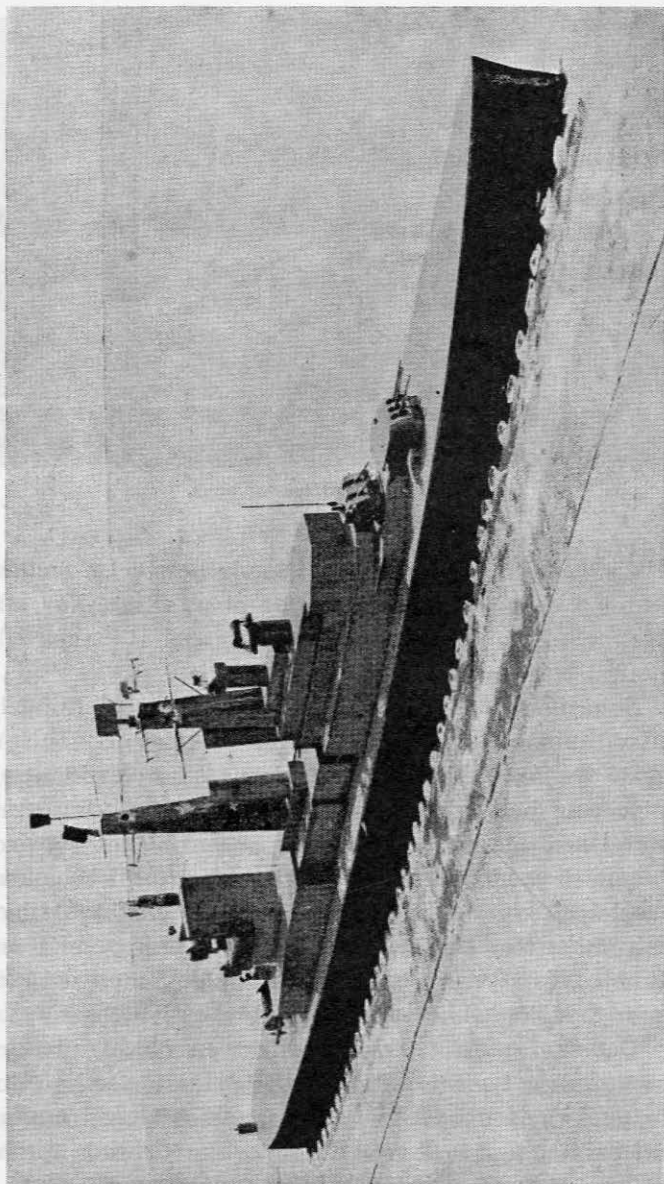
kvenser. Ved disse frekvenser vil det opstående på skibet tit have en tilbøjelighed til at reflektere den udstrålede energi med det resultat, at der opstår »huller« i udstrålingsdiagrammet i visse sideretninger. Ved omhyggelige overvejelser, udregninger og modelforsøg vil man ofte være i stand til at eliminere disse huller. Der har i øvrigt vist sig god overensstemmelse mellem modelforsøgenes resultater og det resultat, der opnås på skibene.

En del materiel har først holdt sit indtog i orlogsfartøjerne efter krigen. Her kan nævnes forskellige arter af fjernstyingsudstyr, automatiske kodeapparater og dechifreringsapparater. Disse apparater vil medføre, at der må stilles nye og ofte meget specielle krav, der kan være besværlige at opfylde, og både de nye apparater og udvidelser af de eksisterende elektroniske systemer vil naturligvis forøge antallet af kabler, relæer, koblingskasser osv.

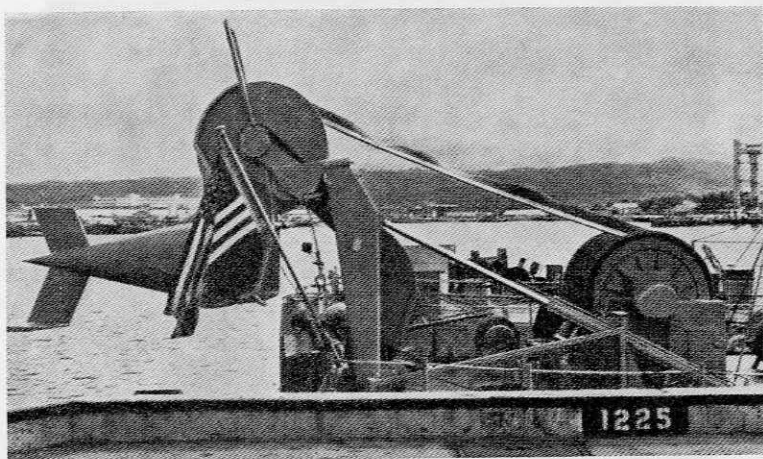
Sonar bør anbringes i stævnen.

Af alle elektroniske anlæg er sonar måske det, der har ændret sig mest siden krigen. Sonaranlæg giver de bedste resultater ved lave frekvenser, hvilket betyder, at svingeren (»antennen«) skal være stor, og det får naturligvis en kendelig indflydelse på hele skrogets udseende.

Sonaranlæggets effektforbrug er blevet mangedoblet i de sidste 15 år, men da lydbølgerne oftest afbøjes på grund af temperaturgradienten, vil en selv aldrig så stor energimængde i visse tilfælde ikke være i stand til at øge afstanden, hvortil der kan måles. Man er derfor yderligere begyndt at anvende to andre, indirekte metoder. Ved den ene metode går lydbølgen til og fra målet via havbunden, og ved den anden går

Skibets antennediagrammer afprøves ved modelforsøg.

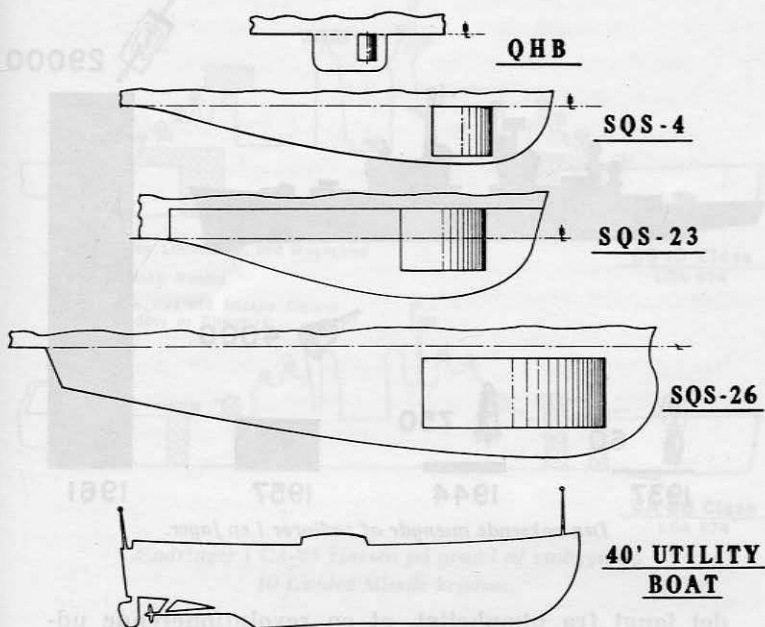

Variable-depth sonar grej.

lydbølgen i en op og nedad gående bevægelse mellem bunden og overfladen uden dog at nå disse. Når alle tre metoder anvendes, er man sikker på at dække alle områder inden for ret store afstande.

Sonardomen (svingerens strømlineformede kuppel) blev tidligere som regel anbragt ved kølen på den forreste fjerdedel af skibet. Det viste sig imidlertid, at en placering helt fremme ved stævnen i væsentlig grad mindskede de hydrodynamiske støjproblemer og problemerne med støjen fra maskinen. Særligt i U-bådene er det af største betydning at reducere støjen til et minimum, for her er det ikke blot et spørgsmål om ikke at forstyrre signalerne fra målet, men også et spørgsmål om ikke at røbe sig selv.

Det skal endelig nævnes, at der er blevet udviklet sonaranlæg, som har en bevægelig dome, der kan anbringes i den dybde, hvor der opnås de længst mulige måleafstande for de givne temperaturtilstande i van-

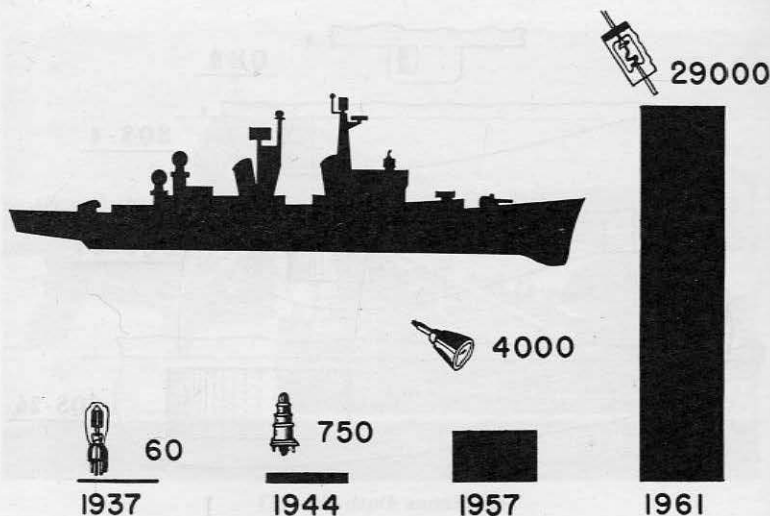

Sonar-domens voksende størrelse.

det. Der foregår et intensivt forskningsarbejde inden for dette felt, så denne sonar-type vil sikkert snart vinde almindelig indpas.

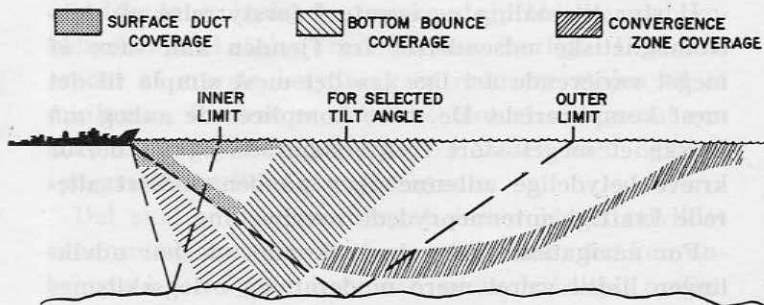
Udstyr til måling og eventuel forstyrrelse af elektromagnetiske udsendelser fra fjenden kan være af meget varierende art lige fra det mest simple til det mest komplicerede. De mere komplicerede anlæg må dække et meget stort frekvensområde og vil derfor kræve betydelige antenneanlæg på den sikkert allerede kraftigt antenneprydede overbygning.

For navigationsudstyrets vedkommende har udviklingen hidtil været mere moderat, og orlogsskibenes udstyr svarer ofte til handelsskibenes. Imidlertid er

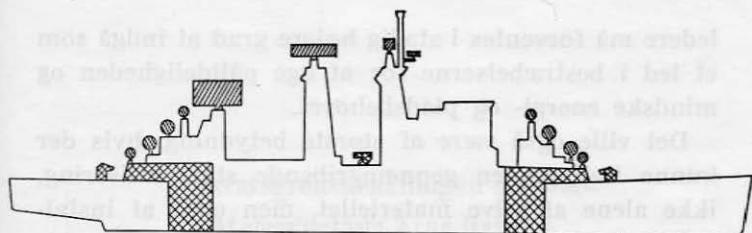

Den voksende mængde af radiorør i en jager.

det langt fra utænkeligt, at en revolutionerende udvikling inden for dette område er umiddelbart forstående. Inertnavigation anvendes allerede, og satellitnavigation med tilhørende regnemaskiner er en nærliggende mulighed.

Tre muligheder for Sonar dækning.

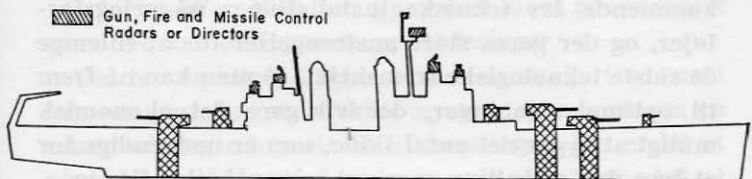
 Guns, Launchers, and Magazines

 Search Radars

 Gun, Fire and Missile Control
Radars or Directors

CG 10 Class

LOA 674'

CA 68 Class

LOA 674'

*Ændringer i CA-68 klassen på grund af ombygning
til Guided Missile krydser.*

Fremtiden vil stille store krav.

Skibene er vokset i takt med forøgelsen af udstyret i skibene. I 1901 søsattes destroyeren Bainbridge, der var på 400 t, og i 1961 søsattes en destroyer med samme navn, men på 8000 t! De stadig større skibe og det stadig mere komplicerede materiel har skabt et personelproblem. Det er blevet vanskeligt at sikre en passende vedligeholdelse, og bestræbelserne er derfor gået i retning af at finde frem til systemer, der er så pålidelige som overhovedet muligt, og som samtidigt ikke kræver nogen form for vedligeholdelse.

Automatisering er en nærliggende mulighed. Af andre muligheder kan nævnes indførelse af automatiske kontrolelementer og dublering af de vigtigste kredsløb og komponenter. Også anvendelsen af halv-

ledere må forventes i stadig højere grad at indgå som et led i bestræbelserne for at øge pålideligheden og mindske energi- og pladsbehovet.

Det ville også være af største betydning, hvis der kunne indføres en gennemgribende standardisering, ikke alene af selve materiellet, men også af installationsproceduren, energiforsyningen osv. Der er ingen tvivl om, at der vil ske mange ændringer i de kommende års tekniske installationer på orlogsfartøjer, og der gøres store anstrengelser for at tillemppe de sidste teknologiske fremskridt, så man kan nå frem til optimale løsninger, der vil gøre det økonomisk muligt at bygge det antal skibe, som er nødvendige for at løse de forskellige opgaver, som påhviler flåden.

Forsvarsgrenstækningen må bort.

Af oberstløjtnant Arne Haugan.

(Sammendrag af artikel i Norsk Militært Tidsskrift nr. 8/1963.)

I årene efter 1945 har Forsvaret flere gange været genstand for omfattende nyvurderinger.

Der har imidlertid ikke, som man skulle tro, været tale om periodevise, adskilte nyordninger, men om en sammenhængende serie af tillempninger. Det er let at påvise en række tilfælde, hvor man ikke har nået at gennemføre vedtagne ordninger før disse er blevet omgjort eller modificeret. Der kan ikke herske tvivl om, at disse forhold har medført usikkerhed, nedsat effektivitet på mange områder, og fremfor alt unyttig brug af meget betydelige pengebeløb. Hvis vi vurderer Forsvarets udvikling siden den anden verdenskrig i lyset af vor svage stilling i 1945, den voksende konflikt mellem Øst og Vest, tilslutning til NATO, våbenhjælpen og ikke mindst de skiftende forhold og vurderinger på våbentekniske og strategiske områder, så synes det klart, at man ikke kunne vente andet end usikkerhed, gæring og forsøg på at gå nye veje i disse år. Man har ganske nøgternt måttet regne med periodevise svækkelser og nedsat effektivitet på visse områder, og man har måttet acceptere et betydeligt mål af urationelt pengeforbrug, fordi disse ting er naturlige følger af hyppige ændringer i et så stort organisationsapparat som Forsvaret.

Når vi nu går over i en periode, hvor vi efter alt at dømme må indstille os på trangere tider for Forsva-

ret, fordi våbenhjælpen bliver reduceret og måske helt bortfalder, vil det være naturligt at rejse spørgsmålet om, hvordan disse hyppige og kostbare ændringer undgås, hvordan vi jævnt og gradvis kan bygge videre på det, vi har, med sigte på til enhver tid at få størst mulig forsvarskraft ud af forsvarsmillionerne.

Situationen idag indbyder i høj grad til selvstændig tænkning og planlægning. Det strategiske billede med øget vægt på de konventionelle styrker og det materielmæssige aspekt med frit materielkøb eller egen produktion virker begge i retning af at stille os friere, men øger samtidig vort eget ansvar og vore egne byrder.

Forsvarsplanen er nu under udarbejdelse hos vore øverste myndigheder, men der vil gå lang tid, før den kan begynde at tage fast form. Det eneste sikre, vi kan regne med, er, at der vil blive fastsat en økonomisk ramme for de nærmeste år, og at tjenestetidens længde vil blive ændret.

En organisation som Forsvaret kan imidlertid næppe regne med at få nogen „endelig“ plan. Der vil altid være behov for forandringer og nyvurderinger.

Det betyder, at Forsvarets ledelse vil stå overfor et permanent krav om medvirkning i fortsatte udviklings- og målsætningsstudier. Der kræves her en kontinuerlig indsats af allerhøjeste kvalitet, såfremt det skal gavne Forsvaret. Kun i den udstrækning Forsvarets egne folk lever op til dette uhyre vigtige arbejde, vil vi være istand til at få optimal effekt ud af forsvarsmillionerne.

Hvordan står vi da rustet til at møde dette krav?

Lad os straks og uden omsvøb slå fast, at det der kaldes forsvarsgrenstænkning er en ulykke. Vi har beskæftiget os alt for lidt med dette problem her i

landet, og det er på høje tid vi begynder at studere det, finde ud af hvor det har sin rod, fastlægge hvilke uheldige omstændigheder det har og finde modmidler mod det.

Hvad er forsvarsgrenstænkning?

Det vil næppe være muligt at give en almen definition. Det kan dog nok karakteriseres som en slags udvidet *esprit de corps*, en vel forståelig og sympatisk forkærlighed for det militære miljø man selv kommer fra.

Den omstændighed, at vi i den militære oplæring bevidst tilstræber afdelingsfølelse og afdelingsstolthed, ud fra erkendelsen af, at dette er værdifuldt eller endog uundværligt i krig, indebærer, at den udvidede *esprit de corps* – forsvarsgrenstænkningen – gennem oplæring og vanedannelse uvilkårligt fornemmes af den enkelte som noget værdifuldt og attråværdigt. Man ville føle sig som en forrædder mod sin „egen sag“, hvis man ikke fulgte den linie, at kæmpe for interesserne for det miljø – den værnsgren og våbenart – hvor man har fået sin »militære modernælk«. Dette er måske forklaringen på det fænomen som gang på gang har kunnet konstateres, at det ofte er de bedste, de mest intelligente og karakterstærke officerer, som er de mest rabiate »forsvarsgrenstænkere«. Det er den vanemæssige forstilling om det moralske højværdige i at støtte »egen sag«, og den instinktive modvilje mod koncessioner til konkurrerende interesser, som muliggør denne kombination af førsteklases officerer og stærk værnsgrensegoisme.

Forsvarsgrenstænkning findes i alle lande. Medlemskabet af NATO har dog måske virket som en forstærkende faktor. Sat på spidsen kan det udtrykkes således, at vi har let ved at føle mere samhørighed med og

loyalitet overfor værnsgrenskolleger i de engelsktalende NATO-lande end overfor vore egne landsmænd i de værnsgrene, vi ikke selv tilhører. Det er naturligt at dette forhold bliver særligt markant i Flyvevåbnet og Marinen på grund af disse værns permanente intime samarbejde med vore vestlige allierede, når det gælder øvelser, procedurer etc. Dette være ikke nævnt for at kaste nogen skygge på samarbejdet, som er både nødvendigt og glædeligt. Hensigten er alene at påpege, at det kan have den mulige uheldige bivirkning, at det forstærker den udvidede *esprit de corps*.

Eftersom vi som et lille land klart må erkende, at vi ikke kan stå alene, men må se vore anstrengelser som et led i en større sammenhæng er det ikke urimeligt, at vi bliver »værnsgrensvis udadvendte«. Hele allianceideen virker i denne retning. Vi må imidlertid hele tiden være opmærksomme på problemet, idet det jo til syvende og sidst er os selv, der er ansvarlige for forsvaret af vort eget territorium. Jo bedre vi løser denne opgave, desto bedre opfylder vi vore allianceforpligtelser. Vi står her overfor fuldstændig sammenfaldende hensyn, noget man ikke altid har indtryk af, at alle forstår.

Ud fra det, jeg har kaldt den udvidede »*esprit de corps*« springer alle andre aspekter af forsvargrenstækningen – og de er mange. Det vigtigste aspekt er manglende oversigt over og forståelse for *det samlede forsvar og dets interesser*.

Enhver ved, at Forsvaret er et hele. Kampen til lands, til søs og i luften må ses under et. Ethvert skridt, det være sig nok så ønskværdigt, må skånselsløst forkastes, hvis det ser tvivlsomt ud under denne fælles synsvinkel.

Det vigtigste aspekt ved forsvargrenstækningen

er imidlertid, at der ikke opnås en samlet oversigt over og forståelse for det samlede forsvar og dets interesser. Her gælder det noget langt mere end koordinering af forsvarsindsatsen. Det gælder den totale og overordnede vurdering af spørgsmålet: Hvordan kan vi til enhver tid få mest mulig samlet forsvarseffekt ud af de rådige pengemidler. Det gælder altså det velkendte begreb »afvejningen mellem værnsgrenene«, prioriteringen, delingen af kagen.

Man kan med fuld ret rejse spørgsmålet: Er det nogensinde sket, at Hærens overkommando, Sjøforsvarets overkommando og Luftforsvarets overkommando har vurderet sin del af målsætningens opstillinger med det *samlede forsvars* interesser for øje? Ja, man kunne spørge, om *Forsvarsstaben* virkelig har formået at udføre en sådan samlet vurdering og afvejning. Jeg tvivler på det.

At opsummere de enkelte forsvarsgrenes opstillinger og måske foretage mindre justeringer i detaillerne, er jo noget ganske andet. Det har intet med vurdering og afvejning at gøre. Det kan heller ikke siges at indebære nogen reel afvejning at opstille en række udgiftsalternativer, som de politiske myndigheder kan vælge imellem. Det betyder bare, at man har skudt afvejning og valg som ifølge sin natur må være *faglig* uforsvarligt over på myndigheder, som er nødt til at træffe afgørelsen uden at have denne faglige indsigt.

Hvor ofte har der ikke været rettet kritik mod disse politiske afgørelser, fordi svaghederne har været iøjnefaldende?

Denne kritik har i grunden været dybt uretfærdig. Vi har både ret og pligt til at kritisere manglende vilje til at ofre tilstrækkelige midler til Forsvaret, men kritik mod sammensætningen – altså det som skulle være

udtryk for afvejning og prioritering – kan vi alene rette mod os selv.

Naturligvis indebærer dette uhyre vanskeligheder, men vi må erkende, at vi ikke har formået at overvinde disse.

Et andet alvorligt aspekt ved forsvarsgrenstænkning er den *manglende tiltro til de dele af Forsvaret, som man ikke selv tilhører*. Denne er desværre meget udbredt. Var der tale om sund skepsis baseret på solide kundskaber, kunne der ikke rejses indvendinger, men dette er langt fra tilfældet.

I omtalen og vurderingen af »de andre« finder man ofte eksempler på en sørgelig uvidenhed og vurderinger af temmelig overfladisk art. Slagord og klicheer, af samme dubiose kvalitet som forsvarsdebatterende journalister bringer i dagspressen, sætter undertiden sit præg på den fagmilitære debat.

I de fleste tilfælde vil det være uretfærdigt at rette kritikken mod enkeltpersoner, tit er det selve systemet, der er galt.

For en hærmand vil det være naturligt at nævne som eksempel på denne manglende tiltro til »de andre«: Mobiliseringshæren.

Adskillige er de underlige og meningsløse argumenter, som vore venner »i luften« og »på søen« har anvendt imod denne. Der har i høj grad været tale om anvendelse af klicheer i stedet for kendskab til forholdene og nøgtern og saglig vurdering. Tilsvarende eksempler kan naturligvis nævnes for de to andre forsvarsgrene.

Hvordan vurderer Hærens officerer flyvernes muligheder? Hvordan vurderes Hæren og Luftforsvaret Sjøforsvarets muligheder? Det karakteristiske er en almindelig tendens til at undervurdere »de andre«

muligheder og kampevne, og denne tendens skyldes både uvidenhed og det der er værre: Uvilje mod at sætte sig tilstrækkelig ind i sagerne før man giver sin mening tilkende.

Det vil naturligvis være for meget forlangt, at officerer i vor højt tekniske tid skulle kunne sætte sig grundig ind i alle grene af forsvaret. Ikke engang indenfor den enkelte våbenart er dette gørligt. Det væsentlige er imidlertid, at en nøgtern og positiv grundindstilling til »de andre« ville kunne sikre en rimelig grad af forståelse og en nogenlunde korrekt bedømmelse af muligheder og kampevne.

Når vi alligevel ikke opnår det, må det skyldes noget mere end svigtende kundskaber. Det hænger utvivlsomt sammen med den førømtalte udvidede *esprit de corps*. Det er ligesom ikke »comme il faut« at vise positiv tiltro til de dele af Forsvaret, som man ikke selv tilhører. Tværtimod anses det for god tone at stille sig skeptisk til »de andre«. Manglende forståelse og tiltro indebærer, at vi *aldrig kan få en helt rationel og rigtig planlægning på tværs af forsvargrenene*. Det gælder alle typer af planlægning, fra de uhyre vigtige målsætningsplaner, over de centrale og regionale forsvarsplaner og ned til lokale samvirkeplaner, hvor de forskellige organer for fællesoperationer kommer ind.

Konsekvenserne bliver nedsat effektivitet. Tilsvarende forhold som ovenfor nævnt vil også kunne påpeges inden for de enkelte værn mellem de forskellige specialgrene og man kan tilføje mellem linien og hjemmeværnet.

Søger vi til slut at se det hele i sammenhæng, tager et samlet overblik over forsvargrenstænkningen og dens konsekvenser såvel *mellem* som *indenfor* forsvargrenene, kommer vi til det resultat, at *forsvars-*

grentænkningen tit i det totale billede og over længere tid betyder en yderst alvorlig svækkelse af vort forsvar.

Hvad skal nu gøres?

Forsvarsgrentænkningen er i bund og grund naturlig og menneskelig og den er heller ikke fri for positive sider. Afdelingsfølelse og afdelingsstolthed, fælles traditioner og stærkt kammeratskab er væsentlige værdier, som må bevares.

Vi kan ikke afskaffe forsvarsgrentænkningen, det er ej heller ønskeligt, fordi de positive sider derved ville gå tabt. Problemet er at prøve på at *afsvække dens uheldige virkninger* samtidig med, at man bevarer de gode sider. Det er selvsagt vanskeligt at skelne mellem, hvad der er uheldigt og hvad der er godt. Målsætningen bør derfor nok være beskeden. På kort sigt vil store resultater ikke kunne forventes.

Set i historisk perspektiv er der heldigvis allerede sket fremskridt henimod bedre forståelse end det tidligere var tilfældet. Opgaven er derfor ikke at fremkomme med nye revolutionerende ideer, men at accelerere den udvikling, som allerede er igang.

Først og fremmest må vi alle se at blive klar over, at problemet eksisterer og hvilke ulykkelige konsekvenser det har for forsvaret.

Når det er sket vil det næste naturlige skridt være at arbejde for en *gradvis mentalitetsforandring i hele Forsvaret*. Et sådant arbejde må initieres og senere følges op fra toppen.

Det ville være naturligt, at Forsvarschefen selv satte sin autoritet bag et sådant arbejde.

Arbejdet måtte baseres på relativt enkle og letfattelige teser, som f. eks.:

- 1) Forsvarsgrenstænkningen er en ulykke for Forsvaret.
 - 2) Lær mest muligt om »de andre« (værn og våbenarter).
 - 3) Man har ingen ret til at fælde dom over noget, man ikke kender tilstrækkeligt til.
 - 4) Det er ingen skam at være stolt over sit eget, men det er en skam at erstatte stoltheden med hovmod overfor andre.
 - 5) Vis tillid overfor andre værn/våbenarter. I de fleste tilfælde er der mere grundlag for tillid end du aner, og skulle du tage fejl, er der ingen skade sket.
 - 6) Det er simpelt og unødigt altid at holde på eget værns/våbenarts interesser på bekostning af andre.
 - 7) Virkeligt samarbejde betyder villighed til både at give og at tage, altså også at give.
 - 8) Under fællesarbejde har du både ret og pligt til at sige din mening om andre værns/våbenarters interesser, hvis din indsigt hjemler det.
- Effektivt fællesarbejde (afvejning o. lign.) er umuligt, hvis det alene skal baseres på ekspertudtalelser. Af dette følger, at du må være villig til at acceptere rimelige argumenter udefra, når det gælder dit eget ekspertområde.

Lad os se på uddannelsessektoren for det er her fremtiden skal bygges i denne som i andre sammenhæng. Skal forsvarsgrenstænkningen bekæmpes, må arbejdet begynde samtidig med den militære oplæring. Har man først udviklet den rendyrkede våben-patriotisme, som vore skoler mere eller mindre bevidst gør det i dag, er det svært senere at afbøde skaden.

Allerede ved den første skoleuddannelse må man tage sigte på at åbne de unges øjne for de andre værn og våbenarter.

Man kan naturligvis straks indvende, at læsestoffet i forvejen er alt for omfattende. Spørgsmålet er imidlertid om dette ikke er langt vigtigere end noget andet, bortset fra, at det næppe vil optage megen undervisningstid. Det afgørende er, at al undervisning gives i fællesskabets ånd, og at dette fremholdes og understreges ved enhver given lejlighed.

Det næste skridt bør tages på *krigsskolerne*, hvor man eksempelvis kunne gennemføre 3-4 ugers *udvekslingsundervisning* ved de tre skoler. Således, at kadetterne ved Sjø- og Luftkrigsskolerne gennemgik et specielt »hær«-kursus ved Krigsskolen i løbet af skoletiden og tilsvarende ved de andre skoler.

Fællesskabstækningen må på krigsskolerne, som allerede ved den tidligere uddannelse, ligge til grund for al undervisning og de forannævnte teser fremholdes.

Vi kommer herefter til *stabsskolerne* og *Forsvarets højskole*. Disse skoler blev i sin tid placeret under samme tag ud fra de samme grundlæggende synspunkter, som her er givet udtryk for. Bortset fra nogen få ugers fællesundervisning ved de tre stabsskoler om »land/air-warfare, »amphibious operations« og ABC-krig samt en minimal koordinering af administrative spørgsmål kan man næsten sige, at der er »vandtætte skot« mellem de 4 skoler.

Det skyldes ikke mangel på god vilje hos de personer, som har ledet skolerne, det er selve organisationen, det er galt med. Når man opretter 4 forskellige skoler med 4 ansvarlige chefer som kommandomæs-

sigt står under 4 forskellige kommandomyndigheder, må resultatet blive som det er blevet.

Forudsætningen for en bedring må være en fælles ledelse af skolerne. Der bør være en fælles chef med direkte kommando over alle 4 skoler, under ham kunne man så tænke sig lederne af de tre stabsskoler og høgsolen. Lærer/instruktør-personellet burde i vid udstrækning kunne udnyttes fælles og frit efter behov på de 4 skoler.

Alle kursusophold måtte i hovedtrækkene udformes af en fælles-stab direkte under chefen.

Det er nu på tale at oprette en såkaldt »fagmilitær« linie ved Forsvarets høgsolen. Den skal, såvidt det kan forstås, give fællesundervisning til officerer fra hele Forsvaret, bl. a. for at danne grundlag for tjeneste i højere fællesstabe. Dette undervisningsoplæg er af den største interesse i hele den her behandlede sammenhæng. Man kan vel sige, at hvis ikke den »fagmilitære« linie formår at svække forsvargrenstænkningen, vil den blive en fiasko.

For den, der er ængstelig for samvirke og fællesløsninger, kan det være en stor trøst at studere, hvordan svenskerne nu har organiseret den højere officersuddannelse, og hvordan man i Israel har etableret en fælles stabsskole for de tre forsvargrene. Disse ordninger virker udmærket.

Vi har fået en Forsvarschef. Vi må udbygge en stærk og arbejdsdygtig Forsvarsstab, som kan tjene *hele* Forsvaret på en tilfredsstillende måde.

Den almindelige tendens i retning af yderligere integrering er ikke til at tage fejl af. Konsekvensen for uddannelsessektoren burde være givet. Topundervisningen bør smeltes sammen, ikke således, at man blander det, som sagligt og fagligt må holdes adskilt,

men således, at man, hvor det overhovedet er gør ligt, giver fællesundervisning, og således, at man herigen- nem arbejder sig frem mod en minimumsbasis af fælles forståelse og kendskab, uanset hvor vedkom- mende officer kommer fra.

Udvekslingstjeneste, attacheringer o. lign. mellem værn og våbenarter har fra gammel tid været et mid- del til at udvide officerernes faglige horisont. Det var særlig i den gamle generalstab, man søgte at systema- tisere denne tjeneste. På grund af den stramme perso- nelsituation, man i dag arbejder med, er det naturlig- vis vanskeligt at få overskud til yderligere personel- afgivelse, uanset hvor godt formålet er. Man bør dog ikke på forhånd afvise tanken om udvekslingstjeneste o. lign.

Udgangspunktet var en effektiv udnyttelse af for- svarsmillionerne. Angrebspunktet har været forsvars- grenstænkningen, dens følger og nogle tanker om, hvordan den bør bekæmpes.

Der kan ikke rejses tvivl om, at en dybere forståelse for sammenhængen i vort forsvarsproblem vil føre til et mere effektivt og rationelt samarbejde, tværs gennem hele Forsvaret og derigennem en mere effektiv udnyttelse af forsvarsmillionerne.

Det vigtigste vil dog måske være det, vi kan vinde ved øget gensidig tillid, fordi dette indebærer en uvur- derlig styrkelse af vor moral og modstandsvilje. Vi bør vel ikke sigte for højt til at begynde med, men lade det vokse og gro frem på naturlig måde. Men vi kan heller ikke finde os i, at Forsvaret svækkes ved urimelig og åbenbar forsvarsgrens- eller våbenarts- egoisme.

The Fabulous Great Eastern.

Ved orlogskaptajn Janus Sørensen.

I »The Compass«, a magazine of the sea, vol. XXXIII, nr. 4 1963, findes en artikel med titlen »The Fabulous GREAT EASTERN«, som her skal gengives med enkelte tilføjelser.

Et af de mest berømte skibe på den tid, og muligvis af alle maritime legender, var den mislykkede GREAT EASTERN, søens mest historiske fiasko.

Tænk at bygge et skib i 1857, fem gange større end noget tidligere. Dets propel vejede 36 tons mere end den nuværende QUEEN MARY's. Skibet var 693 fod langt, 83 fod bredt og havde en tonnage på 22500 tons.

Af skibets øvrige data kan nævnes:

Dybgående fuldladet	28 fod
Dybde fra dæk til køl	60 fod
Lasteevne	18.000 tons
Antal dæk	4 stk.

Vægten af benyttet stål udgjorde 10.000 tons, og skibet kunne medføre 600 passagerer på I. kl. og 1800 på II. kl.

Tegningen af skibet viser, at der oprindeligt må have været 7 master, mens fotografiet kun viser 6. Foruden 20 redningsbåde medførtes en 20 fods dampbåd.

Intet samtidigt skib var så kraftigt som GREAT EASTERN, der havde 5 skorstene til de 3 maskiner – 2 til skovlhjulene og 1 til skruen, som havde en længde af 24 fod, og var denne drivkraft ikke tilstrækkelig,

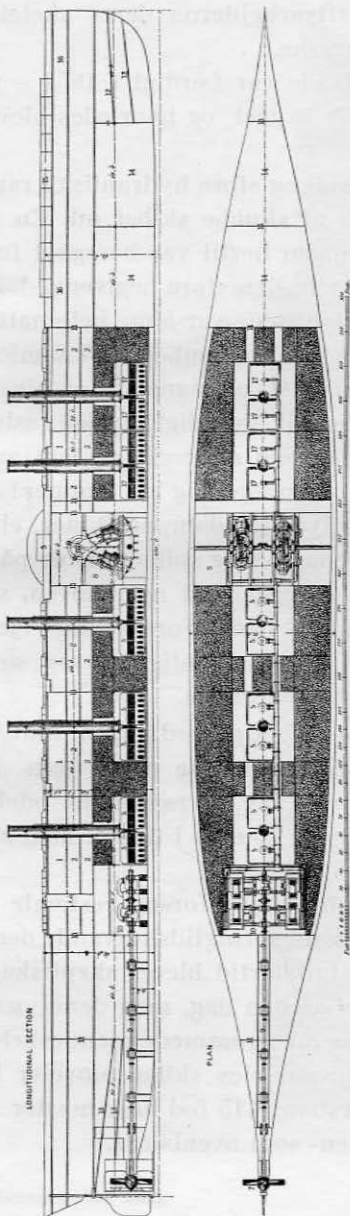
kunne det føre 6500 kvadratfod sejl. Den var grotesk som en hvalros i østerlandsk dress, men den satte verdensrekord for fart på dette tidspunkt.

Hvem byggede nu denne søens vanskabning? Den overlegne ånd var den fortræffelige I. K. Brunel. Han var ingeniør og havde allerede forbavset verden med en tunnel under Themsen, det første jernskib drevet med propeller, jernbaner og umulige broer overalt i Europa, og i virkeligheden havde han allerede så tidligt som i 1825 foreslået en Panamakanal og krigs-tanks.

Brunel var en erobrere med attrå efter at fremskynde historiske fremskridt. Hvorfor kun bygge et skib, der var dobbelt så stort som et allerede eksisterende? Hvorfor ikke bygge det 5 gange så stort? Et sådant ville i alle tilfælde komme før eller senere. Jo større skib, des bedre fortjeneste mente han, og det ville i virkeligheden monopolisere ruterne, hvor det end sejlede.

Der var ingen eksisterende værfter, hvor et så stort skrog kunne bygges. Den eneste løsning var at finde en egnet plads langs Themsen, og her bygge særlige hjælpemidler parallel med flodens retning. Stedets beliggenhed blev omhyggeligt valgt, og her blev 2000 pæle drevet 30 fod ned i den tykke mudderbanke, som derefter dækkedes med en ca. 2 fod hård masse. På denne lagdes 160 stk. svært tømmer som understøtning for 120 jernruller, der fungerede som kølblokke. Det var fra dette enestående skibsværft, at GREAT EASTERN senere som det første større skib blev søsat sideværts.

Kølen blev lagt, så snart alle forberedelser var færdige, og skibets bygning blev fremmet med feberagtig hast. Ca. 2000 mand, inklusive lord Byron's barnebarn, var beskæftigede, men vilkårene var så hektiske, at ingen bemærkede ham. Hvor hektisk blev afsløret, da 2 nittere en dag rapporteredes savnet. Mange år se-

nere fandt værftsarbejderne deres skeletter mellem dobbeltklædningerne.

Det store arbejde var færdigt i 1857 – nu var verdens største skib bygget, og hvorledes blev det nu søsat?

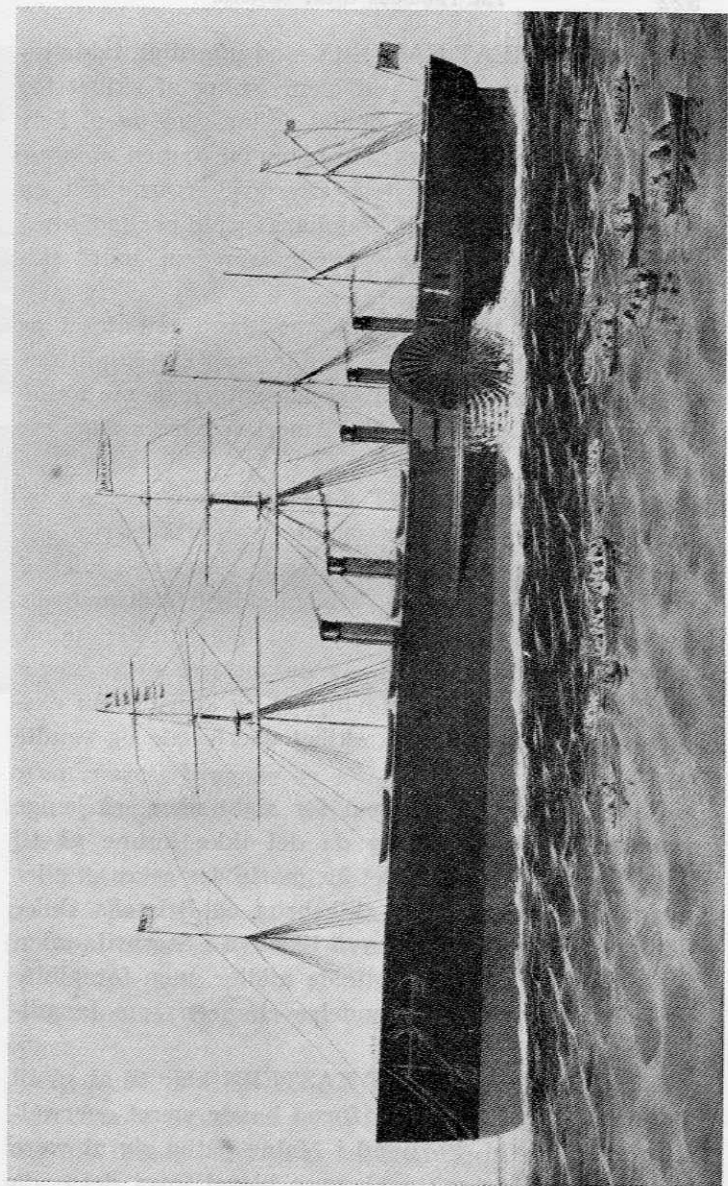
Bugserbåde, spil og store hydrauliske rambukke var til rådighed for at skubbe skibet ud. En tribune var bygget, og adgangen hertil var beregnet for tilskuere, der skulle overvære den store begivenhed. Musikkorps spillede, og værtshusene var åbne hele natten.

Om morgenen d. 3. november 1857 samledes 125.000 mennesker i området, og signal til at hive rundt blev givet. Slæbebåde trak ihærdigt, kæder raslede og rambukke arbejdede, men efter disse store anstrengelser havde skibet kun bevæget sig tre tommer! Atter og atter kogte de ubetydelige dampmaskiner, eller de tabte trykket, og endelig sprang spilbommene på et gangspil og slyngede arbejderne højt op i luften, som var det confetti, og to mand døde. Forskrækket fjernede menneskehoben sig fra det gigantiske skrog, som forlod de en kæmpemæssig begravelse.

I en måned lå skibet på beddingen, indtil tidevandet var så stort, at man kunne prøve igen. I fire dage, mens kæder sprængtes og rambukke ødelagdes, flyttede man skibet een tomme i timen, men endnu lå det kun halvvejs i vandet.

Efter flere mislykkede forsøg bestemte man sig til at afvente det næste springtidshøjvande den 31. januar 1858. Folk var imidlertid blevet skeptiske, og kun få tilskuere mødte op den dag, men denne gang flød det store skib fri, og nu strømmede menneskehoben til.

Efter søsætningen blev skibet omsider færdiggjort, rigget med skorstene, 115 fod høje master samt udstyret såvel inden- som ovenbords.

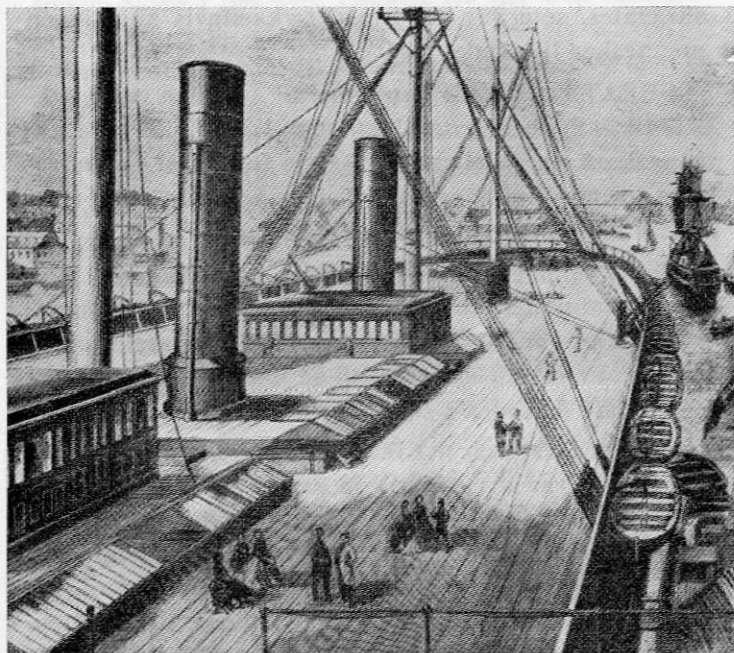
Hver dag GREAT EASTERN stod ufærdigt, tabte investorerne penge, men ved fremvisning af skibet for publikum tjente ejerne 25.000 dollars om ugen. Selv dronning Victoria aflagde besøg om bord, men sådanne bestræbelser hindrede dog ikke bygherrerne fra en bankerot, som androg 5000 dollars i gæld pr. dag, altså påny en forpligtelse der svævede over dem, indtil skibet var sejlklart.

Endelig var 100 passagerkamre færdigmonteret og en kaptajn udpeget – ikke mindre end 200 konkurrede om stillingen. Skibet var sikker på, mente aktionærerne, at ville gøre lykke i Amerika, hvor mange var opsat på at se en sådan kolos.

Endelig sejlede GREAT EASTERN, men efter mindre end een dag i søen meldte overraskelserne sig. Uden varsel sprængtes den forreste skorsten under et øredøvende spektakel, og dele fra skibet faldt ned som hagl. Eksplosionen havde ødelagt den smukke salon, ild raste i kedelrummet, og en matros sprang over bord, blev suget ind i skovlhjulet og knust. Fem eksplosioner narrede døden, skibet overlevede og vendte hjem.

Snart var det åbent igen for sight-seers, så længe reparationen stod på, og da det ikke kunne gå til Amerika før mindst om et år, måtte der gøres et eller andet. Som »almindelig skibsbrug og Bristol's skik« dampede det derfor fra havn til havn i Storbritannien for ved fremvisning at erholde midler, men forspildte ved denne unyttige anvendelse chancen som langdistancesejler.

I juni 1860 var GREAT EASTERN klar til at gå til Amerika, hvor interessen forud havde været overvældende til vanvid. Portland i Maine påtog sig at være anløbshavn – og må også være blevet lovet det – da

byen snarest byggede en kaj til 125.000 dollars, men disse penge var spildt, idet skibet valgte at gå til New York.

GREAT EASTERN forlod Southampton den 17. juni med 35 passagerer og en besætning på 418 mand. Den 28. juni anduede skibet Ambrose. Hundreder af skibe og fartøjer kom ud for at hilse, før det gik i havn, og folk trængtes bogstavelig talt på kysten for at nyde synet.

På grund af dens 15 fod uhyre skovlhjul var den ikke i stand til selv at gå til kaj, men den opmuntrede kaptajn forsøgte det alligevel. Han ramte kajen med så stor kraft, at et stort stykke faldt sammen, og hoben

skræmtes, som var det kvæg. Lykkeligvis kom ingen mennesker til skade.

GREAT EASTERN's ankomst til Amerika var optakten til et helt »karneval«. Boder i land udstedte adgangskort, og gadehandlere solgte fødevarer og souvenirs, mens diligencer og hyrevogne bragte en fortsat strøm af tilskuere.

For at opnå en større fortjeneste besluttede direktionen at kautionere for et 2 dages krydstogt. 2000 passagerer købte billetter til en pris af 10 dollars, men et resumé af rejsen viser en af de mærkeligste og mest oprørende episoder i søens historie.

For det første var der ikke tilstrækkelig proviant om bord, og dernæst var der kun kamre til 300. Drankere vandrede rundt på dækket, og der spilledes kort alle steder. Mænd kæmpede om kahytter, tjenere solgte madrasser for 50 cents stykket og stjal dem senere, for derefter at videresælge dem. Det regnede hele natten, og 1700 mennesker, som sov på dækket, blev tilsmudsede af sod fra skorstenene. Værst af alt var, at skibet om natten kom 100 sømil ud af kurs.

Efter to måneders forsøg på at opnå en chance til fortjeneste, tabte man i realiteten penge, og derefter sejlede GREAT EASTERN til Halifax, men efter at have betalt en usandsynlig stor fyrafgift på 1750 dollars, vendte den skuffet tilbage til England, en rejse under hvilken den satte rekord i sejltid på 9 dage og 4 timer.

Skibets 2. rejse, kort efter at krigen mellem staterne var begyndt, var fra England til Quebec. Det var nu forandret til troppetransportskib for at føre en forstærkning til Canada, og med 3000 mand om bord gjorde den verdensrekord med en sejltid på 8 dage og 6

timer. Skibe i det øvre Canada fik her den fordel at medtage turister, der ønskede at se det store skib.

Under den 3. rejse til Amerika kæmpede den med en voldsom storm, og her fik GREAT EASTERN lejlighed til at vise sin sødygtighed under en kritisk situation. Den havde nu prøvet en af de berygtede storme over Nordatlanten, der ikke viser nogen barmhjertighed.

Begge skovlhjul var bortrevet under stormen og den svære sø, alle redningsbåde var mistet eller havde slået sig løse, og maskinen måtte stoppes. Sejlene, der var sat, var flået og hang som laser, og der var således ingen mulighed for at avancere. I 3 dage rasede stormen, og de 832 passagerer måtte surre sig fast i køjerne og forberedte sig på at skulle dø.

Ved dygtigt sømandsskab blev roret sikret med en svær kæde, taljer til styring anbragtes, og GREAT EASTERN haltede nu tilbage til Irland. Den sensationelle bedrift blev stærkt omtalt i aviser og tekniske tidsskrifter.

Udrustet med nyt udstyr afsejlede den atter på en rundrejse for en betaling af 225.000 dollars – måske var den nu på vej til at blive passende solvent.

Under rejsen til Amerika med 820 passagerer rev den bunden op nær Long Island. Hullet var 83 fod langt og 9 fod bredt, og skæret, det tog, blev senere døbt GREAT EASTERN Rock – et navn det bærer den dag i dag.

Reparationen af et så uhyre stort hul syntes næsten ugørlig, men Amerika havde allerede dengang en fabelagtig mekanik, og det var et stort held for skibet. Uanmeldt mødte to mænd, brødrene Renwich, op på kontoret i New York og tilbød at reparere havariet.

Renwich's foreslog at bruge en kofferdam af en størrelse, man ikke tidligere havde prøvet – den var 102

fod lang og 16 fod bred. »Bælgen« blev sænket og anbragt over den store flænge, rummet pumpedes læns, og lapningen af havariet påbegyndtes.

Atter var skibet sejlklart, men tabet i det år var 100.000 dollars, og ejerne var nu på fallittens rand til et beløb af 5 millioner, og der syntes ikke at være nogen udvej for at skaffe flere penge for denne søens gigant. Desværre tænkte ingen på at anvende skibet i en tjeneste, i hvilken det kunne vise sig virkelig indbringende, f. eks. ved langdistancerejser til orienten.

I 1865 fik den overdraget hvervet ved udlægning af et kabel tværs over Atlanten. Cyrus Field, en amerikansk industrimand, som havde tabt $2\frac{1}{4}$ million dollars under to tidligere forsøg, tænkte sig nu muligheden af, at det store skib kunne være mere heldig, hvor andre havde måttet give op. Der ville dog intet blive betalt, hvis opgaven mislykkedes, men kun såfremt kablet blev udlagt.

Kablet lå opskudt i en længde af 1186 miles, og udlægningen gik glat med kun et par enkelte tilfælde af lettere beskadigelser, men pludselig knækkede kablet og forsvandt over siden på 3 miles vanddybde. Der dræggedes i 7 dage, men hver gang man fik hold i det svære kabel, knækkede det under forsøget på at hive det op.

Atter havde GREAT EASTERN haft uheld og vendte nu tilbage til England, men denne gang for at hente mere kabel og flere penge. Endelig i 1866 færdiggjordes udlægningen samt optagelsen af det gamle kabel.

Det næste var, at Napoleon III. chartrede skibet, som blev sat i elegant stand for at transportere amerikanske gæster til verdensudstillingen i Paris i 1867, – men uheldet fulgte stadig skibet, som under rejsen til USA løb ind i en orkan. Omsider ankom GREAT EASTERN

til New York, men kun for at tage et beskedent antal af 191 passagerer om bord under tilbagerejsen. Atter var der et tab på 100.000 dollars.

I 1869 udlagde skibet endnu et kabel til Amerika for derefter med held også at udlægge et kabel til Indien, men så var dets dage som kabelskib også talte, idet telegrafselskabet besluttede selv at bygge et til formålet indrettet skib. Det syntes nu, som blev et tæppe trukket over det store, fejlslagne skib. Det blev endelig fortøjet i Milford Haven i England for at samle vandplanter og besøgende.

Forsøg blev derefter gjort på at bruge GREAT EASTERN som en slags »platform« for pæleværksarbejder, men det var for stort til at kunne manøvrere indenfor de begrænsede havneområder, og i 1885 blev det sat til auktion og købt som kultender til Gibraltar.

Det endte tilsidst som et slags museum med en entré på 1 shilling. Der indrettedes restaurationer samt musikhal, og karnevalsfejer afholdtes, mens cirkusartister færdedes i masterne, endda således, at de kunne gøre en sømand bange. Ca en halv million mennesker kom i 1886 for at se skibet.

I 1890 blev GREAT EASTERN solgt for 80.000 dollars og i stilhed slæbt til et ophugningsværft. En auktion over skibets inventar indbragte 290.000. Foruden det store maskineri og metaller, hvilket bragte det største udbytte, blev al dets udrustning og inventar solgt og pryder nu tusinder af hjem i Storbritannien.

Endelig opgav GREAT EASTERN ånden. Det største skib på søen vendte til Valhalla, måske med en smule let bøjet hoved for hendes ugratiøse udseende, men ugratiøst som hun havde regeret, var hun i virkeligheden en dronning.

Nekrolog.

Kommandør Svend Ramlau-Hansen

blev født den 29. december 1897 som søn af amtslæge Valdemar Hansen og hustru Anna Margrethe f. Koe-foed.

Han blev kadet 1914, sekondløjtnant 1918, premierløjtnant 1919 (søjløjtnant I 1923), kaptajnløjtnant 1926, orlogskaptajn 1936, kommandørkaptajn 1940 og kommandør 1947.

Efter i de første officersår at have været udkommanderet med forskellige skibe forrettede han i årene 1920–22 tjeneste i Marineministeriet som Forsvarsministerens 2. adjutant.

Han gennemgik Søværnets Officersskole vinteren 1922/23 og deltog derefter med orlov i skoleskibet KJØBENHAVN's togt til Østasien som lærer for eleverne.

I årene 1924–38 var han overvejende knyttet til Undervandsbådsdivisionen, fra 1926 fortrinsvis som chef for undervandsbåd eller værkstedsskibet HENRIK GERNER.

Den lange undervandsbådstjeneste blev dog afbrudt af udkommando med inspektionsskibet FYLLA på togt til Grønland 1925 og som næstkommanderende i inspektionsskibet HVIDBJØRNEN på dettes togter i 1933 og 1935 til Grønland og Island.

I årene 1938–41 var han til tjeneste i Marinestaben.

1941 chef for inspektionsskibet INGOLF som skole-skib for mathelever.

Med udgangen af 1941 blev Ramlau-Hansen udsendt som marineattaché ved gesandtskabet i Berlin, hvor han efter Søværnskommandoens bestemmelse forblev til krigens afslutning.

Efter tjeneste som stabschef ved Kystflåden 1945 tiltrådte han 1946 tjeneste som souschef i Marine-staben.

Han ansattes i 1950 som marineattaché ved ambassaden i Washington og gesandtskabet i Ottawa og virkede i forbindelse hermed – tillagt rang af midlertidig kontreadmiral – først som formand for den danske delegation til den Nordatlantiske Planlægningsgruppe i Washington, senere som dansk militær repræsentant i The Military Representatives Committee sammesteds og fra 1952 tillige som dansk forbindelsesofficer til SACLANT's hovedkvarter i Norfolk.

Efter hjemkaldelse i 1957 var han til rådighed for Søværnskommandoen som forbindelsesofficer til planlægningsgruppen i Holtenau.

Med udgangen af 1957 blev han efter ansøgning afskediget af søværnets tjeneste.

Efter sin afsked ansattes han i 1958 som »International Correspondent for the Informal Contact of West European Shipbuilders«, en stilling, han bevarede indtil sin død.

Ramlau-Hansen var en praktisk og dygtig sømand og en aktiv og myndig officer, der stillede store krav til underlagt personel, men også havde megen forståelse for dettes velfærd.

Almindeligvis bestemt og kortfattet i tjenesten var han en fornøjelig messekammerat og et hjælpsomt menneske med en egen djærv hjertelighed.

Med indgående kendskab til søværnet, lang erfaring i stabstjeneste og med udpræget sans for realiteter var

han velkvalificeret til varetagelse af de meget betydningsfulde hverv, der i årene efter krigen blev ham tildelt.

Som souschef i Marinestaben udførte han gennem vanskelige år for søværnets genopbygning med utrættelig energi et meget værdifuldt arbejde, navnlig på det administrative og organisatoriske område.

Gennem det årelange virke på den krævende post i Washington repræsenterede han Danmark på den smukkeste måde og øvede en indsats, som aftvang almindelig respekt.

Ramlau-Hansen var Kommandør af Dannebrog og Dannebrogsmænd.

Han blev 1920 gift med Hetty Ramlau-Hansen, datter af købmand Peter Melskens og hustru Marie Louise f. Petersen.

Han døde efter længere tids hospitalsophold den 30. september 1961 og blev begravet fra Holmens Kirke på kirkegården i Kirke Hyllinge.

K. L.

Bog anmeldelse.

»Det sovjetiske samfund«. Redigeret af P. Nyboe Andersen.

240 sider, hft., kr. 25.50. Det danske forlag.

På basis af den stadig stigende mængde oplysninger, der foreligger fra Sovjetunionens side, og de studier over sovjetiske forhold, der er foretaget i den øvrige verden, har en studiegruppe under ledelse af professor, dr. oec. P. Nyboe Andersen forsøgt at uddrage de vigtigste kendsgerninger om det sovjetiske samfund.

Bogen giver et billede af den økonomiske vækst i Sovjetunionen af industrien, landbruget og andre erhverv og af den økonomiske planlægning. Hertil føjer sig en beskrivelse af undervisningssystemet, sociallovgivningen og af fagforeningernes rolle, ligesom der gives en beskrivelse og vurdering af levestandarden og det enkelte individs indstilling til samfundet og til familien. I slutningen af bogen trækkes der nogle linier op for den fremtidige udvikling, blandt andet i relation til Khruschevs erklærede mål om økonomisk at indhente og overgå USA.

Bogen er levende og velskrevet og indeholder en lang række fortrinlige tabellariske oversigter over så at sige alt — lige fra beregninger af Sovjets nationalindkomst til kalorieforbrugets sammensætning i USSR og Danmark. Værdien som opslagsbog forøges af det sidst i bogen indsatte stikordsregister.

En lang række af de behandlede spørgsmål har hidtil kun været sparsomt berørt i dansk udenrigspolitisk og økonomisk litteratur, så bogen kan anbefales for dem, der ønsker at udvide deres kendskab til denne den ene af verdens to stormagter af idag.

H-A.

Rettelser.

Redaktionen beklager følgende fejl i de senest udkomne numre af tidsskriftet:

I september-nummeret er i notitsen om eksamensopgaver på pag. 376 årstallet fejlagtigt angivet til 1962. Skal rettelig være 1963.

I oktober-nummeret er i artiklen på pag. 423 PERLEN omtalt som brig. Skal rettelig være *fregat*. I samme artikel rettes »d. å.« til »1962«.

Undskyld!

Red.

Marinens Bibliotek.

Erhvervelser i oktober 1963.

Historie.

- Capper, D. P.*: Moat defensive. A history of the waters of the Nore Command 55 BC to 1961. London 1963. 252 s. ill. index. bibl. 8°.
- Ilse, Harald*: Udlændinges rejser i Danmark indtil år 1700. København 1963. 126 s. ill. index. bibl. 8°.
- Jørgensen, Ellen*: Historieforskning og historieskrivning i Danmark indtil år 1800. København 1960. 226 s. index 8°.
SKH.
- Lloyd, Christopher*: St. Vincent & Camperdown. London 1963. 184 s. ill. index. bibl. 8°.
- Olafsen, T. K.*: Utdrag av den senere admiral Korens breve til sin bror. Duplikeret. Horten u.å. [1963]. 9 s. 4°.
- Olafsen, T. K.*: Utdrag av Galley- og Sjallupjournaler fra 1801 m.m. Duplikeret. Horten u.å. [1963]. 127 s. 4°.

2. verdenskrig.

- Hough, Richard*: The hunting of force Z. London 1963. 256 s. ill. index. bibl. 8°.
- Maguire, Eric*: Dieppe: August 19'. London 1963. 206 s. ill. index. bibl. 8°.
- Mordal, Jacques*: Dieppe: The dawn of decision. London 1962. 286 s. ill. bibl. 8°.
- Peillard, Léonce*: U-boats to the rescue. London 1963. 270 s. ill. 8°.
- Stafford, Edward P.*: The big E. The story of the U.S.S. Enterprise. New York 1962. 500 s. ill. index. bibl. 8°.

Personalhistorie.

- GEORG I. Christmas, Walter*: Kong Georg I, Prins af Danmark. Mindeskrift. København 1913. 596 s. ill. kort. bibl. 4°.
- MUNCH, Munch P.*: Erindringer 1918—1924. Bd. IV. Freden, genforeningen og de første efterkrigsår. København 1963. 452 s. personreg. 8°.
- NELSON, Warner Oliver*: Nelson and the age of fighting sail. London 1963. 154 s. ill. index. 4°.
- PARRY, Parry, Ann*: Parry of the Arctic. The life story of admiral Sir Edward Parry 1790—1855. London 1963. 240 s. ill. kort. index. bibl. 8°.

Politik.

Friis, Finn: FN's generalforsamling. København 1963. 48 s. 8°. UDENRIGSPOLITISKE SKRIFTER serie VI, 1.

Strategi og taktik.

Study of roles and missions of the United States Coast Guard. [Washington]. 1962. Vol. I og II (2 bd.) 4°.

Sømandskab, navigation m. m. Bjærgningsv., dykning.

Eriksen, Erling: Førstereisguten. Dagligliv i seilskiptiden. (Oslo?) u.å. 58 s. ill. bibl. 8°.

Skib og sjøfolk (Oslo?) 1961. 154 s. ill. 8°.

Skibe, skibbygning m.m.

Blackman, Raymond, V. B.: The world's warships. 3rd ed. London 1963. 256 s. ill. index. 8°.

Diverse.

Møldrup, Anna Elise: Gotisk skrift. Vejledning i læsning af kilder til slægtsforskning. København 1963. ill. index. bibl. 8°.

Kommentarer til nyanskaffelser.

D. P. Capper: *Moat defensive. A history of the waters of the Nore Command 55 BC to 1961.*

Arthur Barker, London 1963.

Nore Sands ligger der, hvor floden Medway flyder ud i Themsen. Denne plads har gennem tiderne spillet en stor rolle i Englands maritime historie. Romere, saksere og vikinger invaderede England her, og fra den tid, hvor Englands flåde begyndte at spille sin store rolle som sømagt, har den dels været samlingssted for flåder, dels været det strategisk vigtige sted, hvorfra kampen mod modstandere i Kanalen og Nordsøen helt eller delvis blev ledet. Det er Englands maritime historie, set fra en ny synsvinkel. Nore Command blev nedlagt 31/3 1961.

Richard Hough: *The hunting of force Z.*

Collins, London 1963.

Sænkningen af PRINCE OF WALES og REPULSE, alt hvad England da kunne undvære til forsvaret af Singapore, var et hårdt slag. Baggrunden for udsendelsen af de to skibe uden at give dem mulighed for effektiv luftstøtte har været stærkt debatteret. Den er her taget op, og forfatteren har

samtidig kastet sig ud et sted, hvor han ikke kan bunde — i bedømmelsen af torpedovåben og luftvåben contra overfladeenheder. Bortset herfra er bogen som Houghs tidligere bøger absolut læseværdig.

Christopher Lloyd: Sct. Vincent & Camperdown.

B. T. Batsford Ltd., London 1963.

De to kampe fra 1797 gav England meget vigtige sejre over henholdsvis den spanske og den hollandske flåde og satte en foreløbig stopper for Napoleons invasionsplaner.

Bogen er rigt illustreret og de to slag sat udmærket op i en række planer og er en særdeles levende skildring baseret på kildestudier, bl.a. utrykte kilder fra »The National Maritime Museum.«

Léonce Peillard: U-boats to the rescue.

Jonathan Cape, London 1963.

Den interessante begivenhed fra 2. verdenskrig, hvor LACONIA blev sænket i Atlanten, og hvor Admiral Dönitz beordrede U-både til at gå til hjælp for at bjerge overlevende, blev beskrevet fra tysk hold i 1962 af Jochen Brennecke.

Det var franske skibe fra Dakar, der efter tysk anmodning kom til assistance og overtog de skibbrudne, hvorfor det naturligt nu er en franskmand, der sender sin version, iøvrigt med fuld anerkendelse af den tyske indsats. Interessant er afmærkningen af behandlingen under forhørene i Nürnberg 1946.

Jacques Mordal: Dieppe: The dawn of decision.

Souvenir press, London 1962.

og

Eric Maguire: Dieppe: August 19'.

Jonathan Cape, London 1963.

To bøger, en engelsk og en fransk (oversat til engelsk) er udkommet med kort mellemrum. Dieppe-raidet, prøven på D-day, blev en dyr lærestreg for de allierede, delvis fordi tyskerne i forvejen var informerede.

Bøgerne er baseret på et stort kildestudium, Maguire's bl.a. på arkivstudier i Tyskland og samtaler med deltagere fra raidet.

Ann Parry: Parry of the Arctic.

Chatto & Windus, London 1963.

Admiral Parry var en af de mange ekspeditionsledere, der søgte Nordvest-passagen og mod Nordpolen. Han er en mand, der er værd at mindes, også på grund af hans menneskelige egenskaber og hans for den tid sjældent humane mandskabsbehandling. Han levede 1790—1855 og den eneste hidtil udkomne biografi udkom 1857, skrevet af hans søn. Det er hans tipoldebarn, der nu over 100 år efter har udsendt den nye biografi, bl.a. baseret på kilder, som hendes oldefar ikke havde mulighed for at benytte.

Edward P. Stafford: The big E, the story of the U.S.S. Enterprise.

Random House, New York 1962.

ENTERPRISE var U.S.A.'s største hangarskib i Stillehavet og deltog ved Midway, Gualdalcanal m.v. ialt i 20 større træfninger. Gang på gang blev den meldt sænket af japanerne og dukkede op igen — den blev kaldt the »galloping ghost«. Til sidst blev skibet slået ud af Kamikazeflyvere. Bogen er rigt illustreret og baseret på såvel officielle som private kilder (breve, interviews etc.).

Oliver Warner: Nelson and the age of fighting sail.

Cassel, London 1963.

Oliver Warner har skrevet flere bøger om Nelson, så denne bringer ikke noget nyt. Det er en meget kortfattet levnedsbetragtning, let tilgængelig for den, der ikke har brug for dyberegående studier; men den er så rig på smukke illustrationer, at enhver Nelson-beundrer bør have haft den i hånden.

Skib og Sjøfolk.

og

Erling Eriksen: Førstereisguten.

Begge udgivet af Vestfold Historielag, den første 1961, den sidste uden angivelse af år.

Den første indeholder en række artikler om sejlskibsfart og hvad dertil hører, den anden omhandler skibsdrengens kår, specielt i sejlskibstiden, en hyggelig læsning som afveksling for de søkrigshistoriske bøger.

Bøgerne er skænket biblioteket via Handels- og søfartsmuseet, Kronborg.

J. Teisen.